

రచయిత్రి, ఊటుకూరి లక్ష్మీకాన్తమ్మ.
శ్రీ హయగ్రీవగుప్తగారు – అడ్వకేటు.

కృతి సమర్పణము

మాననీయులు పూజ్యపాదులు నగు

మత్ప్రియ జననీ జనకులు

శ్రీ నాళము సుశీలా కృష్ణరావులకు

ప్రకాశకులు
శ్రీ బత్తుల కామాక్షమ్మగారు
ప్రతులు
ఆంధ్ర యువతీ సంస్కృత కళాశాల
రాజమహేంద్రవరము.

పూజ్యపితృశ్రీలు

'మధురకవి' నాళము కృష్ణరావు

సుశీలాంబలకు

కృతి సమర్పణ నమోవాకములు

శ్రీ వాత్సల్యరసానురంజితము, లాశీర్వాద విన్యాస లీ
లా విస్మేరము, లస్మదీయ జయవాల్లభ్యోదయోత్ఫుల్ల రా
జీవమ్ముల్, నను గన్నవారి పరమ స్నేహామృతాపాంగముల్
సేవింతున్ మదభీప్సితార్పిత కృతిస్వీకార సంసిద్ధికిన్.

కమనీయోజ్జ్వల కల్పనా మధురముల్, కావ్యప్రపంచమ్ము ల
క్ష్మిమ నిర్మించిన యక్షరాత్ముని, సమస్తాంధ్రక్షమావాసితా
చ్ఛమహత్కీర్తి సరోరుహాసన విభాస్వన్మూర్తి, మా తండ్రిరూ
పమునన్ దర్శన మిచ్చుచున్న సుకవిబ్రహ్మన్ సమర్పించెదన్.

సతిమాటే తన బాట గాగ, కులమున్ బండించి బంగారుసం
తతి, సాహిత్యకళావినోది యగుచున్, సంగీతవిద్యా సర
స్వతియై, సర్వజనాభినందితగుణ ప్రాశస్త్య వెల్గొందు దే
వత మా యమ్మ సుశీల– యామె యడుగు ల్బట్టింతు సీమంతమున్.

ప్రథిత పురాతనాద్యతన లోకనయిత్రిల సచ్చరిత్ర లి
వ్విధి క్రమ కోర్చి కూర్చి నెఱనేర్చితి మేల్– విరజాజిదండ నో
మధుమతులార ! యుష్మదభిమానకటాక్ష మరందబిందు సం
గ్రథిత పరీమళమ్ముగ వెలార్చి బుధాళికి హాయి గొల్పగన్.

లలిత స్వాంతు, లుదంచిత్తోభయకళా లక్ష్మీసముల్లాసులున్
తలిదండ్రుల్! నను మీరు మెత్తురనుచున్ గా, దిట్లుగా 'మీ ఋణం
బులు తీర్మాన మొనర్తు లె' మ్మను దలంపుం గా, ది కే మన్న- ని
శ్చలమౌ మత్పితృభక్తి చూపుకొను నా చాపల్యమే యింతకున్.

నా సుకృతంబె మీ కడుపునం బడ వైచెను, మీరు మంగళో
పాసన లుగ్గుపా ల్గలిపి పట్టిరి యి య్యఖిలాంధ్రము న్నుప
న్యాసపువేదిగా నిలిపినాను జయధ్వజ, మింక నేడు మీ
వేసిన పూలతీవ తొలి విచ్చిన పువ్విదె మీకె యిచ్చెదన్.

పూ వెటువంటి దయ్యు, ప్రభుపూజిత మైన సమస్తసూరి సం
భావన భాగ్యశాలి యగు మత్కృతి యో సుకృతాత్ములార! ను
ద్దేవత లైన మీరు మీ కృతిపతిత్వమునం దళుకొత్తి సన్మహ
ర్ష్యావృతి సాహితీజగతి రాజిలు శాశ్వత రత్నదీప్తమై.

నా కల మాంధ్రవాఙ్మయమునం దడుగుంచిననాడు కన్న నా
యా కల లెల్ల నేడు చరితార్థము లైనవి తండ్రి! మన్నమో
వాకముతోడ నీ కృతి భవచ్చరణార్పణ సేతు, మీ స్మిత
స్వీకృతి మత్కటాక్షము లవే పదివే లగు చాలు నా కికన్.

అసమకళా వ్యసనులకున్,
ప్రసన్నచరితులకు, కృష్ణరాయ సుశీలా
రససిద్ధుల, కేతత్కా
వ్య సనాథులకు, మదభీష్టపదచతురులకున్.

మీ ప్రియతనూజ

లక్ష్మీకాన్తమ్మ (కృష్ణకుమారి)

కావ్యవీధి

ప్రాచీనాంధ్రకవిత్వము

తొలితరము

మలితరము - వీరేశలింగయుగము

మూడవతరము - ఆధునికాంధ్రవాఙ్మయము

నాలుగవతరము - అద్యతనాంధ్రయుగము

5 వ తరము - నవ్యాంధ్రయుగము

అనుబంధము

శ్రీర్జయతు

పీఠిక - దీపిక

దర్శనాచార్య, మహోపాధ్యాయ, లాక్షణికశిరోమణి, శాస్త్రవిశారద,
సాహిత్యాచార్య, సాహిత్య విద్యాభాషాప్రవీణ

జమ్ములమడక మాధవరామశర్మ.

నవ్యసాహిత్యపరిషత్తు, ఏ. సి. కాలేజి, : గుంటూరు.

"శ్రీ లక్ష్మీ కాంతమా గ్రంథ భావ భావన భావుకాః
భావయధ్వ మిమాం వాణీం సచేతస్స్వసహాయినీం
స్వాత్మసంవాద సంతుష్ట స్వస్పంద శ్రీ రసాత్మనః
హృదయాన్నిసృతా భాషా పీఠికాత్వేన లోక్యతాం

వనితా జనతా క్రమ కవితా లలితా నను
లాలితా పాలితా సేయం గీర్దుగ్ధ గౌరివ స్వయం
గద్య పద్య కథా కాంతాం తుష్టి పుష్టి ప్రదాయినీం
రీతిం నీతిం సమాశ్రిత్య వాచమేనాం నిబోధత!"

శ్రీ కుంకుమశోభిత ఊటుకూరి లక్ష్మీకాంతమాకృతి "ఆంధ్రకవయిత్రులు" చతురస్రమయిన చక్కని రచన. ఇది యొక సాహితీవిమర్శ. తెలుగు వెలుగుల్ల జూపు తెలుగునాట వెలసిన ఏవంవిధ విమర్శగ్రంథములలో నిది యాద్యకృతి. ఈ కృతి సుకృతి కృతి. ఆకృతి కల కృతి యగుట నిదియు సుకృతి. ఇది కమనీయ కామినీ కవితాసమీక్ష. ఇట్టి సమీక్షాకృతుని మదరాసు ప్రభుత తెలుగుభాషాసమితి ద్వారమున బహూకరింప దలచినది. రచనాదక్షత కలవారి సమీక్షల నీక్షించి సమితి విశిష్ట పర్యవేక్షణమున నిది "యుత్తమ సమీక్ష" యని భావించి సంభావించినది. సమితిసంభావనము సకల సామితేయ సంవాద సహితము. ఇది సారస్వతేయ సంభావనము. ఈ "రమణీ రమణీయ

సాహిత్య విమర్శ" సహృదయులకు సుహృదయాలకు సంభావనాస్థానము. ... ... నే నొక సాహిత్యవ్రతుడను. జగన్నాథ పండితరాయల "రసగంగాధర" మను సాహిత్య శాస్త్రీయ గ్రంథము కొంత నా రచనలో "నవ రస గంగాధర" మయినది. మునుపటి వత్సరమున తెలుగు భాషాసమితి 'నవరసగంగాధరము' నిట్టె చూచి బహూకరించినది. సాహిత్యతాపసుడనుగా లక్ష్మీకాంతమ సాహితీవిశిష్టతల కొంతగా గుర్తించిన నేను ప్రస్తుతాశ్రయముల ప్రస్తుతులు నివేదింతును.

'ఆంధ్రకవయిత్రులు' అని ఈ గ్రంథనామము. తెలుగుదేశ మాంధ్రదేశ మొకటి, తెలుగుభాష యాంధ్రభాష యొకటి. ఆంధ్రదేశమున కవిత లల్లిన వనితల చరిత్రల నీ గ్రంథము సమీక్షించినది. కవితాకంకణహస్త లాంధ్రమున నెందరో కలరు. వారి సంస్కృతభాషాకవితలు, ప్రాకృతభాషాప్రాభవములు, ఆంధ్రభాషా మాధుర్యఘనత లిందు గలవు. ఆంధ్రదేశీయ సాహిత్యము సర్వతోముఖము. త్రిభాషా కవనము లనేకములు. తద్ధూర్వహు లనేకు లున్నారు. ఆ యనేకుల కనేకులు గోష్ఠులలో వాగ్వ్యుష్టులలో సారస్వతరసము పట్టినారు. తాదృశులె కాక, ఈ దృశస్తుతిపాత్ర లయిన సీమంతిను లెందరో కలరు. ఇట్టి స్తోతవ్యప్రజ్ఞ లితరసీమలలో నింతగా లేరు. ఇంతగా కవితారంగమున నవతరించిన భామినీమణుల భావగౌరవగానముగా "ఆంధ్రకవయిత్రులు" గ్రంథమును శ్రీమతి లక్ష్మీకాంతమ యవతరింప జేసినది. అప్పటివారు కాని, యిప్పటి వారు కాని, సుందర మయిన గ్రథనము కల యీ గ్రంథమున 132 సంఖ్యాకులు స్తుతిపాత్ర లయినారు. అందరి చరితములు సులభములు కావు. రచనలు నందుబాటులో లేవు. సుజ్ఞాతల విశేషములు కూడ సరిగా సరిగా తెలియుట కవకాశములు కొలది కొంతగాని యున్నవి. కాని కాంతమ్మ యింతగా నన్వేషించి యిట్లు సుప్రకాశితపరచి వెలుగించుట జేయుట నారీలోకవివేకమున కొక యాలోకము. ఇందు సుమారు 400 పుటలు లున్నవి. కొన్ని విభాగము లిందున్నవి. అట్టి విభక్తియుక్తికి తగిన యుక్తియుక్తి విశేషములను కాంతమ్మ సూక్తమె చేసినది.

వేదసంహితలందు వనితల పేరు లున్నవి. వారి విశేషములును గలవు. అవి యిందు విస్తృతము లగుట యుద్దిష్టము కాదు. వికటనితంబ, శీలాభట్టారిక, అవంతి సుందరి ప్రముఖుల జ్ఞాతాజ్ఞాత సాహితీపర్యాలోచన మిం దేల కూర్పు పొందవలయును? రేవా, మాధవీ, పద్మానహీ ప్రభృతికలు ప్రాకృతలు కావి, ప్రాకృత సాహితీవాఙ్మనా

వాసితలు. వారి విస్తృతి యాంధ్రకవయిత్రులలో వలయు నేమి? ఇట్లే యన్యాన్యముల కింద ప్రవేశ మీయమికి సమీక్షలో నీక్ష యున్నది.

నవకాలము నాటివారు కొందరిందు కన్పడరు. అన్నియు సులభములా? అందర కుచిత్రప్రవేశ మెట్లు? ఆంధ్రకవయిత్రీ ప్రాంగణ ప్రవేశమునకు వలసిన విధులు కలవా రందరు సుజ్ఞాతచరితలు కానందున, నిం దుల్లేఖము పొందలేదు. కేవల ముల్లేఖమున నయిన నందర సూచించుటకే కాలమున తగిన సౌకర్య మేది? అక్షరముఖు లందరు రచనలు సేయగలరా? చేసినవారును కొంత చేసి యూరకొందురు. అట్టివారి గుర్తించు టెట్లు? ఎట్లును తెలియనివారి నెటు తెలియవలయును? శ్రీ లక్ష్మీకాంతమ యిట్లెట్లో తెలుగుసేవుల నెందరనో తన తెలివిడిలో గుర్తించినది. సంస్కృతాంధ్రగ్రంథముల నధ్య యనము చేసి, యాంగ్లహిందిభాషల పరిచయమున వలసినవానిని తెలిసికొని, విమర్శ గీతనీతు లందుకొని, యలంకారగ్రంథ పరిశీలన పరిపాకము కూర్చుకొని, సాహితీవృద్ధ గణమతులు గుర్తించి శ్రీ కాంతమ కవయిత్రీచరిత్ర సంతరించినది. తీరిక, ఓపికలలో నొకటి యున్న మరియొకటి యుండదు. ఏ యొకటి లేకున్నను, వెలితి కన్పడును. ఈ సమీక్షలో నట్టిది లేదు. లోకమున శ్రీలు కలవా రున్నారు. వారందరు ధీవరు లనలేము. శ్రీ ధీ లున్నవారును గిరంగముల క్రేగంటు నేని చూడరు. అందును గ్రామతు లయిన స్త్రీల విషయము మేమి చెప్పుదుము? శ్రీమతి యన్నిటి కలిమి సమీక్షాదక్ష యయినది. ఇట్టి రచన నీమె కుభయవంశ సంప్రదాయ విశేషమున, నిరంతరాభ్యాసమున సుసాధ మయినది. అనూచాన విశేష మెంతేని కూర్చును.

ఈ రమణీయ సాహిత్యవిమర్శనము తొలితరము, మలితరము, మూడవతరము, నాలుగవతరము, ఐదవతర మని యైదు విధముల శ్రీ ఐదువ లక్ష్మీకాంతమ ప్రమదా ప్రపంచము ప్రస్తరించి విస్తరించినది. కాంతమ దృష్టిలో తొలితరము ప్రాచీనాంధ్ర కవిత్వము, మలితరము శ్రీ వీరేశలింగయుగము, మూడవతర నూతనాంధ్రవాఙ్మ యము, నాలుగవతర మధ్యతనాంధ్రయుగము, ఐదవతరము నవ్యాంధ్రవాఙ్మయము. సాహితీ స్త్రీ యం దిట్టి తరముల విభాగము లేదు. స్త్రీసాహితి యం దిది యపరిహార్యమే యయినది. ఇం దుపపత్తి ప్రతిపత్తులు తుదిసమీక్షలో విప్రతిపత్తి లేకుండుగా నిరూపితము లయినవి. తొలితరమున 24, మలితరమున 29, మూడవతరమున 19, నాల్గవతరమున 11, అయిదవతరమున 42, కవితావనితలు పరామృష్ట లయినారు. తన కెందరి చరిత

విశదముగ తెలియ లే దని కాంతమ యంగీకరించినది. అందునసె 'చరిత్ర తెలియని ఇతర కవయిత్రులు' ముప్పదియార్గురు పేర్కొనుచున్నారు. వీరి విశేషము లత్యంత మప్రసిద్ధములు కావు. శ్రీ పద్మావతీదేవి, దుర్గాబాయి, నాయని కృష్ణకుమారి, సీతాకుమారి, ఇందిరాదేవి, ఇల్లిందల సరస్వతీదేవి, శకుంతలాదేవి సారస్వతజీవితగతులు పత్రపత్రికా పుత్రికలలో చిత్రితము లగుచునె యున్నవి. అయిన నీదృశల స్పష్టావగతి లేక చిత్రీకృతి సాధ్యమా? ఇంక 31 యబలల నామము లుల్లిఖితము లయినవి. వారందరి దెలియుట కష్ట మని యే రనలేరు? 'పురుషులు రచించిన కవయిత్రుల చరిత్రల నపేక్షతో వ్రాయుటయే నాకు పరాయణ' మని (128 పుట) లక్ష్మీకాంతమ తెలియ జెప్పినది. గ్రంథ మిట్లు శ్రమించి కూర్చిన పిమ్మట లభించిన విశేషము లాధారించుకొని యనుబంధమున సప్త స్త్రీ శ్రీ చరితములను కాంతమ కూర్చినది. అప్పటి కయిన నను పేక్షితాపేక్షిత చరిత లందిన సమీక్షించుటకు కవకాశ ముండెడిది. ఇంతకును ("6 పుట) భవిష్యత్తులో ఇంకొకరు చరిత్ర వ్రాయడానికైనా యీ గ్రంథం ఆధారంగా ఉండా "లని ఆమె తలంపు. ఇది యత్యంతము యుక్తము. 'మహిళావాఙ్మయానికి తీరని అపచారం జరిగి (2 పుట) న' దని శ్రీ లక్ష్మీకాంతమ యనును. ఇట్టి వంతట జరుగును. అది యుపేక్షాకృత, మపేక్షాకృతము కాదు. సమీక్షాకృత మనుటయు గాదు. ఒకరొకరి ప్రతీక్షకై కొన్ని కొన్ని య ట్లుండుట యపరిహార్య మగును.

తెలుగుభాషాసమితి సాంస్కృతిక ప్రదర్శన పటపట్టికలలో కొందరు వనితలు నామసౌభాగ్యముతో నున్నారు. అజ్ఞాతలె కొందరకు జ్ఞాతలై యున్నారు. తెలంగాణాలో, రాయలసీమలో, రాష్ట్రేతరాంధ్రులలో నే డింక నెందరో యున్నారు. కళాశాలా పాఠశాలాధ్యాపికలు, పట్టపరీక్షాసముత్తీర్ణలు, విద్యాభాషాప్రవీణలు, స్వయమాచార్య లెందరో నుందురు. వారి నందరి సాక్షాత్కరించుకొనుట సుశకము కాదు. శ్రీ ఊటుకూరి లక్ష్మీకాంతమ ఇట్లు సమీక్షాదక్ష యగుటయు కాక, కవితాదక్షయు నగును. ఆయమ్మ విశిష్టత కూడ నిందు చేర్చిన, 24 + 29 + 19 + 11 + 42 + 7 = 132 + 67 = 199 సంఖ్యాకులతో 200 మంది కవయిత్రులు కానే యయినారు. ఇంకను;

౧ అక్కమహాదేవిచరిత్ర రచించిన బాల పాపాయి.

౨ మోహినీదండకము వ్రాసిన రంగాజమ్మ

3 అల్లాడ విజయభూపతివిలాసము-సౌందరీదేవి

౪ జోహారాపురం కమలాదేవి.
౫ తెలికపల్లి నరసమ
౬ కోదాటి నరసమ
౭ బెంగుళూరి నాగరత్నమ
౮ యస్. రంగనాయకమ.
౯ కె. లక్ష్మమ
౧౦ రుద్రభట్ల లోకమ
౧౧ వంగల వెంకమ
౧౨ కల్లేపల్లి వెంకటనరసమ
౧౩ కాకాణి వెంకటనరసమ
౧౪ పి. వెంకటసీతమ
౧౫ అమలాపురపు సీతారామమ
౧౬ బోల్లెం హనుమంతమ
౧౭ నందూరి ఆనందమ
౧౮ చిల్లరిగె స్వరాజ్యలక్ష్మి
౧౯ గొబ్బూరి హనుమాయమ
౨౦ నందూరి సరస్వతి
౨౧ పసల సత్యవతి
౨౨ జిన్నూరి లీలాకుమారి
౨౩ కేచిరాజు లక్ష్మీనరసమ
౨౪ వడ్లమూడి శశికళ
౨౫ గారపాటి కమల
౨౬ అన్నే అనసూయ
౨౭ దాసరి శకుంతల
౨౮ యేలూరిపాటి ఝాన్సీలక్ష్మి
౨౯ మల్లాది పద్మావతి
౩౦ పేదూరి నిర్మల

మొదలగువా రెందరున్నారో మహానుభావ లందరకు తెలియదు. కొందరు సీమంతినులు పేరు పెట్టుకొనరు. ఈనాటి గోమాతలు కొందరు మారుపేరులతో రచనలు ప్రకటించుచున్నారు. (శ్రీ) పదాంతవ్యక్తు లీనా డెందరో వినబడుదురు. వారందరు స్త్రీ లగుదురో, అస్త్రీ లగుదురో, కనుకలి యున్న గాని యీ కలిలో తెలియ గాలు దుమా? లక్ష్మీకాంతమ వారి వారి కృతుల చక్కగానే సమీక్షించినది. కొందరి కొందరి కొన్ని కొన్ని కృతు లావిష్కృతి నొందక పోవుట, పరిష్కృతి పరమశక్తి పోవుట లిత్యాదులు నిదానముగా కతిపయ సంవిజ్ఞాతము లిందు కన్పడును. శ్రీ లక్ష్మీం కొండ కనకను సంస్కృతకవితల గూడ వెలయించినది. కవిసుగుణ స్థానక్యపతులు ఆంగ్లమున 'పొయిట్రీలు' పలుకుచున్నారు. హిందీ కవిత్రీ లనుచున్నారు. చిలుకూరి నారాయణరావు ధర్మపత్ని యాంధ్రమున కన్నడమున గ్రంథ ల్రాగలదు. ఈ సకల కలాసౌభాగ్యల సకల కలామయ జీవిత కలాసర్వస్వము నొకచో సునిరూపము చేయుట దుశ్శక్య క్రియ. అశక్య మొకప్పుడు దుశ్శకము కావచ్చును. అనగా సుశక మని కాంతమాంబ చాటి చెప్పు నందును.

శ్రీ లక్ష్మీకాంతమ పింగళ సంవత్సరమున (1917) నాళము కృష్ణారావు సుశీలమ్మలకు జన్మించినది. అన్నదమ్ముల సహాదరము పొందినది. చిన్నతనమున వీధి బడిలో విద్యల నేర్చి, రాజమహేంద్రవరము వైశ్యసేవాసదనము యువతీసంస్కృత కళాశాలలో బత్తుల కామాక్షమ్మగారి సమక్షమున సంస్కృతాంధ్రము లభిమానముగా నభ్యసించినది. లలితకళ లని యిప్పటివా రను చిత్రనాట్యసంగీతము లలవరచుకొనినది. ఆంగ్ల హిందిభాషల పరిచయము సంపాదించినది. 1935 వ సంవత్సరమున 'ఉభయభాషా ప్రవీణ' పరీక్షలో ప్రథమగణనీయగా సముత్తీర్ణ యాయినది. యోగ్యాప్రగడ జిజ్ఞాస ప్రబోధసహకారమున నాధ్యాత్మికాసక్తి కలిగి, రామకృష్ణ, అరవింద, రమణ ప్రముఖ మహనీయుల తత్త్వముల తెలిసికొనినది. అప్పటిలో 'కృష్ణకుమారి' పేరుతో లక్ష్మీకాంతమ గద్యపద్యములు రచించి పత్రికలలో ప్రకటించినది. అవి నాటికి నేటికి ప్రశంసాస్పదములు. శ్రీ నాళం కృష్ణారావుగా రేకేశ్వరప్రార్థనాసక్తులు. బ్రహ్మసమాజధర్మపరాయణులు. అప్పటప్పట నైమిత్తికగోష్ఠులలో సాయంప్రాతస్సమయములందు కృష్ణకుమారి యావేశమున భజనము చేసెడిది. ఆమె మన స్వల్పోట్లో ప్రకృత్యారాధనమున లగ్నమయి నది. లవణ క్షార రూక్షములు పట్టక, చెఱకురసము మామిడిపండ్లు త్రావి, మల్లె జాజి గులాబులు తురుముకొని, ముత్యాలపేటల మురిపెములతో చిన్నతనమున నల్లారుముద్దుగా

పెరిగినది. 'కృష్ణకుమారి'కి పదమూడవయేట (24, 3, 1930) వివాహ మయినది. నాళము వారి 'విష్వక్సేన' గోత్రమునుండి ఊటుకూరివారి 'సుకాంచన' సగోత్ర యయినది. శ్రీ ఊటుకూరి హయగ్రీవగుప్త లక్ష్మీకాంతమ సౌభాగ్యవైభవము. వివాహ మయిన పిమ్మట కూడ లక్ష్మీకాంతమ వీణా వేణు నాట్య భాషా విద్యా గీత సంగీత విశేషాభిజ్ఞ యగుటలో శ్రీ హయగ్రీవ గుప్తాంగీకారమె సర్వహేతువు. శ్రీ గుప్త తండ్రి శ్రీ వేంకటేశ్వరశ్రేష్ఠి (ఊటుకూరి రామయ్యగారి కుమారుడు) సంస్కృతప్రియత, తల్లి శ్రీ రంగమ్మ సారస్వతాసక్తి లక్ష్మీకాంతమ్మకు మంజులాశీస్సు లయినవి. గుప్త పితృపాదులు వేదసంస్కృత పాఠశాలానిర్వహణమున సుప్రసిద్ధశ్లోకులు. (నేటి చీరాల కళాశాల కదే పునాది.) కాంతమ తల్లిదండ్రులు కళాప్రియంభావుకులు, సారస్వతసేవ సమారాధనాసక్తులు. కావుననె లక్ష్మీకాంతమ ప్రశస్తపితృమతి, ప్రశస్తమాతృమతి. ప్రశస్తభర్తృమతి, అంతటు గల యీ సుప్రశస్తి ఆమెకు విద్యాప్రశస్తి నిచ్చినది. నేడు, శ్రీ ఊటుకూరి లక్ష్మీకాంతమ "ఉభయభాషాప్రవీణ" "విద్వత్కవయిత్రి" "ఆంధ్ర విదుషీకుమారి," "తెలుగుమొలక" "కవయిత్రీతిలక," "ఆంధ్రసరస్వతి" ప్రముఖ బిరుదభూషిత యయినది. సమకాల పత్రికల నన్నిట నామె రచనలు గలవు. ఆంధ్రదేశ ప్రసిద్ధసభారంగములం దంతట నామె ధీరగంభీర వచనములు నిత్యము ప్రతిధ్వనించును.

ఏ విషయమున నైనను తన నిర్దుష్టభాషాపుష్టితో సదస్యులకు సంతుష్టి నిచ్చి భావ సమారాధనము చేయును. ఆమె సంస్కృతమునం దుపన్యసించెనా! నేటి తెలుగువలె సుగమత్వము సూచించును. ఆంధ్రమునం దట్టె మాటాడెనా! సంస్కృతపండితుల తల లూగును. పత్రికారచనలలో, రేడియోప్రసక్తి విశేషములలో స్త్రీత్వ ముల్లసిల్లునట్లు లక్ష్మీకాంతమ్మ సూచనలు చేయును. ఏవంవిధ విశేషము లనేకములు కాంతమ నేవం సమర్థ యగుటలో సమర్థహేతువు లయినవి. పేరులో, వాక్కులో, భావములో, సమాజములో, ధర్మములో, గృహములో లక్ష్మీకాంతమ కాంతస్వభావ. భర్త్రిధీత మయిన న్యాయవిద్య భార్యలో సఫల మయిన దని, భార్య సాహిత్యకళ భర్తలో సప్రయోజన మయిన దని ఒకరొకరు ఒకరొకరి శ్రేయఃశ్రేయోహేతువులై స్వాత్మ సంవాదము పొందుదురు. ఆ సుమానుషసంపత్తి లక్ష్మీకాంతమను వీరభావ చేసినది. సభాగంభీరయై, భాషాప్రసన్నయై, భావశాంతయై, సుముఖవధువై తన పుత్రీ పుత్రులకు సదపత్యశోభిత, ఈ కుంకుమశోభిత చక్కగా శ్రద్ధగా తన విశేషములు

సంక్రమింపజేయుచున్నది ఇది మోదసమ్మోదములకు నిదానము.

అంతస్సంజల్పరూపభాగ్యము కలిగి, జిగి బిగి నేర్పు నూర్పు కల పొందిక పట్టి, యభంగురము, స్వస్పందసుందరము, భావభరభాసురము నయిన యొకానొక భాషను తనకై తాను సృష్టించుకొనెను. కవితామయ మయిన శ్రద్ధ సభావేదికలో కాంతమ్మకు విశిష్టతను గూర్చినది. కవయిత్రీ హృదయవేదనాపాకము సృజనహేతువు కాగా, కేంద్రీకృతకాంక్షాపరిణామముగా మగ్నభావసమున్మీలనముతో నిర్గీర్ణ మయిన కవయిత్రీజీవనమును కాంతమ యావిష్కరించినది.

"అక్షరాదిరచనైవ యుజ్యతే
తత్రవస్తురచనా పురాతనీ"

అని యానందవర్ధను డనినాడు. ఇట్టి ఘటనా పటీయస్స్రష్ట్రీ ప్రాబంధిక భాషాభాషిణి యయిన యీమె కసాధ్యము కాదు. పదేళిమ భావసంస్కారముతో కవితా వనితా జనతా జీవితముల నధ్యయనించి, సాంస్కృతికాత్మ సంస్కారమున, పద్యవిద్యా పద్యారహస్య విజ్ఞానమున రమణీ సాహితీ సమీక్ష చేసినది.

ఇందు ముక్తకసమీక్ష యున్నది. కామినీ కవితా పరీక్ష యున్నది. కవితా ప్రతీక్ష యున్నది. కవయిత్రీ నిరీక్ష యున్నది. తగిన చరిత్రపరీక్షయు నున్నది. ప్రసన్నగంభీరము, లలితమధురము, స్వరశ్రుతిసుభగము, ఓజస్తేజఃపూర్ణము నయిన రచన యందగ కలవడదు. అలవడిన దాని నుపేక్షించుట కాత్మయే సహింపదు. స్వాపక్షభాగమున పూర్ణత్వ మాపాదించు స్త్రైణము భావనిగరణము పొందిన దని వేదనపడి బోధనకై కాంతమ 'కవయిత్రులు' రచించి ప్రపంచించినది.

చిరకాలమునుండియు నీమె సారస్వతామృత ప్రవాహమున సుస్నాత యగుటచే, మాసషట్కావధికానుశీలన మొనర్చి యీ గ్రంథము సంగ్రథించినది. అట్టివారి కంతటి కృషి పర్యాప్తము. సర్వరసభావమిశ్రితముగనె సంసారమును జూచు నేర్పు కల దగుట, గృహిణీసుకరము కాని కృతిభరమును లక్ష్మీకాంతమ తాను స్వీకరించి నిర్వహించినది. పతిప్రదత్తము లయిన ప్రజ్ఞాభ్యనుజ్ఞావకాశములు, కాగ్నాంతికవచస్సఫలత, జాపకప్రదత్తా లేఖినీప్రభావము, భావి వృత్తి ప్రవృత్తి సూచకము లగు స్వాప్నికసంకథలు ఇట్లనన్యాన్యము లన్నియు సహకారస్వభావము కల శ్రీ దేవీ లక్ష్మీభావుక లక్ష్మీకాంతమకు సహకార మొనర్చిన వనునది కేవల మత్ప్రజ్ఞానుసంధేయము. పలుకు పలుకున పలుకుదనమును కలికిదనమును నేర్పుగా గూర్పగల కాంతమ గ్రంథసంభావనమునకు నీ భావానుసంధాన మపేక్షితము.

సాహితీధర్మము గల సాహిత్యమునందు స్త్రీపుంసాత్మకత నిత్యసిద్ధ మయిన మహార్థము. అచట వీరస్త్రీత్వము కాని, వీరపుంస్త్వము కాని వేర్వేరుగా భావింప నక్కఱ లేదు. సాహిత్యమునందు లోకానుగతము లయిన స్త్రీత్వ పుంస్త్వములు లేవు. సాహిత్యము సాహిత్యమె. ఇది స్త్రీరచిత మని గాని, పుంవిశేషరచిత మని గాని విశేష మొకటి యసాధారణముగ నుండదు. కర్తృవిశేషము ననుసరించిన భావనా విశేషమును భావుకులు భావాస్వాదనమున భావింపనే భావింపరు. కర్తృవిశేషప్రతీతి కావ్యవిశేషప్రథలో నొకప్పుడు హేతు వగును. కర్తృనిష్ఠము లయిన రసభావరాహిత్య సాహిత్యము లట్టియెడ విశేష ద్యోతకము లని ధ్వనివాదుల వాదము. ఇట్టియెడ నట్టిది లేదు. అట్టియపుడు స్త్రీకర్తృక మయిన సాహితిలో నేమి విశేష ముండును? భావనా సమయమున నెవరును స్వాత్మసంహితము లయిన స్త్రీత్వ పుంస్త్వములను సంభావించు కొనుట యుండదు. మానవీ మానవధర్మములు కర్తృనిష్ఠముగా గాని, భోక్తృనిష్ఠ ముగా గాని కావ్యబాంధవ్యములో గన్పడవు. రమణీసాహిత్యమె రమణీయ మనుట, కవుల కవితయె కవిత యనుట, ప్రాతిస్వికశ్రద్ధ. పురుషసాహిత్యమె పుమర్థప్రాపక మనుట వైయక్తికాభిమానము. సాహిత్యాస్వాదమున భేదప్రభేదములు కూడిన గతి ప్రగతు లుండవు. ఆంధ్రకవయిత్రీ కవితలు వేరుపాటును సృష్టించునవి సృష్టించినవి యగుచో, కతిపయోపాదేయము లగును. కతిపయ సముపాదానము కావ్యాభిఖ్యా ప్రఖ్యాపన మొనర్పలేదు. నాట్యకారు లుద్దేశించిన ఫలము అప్పటినుండి యిప్పటి వఱకు గోచర మగుచునే యున్నవి. అన్నియు నొకటి లేవు. ఒకటు నన్నియు నుండవు. చానమాది శతద్వయములో నవి కొన్ని యున్నవి. అది వానిలోని సాహిత్యము. ఇట్టిది నరులు వ్రాయనీ! నారులు వ్రాయనీ! మఱి యెవరేని వ్రాయనీ! యొకటి గనే యుండును. మరి స్త్రీసాహిత్య మన్నది యేమి?

కాని నవలోకోద్దిష్ట మొకటి యున్నది. ఆ యా వర్గసముద్బోధనమునకు ఆ యా వర్గవిశేషములను జెప్పవలెను. ఆస్వాదోన్ముఖతా సంపాదనమున కది మృదూకృత మయిన లలితమార్గము. నేడు నారీగౌరవగానమునకై యెల్లవారును గంఠమున కలస్వనములు నింపుకొనుచున్నారు. తద్గౌరవ గరిమలు స్వస్వనిరోగమునకు కాగూడదు. తత్తద్రూపధేయములకు సౌష్ఠవ మిచ్చి మాననీయతాపాదనమునకై కావలయును. వనితల

చరితలు, కవితలు, వెతలు, వితములు నుపేక్షితము లగుటయో హేతుకథనము నేల కాని యుద్బోధకసహకార మున్నప్పు డుస్పష్టసంస్కారముతో నిట్లు పరిశోధనము, ప్రచారము, పరిసారము సంపాదించుటకై లక్ష్మీకాంతమ కైకొనర్చిన యీ సమీక్షను సహృదయవ్యక్తులు సహృదయకవాటముల స్వాగత మిచ్చుట సముచితము.

ఈ గ్రంథమున నుద్దిష్టలలో "చానమ" మొదటిది. "శేషమ" చివరిది. వీరందరిలో ననుగతముగ నే సాహితీధారావిశేష మున్నదో, యప్పటప్పటి నచ్చటచ్చట కాంతమ చెప్పనే చెప్పినది. చానమచాటువు, తిమ్మక్కసాటు, మొల్ల తొలితెలుగు కావ్యము, గంగ సంస్కృతకావ్యము, పళని రాధిక యను భిన్నభిన్న కావ్యములతో, విభిన్న కావ్యగతులతో కూడిన నీతిరీతులను చూచి చూచి స్త్రీభువుల ప్రాభవ మందుచితకారణ మని కాంతమ కీర్తనము చేసినది. తొలితరము నాటి కావ్యములే కావ్యములని మలినాటి కవితాచతురలు కూడ కలయ బల్కినారు. కాంతమ సమీక్షలో తత్తత్కాల పుంకవుల పరీక్షయు జేసినది. ఇది సంవాద విసంవాదముల కని కాదు. స్పష్టగ్రాహికకై యిది నిర్దిష్టము. బహుగ్రంథపఠన వ్యవసాయమున నీ తరము నాటి వారి నిర్దేశించుటలో తా నొక భావ కాలీనత స్వీకరించి నానా కవితోద్యమముల చిత్రించినది. అటునటు చరిత్ర ముల్లేఖించినది. తిమ్మక్కతిమ్మయ్యాని కింవదస్తి నీతిరీతులను గూర్చినది. స్వసంవాద మధురము లయిన కొన్ని పద్యముల గ్రహించినది. ఆ యా పద్య భావముల భావనావళమున సమున్మిషితము లయిన వచనవక్రితలును వ్యంజనాయుతము లై గోచరించును. మొదట పతిభావమును సంస్కరించుకొనిన చానమాంబా కథాకథనము కాకతాళీయప్రాప్త మయినను సభావము. పఠనాసక్తులకు నట్టి స్వాత్మసమస్యాయు ముపేక్షితము కాదు. సామగ్రీ సముపలంభక్రమము ననుసరించిన కాంతమ కాలచక్రము నచటు నచటు దాటి, యటునిటు నిరూపించుట యసముచితము కాదు.

గంగాదేవి, తుక్కాదేవి, రామభద్రాంబ, మధురవాణి, వెన్నెలగంటి జానుమాయమ శ్లోకముల నుదహరించుటలో వాని తాత్పర్యము రూపింపవలసినది. అది యంతయు గ్రంథవిస్తృతి యగును. కాని తద్భావభావన మసంస్కృతుల కందదు. సంక్షిప్త తాత్పర్యమేని యట్టిచోట గుర్తించుట సముచితము. సంస్కృతమున నైషధీయచరిత

మహాకావ్యము నిర్మించిన శ్రీహర్షుడు దక్షిణాపథమున మధురవాణీజన్మ మెత్తెనేమో? మధురవాణి యయ్యెను. ఆత డుద్భాసకవితాప్రతిభుడు. మధురవాణియు నాతనివలె సద్గ్రంథిపద్యశ్లోకములం దన్నిట తన విశేషముల నాత్మవిశ్వాసమున నిరూపించుకొనినది. అట్టి కవితాత్మవిశ్వాసము వనితామతల్లుల కంతర కపేక్షితము. రాజశేఖరుని యవంతి సుందరి యుక్తివక్రత కల దని, భణితిచిత్రత కల దని కావ్యమీమాంసానివేదనము. అట్టి రీతు లీ "కవయిత్రులు" గ్రంథమున గూడ కొన్ని కలవు.

ఆ యా కవయిత్రుల కావ్యములందలి వస్తువు ప్రస్తుతించి కవితాసమీక్ష చేసిన గలుగు సంతృప్తి యనన్యాదృశము. తత్కవితాసక్తికై ప్రరోచనోద్దీపన మిం దుచితరీతి తాళ్ళపాక తిమ్మక్క కీర్తనలు సాయించినది. గేయములు రూపించినది. ఏకవిధ మయిన ఛందము అవిచ్ఛిన్న భావధారా ప్రతిరూపము. వాల్మీకి యేకచ్ఛందమున తన కావ్యమును గేయపాఠ్య మధురముగా చేసినాడు. గేయకవితాలక్షణము గుర్తించి, రాగ తాళ లయానుగుణ్యము రూపించి, తిమ్మక్కాదుల సౌందర్యమును తెలియ వచ్చును. ఆ యా కవితలలో ప్రరోచనా సంపాదనమునకై యలతి యలతి చమత్కృతి విశిష్టముల నుదాహరించుట నవవిమర్శపథమున గోచరించును. కొన్నిచోట్ల కవితల సంవాద విసంవాద ప్రదర్శన మున్నది. భావుకులు కవితలందలి స్వసంవాదరమ్యత కూడ కాంక్షింతురు. అట్టి కాంక్షితముల కిందు దారి యున్నది. "ఈయమ పలుకు బడి పసదనమున కేమైన పసదనము లీయవచ్చును", "తుల లేని వెల లేని సాహితి యభిని వేశమున తరుగని విరుగని కరుగని కవితాస్వాదనము" 'ఆనాటికి, నేటికి నేనాటికి నింతుల మేల్బంతి", "తనచేతం బొనరించు సృష్టి తక్కొరులచేతం గానియట్లు" తా నొక్క వివిక్తపథము నిర్ణయించుకొనినది. ఆ యా ఘట్టముల నిట్టిపల్కు లీ రచనలో సమన్వయించును. వారిని కాంతమ యందే యన్వయింపవచ్చునో? పళని, రంగాజమ్మల చిత్రణములో కవితావస్తువును వర్ణితము. రేఖామాత్రముగ లోని సూక్ష్మభావముల నతి నిపుణముగా నతి లలితముగ చిత్రించు ఘట్టములు, 'తేటతేనుగు తియ్యందనము, పాటు కమ్మందనపును, దను లూరసి పొరుటలు, రుచిరభావమనోజ్ఞత, మృదుమధురభాషా విలసితము" రచనలో కన్పడును. అంగ్లేవాసితు లవలంబించుకొనిన సమీక్షాపద్ధతులు రూపు దాల్చినవి. అయినను భాషామార్దవము పరితల పులకుకొనును. తొలితరము సమీక్షలోని

భావ యొక్క పోరుతో నున్నది. "ఆనాటి కవిత లట్లు విశిష్టములు." ఇది సంఘటనా రమ్యతచే ధ్వనితము.

మలితరము "కందుకూరి" భావపరిభావిత మని కాంతమ నిశ్చయము. అందామె కభిమాన మున్నది. ఆమె యా కాలపు భావ ప్రభావ ప్రస్పందిత వంశనియమాచార ములలో పారిప్లవము, ప్రతీచీ భావసంసర్గసంపన్నము లయిన విశేషములు వీచిన కాల మున కొందర స్త్రీల కాదర మున్నది. నాటినుండి స్త్రీలలో కలిగిన స్పందనమునకు 'భావచైతన్యము' 'స్త్రీజనాభ్యుదయము' అను పేరులు కొన్ని ఘోషముగ వచ్చినవి. దాదా పీ తరమువారు లక్ష్మీకాంతమకు పరిచితులు. సమకాలమువార లను మాటలతో మన్నింప వలసియుండును. ఈ తరమువారలకు "గారు" లున్నవి. కానమ్మ కానమ్మ, తిమ్మక్క తిమ్మక్క, నాచి నాచి, పళని పళని. వారల నెవ రెఱుంగుదురు? వారి వార లందరకు దూర మయిరి. ... ... మలితరమున విభిన్నము లయిన సారస్వతశాఖ లుదయించినవి. వాని ప్రఖ్యాభిఖ్యలు సావధానమున నిందు సముల్లిఖితము లయినవి. అన్నియు మనకు శ్రుతివిషయములె కాని, దృష్టిగోచరములు కావనునవి భావనీయము. ఈ కలిలో నన్ని కలిగింపులు కలిగియుండవు. వినుకలివి కనుకలివి కావు. విన్నవానిని కన్నను వినువీథులలో వినుటయ గాని, కనుమార్గమున కలుపలేము. భర్తలు కొందరు భార్యల సారస్వతాసక్తిని భంగపఱచుట మనము వినియుందుము, కనియుందుము. కొన్ని యిందు నిర్దిష్టములు. మఱి కొన్ని యట్లు కావు. ఇంకను ప్రథలు కతిపయనిష్ఠములు కావచ్చును. చెప్ప నలవి కానివి, వ్రాయ వలనుపడనివిని. కొన్ని నవ కాలకావ్యములు నామకీర్తనసారములు నేడును ముద్రితములు నందుటయు లేదు. అముద్రితము లెట్లు? వాని వాని విషయమున శ్రుత దృష్ట నామ రూపులు వ్రాసిన వ్రాతలె యాధార మగును.

ఒక్కొకచో నొక్కొకరిని చెప్పునపుడు "ఆమె పట్టి విడువని సారస్వతశాఖ లేదు. చేసి విడువని కావ్యభేదము లేదు. అనుభవింపక వదలిన గౌరవపదవి లేదు. ఆహరింపక విడిచిన అధికపదము లేదు." ఇట్టి మాటల రచన సొంపుగా నున్నది. 'ఇందలి రచనలో కఱకుదనము లేదు గాని, చురుకుదనము కొన్నియెడల నున్నది.'

‘మగవాడు చదివినాడు కాని, సంశయము పోలేదు. చదువ చదువ తెలివి సన్నగిల్లినది. పిదప చూడ వీడు మొదటనే పోలు. గుణము కుదురదు’’ అను భావమున నొక రాటవెలదిని వెలయించిరి. ‘‘ఈమె పుణ్యాన నింతతో వదలినది’’. ‘‘చదువుకన్న మేలు చాకితన’’మని పంచపాదిని జేసి యీ యాటవెలదిచే నీ చతుష్పాత్తును నాడించి విడువలేను’’ అని యొకరు చేసిన సమీక్ష బాగున్న దని యాత్మగంధము కలిపిన కాంతమ వచనము స్త్రైణ ముపేక్షించినవారి పర మని పరిభావ్యము.

కొందరు వనితలు కవితలు కూర్చినను, వారి కా శోభ యనన్యోపక్రాంత మను విషయమున నివి భావనీయములు. ‘‘... ... పై గౌరవము బాయలేక యూది యూది పలుమరు పలుకరించుటే కాని, నిజమునకు వెల లేని తుల లేని కావ్యరత్నముల హృదయకోశమునుండి వెలువరించి రసలుబ్ధులగు ఆంధ్రుల మ్రోల పలుకు పలుకునకు బేసారము పరపి విలుచుకొన్న యశోధనముల సుగ్రాణములు నించిన ప్రతిష్ఠ వనితలదే.’’ నవకాల వీరకవితోద్యమమునందు నవవనితల శక్తియుక్తులు, సక్తిరక్తులు, భక్తిభుక్తులు నిరూప్యమాణసుందరములు కాగలవు. ‘‘అటునటు గొన్ని పంక్తులు విశిష్టగ్రథనము కల యీ గ్రంథమున స్వాత్మపరిచితి సూచనాసారములుగా నున్నవి.’’ ఇట్లని ధారాదూషవిషయసంభావన చేయువారలకు గోచరించు గావుత! ఇందు స్వాత్మసమకాలీనల నిత్యవ్యవహృతిలోని స్వాత్మానుభూతి కందిన విశేషములును గలవు. అనర్వాచీనలు వాచనిక ప్రత్యక్ష లగుట అర్వాచీనభాగధేయము కలవారు కాలేకపోయినారు.

ఆధునికము, అద్యతనము, నవ్యము నని సమకాల సారస్వతమును వర్గీకరించి నిరూపించుటలో నుపపత్తులను లక్ష్మీకాంతమ సూచించినది. వాస్తవముగా సాహిత్యమున యుగవిభాగ ముచితమె కాదు. ఆంగ్లసాహిత్యవిమర్శపథమున సంచరించిన వారీ యుగవిభాగ మభిమానించిరి. యుగపదార్థము నిట్లు వీ రుపయోగించుకొన జూచిరి. కొన్ని విధముల సాహిత్యము విభజించిరి. సాహితీపోషకు లయిన ప్రభువులపై యూదగమున నిట్టి పని చేసిరి. ప్రభువులును కావ్యవిశేషముల గుర్తింపవలసినవారిలో నన్యతములు, పాఠకులు, శ్రోతలు, భావుకులు. శ్రాద్ధ్యకుల నెందరినో యనుగ్రహించిన సారస్వతముపై శ్రద్ధాసక్తులు చూపునపుడిట్లొనరింపము. ఔత్తరాహులు తమ సారస్వత

మును వీరగాథ, కృష్ణభక్తి, రీతి, రామభక్తి యని యన్యాన్యవిధముల విభాగించి నిరూపించిరి. అది వారలకు సుగ్రహ మేమి ? ఆంధ్రసారస్వతమున వారి విభాగములు కాని, వీరి విభాగములు కాని, యేరి విభాగములు కాని, వేరు విభాగములు కాని సముచితములు కానేరవు. సాహిత్య శాస్త్రీయ విభాగమె మనకు సముచితము. అదియు మన సాహిత్యాస్వాదమున కుపకారము. అట్టిది రానంతవఱకు మన కావ్యాస్వాదము నన కేని శక్యము కాదు. కాని, విమర్శలు పేరిటు వెలసిన రచనలలో యుగవిభాగములు వచ్చినవి. తలపుతలపున విభాగ ముండును. జస్టిసుయుగము, కాంగ్రెసుయుగము, కమ్యూనిస్టుయుగము అనియు నెవరేని యనగలరు. సమన్వయమును జూపగలరు. ఇట్టి వన్నియు నిలుచు నేమి ? స్పష్టగ్రహమునకై కొందరు కొంద రిట్లు చేయుటను కాంతమ గుర్తించినది. అందుననె యిట్టి విభాగ మొనరించి యుండును. సమకాలమున సంచలితము లయి యున్న కొన్ని భావములు విమర్శనములో నుండును కదా ?

ఐదవతరమును నవ్యాంధ్రయుగముగా పరిగణించి 42 వ్యక్తుల కవితాపరిచితు లందించి లక్ష్మీకాంతమ్మ మొదటి నలుగురి కవితల మాత్రము సమీక్షించినది. శిష్ట లయిన 38 వ్యక్తుల కవితలనె యుట్టంకించినది. కొంతగనె క్లిష్ట యాల్లినను, శ్రీ లలితమ్మకు నవ్యాంధ్రకవిత్వమున ప్రతినిధిస్థాన మిచ్చిన కాంతమ్మ సౌహార్ద మభినందనీయము. శ్రీ లలితాకవితాసమీక్ష యయిన వెనుక సవివరముగా జీవితవిశేషము వివరించుచు సమీక్షింపవలసిన కవయిత్రుల సంఖ్య ముగిసినట్లే" లక్ష్మీకాంతమ్మ తత్సమయమున భావించినది. విశేషము అందకపోవుట హేతువు. విస్తృతభీతి హేతువు, [illegible] హేతువు. "ఒకానొక నిర్దిష్ట మగు ఛందమున శ్రేయస్సంపాదకము లగు కావ్యగ్రంథముల వివరించి ప్రచలింప జేయుటయె పరాయణము" (160 పుట). ఇది లక్ష్మీకాంతమ్మ వికల్పము లేని సంకల్పము. అది సకలముగా సఫల మయినది.

ఈ గ్రంథమున రెండువందల కవయిత్రుల నామము లుల్లిఖితములు. పెద్దవి కాని, చిన్నవి కాని వారి కావ్యములు సహస్రసంఖ్యాకములు నిర్దిష్టములు. పద్యకావ్యముల విమర్శనమె యిం దున్నది. గద్యకావ్యముల గద్యరచనల పరామర్శన మిదుం

లేదు. ఇం సుద్దిష్ట మింత మాత్రము. కవయిత్రుల కవితల చవులు చూపుటకై 576 పద్యములను లక్ష్మీకాంతమ కూర్చినది. సమీక్షించినది. సహృదయవ్యక్తుల కల్పించినది.

స్త్రీసారస్వతము నభినందించు స్త్రీ రిత్త్మ యాభిమానికవాదు లాడ వచ్చును. పురుషులకు పురుషులందువలె మహిళలకు మహిళలయం దనూయాగ్రహీతత, యీర్ష్యాళుత, యసాన్యాన్యము లనిపింప వచ్చును. అట్టి వానిని నే నీ గ్రంథమున జూడను. అమాయముగా అపక్షపాతముగా శ్రీ లక్ష్మీకాంతమ విమర్శ యొనర్చినది. విమర్శనమున కాల రుచి ననుసరించి చేర్పులు రావలె నని కావలె నని లోకము కోరును. లోకకాంక్షలన్నియు నేకత్రి సిద్ధములు కావు. ఒక్కొకచో నొక్కొక పథము కాంక్షాగమ్యమున తగును. లక్ష్మీకాంతమ యొక రమ్యపథ మనుసరించినది అది యభినంద్య మని నేను భావింతును..

'తెలుగుభాషాసమితి' 'ఆంధ్రకవయిత్రులు' వెలువడుటకు హేతువు. ఇది యిట్టిదే మోద మాధానించును. ఇది హిందీలో ననూదితము కావలెను. పరిసరభాషలలో పరివర్తనము పొందవలెను. ఆంగ్లమున ననువాదము పొందవలెను. పరీక్షా పాఠ్యము కావలెను. తెలుగునా డంతట వ్యాపింప వలెను. అట్లగు నని నేను సంభావింతును. "అస్తు"

"నమస్తే దేశనాసక్త చిత్ప్రకాశ ప్రదాయినే
విమర్శాకూషతపసే భావానందవిభూతయే"

"భద్రం తే! భద్రమాచక్ష్వ! భద్రాం వాచ ముదాహర!
భద్రయా భద్రభారత్యా భద్రం భావ మువాహర!"

"ఆత్మన్! స్వాత్మసమీక్షాగ్రం ఆత్మానాత్మ విమర్శినీం
వాచమాలిఖ్య భద్రాం మే రసీభూతాయ తే నమః."

నందన—శివరాత్రి

12 ఫిబ్రవరి. 1953

మనవిమాటలు

"గృహిణీ గృహ ముచ్యతే" అన్నారు పెద్దలు. "కవిః కావ్య ముచ్యతే" అంటాను నేను. "ఇల్లు జూచిన తెలియు నిల్లాలి శుభవృత్తి". అట్లే, కావ్యమును గాంచ తెలియునా కవుల హృదయము. ఇల్లు లేకున్నను నిల్లాళ్లు లుండవచ్చును. కాని కావ్యం లేక కవులు ఉండరు. కమ్మని కవి హృదయాల్లో శోభించే కావ్యప్రసూనాల కున్న విలువ ఇంతని వెల గట్టి చూసిన తెలుసుకొనేది. అట్టి సుకుమారమైన విషయాల్లో దండ గ్రుచ్చడం సుకుమారహృదయులైన కోమలాంగులకు చేతకాదనే కొందఱుపలుకు తుంటారు. ఈ రోజుల్లో కూడా పలుకుబడిలో ఉండడం కొంతమందికి ములుకులవలె నాటుకొంటూనే ఉన్నది. వనితలకు సరియైన అవకాశమే ఇవ్వరు; పైన బహిరంగంగా కావ్యకల్పనాపరిమాణాన్ని, కావ్యరచనా చాతుర్యాన్ని తీవ్రంగా చర్చించేటప్పుడు "స్త్రీలలో సరియైన రచయితలు కవయిత్రులు లేరని చెప్పడానికి విచారిస్తూ ఉన్నాము." అని అలవోకగా బాధ్యతారహితంగా వేదికలమీద పిడిగ్రుద్దులతో వాదనలను సిద్ధాంతీకరించడానికి వెనుకంజ వెయ్యరు. ఔను! స్త్రీల కున్న అవకాశానవకాశాలను గుఱించి సత్యంగా మాట్లాడి సరియైన సిద్ధాంతం చెయ్యడానికి వారికి గల బాధ్యత యే మున్నది? "ఏమి! యిట్లా మాట్లాడతారు?" అని నిలదీసి అడిగే దెవరు? ఒక్క భవభూతి గ్రహించాడు స్త్రీలగోడు! "యథావాచాం తథా స్త్రీణాం సాధుత్వే దుర్జనో జనః" అని నిజం వ్రాశాడు. పాపం! యావత్ స్త్రైణం అంతా ఆ మహా కవికి చేతులెత్తి నమస్కారం చేసినా ఋణం తీరదు. రాను రాను ఈ ప్రథ పిల్లికి చెలగాట, ఎలుకకు ప్రాణసంకటముగా పరిణమించినది.

ఎన్నో కవిచరిత్రలూ, మరెంకెన్నో వాఙ్మయ చరిత్రములూ అప్పుడూ ఇప్పుడూ వెలసినవి, వెలుస్తున్నవి చాలా వున్నాయి కాని, కవయిత్రి జీవితాలకు, కవయిత్రీ రచనలకు కూడా సన్మానపూర్వకంగా చేసే ఆ రచనలలో నిష్పాక్షికస్థానమూ, ప్రత్యేక ప్రాధాన్యాలు ఇవ్వబడిన గ్రంథాలెన్ని అంటే, అట్లాంటివాటి సంఖ్య వేళ్ళమీద మడిచి చూపడానికి కూడా ఏమీ లేవు. ఎవరో కొందరు (శ్రీ) వీరేశలింగం పంతులు, (శ్రీ) గురజాడ శ్రీరామమూర్తిగారు, [illegible] వంటి మహానుభావులు కవుల అందరి చరిత్రలు సవిస్తరంగా వ్రాస్తూ, ఏవో కన్నీళ్ళు తుడిచినట్లు మొల్ల, ముద్దుపళని, తరిగొండ వెంకమాంబలను మాత్రం పేర్కొంటూవచ్చారు. (శ్రీ) వేటూరి [illegible] తిమ్మక్కను వారు వెలుగులోకి తీసుకొనివచ్చారు.

భారతీయ స్త్రీసాహిత్య చరిత్రను ఇంగ్లీషులో వ్రాస్తూ, అందులో ఒక్క ఆంధ్రికి కూడా రావలసిన స్థానం ఇవ్వలేకపోయినారు. ఆధునికులలో కొందరు (శ్రీ) మధునాపంతులవంటి సాహిత్యవేత్తలు వ్రాసిన 'ఆంధ్రరచయితలు' లాంటి సాహిత్యచరిత్రలలో కూడా [illegible]కైన ఒక్క కవయిత్రిపేరు పేర్కొనలేకపోతే ఏ సాహిత్య[illegible] చీమ కుట్టలేదు. ఇది నిజంగా మిక్కిలి శోచనీయ [illegible]. అంతే కాదు—ఆడువారిలో [illegible] (శ్రీ) మధునాపంతుల [illegible]; (శ్రీ) బొడ్డు బాపిరాజు, (శ్రీ) నాళము కృష్ణరావు ప్రభృతులతో అప్పటి పక్షం రచయితల పట్టికలలోనే కూడా [illegible]. దానికి నాకు రూపించుకొన్న కారణాలు కేవలమూ [illegible] ప్ర[illegible]డానికి సాహసిస్తూఉన్నందుకు సహృదయులు [illegible] నాకు తెలుసును.

ఇట్లా మహిళావాఙ్మయానికి తీరని అపచారం జరిగిపోయింది. ఈ నాటికి కీనాడు మన మద్రాసుప్రభుత్వంవారు తెలుగుభాషాసమితి

రూపంలో ప్రత్యేకశ్రద్ధ తీసికొని యీ విషయానికి ప్రాధాన్యం ఇవ్వడం నిజంగా స్తుతిపాత్రమైన అపూర్వ విషయం!

"ఇంతకూ— ఏనాడైనా పుట్టినవి పదిమంది ఉన్నారా? పేరుగల కావ్యాలు సృష్టించిన కవయిత్రులు? ఎందుకు ఇలా ఊరికే చరిత్ర కెక్కించాలని ప్రయత్నిస్తారు?" అని అంటారేమో; ఇది చదివిన ఏ కొందరైనా, షుమారు శతాధికసంఖ్య కలిగిన యీ కవయిత్రీ మధురవాఙ్మయ సమూహంలో నామమాత్రపు పేరునను, చరిత్రకారుల అపచారాన్ని ఋజువు పరచుకొనగలరు. 'ముందటితరంకవయిత్రుల అద్దం ఎందుకూ?' 'తినబోతూ రుచి అడగటం దేనికి? ఐతే శ్రీ చిలుమామిళ్ళ శివరామకృష్ణప్రసాదు గారు భారతిలో కొన్నాళ్ళుగా "ఆంధ్రవాఙ్మయము— స్త్రీలు" అన్న శీర్షికలో వ్రాసి ప్రచురించిన వ్యాసావళి, శ్రీ ఆండ్ర శేషగిరిరావుగారి "ఆంధ్రవిదుషీమణులు" 'ఆంధ్రరమణీమణులు' అన్నగ్రంథాలూ, స్త్రీవాఙ్మయసౌధాని కెత్తిన కరదీపికలు. ఇంతే అక్కడా అక్కడా చెదురు మాదురుగా కొందరు కవయిత్రుల కావ్యాలపై వ్రాసిన వ్యక్తిగత కావ్య విమర్శనలు పత్రికలలో అప్పుడప్పుడు దృష్టిపథాన పడకపోలేదు. ఇంకా వాళ్ళూ వీళ్ళూ కొంత ఇట్టి అభిమానాన్ని స్త్రీవాఙ్మయంపై చూపి తమ సౌహార్దయాన్ని చూపినవారు లేకపోలేదు. కాని అది యేమంత చాలినంత సమగ్రమైన కృషి కాదని అందరూ ఎరుగుదురు.

ఇల్లాంటి పరిస్థితిలో మన ప్రభుత్వంవారి దృష్టి యిటువైపు ప్రసారితం కావడం వింత ఐనదే. దీనికి ప్రభుత్వమువారి నభినందించక తప్పదు.

ఈ నా రచనోద్యోగానికి ముందు నన్ను ప్రోత్సహించినవారు నా సోదరుడు చిరంజీవి బొడ్డుపల్లి పురుషోత్తముగారు. ఆ వెనుక విషయం తెలిసికొని ఈ శాశ్వతకార్యం నీవు చేయక తప్ప దని నన్ను పురికొల్పిన

వారు శ్రీ నా పతిదేవులు. నా పతిదేవుల సహకారమూ, ప్రోత్సాహమూ లేకపోతే, ఈ బృహదుద్యమం కడతేరేదే కాదు. నిజంగా వారికీ విషయంలో నేను చాలా ఋణపడి ఉన్నానని చెప్పాలి.

తరువాత ఈ రచనావిషయంలో ప్రఖ్యాతనవలాకారులు శ్రీ అడివి బాపిరాజుగారు చేసిన సహాయం ఇంతా అంతా అని విలువ కట్టడానికి వీలైనదికాదు. తెలంగాణా కవయిత్రులను గురించి తెలిపిన శ్రీ దేవులపల్లి రామానుజరావుగారు, గ్రంథరచన మొదటినుండి చివరదాకా కావలసినసలహా లన్నీ ఇచ్చి పీఠిక వ్రాసి యిచ్చి తోడ్పడిన శ్రీ పమ్ములమడక మాధవరామశర్మగారు చేసిన సహాయం ఇంతా అంతా కాదు. వీరంతా నాకు అన్నగార్లు. నేను వారికి తోబుట్టువును. ఏరీతిగానైనా వారి ఋణం తీరదు. కృతజ్ఞతాస్మరభావంతో నమస్కరించడం తప్ప—

ఈ నారచనకు శ్రీ ఆంధ్ర శేషగిరిరావుగారివీ, శ్రీ చిరుమామిళ్ళ వారివీ విమర్శలూ ఇంకా ఇతరులవ్యాసాలూ బాగా ఉపకరించాయి.

వేటపాలెం గ్రంథభాండాగారం, శ్రీ సారస్వతనికేతనంవారు చేసిన సహాయం నిజంగా అమూల్యం. భారతి, గృహలక్ష్మి, ఆంధ్రమహిళ, ఆంధ్రజ్యోతి, హిందూసుందరి, అనసూయ, ప్రతిభ— ఆంధ్ర వారపత్రికలూ ఒక టేమిటి? అన్నిసంచికలూ నేను ఏది కోరితే అదీ, ఎన్ని కోరితే అన్నీ అసంఖ్యాకంగా నాకు ఇంటికే కూడా ఇచ్చి వారు తోడ్పడంలో ఎంతో ఔదార్యం చూపినారు. వారికి ఒక్క నమస్కారం చెయ్యడం తప్ప నేను ఇయ్యగలిగిన ప్రతిఫల మేమీ లేదు కదా!

ఒక శుద్ధప్రతి నేను వ్రాసి యిస్తే దానికి ప్రతులు తీసి యివ్వడమే కాక, నా పూనిక విని నన్ను అనేకవిధాల ప్రోత్సహించిన సోదరులు శ్రీ పిల్లుట్ల తిలక్, శ్రీ A. వి. ప్రకాశరావు, శ్రీ నాగేశ్వరరావు, శ్రీ బొడ్డుపల్లి పురుషోత్తము, శ్రీ కోనా సుబ్బారావుగార్లకు నా కృతజ్ఞతాభివందనాలు.

స్త్రీ వాఙ్మయ పోషకులుగా ప్రభుధర్మాన్ని నిర్వహించిన శ్రీ కేసరిగారి గృహలక్ష్మీపత్రిక లన్నీ నా కెంతో తోడ్పడ్డాయి. దానికి వారికి నా ధన్యవాదాలు !

ఇక చెప్పుకోవలసిన ముఖ్యసహాయం ఒకటి మిగిలి ఉన్నది— అది యేమిటంటే— మా కవయిత్రీసోదరీమణు లొనర్చినది— అడిగినదే తడవుగా తమతమ కావ్యాలను, రచనలను పంపి నన్ను బాగా ప్రోత్సహించారు. ఆ నా సోదరీమణులను నే నీ శుభసమయంలో స్మరించక తప్పదు.

ఇక కడపటకు మిగిలిన విషయం—నా రచనోద్యోగం. అది చాలా అన్యాధికంగా జరిగింది. కేవలమూ ఒక నెలకంటె హెచ్చుగా నేను ఈ రచనకు కాలము వినియోగించలేకపోయినాను. అందుచేత యీ రచనలో ఎన్నో స్ఖాలిత్యాలు దొరలిఉండవచ్చును. కేవలమూ సహృదయ వాఙ్మయవిమర్శన చేయడం తప్ప, ఏ వ్యక్తిగౌరవాన్ని క్రిందుమీదులు చేయడం నా ఉద్దేశం కాదు. కాని విమర్శకుని పని కత్తిమీద సాము వంటిది. 'పట్టబోతే కప్పకు కోపం, విడువబోతే పాముకు కోపం' అన్నట్లుంటుంది—నా ధర్మనిర్వహణం. నే నెట్లా చేశానో, ఆ మంచిచెడ్డలు సుహృదయుల హృదయరాగంమీద ఆధారపడి యుంటవి.

మఱొక్క— విషయం చెప్పడం మఱచాను. ఇట్టి ఉద్గ్రంథరచనకు పూనుకొన్నా నని తెలియగానే, ఎన్నో పుస్తకాలు తెచ్చి యిచ్చి, పోస్టులో ఎడతెరపి లేకుండా పంపి అనేకవిధాల శ్రీ మానాయనగారు కృష్ణరావుగారూ, మా గురుపాదులు శ్రీమతి కామాక్షమ్మగారు ఎన లేని సాయం చేశారు.

స్త్రీలకవిత్వాన్ని గూర్చి ఎక్కడా ఇంతవరకూ ప్రస్తావన జరిగి ఉండకపోవడంచేత, నా మనస్సునకు ఏమాత్రం ఇంపుగా ఉన్నా, కొద్ది పద్యాలు వ్రాసినవారిని కూడా కవయిత్రులలిస్టులో చేర్చాను. ఇంకా

అందఱినూ చేరిస్తే షుమారు 200 మంది కవయిత్రులు కాగలరు. భవిష్యత్తులో ఇంకొకరు చరిత్ర వ్రాయడానికైనా యీ గ్రంథం ఆధారంగా ఉండాలని తలంపే ఇట్లా చేర్చడానికి హేతువు. కాని యింకేమీ లేదు.

— కట్టకడపటి ఒక్క ప్రార్థన —

అమృతమయమైన హృదయభాసంతో దీనిని సవనం చేసి మాత్రం పాఠకులకు పదేపదే అంజలిస్తూ వినమిస్తూ ఉన్నాను.

బాపట్ల
24-9-51

లక్ష్మీకాన్తమ్మ—

శ్రీ హయగ్రీవాయ నమః

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

ఆ ము ఖ ము

భారతావని మన మాతృభూమి. ఆ జనని కడుపార కని పెంచిన శత సహస్ర మహాపురుషులలో నేటికి మాయక తరతరాలకు వెలుగు బాటలు వేయుచున్నవి వారి గ్రంథములు. అవి జాతికి వేగుచుక్కలు. దేశమునకు కీర్తికిరీటాలు. ఆ కావ్యసందేశములు మానవలోకమునకు మంగళశాసనములు.

భారతదేశపు నాటి వైభవసంగములలో పాటుగా కవితారంగమున గూడ మహోన్నతస్థానమును గ్రహించి తన విలువను చెల్లించుకోగల్గినది. కన్నతల్లిగ, వలపుప్రియురాలిగ, చిన్నారిబిడ్డగ ఊకొట్టించు నేను ఏమో కవిత్వ స్వరూపము. సకలకళాసమ్మోహన మగు నామె జీవితాను రచన మహాకావ్య మనినచో, సాహిత్యజగమున చంద్రవంకలై కవితామృతస్రోతస్సుల బంగారుపంటల పండించి నేల నాలుగుచెరగు లకు పంచిపెట్టిన మహాకవిగురువులకు, రసభావబంధురము అగు కావ్యపింఛికల మోగించి విశ్వమానవహృదయప్రతిస్పందనములతో చిరజీవనమొందిన కవితావనస్పతులకు నీ సీమ లోటు లేదనుట అతిశయోక్తి కాజాలదు.

విజ్ఞానసధను లైన పురుషులతో సమముగా పరిషత్తులలో పాల్గొనుచు ధర్మాధర్మనిర్ణయములలోను విజ్ఞానవిశేషచర్చలలోను, ములు సూపిన తమ వివేకముతో ప్రేల్మడిపించుకున్న విదుషీమణులు అపాల,

విశ్వవార, శశ్వతి, గార్గి, సులభ, మైత్రేయిలు వేదవాఙ్మయమున లబ్ధప్రతిష్ఠలు.

'వికటనితంబ' యను సరసపదప్రయోగమున తన కొదవ బాపిన నామమై, చివరకు వ్యవహారసిద్ధ మయిన వికటనితంబ, శ్యామలాంగి యగు సరస్వతి యని దండికవిచే మెప్పులుబడసిన శీలాభట్టారిక యను నామాంతరము కల విజ్జిక, కవికులపోషకురా లగు సామ్రాజ్యేశ్వరిగా నెగడొందిన ఇందుబాల మున్నగు కవయిత్రిలు, గీర్వాణకవితాకాశమున నిశ్చలసౌదామినులు. పద్మావతి చరణచారణచక్రవర్తిని సృష్టించ గలిగిన పద్మావతీ సదృశలును చాటుశ్లోకములతో రసికజన రసనాగ్ర జీవన లైన కవితాశాలిను లింక నెందరెందరో యునికి సంస్కృత వాఙ్మయమున నెదురుపడుచునే యుందురు.

ప్రాకృత కవితాకాసారమున గూడ [illegible] సంజించు రాయంచ లెందఱో కలరు. హాలుడు సంకలనించిన గాథాసప్తశతిలో చేవ మీరిన సీమంతినీరత్నములు రేవా, రోహా, [illegible], పద్మావహీ, అణులచ్ఛి, ససిప్పహా, అసులచ్ఛీ, మాధవీనాథ మున్నగు వారలీనాటికిని రసగుళికల వంటి తమ గాథలతో కళాప్రియుల మానసముల సుమాళించుచునే యున్నారు. కావ్యమీమాంసాకారుడు ప్రసిద్ధ పతిదేవుడగు రాజశేఖరుడు మాటిమాటికిని పాండిత్యప్రమాణములు ప్రశంసించునట్లు విదగ్ధభంగీభణితి, ఉక్తివక్రిత మున్నగు విషయములపై స్వకీయము లగు లాక్షణికప్రమాణములను సృష్టించి నిల్పిన మహామతి అవంతిసుందరి, విద్వత్కవికులసామ్రాజ్యపోషకుడుగా, రసికావతంస మగు ప్రభురత్నముగా వెలసిన భోజమహారాజు పట్టమహిషి యైన లీలావతియు నేటికిని స్పృహణీయ లే కదా. సమనుపలబ్ధము లైన వీరి కావ్యములవలెనే, యశ్రుత కవితాచారిత్ర లైన కవయిత్రు లెందరో యెవరు చెప్పగలరు!

అన్యసారస్వతీయుల సంగతటులుంచినను, మన యాంధ్రసాహిత్య ప్రపంచమునందును, సముచితస్థాన మాక్రమించిన కవయిత్రులు శతాధికముగ నున్నారు. వీరి నాయా కాలవిభాగము ననుసరించి నాల్గుతరములుగ పేర్కొనవచ్చును.

ఇంచుమించు పదమూడవ శతాబ్దిపూర్వార్థమున తిక్కనార్యుని గృహప్రదీపము లైన చానమ, పోలమలతో, నిజవల్లభుని విజయవంశానత్రాగపన్నసల తేజోలేఖినిం దీర్చి సాహిత్యమున కోజస్సు కూర్చిన గంగాదేవితో, పదునేనవ శతాబ్ది పదకవితాపితామహు డైన తాళ్ళపాక అన్నమయ్య సతీమణి సంగీతసాహిత్యవిశారద తాళ్ళపాక తిమ్మక్కతో నున మహిళాసారస్వత మహనీయచరిత్రము మొనసూపుచున్నది. 13 వ శతాబ్దమునకు పూర్వము కవయిత్రులు కల రేమో కాని, వారి చరిత్రలు కాని రచనలు కాని కాలదష్టము లై కానరాకున్నవి.

భారతరచనా నిర్వహణమున నాదికవి నన్నపార్యునకు దోడైన నారాయణభట్టు కుమార్తె కుప్పమ్మ ఉన్నతకవితావిజ్ఞానసంస్కారములు కల మనీషి యని వెలసిన దొక ప్రథ కలదు.

స్వాదుకవితారసవిశేషములు జీవనవిభూతులుగా నివేదించి సుమారు ఏడువందల యేండ్లుగా ఆంధ్రకవయిత్రులు సాగించిన సారస్వత సేవ తజ్జ్ఞులు గుఱుతింపక పో రని యాశించుచు, నాదికవయిత్రులు చానమ, పోలమలను పఠితలకు పరిచయము చేయుచున్నాను.

— ఇది ప్రస్తావన —

ప్రాచీనాంధ్రకవిత్వము—తొలితరము

చానమ, ప్రోలమ

మధురాతిమధుర మగు ఆంధ్రసారస్వతవాహినిని కమ్మని కవితా మరందములు చిందించిన కవయిత్రులు పూచిన పొందమ్ములై పరిమళించుచున్నారు.

ఆమె నలువరాణికి తెలుగుచానలు ఉపాయనముగ పచరించిన తొలి పూజాపద్మము.

ఆమె భారతీసతి మంజులపదరాజీవములకడ మోకరిలిన మొదటి పూజారిణి.

ఆమె వాగ్దేవీసంసద్భవనమున ఆంధ్రకవయిత్రీ ప్రాతినిధ్యము నంగీకరించిన ప్రథమాస్థాని.

ఆమె సుందరాంధ్రి మహిళావాఙ్మయాంబరమున నుదయించిన తొలితార. ఆపూజ్యురాలు చానమాంబ— అది పదుమూడవ శతాబ్దము.

పూజ్యుడు నన్నపార్యుడు బీజావాప మొనర్ప, కవిబ్రహ్మ తిక్కనార్యుడు ప్రోది సేసి తెలుగుసారస్వతశాఖిని ఆంధ్రావళి మోదముం బొరయునట్లు అమృతఫలములు గాయించినాడు. కవిలోకమున కాతడు నిజముగ విధాతయె. విధాతృనిర్మాణరహస్య మేమో, మహిళాలోకము నను ఆ కవివర్యుని కుటుంబముననే ప్రథమముగ చానలమోమున సరస్వతి యావిర్భవించినది.

చానమ రణతిక్కన యని రాణకెక్కిన ఖడ్గతిక్కనార్యుని కులకాంత. తెలుగుల కవిబ్రహ్మకు వారికి వదినగారు. కరుణామయ దృశ్యముచే కంపితమై కఱగిపోయిన ఆదికవి వాల్మీకిఋషిసత్తముని హృదయ సాగరమునుండి పొంగులువారుచు కవితాతరంగములు కురంగలించినట్లె, రణక్షేత్రమునుండి పరిభూతుఁడై పగరకు వెన్నిచ్చి పారివచ్చిన పతిని గాంచి వచ్చినతోడనె,ఉమ్మలికము చెందిన వీరపత్ని చానమాంబాహృద

యాంతరాళమునుండి పైకుబికిన శౌర్యాగ్నివిస్ఫులింగములో యను నట్లు, చటులార్భటితో సరస్వతి చానమాంబా ముఖకందమునుండి వెడలి ఛరుల్రిన సాక్షాత్కరించినది.

ఆ కందమె స్త్రీసారస్వతసృష్టికి మూలకంద మయినది.

పగరకు వెన్నిచ్చినచో,
నగరే నిను మగతనంపునాయకు లెందుఁ ?
ముగు రాడువార మైతిమి;
వగ పేటికి జలకమాడ వచ్చినచోటఁ?

ఓహో ! ఏమి యీ వాగ్దేవీపరరసావతరణప్రాభవము ! మచ్చున కైనను వ్యర్థపదము కానరాదు. భావనకై యగచాట్లు గాని, పదములకై తడబాట్లు గాని, యతిప్రాసలకొరకై మతిమాలిన యవస్థలు కాని యేమియు గానంబడవు. అవమానముచేతను, ఆక్రోశముచేతను ఉత్తప్త మైన హృదయమునుండి స్ఫూర్తిగ వెల్వడిన కైత యిట్లుండక ఎట్లుండును? అగును. మఱి నాథుడు విజయలక్ష్మీసనాథుడై నేత్రపర్వముగ దిరిగి వచ్చినచో, ఆంధ్రలక్ష్మికిని, విజయతేజోవిరాజమాన మగు నాథుని ముఖలక్ష్మికిని, నిండుగరువమున నివాళి యొసంగుద మను భావావేశ మును మది పదిలపఱచుకొని యీ పుణ్యముహూర్త మెప్పుడెప్పుడా యని యెదురుచూచు సతియెదకు భండనమునుండి పారివచ్చిన పతిదేవుని పాణములతీపి సహ్యమాన మగునా? ఆ యావేశమె ఉత్తాలతాలతరంగి తమై కట్టలు తెంచుకొని హృదయపుటంచులు దాటి పెల్లుబికి వెల్లి విరిసినది.

చానమాంబ చక్కని కవితాత్మ గల కాంత యని యీ కందమె చాటుచున్నది. ఆమె కావ్యసూనముల గ్రుచ్చి వాగ్దేవి కంఠహారముగ నలంకరించు నవకాశమె యుండిన, మనమును మేరలు లేని కావ్యపఠనా నందము నొందగల మహాభాగ్యము నందియుందుము. కాని యేమి లాభము ? అట్టి నోము నోచమైతిమి.

ఇంతియె కాదు — 'ఇదం బ్రాహ్మ్యం, ఇదం క్షాత్త్రం' అన్నట్లు, కవితిక్కనను, ఖడ్గతిక్కనను తెనుగుప్రజకు కానుకలిచ్చిన ముదుసలి ప్రోలమ కడు పెంత బంగారపు గనియె కాంచితిరా? ఒకవంక వీరరస తరంగితమహాసాగర మాతల్లి గర్భసీమ. ఆ గర్భశుక్తిముక్తాఫలమె రణ తిక్కన! ఒకవంక గమ్మన వలచు కవితాకర్పూరసౌరభ్యసంవాసిత మా చల్లని తల్లిగర్భసీమ. ఆ తల్లికడుపుసొంపమ్మని పొటమరించిన మరంద బిందువే కవితిక్కన.

ఒకపరి శౌర్యరసము చేపి చన్గుడిపిన వీరప్రసవ యామె. ఒకపరి పొత్తిళ్ళ పసిబాలునకు కవితారసామృతము పాలిచ్చి పెంచిన దా తెల్గుల భాగ్యరాశి. తిరిగి వచ్చిన సుతుం గాంచి యామె ఏ మన్నదో చూడుడు.

అసదృశముగ నరివీరుల
పస మీరగ గెలువలేక పందక్రియను, నీ
వసివైచి తిరిగి వచ్చిన
పసులుఁ విరిగినవి తిక్క- పాలుఁ విరిగెఁ."

పలుకులా యివి! గరళపుములుకులు గాని! ఆ కుటుంబ మెంత గౌరవార్హమో! అత్త కవయిత్రి! కోడలు కవయిత్రి! కుమారుడు కవిబ్రహ్మ! యిం కేమి కావలయును ఆ కుటుంబమునకు, అట్టి కుటుంబ మును గన్న తెల్గుధాత్రికిని?

ఈ యాడువారి ప్రతాపాగ్నిచ్ఛటులధాటి కోపాటించ లేకయే కదా, ఖడ్గతిక్కన రణసీమకు మగుడి వెడలి యద్భుతముగ నరివీరుల కసి మసంగి విజయలక్ష్మిని చేపట్టినాఁడు!

స్వదేశమునకు సమరవిజయమును సముపార్జించిన యా కవ యిత్రుల తేజోరేఖని యాంధ్ర దేశమున నేటికిని నజరామరకీర్తులతో శోభిల్లుచున్నది.

ఇది స్త్రీవాఙ్మయరంగాలంకరణము సవరించిన ప్రారంభయుగము.

— ఇది, ప్రారంభము —

సంస్కృతమహాకావ్యకర్త్రి

3 గంగాదేవి - మధురావిజయము

విద్యానగరసామ్రాజ్య మహాపీఠమును మలిచిన మహాశిల్పులు సంగవంశజుల శక్తిసామర్థ్యముల నేల నాలుగుదెసలకును సారించిన స్వర్ణయుగ మది! అందు 1370 సంవత్సరప్రాంతమున రాజ్య మేలిన మూడవరాజు కంపరాయలు పుట్టువు తోడనె స్వీయప్రతాపమున పరిపంథుల నాసాంతము కంపింపజేయు సార్థకనాము డని దేవేరి గంగాదేవిచే సంస్కృతకావ్యమున ప్రాభవవర్ణనము లొందిన వసివాళ్వాడని వన్నెకాడు.

గంగాదేవి విద్యానగరసామ్రాజ్యమునకె కాదు, విద్యాప్రాజ్య సామ్రాజ్యమునకును పట్టమహిషియె. కవికులగురు వగు కాళిదా సంతటి వాని నాదర్శముగ గైకొని, ఒక్కొక్కచో నాతని కవితలకును మెఱుగులు దిద్దజాలిన మెలకువ గల మెలత యామె. చిత్తగించెదరా? యామె యుపమాచిత్రము:—

సనయన్ మహతీం సేనాం
వ్యరుచ ద్వీరకుంజరః
పయోదమాలా మాకర్షన్
పౌరస్త్య ఇవ మారుతః॥

[వీరకుంజరు డైన ఆ కంపభూధవుడు మేఘమాలను గొనిపోవు తూరుపుపయ్యెరవలె గొప్పసేనను వెంట నిడికొని పోవుచున్నాడు] అని వర్ణించినది. ఈమె యీ శ్లోకమునకు ఆధారభూత మగు కాళిదాసశ్లోక మీవిధముగ నున్నది.

స సేనాం మహతీం కర్ష౯
పూర్వసాగరగామినీమ్
బభౌ హరజటాభ్రష్టాం
గంగామివ భగీరథః॥

(తూర్పుసముద్రమునరకు వ్యాపించియున్న తనసేనను హరజటా జూటమునుండి "భ్రష్ట" యగు గంగను గొనిపోవు భగీరథునివలె రఘుమహారాజు తీసికొనిపోవుచుండెను.) కాళిదాసు ఈ శ్లోకమున రఘువంతటివానిసేనను భ్రష్ట మైన గంగతో ('భ్రష్ట' పదము నుప యోగించి) ఉపమించెను. ఈ వర్ణనమునకును, మన గంగాదేవియుపమ కును భేద మరసితిరా ? ఆమె యెంత లలిత మగు ఉపమ నుపయోగించి విధేయివస్తువున కెంత సుకుచిరత్వము నాపాదించినదో ! స్త్రీహృదయ సౌకుమార్య మట్టిదే కదా ! ఇది యే కాదు– ఈమె ఉపమ లన్నియు నిట్లు విశిష్టము లైనవే. ప్రకృతిమనోహరత్వ మీమెకావ్యమునం దెల్లెడను పాదుకొని యున్నది.

ఉన్నత మైన ఈ రమణీయ భావకల్పనతో పరిచయపడిన గంగా దేవి కవితానిస్తులసంపదకు హృదయసీమల నెంత యున్నతస్థాన మిత్తురో చదువరులు ! కావ్యరచనము ఆద్యభాష యగు సంస్కృతము ! కావ్య వస్తువు వలచి వలపించుకున్న వల్లభుని విజయ యాత్రాభివర్ణనము !! నిర్వాహణము అష్టాదశవర్ణనాలక్షణలక్షిత మగు మహాకావ్యము !!! శైలి సులభసుందర మగు ద్రాక్షాపాకము !! ఆదర్శము మహాకవికావ్యార్థ నిస్తులసంపద !! ఇక కావ్యము గుణవత్తరము, రసోదంచితము ననుటకు సందియ మేమి ?

మన కావ్యవస్తువును ఖ్యాతము, కల్పితము ఉభయము నని ముత్తెఱగుల విభజింపవచ్చును. అందీ కావ్యవస్తువు ఖ్యాతము. సాధారణ ముగ మన సంస్కృతాంధ్రకావ్యములకు పురాణాదులనుండి యితి

వృత్తము గైకొని దానిని స్వకపోలకల్పనముతో పెంపొందించి ప్రబంధము గావింతురు. కాని ఉపజ్ఞామహిత యగు గంగాదేవి మాత్ర మట్లుగాక, తన జీవనప్రభుని వీరగాథలె కావ్యవస్తువుగా గొని క్రొత్తబాట వెలయించి, కవిపుంగవులకును నాదర్శము చూపినది. దైవప్రార్థనతో కావ్యారంభము. కవిస్తుతి, కవినింద, విద్యానగరవర్ణనములను గావించినది. బుక్కరాయల దేవేరి "దేవాయి". ఆ దంపతులకు 'కంపన, సంగన, కుమారకంప' లను మువ్వురు కొడుకులు. అందు కడగొట్టువాడు కుమారకంపన మన కావ్యనేత. మొదట సమస్తవస్తుసంపూర్ణ యు, నిర్మల సరఃపరిపూతయు, రమణీయ సౌధ సముత్తుంగ మదగజ సంశోభితయు, దక్షిణాశాసరోజాక్షీ ఫాలలీలాలలాటికం బోలినదియు, తుంగభద్రాతీరస్థ మయినదియు నగు విద్యానగరాభివర్ణనము, తర్వాత రాయల దక్షిణ దిగ్విజయాభివర్ణనము, కాంచీపురరాజ్య ప్రతిష్ఠాపనము, రాయల విశ్రాంతి సమయవిలాసజీవనము, యుద్ధకాలాటోపజీవనము, కావ్యగీతిప్రియత్వము, భార్య యగు గంగతోడి సరససాహిత్యగోష్ఠీభాషణము అనునవి యీ కావ్యమునం దాయా సర్గలలో వర్ణింపబడినవి.

సర్గమున కొక ఛందమును వాడి, యీమె తన ఛందశ్శాస్త్ర పారంగత్వమును కూడా ప్రదర్శించినది. దేవతాప్రార్థనము, కవిస్తుతి చాలా క్రొత్తపద్ధతులలో నొనరించినది.

తన కవితాసాంప్రదాయమునకు కులదేవత యగు కాళిదాసు నెంత మహీయసముగ వర్ణించినదో చూడుడు.

"దాసతాం కాళిదాసస్య కవయః కే నబిభ్రతి
ఇదానీ మపితస్యార్థా నుపజీవ త్యమీయతః."

ఇట్లే, భట్టబాణుడు, మయూరుడు మున్నగు సంస్కృతకవుల నందరను వేర్వేర 16 శ్లోకములలో వర్ణించినది. తిక్కయజ్వ స్తుతి మఱింత మనోహరముగ నున్నది.

"తిక్కయజ్వక వేసూక్తిః కౌముదీవ కలానిధేః
సత్తృష్ణైః కవిభిస్స్వైరం చకోరై రివ సేవ్యతే."

ఇక అర్థము, శబ్దము, భావము, రసము మున్నగువాని నిబంధ నతో గూడిన రసభావమహిత మగు కావ్యము దుర్లభ మని మొదలిడి సంపూర్ణముగ కావ్యలక్షణముల వాకొన్నది. కావ్యమున నీషద్దోష మున్నను, అది పరిత్యాజ్యమే యన్నది. కావ్యమున స్వాతంత్రతయే ప్రస్తూయమాన మన్నది. కావ్యలక్షణముల వర్ణించిన యీ సామాన్య ఘట్టములను గూడ సిద్ధహస్త యగు నీమె యెంతో మనోహరముగ వర్ణించినది.

ఈ రాజవంశము శైవమతానుయాయి. క్రియాశక్తి వీరిగురువు. ఈమె పేర్కొనుట బట్టి విశ్వనాథకవి యీమెకు కవిత్వగురువుగా కన్పట్టు చున్నాడు. రాజవంశము శైవమతప్రవిష్ట మగుట, నీమెయుపమ లన్నియు శైవసంబంధములై యున్నవి. బుక్కరాయలకు పట్టమహిషి దేవాయి. దీని నామె చెప్పినవిధము. "దేవాయీనామ తస్యాసీత్ శంకరస్యేవ పార్వతీ" "త్రిలోచనామివా పరం......" "పశుపతిర్గివ నేత్రై స్త్రిభి రపి...తై స్తనూజై రభాసీత్."..."మహతా స్త్ర్యంబకపాదుకాం భూషా మమంస్త......" "దేవీమహాసేన మివేందుమౌళేః" అను నీ యుపమ లన్నియు శివసంబంధములే.

కంపభూజానికి మహమ్మదీయులకు జరిగిన యుద్ధము లెం దుత్సా హాముతో వర్ణింపబడినవి. "అంధాంధకార క్షయతిగ్మభాసో బాణాన్ ముంచ ద్యవనేన శేంద్రః" ఇందు తెలుగుజాతి పర్యాయాభిదము, "అంధ్ర" పదము ఆది హాస్యపూర్వకముగానే పరిగ్రహింపబడు టీమెయభీష్టము.

స్త్రీ యగుట కాబోలు, గర్భమును, గర్భదౌహృదమును చిత్ర ముగా చిత్రించినది. రోమరాజి గర్భస్థశిశుసంరక్షణార్థ మేతెంచిన కాలోరగిగా వర్ణింపబడినది. కావ్యమునం దెల్లెడను నిసర్గమనోహరము

లగు ఉపమలు కుప్పలు తిప్పలుగ కనబడుచుండును. "అంతర్బింబితచరిష్ణోద్రో కంపస్యాసిపుత్రికా అప్సరోభ్యః పతిం దాతుం అంతర్వత్నీ కిలాభవత్" ఇట్టి మహితోపమానము కావ్యప్రపంచమున మరల గానరాదేమో ?

"అవపత్కాల కాలకర్షక స్తిమిరాంభః కలుషే నభస్థలే విమలా ముడుబీజమండలీం నవచంద్రాత్రపస్య సిద్ధయే." నక్షత్రవర్ణనమందలి ఈ మహీయసకల్పన కానందించు భాగ్యమును సహృదయలోక మేమి వెల యిచ్చి విలుచుకొనవలసియున్నదో?......ఏడవసర్గయందలి భార్యతోడి సంభాషణము, చంద్ర చంద్రికావర్ణనము నీ కావ్యమున ప్రత్యేక స్తుతిపాత్రములు. చంద్రునికళంకము నామె యెన్నో విధముల సంభావించినది. అందు దీ క్రింది రెండుకల్పనలు మరింత మనోజ్ఞము లైనవి, "రాజు కావున హృగయస్వభావమో అనియు" "తమతమ భాగములలో వ్యత్యాసములు రాకుండ తీసికొనుటకై యమృతాంధసు లగు దేవతలు తమ భోజనపాత్ర యగు చంద్రునియం దుంచిన మిల్లిగరిటె యేమో" యనియు, ఇందలిగృహిణీస్వభావధర్మవిశేషములను చంద్రుని కళంకముతో ముడివెట్టిన యీామె యపూర్వకల్పనకు ముగ్ధులై రసోచితముగ తల యూచనివా రుందురా? ఇట్లె యీామె యుపమ లన్నియు, ఈమె కావ్యవస్తువువలెనే స్వతంత్రములు, ప్రకృతి తంత్రములు.

ఈ మెరచనమునందు కాళిదాసున కెన్నో అనుకరణములు కలవు. రాఘువేంద్రవిజయ మను సంస్కృతకావ్యమున కనుకరణములును నటనట కనబడుచున్నవి. అయినను నవి కావ్యగుణమునకు అపకర్ష కలిగించునవి కావు.

గంగాదేవి హృదయమువలెనే కవిత్వమును మిగుల సరళముగను మృదుమధురముగ నున్నది. ఇంతయుపజ్ఞ కల యీామె తన్ను గూర్చి కాని, తన పుట్టింటివంశమును గూర్చి కాని యంతగా చెప్పుకొనలేదు.

ఈమెరచనలో వ్యర్థపదములు కనపడవు. శైలి అంతటను సద్యోర్థ స్ఫోరమైన ద్రాక్షాపాకము. ఎక్కడో "సమస్తసామన్తమస్తకన్యస్త శాసనః" అను మాత్రపు సమాసములు కనబడును. రాజవంశ సంజాతయై, పట్టమహిషియై, సారస్వతవ్యాసంగమున దవిలియుండుటే యరుదు. అందును చతురకావ్యనిర్మాణము చేయగలిగిన ప్రజ్ఞామతి యగుట యింకను నబ్బురము! ఇట్లు రాజపత్నులై కావ్యనిర్మాణము చేసినవారు సంస్కృతవాఙ్మయమున మఱికొందఱు కనబడుచున్నారు. వారిలో రాజశేఖరునిపత్ని అవంతిసుందరిని, భోజునిపత్ని లీలావతిని నిట ప్రశంసింపవచ్చును. కల్హణుని రాజతరంగిణి, బాణుని హర్ష చరిత్రలవలెనే యిది సంస్కృతమున కావ్యపద్ధతిని వ్రాయబడిన చారిత్రక గ్రంథము. గంగాదేవి మధురావిజయము ఎందఱు చరిత్రకారులకో ఆధారభూత మయినది.

తెలుగునాట ఎఱ్ఱాప్రెగడ, నాచన సోమనాథుడు, రావిపాటి త్రిపురాంతకుడు, కాటయవేమారెడ్డి, రేచర్ల సర్వజ్ఞసింగభూపతి, కుమారగిరి వసంతరాయలు అను కవివరు లీమెసమకాలికులు కావచ్చును.

ఈ కావ్యమునకు తాడేపల్లి రాఘవనారాయణశాస్త్రిగారు తెలుగున ననువాదము కూడ ఘొసగించిరి. వీరకంపరాయవిజయచరిత్రా ప్రత్యాభిధేయము కల "మధురావిజయ" మను మహాకావ్యనిర్మాణ మొనర్చి ప్రథితి కెక్కిన ప్రథమాంధ్రస్త్రీ గంగాదేవి స్త్రీజనమూర్ధన్య.

4 తాళ్లపాక తిమ్మక్క - సుభద్రాకళ్యాణము

ఇంతవరకును వాఙ్మయచరిత్రలు వ్రాసినవా రందరును రామాయణకావ్యకర్త్రిణి యైన మొల్లను ప్రథమాంధ్రకవయిత్రిగా పేర్కొనినారు. కాని బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారి పరిశ్రమ ఫలితముగా మొల్లకంటెను మున్ముందు జన్మించి తన మంజుల కవితాగానముతో ప్రజల కొసరి కొసరి మెప్పించిన యింకొక సాధ్వీమణి కావ్యము సరిక్రొత్తగా ప్రపంచపువెల్గు చూచినది.

ఆ భవ్యచరిత నామధేయము 'తిమ్మక్క'. ఇంటిపేరు తాళ్ళపాకవారు. ఆ నూత్నప్రకాశితకావ్యము సుభద్రాకళ్యాణము.

తాళ్ళపాకవారి వంశము కూడ తిక్కనార్యునికుటుంబమువలెనె పండితకుటుంబము. ఈ పూజ్యురాలు తాళ్ళపాక అన్నమాచార్యుని పెద్ద భార్య. అన్నమాచార్యుని గొప్ప సంగీతప్రబంధకర్తగా (శ్రీ) వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు బహుళముగ పరిశ్రమించి లోకమునకు పరిచయము చేసినారు. వీరివంశమువాడే చిన్నన్న 'అష్టమహిషీకళ్యాణమును' రచించి కృష్ణదేవరాయల యాస్థానమునం దుండెను. ద్విపదకును గేయమునకును వీరియిల్లు పుట్టినిల్లు. "చిన్నన్న ద్విపద కెరగును, పన్నుగ పెదతిరుమలన్న పదమున కెరగున్" అను చాటూక్తి దీనిని ధ్రువపఱచుచున్నది.

అన్నమాచార్యుడు 1424, 1503 లోనివాడుగా (శ్రీ) ప్రభాకర శాస్త్రిగారి నిరూపణము. అగుట, (శ్రీ)మతి తిమ్మక్కయు నప్పటిదే.

తిమ్మక్కరచన మంజరీద్విపద. ఇది గేయవాఙ్మయమునకు మిక్కిలి సన్నిహితమై పాటగా పాడుకొన దగియున్నది. నిజమునకు ద్విపదయంతటి

మనోహరచ్ఛందము మఱియింకొకటి లేదేమో ! వివిధములగు జాత్యుప జాతిఛందోభేదములతో కావ్యమును రచించుటకంటె ఏదియో యొక్క నిర్దిష్టచ్ఛందముననె రచనమొనర్చిన చదువరుల కేకతానత నించును. కావుననే వాల్మీకి రామాయణ మంతపెద్ద దగు కావ్యమును ఒకే అను ష్టుప్ ఛందమున సాగించియున్నాడు. అంతే కాక, ప్రసిద్ధి వహించిన కొన్ని సంస్కృతకావ్యములలో ఒక్కొక్క సర్గకు ఒక్కొక్క వృత్తము వాడుట గమనింపదగినది. కాని, తెలుగుగ్రంథములు మాత్ర మట్లు కాక, వివిధవృత్తముల కలపోతగానే ఆదినుండియు ఆరంభింపబడినవి. దేశీయచ్ఛందస్సులలో ద్విపదకావ్యములు మాత్రము ప్రత్యేకవిశిష్టములై మాధుర్యమునకును, లాలిత్యమునకును పేరు గాంచిన ఆంధ్రికి వ్యక్తిగత స్వభావనిరూపణములుగా వాఙ్మయమున నిలిచిపోయినవి. ఇంకను చెప్ప వలె ననిన, సుకుమారహృదయయగు స్త్రీహృదయవ్యక్తికిని నివి చెప్పక చెప్పిన సాక్ష్యనిరూపణములే. ఇందుజాను తెలుగు జాలువారుచు రచన మిం పులు గులుకుచున్నది; మూడు ఇంద్రగణములును ఒక సూర్యగణమును కలిసి యొకపాద మగును. ప్రాసనియమము మొదట పాటింపబడినది. తరువాత నేలనో విడువబడినది. ఆసాంతము ప్రాసనియమము పాటింప బడిననే బాగుండు ననిపించినది.

"శ్రీరమావల్లభులు శ్రీకృష్ణు లెలమి
ద్వారకాపట్టణము తమ యేలుచుండ
శ్రీకాంతపతికృపను జెలగి పాండవులు
ప్రకటంబుగ ద్రౌపదిని బెండ్లాడి......"

ఇట్లుగా కావ్య ముపక్రాంతమైనది. "ఆశీర్నమస్క్రియావస్తు నిర్దేశో వాపి" అను కావ్యలక్షణమునుబట్టి యిది ద్విపదకావ్య మైనను, నెత్తుగడయే వస్తునిర్దేశముతో జరిగించినది. శైలి యొక్కడను ఒడిదుడు

కులు లేక చక్కని యొదుగుతో, ఒయ్యారపు నడకలతో, కలస్వనము లతో కదలిపోవు చిన్ని సెలయేరువలె మనోహరత నించినది.

ద్రుపదాత్మజపెండ్లి, నారదుడు వచ్చి యేవురకు ఒక్కొక్కయేడు ఆమె భార్యగా నుండుసమయ మాదేశించుట, సమయభంగ మొనర్చిన వారికి ఒకయేడు భూప్రదక్షిణ మనుశిక్ష యేర్పరచుట, ఒకప్పుడు బ్రాహ్మణగోరక్షణార్థమయి తప్పనిసరి యయి సవ్యసాచివ్రతభంగ మొనర్చుట... మొదలుగా గల మామూలుకథయే యిందును ప్రస్తరింప బడి కుస్తరింపబడినది. కాని, యంత్యమున నిందలికథకును సామాన్యకథ కును గొలదిగ భేద మగుపడుచున్నది. "సుభద్ర కుహనాయతి యగు నరునకు అన్నయాజ్ఞపై పరిచర్యలు చేయుచుండును. శ్రీకృష్ణుని చనవు నండ జూచుకొని యుర్జును డామెతో శృంగారభాషణమునకు దిగును. అత డెవరో తెలియక అతని యీ వింతప్రవర్తనమును గూర్చి సుభద్ర శ్రీకృష్ణున కెఱిగించును. కృష్ణుడును సర్వమున్ను తెలిసినవా డగుట, నవ్వి 'అమ్మా! నేను అతని మందలించెదను, ఎప్పటియట్ల నీవు పో' మ్మని మరల పంపును." ఈ మార్పుచే సుభద్రసౌశీల్యమునకు కవయిత్రి మించుదనము నాపాదించిన దనియే చెప్పవచ్చును.

తన్ను దరిసి సిగ్గున తలవంచియున్న చెలియలి నెన్నివిధముల కృష్ణుడు సంబోధించెనో:—

"శిరసు వంచుకయున్న చెల్లెలిని జూచి
దయతోడ బిలిచె నా త్రైలోక్యపతియు
అమ్మ రా ముద్దులగుమ్మ రావమ్మ
కొమ్మ రా నవకంపుబొమ్మ రావమ్మ
ముత్యాలసరమ రా ముద్దరాలా రా
చిత్తజుబాణమా చెలియ రావమ్మ

చిలుకలకొలికి రా శృంగారకన్య రా
తొలకరిమెఱుప రా తోయజగంధీ
పండువెన్నెల రావె భాగీర్తి రావె
మచ్చెకంటీ రావె మాధవళీ రావె
అమృతంపుతెప్ప రా అరవిరిమొగ్గ
బంగారుపెట్టె రా భాగ్యాలభరిణె
వెలయ ముజ్జగముల వింతయైనట్టి
(శ్రీ) కలా బిరుదుల చెలియ రావమ్మ"

ఇందలి 'భగీర్తి' 'మాధవళి' యను పదముల యర్థము విచార్యము. ఇన్నివిధముల సంబోధించియు దనివిసనక కడపటికి (శ్రీ) కలా బిరుదుల చెలియ అనెను. అనగా 'సంపత్కరమైన బిరుదులన్నియు కల దానా!' యని యర్థమేమో – ఎంతప్రేమయో చూచితిరా! శిరసు వంచుక......అనుచో కీర్తిగీత గలచోట కొను ధాతుక్వార్థమునకు. 'క' అని వాడుట అప్పటికే యున్నది కాబోలు. ఇట్టివి కొన్ని చూచియె కావచ్చును– వెంకటకవి గూడ నిశ్శంకముగ "ఉజ్జ్వదుకపోవు శంఖము నహో గళరేఖ" అని వాడియున్నాడు!

ఇందలి ముద్దులు గులుకు రచనాసంవిధానమునకు మోజుపడి, చేమకూర వెంకటకవి యీ కవయిత్రి వాడిన కొన్ని పాదములు పాదములే తన విజయవిలాస ప్రబంధమున సంతరించినాడు:—

"ఎగుభుజమ్ములవాడు మృగరాజునడుము
నడచిపుచ్చుకొను నెన్నడుము గలవాడు
గరగరనివాడు, చక్కనివాడు, నతడు
గొప్పకన్నులవాడు, కోదండగుణకి
ణాంకంబులౌ బాహు లమరినవాడు.

వెన్నున మచ్చ కల విభవంబువాడు
బవిరిగడ్డమువాడు, పన్నిదం బిడిన
వెన్నుపగడసాల వెస వాడవచ్చు..."

అను నీ తిమ్మక్కపాదములనే వెంకటకవి యథాతథముగ తన ప్రబంధమున నెట్లు పచరించెనో పరికింపుడు:—

"ఎగుభుజమ్ములవాడు మృగరాజు మధ్యంబు
పుడిచిపుచ్చుకొను నెన్నడుమువాడు,
నెటివెండ్రుకలవాడు, నీలంపు నికరంపు
మెఱుగు జామనచాయమేనివాడు,
గొప్పకన్నులవాడు, కోదండగుణకిణాం
కము లైన ముంజేతు లమరువాడు
బవిరిగడ్డమువాడు, పన్నిదం బిడి డాగ
వచ్చు నందపు వెన్నుమచ్చవాడు,
గరగరనివాడు, నవ్వుమొగంబువాడు..."

అంతే కాదు— సుభద్ర కపటయతిని గాంచి, "తీర్థయాత్రాపరుడగు అర్జును డెక్కడ నుండెను ? అతనిని మీ రెందైన మీ తీర్థయాత్రలలో గాంచితిరా ?" అని యడిగినపుడు, అర్జునుడు ద్వంద్వార్థముగ బల్కిన శ్లేషోక్తికి కూడ నీ సౌభాగ్యవతి యుక్తిచాతుర్యమే మూలకందమైనది.

"అమరగా బలికెను అతివతో నపుడు
కోమలి యిద్దరము గోకర్ణమందు
కూడియే యుంటిమి కొన్నాళ్లు లచట
భోజనమ్ములు శయనము లొకచోట
చెలియ యుంటిమి మేము చెలికాండ్రవలెను;

అతనికి నాకును నరమర లేదు,
అతనికి నా కైక్య మతివరో వినవె."

అను పద్యపాదములనే పెంచి

"కోమలి యీగతిన్ మది దగుల్పడ బల్కిన నవ్వి నిర్జర
గ్రామణి సూను మీ రెచట గంటిరొ యంటివి ! కన్నమాత్రమే
యే మని చెప్ప వచ్చు నొక యించుక భేదము లేక యాయనే
మేమయి యున్నవారము సుమీ వికచాంబుజపత్రలోచనా !"

"తీర్థములను గ్రుంకి దేవతాసేవలు
చేసికొనుచు బెక్కువాసరములు
కూడి యతడు మేము గోకర్ణమునయందు
నుంటి మనిన.................."

ఇంతే కాదు— వేంకటకవి పడకటింటివర్ణనలయందును దిమ్మక్క వర్ణనల ననుగమించినాడు. ఇది కేవలము కాకతాళీయ మ్మేమీ యనుటకు వీలు లేదు.

పద్యపాదములు పాదములు ఎటు లుండెనో, అటులే వాడుకొనుటచే నది కావలయు నని చేసినపనియే యనదగును.

రసోదంచిత మగు కవిత్వములు గాంచినపుడు, మనసుపడి వాని ననుసరించుట కవిలోకమున ననూచానముగ వర్తిల్లుచు వచ్చుచున్న పాత్రియాచారమే. ఇంత కమ్మని కవితామృతము అప్రయత్నలబ్ధముగ నందుచుండ, నా కవయిత్రీమణికావ్యమునకు ప్రశస్తి హెచ్చింపజేయుటకును, నా కవయిత్రిపై గల తన ఆదరభావమును ప్రస్ఫుట మొనర్చుటకును, తన కావ్యమున కిమ్మడి యగు శోభ కల్గుటకును వేంకటకవి యట్లొనర్చెను గాబోలు !

వెంకటకవి యంతటివానికిని రచనాసౌందర్యసామాగ్రిని బదులిడిన తిమ్మక్కసామర్థ్యమును నైపుణియు ప్రశంసనీయములు. కావ్యము

మొత్తముపై పైకొన్న నిసర్గ మనోహరధారాప్రవాహసన్నిభ మగు శైలి పఠితను లోగొనుట కేమియు శ్రమ తీసికొనదు.

నీలాలవంటి వా నెలత నెఱికురులు
వాలారుకొనగోళ్ళ వడి చిక్కుదీసి
చుబుకంబు పైకెత్తి చూచి మోదార్చి
మక్కువనె యలరించె మగువ నెమ్మోము."

అను పాదము లెంత మనోహరముగా నున్నవో రసలోకమే ఎఱుంగును. వెంకటకవి యనుకరణమును బట్టి గ్రంథము వెంకటకవి కాలమువరకు అనగా 18 వ శతాబ్దమువరకు ప్రకాశమానస్థితిలోనే యున్నదని చెప్పనగును. ఈ నడుమకాల మెట్లు కనుమఱుగైనదో? ఇప్పటి కైన నాంధ్రుల యదృష్టవిశేషమున దొరకినందులకు సంతోషింపవలసియున్నది. ఈమె మహాకవులు శ్రీనాథ, పోతనాదుల సమకాలీన గౌరవము నందినది.

పస మీరి రుచు లీను కవితామృతమును దెనుగువారికి జుబ్బస చూరలుగ గ్రోలనిచ్చిన తొలి తెలుగుకవయిత్రీ! నీ కివే మా జోభిళ్లు!

5 మహాకావ్యనిర్మాత, ఆతుకూరి మొల్ల రామాయణ మహాకావ్యము.

"సుడిగొని రాముపాదములు సోకిన ధూళి వహించి రాయి యే
ర్పడ నొకకాంత యయ్యె నట; పన్నుగ నీతని పాదరేణు వి
య్యెడ వడి నోడ సోక యిది యే మగునో యని సంశయాత్ముడై
కడిగె గుహుండు రాముపదకంజయుగమ్ము భయమ్ము పెంపునన్."

అను పద్యరత్నముతో సారస్వతేయుల హృదయపీఠముపై భద్రాసనము గొన్న మొల్ల రామాయణ మహాకావ్యనిర్మాణము గావించిన చదురాలు.

తెలుగుతరుణియై తరుణులలో ప్రథమముగా తెలుగుబాసను మహాకావ్యనిర్మాణము గావించిన ఘనత యీకాంతకు నాటికి నేటికిని నక్లే నిలిచియున్నది. మొల్ల కుమ్మరికులజాత. ఆతుకూరి కేసనసెట్టి యీమెతండ్రి. బాలవితంతు వగుట, గ్రంథమునం దెచ్చటను భర్తృవంశ కథనము కనబడదు. ఈమె ఆంధ్రభోజుడు శ్రీకృష్ణరాయల సమకాలీన యందురు. అనగా 1525 సంవత్సరప్రాంతమునాటిది. కాని, యేలనో యీమెను గూర్చి యాకాలమువా రెవరు ప్రస్తావింపరైరి. దానికి కారణము ఆమె స్త్రీ యగుటయు, కుమ్మరికులజ యగుటయు నేమో? రాయల యట్టి రసికప్రభు విట్టి దురాచారముల మన్నించునా! కాకున్న నిట్టి కవయిత్రి మన్నింపక ఏల విడిచెను? ఈమె తెలుగునాడున నే మండలమున నుండెడిదో? ఈమె నెల్లూరుమండలవాసిని యని యొకప్రతీతి. రాయల కీమెయునికి తెలియ దేమో? కాని యీమెజీవితమును గూర్చి కొన్ని గాథలు కలవు. వికటకవి యగు తెనాలిరామకృష్ణు డీమెను గూడ ఒకప్పుడు తన హాస్యకాలక్షేపమునకు పాత్రముగా జేసి వినోదించె నని

ఐతిహ్యములు కలవు. అట్టియెడ రాయలీమె నెరుంగ డన్న నెట్లు విశ్వ సింపదగును? మొల్ల యను నీమెనామమును గూర్చియు, నీమెశీలమును, స్వభావము గూర్చియు నధిక్షేపించు గాధలెన్నో ఆంధ్రదేశమున నల్లు కొని యున్నవి. కాని అవి యన్నియు నిట నప్రస్తుతము. ఏమో యీ గాథ లే యసత్యప్రవాదములో? ఏమైనను రామనామస్మరణముతో, రామాయణకావ్యనిర్మాణముతో చల్లగా కాలము గడపి ధన్యురాలైన సాధ్వి మొల్ల యని మనము తెలుసుకొనిన జాలును. తెలుగున రామా యణసంగ్రహరచన చేసినవారిలో నీమె యొకర్తుక. తిక్కన నిర్వచ నోత్తరరామాయణము, అయ్యలరాజు రామభద్రుడు రామాభ్యుదయ మును రచించిరి. కాని విమర్శకులు కవిత్వశిల్పమున మొల్లకే యనూన గౌరవము నూల్కొలుపజేసిరి.

ఆరుకాండములలో సుమారు 900 పద్యములు కలవు. మొదటి మూడుకాండములకంటె తుదల మూడుకాండములు మరింత మురువు గూర్చినవి. సుందరాకాండము మొదలు మొల్ల పరవశత్వము జెంది రామాయణరచనము గావించినదా యని యనిపించును. యుద్ధవర్ణముల పట్ల నీమె నిజముగ యుద్ధములు చూచెను కాబోలు ననిపించును. గ్రం థము "నగర్యీనశశి......"వర్ణనాదులతో మహాకావ్యలక్షణలక్షితమై యున్నది. దేశీయ మగు తెలుగురచనపై నామెకు మిక్కిలి మక్కువ. కావ్యరచనకు వలయు లక్షణములు దా నేమియు నెఱుగ ననియు, గోప వరపు శ్రీకంఠమల్లేశుకృపను కవిత్వము చెప్పితి ననియు నామె వ్రాసి కొన్నది.

" కందువమాటల సామెత
లందముగా గూర్చి చెప్ప నది, తెలుగునకున్
బొందై రుచియై వీనుల
విందై కానుపించు విబుధులమదికిన్ "

అను పద్యమును, మఱియు, " వలిసప్రు సన్నపయ్యెద......... పాం దగునే పటహాది శబ్దముల్ " అనుపద్యమును బట్టియు, నామెరచ నాపద్ధతి హ్లాదయపద్ధతి తేట యైన దని మనము తెలియగలము.

ఈమె రచనయందు అటనట పోతనార్యుని ప్రభావము గానబడు చుండును.

"పలికెడిది భాగవత మట, పలికించెడు వాడు రామభద్రుం డట"

అను పోతనార్యుని యాదర్శమునే తిరిగి మొల్ల యీాది పల్కినది.

"చెప్పు మని రామచంద్రుడు
చెప్పించిన పలుకుమీద జెప్పెద నే నె
ల్లప్పుడు నిహాపరసాధన
మిప్పుణ్యచరిత్ర, తప్పు లెంచకుడు కవుల్."

అంతే కాదు— కథాంశములలో, వర్ణనాంశముల పట్టునను అంత్యపదనియమములలో పోతనార్యు ననుగమించిన పట్లు గలవు. కావ్య వస్తు వగు రామగాథను గూర్చి పతితలకు వేర దెలుపవలసిన దేమి ?

కావ్యవిమర్శనకు పనివిందము:—మొల్లకవిత్వము కేవల ముబుసు పోక కేవేవో యొండు రెండు పద్యము లల్లినది కాదు. ఆమె గొప్ప పండితురాలు. సందర్భము ఔచిత్యము నెరిగిన యతిపమిన్న. మిక్కిలి కష్టము లగు నర్థాలంకారములను శబ్దాలంకారములను వాడినది. పండి తులును సరిగా నిర్వహింపలేని విరోధాభాసాద్యలంకారములను గూడ నిర్వహించినది.

"ప్రకటానురాగసంపన్ను లాదురు కాని
రమణీయ రుక్మకార్ముకులు గారు."

"మదనాగయూథసమగ్రదేశము గాని
కుటిలవర్తనశేవకులము గాదు"

అనునవి దీని కుదాహరణములు.

"రాజులు కాంతియందు, రతిరాజులు రూపమునందు, వాహినీ
రాజులు ధానమందు, మృగరాజులు విక్రమకేళియందు, గో
రాజులు భోగమందు, దినరాజులు సంతతతేజమందు, రా
రాజులు మానమందు నగరమ్మున రాజకుమారు లందరున్."

ఇట్టి వామెపాండిత్యమున కుదాహరణములే గాక, భట్టుమూర్తి, అడిదము సూరకవి యంతటివారికి సహితము లోభనీయము లై యను కరణీయము లైన వన్ను, యీయమపలుకుబడి పసదనమున కే మైన పస దనము లీయవచ్చును.

స్వభావోక్తి చాతుర్యముతో వర్ణ్యాంశమును పఠితకన్నులయెదుట నిల్పు శక్తి యెల్లయం దతిమాత్రముగా నున్నది.

"సాలముపొంత నిల్చి, రఘుసత్తము డ మ్మరివోసి శబ్దవి
న్మాలముగాగ విల్ దివిచి, దృష్టియు ముష్టియు గూర్చి, గోత్రభృ
త్కూలము వజ్రపాతహతి గూలు విధంబున గూల నేసె న
వ్వాలి బ్రతాపశాలి మృడవందనశీలి సురాలి మెచ్చగన్."

ఇందలి స్వభావోక్తియే కాక, అంత్యపాదమున అంత్యపదనియమ మును గాంచుడు. అంతే కాక, యీ పద్యమున ధనువు నాకర్ణాంతము లాగి విడుచునపుడు, ధన్వి నిలుచుండవలసిన భంగిమయు, ఆ ధనువునం దుంచవలసిన శ్రద్ధాదృష్టియు, నారిని దిగుచునప్పటి విన్యాసమును మూర్తిమంతములుగా రూపింపబడినవి— చూడు డీక్రింది పద్యమును అట్టిదే.

మొగము బిగించి, పాదముల మొత్తముగా నట నూది త్రొక్కి, నీ
టుగ మొగ మెత్తి, భీకరకఠోరరవంబున నార్చి, బాహు ల
త్యగణితలీల జాచి, వలయంబుగ వాలము ద్రిప్పి వేగిరన్
నగము నగంబు క్రింక కపినాథుడు నింగికి దాటి రివ్వునన్.

అన్నింటిని మించి యందగించిన స్వభావోక్తి:—

పతి బాసినట్టి యాపదకంటె బలుమారు
　　　　వివిధమాయలచేత వేగి వేగి
వీరదానవకోటి వికృతవేషంబులు
　　　　కనుగొని చిత్తంబు క్రాగి క్రాగి
తనదిక్కు లేమికై తల్లడిల్లుచు నాత్మ
　　　　లోపల మిక్కిలి లోగి లోగి
కర్ణకఠోరముగా నాడు మాటల
　　　　దొరగెడి కన్నీట దోగి దోగి

రాము దలచుకొంచు, రాముని బేర్కొంచు,
రామరామ యనుచు, రమణి పలుక,
కపివరుండు సూచి కామినీరత్నంబు
సీత యంచు బొంగె చిత్తమందు.

అయోధ్యాకాండాంతర్గత జ్యోత్స్నానుభవ మొకింత తలపున బారనిండు.

"వెన్నెలతీగలన్ గొనల వేడుక ముక్కుల దుంచి తెచ్చి, దా
నొక్కన్న బ్రియాంగనాతతికి కూరిమి నోరికి నిచ్చి, కేళికిన్
సన్నపు కంఠనాళముల సన్నలు జేసి సుఖించె నింపుగన్
దిన్నని చంద్రకాంతముల తిన్నెలమీద చకోరదంపతుల్."

ఉచిత శృంగారరసానుప్రాణిత మైన యీ పద్యము విరిసియు విరియని తామరవలె, లలితంపు వలపుల జిలికియు జిలుకని లేగులాబి కన్నెవలె నతిసుకుమారమై యొప్పుచుండ లేదా? చిఱుతపద్దెములలో, అలతిపొలతి పదములలో నెంతో రసభావములను ఒప్పించు శక్తియు

దీర్ఘకథావృత్తముల నలవోకగా, సులలితముగ జొప్పించు శక్తియు కలదు. చిన్నిపద్యమున హెచ్చుభావము లొప్పించుటకు,

జడలు ధరియించి తపసుల చందమునను,
దమ్ముడును దాను ఘోరదుర్గమ్ములందు
కూరగాయలు కూడుగా కుడుచునట్టి
రాము డేరీతి లంకకు రాగలండు.

సానలు దీర్చిన జాతిరతనములవోలె ప్రకాశించు నిట్టి చిన్ని గీతము లెన్నైన గలవు.

ఇంక నొక ముఖ్యవిషయమును దడవి మొల్లకడ సెలవు గైకొందము. ఔచితీవిచారమున మొల్ల కడు దిట్ట యని మున్నే పేర్కొంటిమి కదా! "శింశుపాశ్రిత యగు సీతామతల్లిం గని......దనుజకాంత లంతంత నెడబాసి నిదురవోయి రంత...యదరి సీత తనకు దిక్కు లేమి తలపోసి దుఃఖింప పవనసుతుడు మనుజభాష పలికె......"

ఉన్నాడు లెస్స రాఘవు,
డున్నాడిదె కపుల గూడి యురుగతి రానై
యున్నాడు, నిన్ను గొనిపో
నున్నాడిది నిజము నమ్ము మూర్వీతనయా.

జానకి నిస్పృహమై తన రాము డేనాటి కైన వచ్చునను ఆశయు నుజ్జగించి తన దిక్కులేమి తలపోసి దుఃఖించుసమయమున, నామెలో పోయిన ఆశను పొటమరింపజేయ పవనసుతుండు "ఉన్నాడు లెస్స రాఘవు డున్నాడు" అని నొక్కి పలికినాడు. క్రియావాచకము మొదలుగా ప్రారంభించిన ఈపద్యమున మొల్ల 'హృదయమొల్లములో' యీ భావ మెల్ల దోబూచులాడి యుండవచ్చును. చికిలి చేసిన చిన్ని తొటారికత్తియవోలె చెన్నుమీరిన యీ చిన్నిగీతము సీతాసంశయచ్ఛిన్నముచేసిన దనుటలో సందియ మేమి? ఇట్టిదె యింకొకపద్యము గలదు:

"కంటిర్ జానకి బూర్ణచంద్రవదనర్ గల్యాణి నా లంకలో
గంటిర్ మీా పదపంకజంబులును నే గౌతూలం బొప్పగా
గంటిర్ మీా కరుణావలోకనము విఖ్యాతంబుగా గీర్తులర్
గంటిర్ మా కపివీరబృందములలో గాంభీర్యవారాన్నిధీ"

వీనులవిందై, అమృతప్రసోనల పొందై యీా పదబంధము రాఘవు నకే కాక మనకు నానందదాయి యైనది.

అయ్యలరాజు తన రామాయణమున శబరివృత్తాంతము నుజ్జగించి, కబంధవృత్తమును కడు పెంచినాడు. మొల్ల యట్లు కాక, శ్రీరామచంద్రుని దీనజనావనత్వమునకు పట్టువ పారువమై నెగడిన శబరిగాథను పెంచి కబంధవధను త్రుంచినది.

"కూరాటి తేరులు, కావేటిగుర్రములు, పూటగా భారపడంగ జాలుదు, కంటిలో నెరసుచందమున, చెవినిల్లుకట్టుకొని" మున్నగు జాతీయములు, నుడికారములు నెన్నో గలవు. పనయ్యనేని, పట్టుక, కోసుక యిత్యాది ప్రయోగములు నటనట గలవు. అయ్యవి రసపుష్టిని జెఱచునంతటి శక్తిమంతములు కానేరకపోయినవి.

భాస్కరరామాయణము ననుకరించిన ఘట్టము లెన్నియున్నవో దానికి మెఱుగులు దిద్దిన సందర్భము లన్నియున్నవి.

అదభ్రశుభ్రరుచితో నాచంద్రార్కము తులలేని మానికమైన జీవత్కావ్యరత్నమును సారస్వతమున కమూల్యాభరణముగ ప్రసాదించిన మొల్ల యనల్పధిషణావిభవము నభినందింతము!

6 మోహనాంగి - మరీచీపరిణయకర్త్రి

కవులపాలిటి కొంగుబంగారమై, సామ్రాజ్యాధినేతయై, స్వయముగ సారస్వతస్రష్టయై, ఆంధ్రభోజు డనబరగిన శ్రీకృష్ణదేవరాయల కొమరిత యనబడు మోహనాంగి యొక్క_తె వాఙ్మయరంగమున మినుకు మినుకు మనుచున్నది. ఈమె రాయలతనయ యను టెంత నిశ్చయమో, యీమె కావ్యము మాత్ర మంత యదృష్టము. సాహితీవేత్తలకును, చరిత్రపరిశోధకులకును నశ్రుతపూర్వ మైన యీమెకావ్యమునందలి దని చెప్పబడు పద్యము నొకదాని నిట చూపుదును.

"ఒత్తుకొనివచ్చు కటికుచోద్వృత్తి చూచి
తరుణితనుమధ్య మెచటికో తలగిపోయె;
నుండెనేనియు గనుపడకున్నె? యహహ!
యుద్ధతులమధ్య పేదల కుండ దరమె?

ఇది మోహనాంగి కావ్యమునందలి పద్య మని యొకవాడుక యుండగా, నట్లు కా దనియు, నిది సంకుసాల నృసింహకవిపద్య మనియు నొక వాదము కలదు. ఆ కథ ముందు వివరింతును. దొరకిన పద్య మి ట్లున్నది. కావ్యము పూర్ణముగ లబ్ధపూర్వ మైన నె ట్లుండెడిదో! కాని యీమె గొప్ప రసగ్రహణపారీణ యనియు, రాయల యంతటి వానితో హేలావిలాసముగ చతురంగక్రీడ సలుపు చతురమతి యనియు గాథలు కలవు.

అర్థిజనకల్పభూజమును, కవిజనాశ్రయుడును సంతతకావ్యరసాస్వాదనాయత్తచిత్తుండు నైన కృష్ణభూజాని యాస్థానమున కేతెంచి, యాతని కర్ణరసాయన మొనర్చి మెప్పొందవలె నని తలంచి సంకుసాల నృసింహకవి 'కవికర్ణరసాయన' మొనర్చి తెచ్చి విద్యానగరమున పీఠము వేసెను. ఆ భువనవిజయాస్థానములోనికి బోయి రాయలదర్శనము

నొందవలె నన్న మాటలా? అందులక్కై ఆతడు ముందు పెద్దన నాశ్రయించి యాతనికడ పడిగాపులు పడియుండెను. కాని పెద్దన నృసింహాకవి యంతటి ప్రతిభాశాలి రాయలకంటఁబడిన తనబ్రతుకు పదును సెడు నని యెన్నాళ్ళకు నతనికి రాయలదర్శనము కల్గింపకపోయెను. లక్ష్మికిని, లక్ష్మికోడలికిని బొత్తు దూరము కదా! సరస్వతీపుత్త్రుఁడైన సంకుసాల నృసింహాకవి పాపము— లక్ష్మీకాపుర మైన యాపురమున నిత్యదరిద్రము వెళ్ళబోయుచు నిరాహారియై దినములు గడుపవలసిన యవస్థ యేర్పడెను. ఇక నట్టి దుర్భరపరిస్థితికి దాళజాలక యాయన తనకావ్య మగు కవికర్ణ రసాయనమందలి పద్యములు విక్రయించి తత్ప్రాప్తధనమున జీవిక నెట్టెట్టులో నెట్టుచుండెను. ఒకనా డంతిపురిలోని సౌధాగ్రమునుండి మోహనాంగి యీ పద్యవిక్రయము నెఱింగి యా పద్యములు మిగుల రసవత్తరము లగుట, కోరిన వెల యిచ్చి విలిచి పుచ్చుకొనెను.

పద్యములను గ్రహించుటతోబాటే యా కవిదుస్థితిని గ్రహించి యద నెఱింగి తన తండ్రిదర్శనము వారికి గల్గించవలె నని వేచియుండెను. ఒకనాటి చతురంగక్రీడలో తనబంటు తండ్రిరెండుఏనుగులనడుమ చిక్కుకొని చీకాకుపడుచుండగా నామె "ఉద్ధతులమధ్య పేదల కుండ దరమె?" యని నృసింహాకవిపద్యపాదమును సమయోచితముగ చదివెను. అంత రసికు డగు నా ప్రభునరేణ్యుడు ఆ పద్య మెచ్చటిదో కనుగొని, నృసింహాకవి దీనావస్థను నాతని కవితాసామర్థ్యమును గుర్తించి యంతిపురి కాతని రావించి సంభావించి తన తప్పిదమును మన్నింప బ్రార్థించి యాస్థానకవిగ స్వీకరించెను. కథానకము నిజమో కాదో కాని, మోహనాంగి రసజ్ఞ, గుణగ్రహణపారీణ, యౌచిత్య మెరిగిన యతివ యని తెలియుచున్నది.

ఆమె తన కావ్యమున నెట్టి గుణములు కుప్పలు వోసి తండ్రి యగు రాయలచే మెప్పులు గొన్నదో!

7 తుక్కాదేవి - తుక్కా పరిచయము

దక్షిణనాయకు డైన శ్రీకృష్ణరాయని దేవేరులలో నీమె నొకర్తుగా చరిత్రకారులు పేర్కొందురు. ఈమె ఒక మహారాజుకడుపునఁ బుట్టి, యొక మహాచక్రవర్తి కరమును పట్టినది. శ్రీకృష్ణరాయలు కటక మునకుఁ బోయి, ఓఢ్రప్రభుఁ డగు గజపతిని జయించి, యాతని సుత యగు యీ తుక్కాంబను బెండ్లాడెను. ఈమెపేరు చిన్నాదేవి యని కొందఱిమతము.

రాయ లసలు చిన్నాదేవిసౌందర్యము నాకర్ణించి యామెకొఱకే కర్నాటక్షితిపాలునితో బవరము సల్పెను. రాయ లా ఓఢ్రప్రభుని రాజ్యముతోఁ బాటు కుమార్తెను గూడ పరిగ్రహించెను. కాని అభి మానధను లగు నా యోఢ్రప్రభువుల కిది యోర్వరానిదై, మింగ రాని పిండ మాయెను. అగుట, చిన్నాదేవిని బోలిన చిన్నాదేవియన్నకు చిన్నాదేవివేసమును, విక్రమధను లగు వేయిమంది వీరులకు చెలికత్తెల వేసమును వేసి పట్టాకత్తులుగా మొఁనూళ్ళ పదిలపరచి రాయలపడక టింటికి బంపిరి. రాయలయందు నిజముగ ననురక్త యైన "చిన్న"—

"పడకటింటను నోప్రభూ ! పాన్పు వెలితి,
పేరటాండ్రు నారులు గారు, వీరకులము;
తొందరించిన పను లెల్ల తోన చెడును
సావధానత నే హాని జరుగబోదు."

అని యొకపద్యము ముందే రాయలకు దనవారి యత్నముల దెల్పుచు నొక కమ్మ వ్రాసి బుత్తెంచెను. తిమ్మరస దది యారసి, రాయ లను సైన్యమును దగు భద్రతలో నుంచెను. రాయలు పడకటిల్లు సేర గానె పాన్పు దట్టి చూచెను. వెంటనే సమలంకృత యైన యా మంచము

అమాంతముగ రెండు నిల్వ్యాలగోతియందు కూలిపోయెను. రాయలుగ్రుడై కత్తి దెరకెను. చిన్నాదేవి వేషమున నున్న రాజపుత్రుడును, పేరంటాండ్రవేషమున నున్న తక్కిన వీరకులమును కత్తులు దూసిరి. ఇంతలో రాయల సేనావారమును చుట్టుముట్టెను. సంకులసమరము జరిగెను. పర్యవసానము— రాయ లిట్టివారితో పొత్తు కుదర దని వారిని సకుటుంబముగా సాగనంపెను. మొలనూలు పట్టాకత్తితో భవనప్రవేశము చేసినది చిన్నాదేవియే యనియు, అర్ధరాత్రియందు రాయల జంపబోవ, సమయమునకు రాయలు మేల్కొని యాపదనుండి తప్పించుకొనె ననియు కథాన్తరము. అట్లు రాయలచే వెనుకకు పంపబడిన చిన్నాదేవి తనపుట్టింటికి బోనొల్లక, రాయలసీమలోనే నల్లమలప్రాంతమున సఖీద్వితీయయై నిలచిపోయి, యచట దానధర్మములు చేయుచు, నచటి ప్రజల యవసరము దీర్చుచు, నచటనే యొక పెద్దచెఱువు త్రవ్వించి, రాయల యనుగ్రహము ప్రతీక్షించుచుండెను. కొన్నినాళ్ళకు 'చిన్న' తపస్సు పండి రాయ లనుగ్రహించెను అని కథ.

చిన్నాదేవియు, తుక్కాదేవియు నొకరు కా రని యొకరివాదము.

ఏది యెట్లైనను, ఒకటి మాత్రము నిశ్చయము. రాయలను మగనిగా వరించిన యే మగువయో యాతనిచే విప్రోషితయై విరహియై కుందిన యొకనాయిక భృంగవ్యపదేశముగా నా భూజానికి పంపిన అయిదు శ్లోకములకే తుక్కాపంచక మనియు భృంగపంచక మనియు పేరు.

"చరన్వనాంతే నవమంజరీషు న షట్పదో గంధఫలీ మజిఘ్రత్
సా కిం న రమ్యా స చ కిం న రంతః బలీయసీ కేవల మీశ్వరాజ్ఞా."

"మా కింశుక ప్రకట యాత్మ నిమేషమాత్రం
మన్మస్తకే విహార తీతి మధువ్రతోయమ్
కిం మాలతీ విరహవేదనయా త్వదీయమ్

దృష్ట్వా ప్రసూన మచిరా దనలభ్రమేణ"
"భ్రమర భ్రమతా దిగంతరాళే
క్వచి దాస్వాదిత మీక్షితం శ్రుతంవా
వద సత్య మపాస్య పక్షపాతం
యది జాతీకుసుమానుకారి పుష్పమ్"
"కుసుమాని లిఖంతే నామ చిత్రే
కతిచి త్కారువిశేషరూఢ శిక్షాః
సురభిత్వ మమూని కిం న లభన్తే
కిముచ్చైతేషు రసం పిబన్తి భృంగాః
కిం మాలతీం మాయసి మాం విహాయ
చుచుంబ తుంబీకుసుమం షడంఘ్రిః
లోకే చతుర్భి శ్చరణైః పశు స్స్యాత్
స షడ్భి రత్యర్భ పశు ర్నకింస్యాత్."

ధ్వన్యాత్మకము లగు నీ యైదును తుక్కాపంచక మందురు. ఇందు మొదటిమూడును మిక్కిలి రసవత్తరములు.

వీనినిగూర్చి విమర్శింపవలె నన్న నెంతేని చేతినిండ పని కలుగ గలదు. కాని యివన్నియు తుక్కాదేవీకృతములు కావనియు, రెండు వల్లభదేవుని సుభాషితావళియందును, ఒకటి ముకుళభట్టు అభిధావృత్తి మాతృక యందును (తత్పూర్వగ్రంథములందె) కనబడుచున్న వనియు శ్రీ ఆండ్రశేషగిరిరావుగారు తమ ఆంధ్రవిదుషీమణులలో బయల్పర చిరి. ఇక రెండు మిగిలినవి. స్త్రీకర్తృకము లగునో కాదో యని సంది యమున కెడమిచ్చిన వీని విమర్శనకై కాలము వ్యయింప నేల? ఎప్పటి కైన కాలము నిర్ణయించు టని యోపిక వహింతము.

8 తిరుమలాంబ - వరదాంబికాపరిణయము

వరదాంబికాపరిణయ గ్రంథకర్త్రి యగు తిరుమలాంబను పలుక రించుటలో రాయల యుగమును సంభావించినట్లే. గంగాదేవి, మొల్లమాంబ, మోహనాంగి, తుక్కాదేవి, తిరుమలాంబలతో వీరు విజయనగరసామ్రాజ్యమునకు చెందిన కవయిత్రిపంచక మైనారు. మఱి అన్నమయసతి తిమ్మక్క కూడ విద్యానగరసామ్రాజ్యమునకు జెందిన దేనా?

శ్రీకృష్ణదేవరాయలకు బిదప నాతని సవతితమ్ముడు అచ్యుత దేవరాయలు రాజ్యమేలెను. వరదాంబిక యతని పట్టపురాణి. ఈమె సలకరాజనందన. అచ్యుతరాయల మంత్రు లగు సలకము పెదతిరుమల దేవుడు, చినతిరుమలదేవుడు అను వారికి సోదరి. కంభము నందలి పెద్దచెఱువును త్రవ్వించిన దీ వరదాంబ యే అందురు. కాని యిది నిజము కాదు. రాయలచే పరిత్యక్త యైన చిన్నాదేవియే కంభము చెరువు గట్టించినది. ఆ గాధ ప్రసక్తపూర్వమే. ఆ చిన్నాదేవికి అన్నపూర్ణ యనియు, వరదరాజేశ్వరి యనియు, రుచీదేవి యనియు ననేకనామాంత రములు గలవు. ఈ రుచీదేవిగాధ యెందరెందరో కవికుమారులకు రుచిర మగు రచనావస్తువుగ కూడ నుపకరించినది.

ఈ గాధ యిట్లుండ, కంబముతటాకము కట్టించినది అచ్యుత దేవరాయల సతి యను శ్రుతి యెట్లు కలిగెనో విచార్యము.

ఏమైనను కృష్ణరాయల పత్ని వరదరాజేశ్వరీ బిరుదాంచితురాలు వేరు, అచ్యుతరాయల దేవేరి వరదాంబిక వేరు. ఇంతవట్టు సత్యము. ఈ వరదాంబికకును అచ్యుతరాయలకును జరిగిన పరిణయగాధను చిత్రించినదే వరదాంబికా పరిణయము. పేరున కిట్లున్నను, కావ్యమున ముందువెనుకల గాధను తెగసాగించి, అసలు పరిణయగాధను అతి స్వల్పముగ వర్ణించినది.

ఇక నాయకురాలైన వరదాంబిక రాజ్యవ్యవహారములలో జోక్యము పుచ్చుకొన్న నిపుణురాలు. విద్యానగరమునకు సమీపమున 'వరదరాజమ్మపేట' యను జనపదమును నిర్మించిన కీర్తిశాలిని. కంచి వరదరాజస్వామి ఆలయమున పతితో సుతునితో తులాభారము తూగి భూరిదానములు వెలయించినది. తన పతి యచ్యుతరాయల యనంతరము పుత్రునిరాజ్యస్థిరత్వము నాసించి బీజపురసుల్తాను యిబ్రహీం అనిల్‌శాహాతో రాయబారములు జరపినది. వరదాంబ నింత రాజకీయవ్యవహార నిపుణగా తిరుమలాంబ తన కావ్యమున వర్ణించినది.

తిరుమలాంబ రచించిన యీ వరదాంబికాపరిణయము కూడ గంగాదేవి మధురావిజయమువలెనే కేవలకావ్యముగానే కాక, చారిత్రికగ్రంథముగా గూడ ఉపయోగించినది.

ఈ కావ్యరచనకు దలపడిన విదుషి తిరుమలాంబ గద్యమున దన్ను గూర్చి యిట్లు వ్రాసికొన్నది.

"ఏకవారాకర్ణనమాత్ర ధృధావధారితనవ్యకావ్యనాటకాలంకార పురాణాగమరహస్యస్వారస్యానుబంధ సమింధన స్వాభావిక ప్రతిభావయా, విద్యావిశేష నిరవద్య విద్వద్వర, సకలకవికుల శ్రవణానంద చింతితాభీష్ట ఫలాశ్రయణ, విశ్రాణ కావ్య[illegible]పీఠపదవిశేష, భాషావిషయ, సవిశేషోన్మేష చతురిమగర్భిత సరసప్రబంధసందర్భయా, వివిధవిద్యాప్రగల్భ రాజాధి రాజాచ్యుతరాయసార్వభౌమప్రేమ......సర్వస్వవిశ్వాసభువా నిరుపాధి కతా. మహోపకారనిర్మాణ ధర్మనిర్మలహృదయయా, విరించి చంచల నయనా నఖాంచలసముదంచిత విపంచీప్రపంచిత పంచమమధురిమో దంచన వికస్వరకంఠస్వరయా, విపులతలాతుల వినోద, వినోదసాకారావ తీర్ణ, శతపత్రాసనవరవర్ణినీ మతనిర్మాయకయా, నానాదేశప్రతిష్ఠిత విరచిత వాజపేయ పౌండరీక సర్వతోముఖ మహాధ్వర ద్విజవర వితీర్య

మా ణాశీర్వి శేష పరితోషిత భాగ్యసౌభాగ్యయా, నియతతత్క్షత......?
...కవికుటుంబయా, తిరుమలాంబయా నిర్మిత వరదాంబికాపరిణయ
చంపూకావ్య మాచంద్రార్క మభివర్ధతాం."

ఒక్క పద్యాయము వినగానే, నవ్యకావ్యముల నర్థము చేసికొన గలది. నాటకాలంకారపురాణాగమాదు లను బాగుగ నెఱిగినది. కవి పండితులను పోషించుటయందు నిండారు కుతుకము గలది. సరసకావ్య నిర్మాణము చేయగలది. అచ్యుతరాయల ప్రేమను సర్వవిధముల పొందినది. అనేక భాషాలిపులను చదువను వ్రాయను నేర్చినది. వీణానాదము వలె సొంపగు కంఠస్వరము కలది. భూలోకసరస్వతి యనదగిన దని యామె వ్రాసికొనినదానింబట్టి యీమె ఎంతో ప్రజ్ఞాశాలినిగ కనబడుచున్నది. "అచ్యుతరాయల ప్రేమను పొందిన"దను వాక్యముచే నీయమ అచ్యుతరాయల అంతఃపురవాసిని యే కాక, తదీయహృదయాంతఃపురవాసినియు నని వ్యక్తీయమాన మగుచున్నది. తంజాపురీనాయకరాజులకు పూర్వము రాజుల భోగపత్నులగు విదుషీమణు లా విషయమును లోకమున కంతగా వివరింప లేక పోయినా రేమో! కాని నాయకరాజుల కాలము నుండి రామభద్రాంబాదులు ప్రకాశముగ తమ ప్రణయభాగ్యము లగు రాజుల నాత్మస్వాములుగ వ్రాకొనినారు. అసలు కావ్యమునకు సంబంధించిన వర్ణ్యాంశమును బరికింపుడు:—

"ప్రవిశ్య తస్మిన్ ప్రమనా నృపాలః
తాం రాజకన్యాం విధినోపయేమ్యా
శ్రియం పయోధేరివ శేషశాయీ
సమాసయత్తాం సదనం స్వకీయం."

కవిత్వ మంతయు సామాన్యముగ నిర్దుష్టే యున్నది. గద్యయందు చెప్పుకొన్న పాటవము ప్రబంధమున నగపడదు. ఏమైనను సంస్కృత కావ్యరచనకు పూనుకొనిన యీమె యుద్యమము సామాన్యమనదగునా?

ఈమె 1530 ప్రాంతమున నున్నట్లు వేరుగ వ్రాయ నక్కర లేదు. 1527 ప్రాంతమున సువర్ణమేరుదానసందర్భమున 'వీరప్రతాప అచ్యుతదేవమహారాజు హంపి యందలి విఠలస్వామి దక్షిణగోపుర ద్వారము చెంత వేయించిన శాసనమొకటి కలదు. అది ఓఢ్ర సంస్కృత భాషలలో వేయించినది. అందలి ఒకసంస్కృతశ్లోకమునకు "ఓదువ తిరుమలాంబ" యను నామె యొకరు కర్త్రిగా పేర్కొనబడినది. 'ఓదువ' పదము 'చదువరి' యను నర్థమిచ్చు ఓఢ్రభాషాపదము. దానింబట్టి ఆ శ్లోకకర్త్రి ఓఢ్రదేశస్థ యనియు, ఆ తిరుమలాంబయు వరదాంబికా పరిణయగ్రంథకర్త్రి యగు తిరుమలాంబయు నొకరే యనియు కొందఱ వాదము. అది 'ఓదువ' కా దనియు 'ఓడూరు' అను గృహనామ మనియు, యీ ఓడూరు తిరుమలాంబయు, కావ్యకర్త్రిణి యగు తిరుమలాంబయు నొకరే యనియు మఱికొందర పూర్వపక్షము: కేవలము 'ఓదువ' పదము చేతనే ఓఢ్రస్త్రీ యన జెల్లదు. "తిమ్మరుసు, అళియరామరాయలు" అను పేరులయందలి 'అరుసు, అళియ' పదములు ఒఢ్రదేశీయములే. ఐనను అంతమాత్రాన ప్రథితవిద్యానగరసామ్రాజ్యమహాప్రధాని యగు తిమ్మరుసును ఓఢ్రు డందుమా! నాగరికతాసంకలనమున నన్యోన్య దేశీయము లెన్నెన్నియో యన్యభాషల జేరుచున్నవి. కావున దానశాసన శ్లోకరచయితయు, కావ్యరచయితయు నొకరే యైనను, నామె యోఢ్రస్త్రీ యని సంశయింప బని లే దని కొందఱ సిద్ధాన్తము.

చూడగా, నా కీ సిద్ధాన్తమే యుక్తిసహముగా నుండి సత్యసమీపముగా నున్నట్లు తోచినది. అంతే కాక, గ్రంథాన్తమున ఆంధ్రదైవత మగు తిరుమలస్వామిని గీర్తించినది.

గ్రంథాన్తమున వెంకటేశ్వరస్తవ మొనరించిన తిరుమలాంబ ఆంధ్రియే.

*9 నాచి - నాచీవిజయనాటకకర్త్రి

ఏలేశ్వరోపాధ్యాయుల పుత్రిక యగు 'నాచి' యను నామె 'నాచీవిజయ' మను దృశ్యప్రబంధకర్త్రిగా కనబడుచున్నది. నాచి గొప్పవిదుషి. నానారాజన్య సభాస్థానవిద్వత్కవులను వాదముల నోడించిన 'వాచాహ్నవి'. ఇట్టి యీమెకు జనకుం డైన యేలేశ్వరోపాధ్యాయుడును సామాన్యుడు కాడు. అతడును వేదవేదాంగకోవిదుండు. సంస్కృతాంధ్రసాహితీనిష్ణాత. జ్యోతిషమునందు పారము ముట్టిన మేధావి. తెలుగుబ్రాహ్మణులలోని నాడుభేదముల నేర్పరచినవాడీతడే.

ఈ మహాభాగుడు గుంటూరుమండల మందలి పల్నాడుతాలూకాకు సరిహద్దున నున్న నాగార్జునక్షేత్రసమీప మందలి కృష్ణవేణీనది కవ్వలితీరమున నున్న ఏలేశ్వరగ్రామవాసి. అది దక్షిణకాశి యని నుతింపబడిన క్షేత్రరాజము. ఈతడు షాజహానుకాలమునాటివా డని కొందఱమతము. క్రీస్తుశకము ఏడవ శతాబ్దియం దీతడు జీవించియుండె నని (శ్రీ) ఆండ్ర శేషగిరిరావుగారు వ్రాసిరి.

అతడు ఏలేశ్వరవిజయ మనుకావ్యమును, స్మృతిదర్పణ మను పేర గౌతమస్మృతికి వ్యాఖ్యను రచించెను.

నాచికి బాల్యముననే దుర్భరవైధవ్యము సంప్రాప్తించినది. జ్యోతిషముప్రకారము చిరకాలము భూమిపై ఆయుష్మతి యై మనవలసిన తన గారాబుపట్టి యిట్లు నిష్ఫలజీవన యగు టాతనికి మిక్కిలి దుస్సహావేదన మైనది. కాగా తన పుత్రిని పండితురాలి నొనర్చినచో, సద్గ్రంథకాలక్షేపమున నాయమ సార్థకజన్మ యగు నని ఆశించి, పండితుడు తనకడ నున్న అసంఖ్యాక శిష్యులతో బాటు తన కుమార్తెను గూడ శిష్యురాలి

నొనర్చి విద్యల చెప్ప దొడంగెను. కాని సహజముగ మందప్రజ్ఞయగు నాచి శీఘ్రగతిని తండ్రి ననుసరింపలేకపోయినది. కాని తానును పండితు రాలు కావలెనను ఉత్కంఠమాత్రము ఆమెకు మిగులగ మిగిలియుండెను.

ఇంతలో తండ్రి తనకడ నధ్యయనము సేయు శిష్యులలో మందు లగువారికి జ్యోతిష్మతీరసము త్రావనిచ్చుటయు, నచిరకాలమున నె మూఢు లగు వా రమేయమేధాసంపన్ను లగుటయు కన్నులార గాంచిన నాచి తండ్రికి తెలియకుండగనే యొకపరి యాజ్యోతిష్మతీరసమును గుప్పె యెత్తి మోతాదుకు మించి గడగడ త్రాగివైచెను. అది విషమించి అధికతాపము పెంచి గంగవెర్రు లెత్తించగా, నాచి భరింపజాలక పెరటి లోని నూతియందు దుమికెను. నూయియు లోతు తక్కువ దగుటచే, నాచి యందు నిలువబడి యుండిపోయెను. ఉపాధ్యాయుడును నాచికొఱ కూరంతయు వెదకి యెందును గానక, నాచీ! నాచీ! యని అఱచుచు, నూతికడ కేతెంచెను. అపుడు నూతిలో నున్న నాచి తండ్రి కేక విని మారుపలికి తండ్రి కంతయు నివేదించెను. నూతియందలి శీతజలసంగతిచే తాపము తగ్గి యొకింత సేద దేరిన నాచిని గాంచి యుపాధ్యాయు డింకొక కొంతసే పందే యుంచి పైకి తీసెను.

జ్యోతిష్మతీప్రభావమున నాచి యపారశేముషీధురంధరురాలై, తండ్రికడ సకలవిద్యలు సకలశాస్త్రములను గ్రహించి వికసించిన పద్మము వలె ప్రకాశించెను.

తాతపాదునికడ యధ్యయన మంతమొందిన వెనుక, నామె తండ్రి యనుమతి బడసి కాశీయాత్ర కని యిలువెడలి, మధ్యేమార్గమునందలి కవి పండితుల నెల్ల గెలిచి, తండ్రికి మించిన యశ మార్జించి తిరిగి వచ్చెను. అట్లు దిగ్విజయ మొనర్చి తిరిగి వచ్చిన కూతును గాంచి

యుపాధ్యాయు డామెయే తనకు కుమారుడై పితృఋణ మీఁగె నని యానందించెను.

ఆమె యటుతర్వాత తన వృత్తాంతమునే. "నాచీవిజయ"మను పేర నాటకముగా రచించెను. ఈ సంస్కృతనాటకమునందలి శ్లోక మొక్కటి యైనను, మచ్చున కైన గానరాకుండుట శోకహేతువే.

జన్మతః అబలయై స్త్రీప్రజ్ఞకు మించిన పాండితీగరిమము సంపాదించి కవిపండితుల నోడించిన మేటి ప్రజ్ఞాధురీణ యని బిరుదంది సుస్మరణీయ యైన నాచి యభివందనార్హయే.

10 లీలావతి - గణితశాస్త్రకావ్యకర్త్రి

నాచియట్టిదే లీలావతియు. గణితశాస్త్రపండితు డైన భాస్కరాచార్యుని తనూజ; లీలావతియు గణితశాస్త్రపండితయే.

లీలావతికి వైధవ్యము సంప్రాప్తించు నని ముందే యూరసి, భాస్కరాచార్యుడు దీర్ఘాయు వగు వరుని వెదకి వెదకి యొక బల మైన సుముహూర్తమున లగ్నము నిర్ణయించెను. పూర్వము చిన్నరంధ్రములు కల లక్కపుటికలో నీరు నించి యొక్కొక్క బొట్టుగా నా జలము క్రింద పాత్రియందు పడుచుండ క్రిందిపాత్ర పూర్తి కాగానే, గంట యైన దని కాలము నిర్ణయించెడువారు. అట్లే శుభముహూర్తమున కొక వేళ పూర్తి కాగానే గంట యైన దని కాలము నిర్ణయించి, యా వేళ కందఱును నిరీక్షించుచుండిరి.

ఇంతలో మౌక్తికాదిహారములతో సింగారింపబడిన యా హేలావతి లీలగా నా ఘటికాయంత్రమునందు వంగి చూచెను. ఆ చూచు సమయమున, నామె కంఠమందలి ముక్తాహారము తెగి యొక ముత్యమా యంత్రిమున బడి యా రంధ్రిమును మూసివైచెను. ఇది ఎవరును గమనింపరైరి. ఎంతసేపటికిని సుముహూర్తమును దెలుపు కాలమును సూచింప దేమి యీ యంత్రి మని కొంతవడి నిరీక్షించి భాస్కరాచార్యులు చూచును గదా! యే మున్నది? ముక్తచే రంధ్రిము నిరోధింపబడుటయు లగ్నకాల మతిక్రమించుటయు జరిగిపోయినది. తా నెంత ప్రయత్నించినను బలీయ మగు దైవవిధి యనుల్లంఘనీయ మగుట కాచార్యుడు విచారించి తనయకు బెండిలి చేసెను. అనుకొన్నట్లుగానే పసపు పూయుటయు, ముసుగు వేయుటయు తుదకు తప్పినది కాదు

ఇట్లు వ్యర్థజీవన యైన లీలావతి నుద్ధరించుటకై యాచార్యులు శ్రమించి యామెను గణితశాస్త్రమున ప్రవీణగా శిక్షించెను.

ఆమె వివేకమహితయై, సంస్కృతమున శ్లోకములతో గణిత శాస్త్రమును రచించెను.

"బాలే బాలకురంగనయనే లీలావతీ ప్రోచ్యతాం,
ఆయే బాలే లీలావతీ మతిమతి బ్రూహి..."

అని యున్న వాక్యములచే తండ్రియే రచించి తనయ పేరిడె నని యీ నడుమ కొంద ఱొక వాదము లేవదీసిరి. కాని నామతమున నది సరి కాదు. బాలే యను సంబోధము శాస్త్రాధ్యయనము చేయు బాలల నుద్దేశించినది కావచ్చును, "ఇక లీలావతి యను సంబుద్ధి ఆత్మసంబోధమే కావచ్చును. ఈనడుమ "సతసయి" అను గ్రంథమును రచించుచు, స్థానా పతి రుక్మిణమ్మగారు తమ గ్రంథమున తమ్ము తామే సంబోధించుకొంచు వ్రాసిరి. ఇంకను నెందఱో అట్లు వ్రాయుచున్నారు. అంతమాత్రమున గ్రంథమే తత్కర్తృకము కా దనరాదు.

తెలుగున పావులూరి మల్లన యొకడు నన్నయకు బిదప 11 వ శతాబ్దిని గణితశాస్త్రమును కావ్యముగా రచించెను. ఆతడును నీమెయు సమకాలీన లేమో! ఈమెయు 11, 12 శతాబ్దులలోని దందురు.

ఇపుడు సూచిత మైన కాలపరిగణనమును బట్టి నాచీ, లీలావతుల చరిత్రలే ప్రథమతః ఉల్లేఖింప దగినవి. కాని యింతవఱకు వారి కాలము లను గూర్చి అదియేమో, ఇదియేమో అనుటయే కాని యిదమిత్థ మను నిర్ణయము జరుగనందున, వారిని గూర్చి ప్రప్రథమమున ప్రస్తావించు టేల యని యట్లు సేయ నైతిని.

ఇం దీమె శ్లోకములు మహోపటిష్ఠములుగా నుండును. ఇందలి గణితములు మహాపండితులకే దుర్గ్రాహముగా నుండు నట. ఈమె కావ్య

మును పరాసు, ఆంగ్లము మున్నగు భాషలలోనికి కూడా అనువదించిరి. లీలావతిశ్లోక మొకటి గాంచుడు.

"అస్తి స్తంభతలే తదుపరి క్రీడాశిఖండీస్థితః
స్తంభే హస్తనవోచ్ఛ్రితే త్రిగుణితస్తంభ ప్రమాణాన్తరే
దృష్ట్వాహిం బిల మాౖవ్రజన్త మసత తిర్యక్సతస్యోపరి
క్షిప్రం బ్రూహి తయో ర్బలా త్కతికరై సామ్యన గత్యో ర్యుతిః"

శారద-త్రివేణి

"గద్య పద్య ప్రబంధానాం, పఞ్చాశ్యష్టదశనాటకైః,
సాకం ప్రాకృత కావ్యాభ్యాం, సాహిత్యం వ్యధాత్."

అని డిండిమకవిచక్రవర్తి యగు నరుణగిరినాధునిచే బొగడ్త గన్న యీ శారదాదేవి దేవరాయల ఆస్థాని యట. కాని కావ్యము లేవియు కానబడవు. యీ దేవరాయ లెప్పటివాడో?

శ్రీ రంగాభ్యుదయ మను చంపువును రచించిన త్రివేణి యను నామె యింకొకతె యగపడుచున్నది. ఈమెకాలముగాని, దేశము గాని, యావాసము గాని యేమియు దెలియకున్నవి. ఈమె దనబడు నాశ్వాసాన్తశ్లోక మిది యొకటి.

"త్వద్గఙ్గాజతరఙ్గ పఙ్క్తి విలసద్భంత్రిప్రాకృత్స్వావా
గుంభో నన్తవిరస్వసూతతనయాం యోఽసౌ త్రివేణ్యా
శ్రీరంగాభ్యుదయే త్వయా విరచితే సద్బృందవన్ద్యే మహో
కావ్యే ఽసౌ దశమసు న్ధాకృతసఖ స్సర్గ స్స్యమాధుర్యకృతః."

ఇట్టి వారిని గూర్చి యిట్లే చరిత్రగ్రంథములలో పేర్లు దడవుచు దడవుచు రాగా, ఎప్పటి కైన నెవ్వరి కైన నుత్సుకత బొడమి వీరిని గూర్చి శోధించి ప్రకాశముగ వెలయింతు రేమో!

13 రామభద్రాంబ - రఘునాథాభ్యుదయము

'దేశభాషలందు తెలుగు లెస్స' యని విద్వత్ప్రభు డైన రాయలచే సమ్మానము బడసిన తెలుగుబాస రాయల యనంతరము విద్యానగర సామ్రాజ్యవిభవాభిశేషమువలెనే తంజాపురీపాలకు లగు నాయకరాజుల నాశ్రయించినది. రసికవతంసుడు కవితాప్రావీణ్యఫణీశు డైన రాయలు 1530 సంవత్సరమున కాలగతి నందెను. పిమ్మట ఒకనూరుసంవత్సరముల వరకు పొలఁతులయం దంతగా సారస్వతపు పాలఁకువలు గానరావు.

దక్షిణదేశమున నాంధ్రరాజ్యరమను వెలయించిన వారిలో మూడవ నాయకరా జగు రఘునాథభూపుఁడు విద్యావినోదియు, గానకళా ప్రియుండును, అఖిలకళాపోషకుండు నై ఖ్యాతి గాంచెను. రాయల వలె ఆతడును స్వయముగ కవిశ్రేష్ఠుడు. రాయల భువనవిజయము కవిపుంగవుల కాటప టైనట్లే, యాతని లక్ష్మీవిజయ సంసద్భవనము కవయిత్రీమణులకు కాణాచియై విరాజిల్లినది. ఇది యీ సుశ్లోకుఁడు వెలయించిన క్రొత్తబాట. అ ట్లాస్థానకవయిత్రులుగా పేరుపొందిన వారిలో రామభద్రాంబ యొకతె. ఈమె వారాంగన యని ప్రతీతి. తన కావ్యమున "నాథో మమ రఘునాథ నేతా" యని వ్రాసినది. కాని కావ్యాంతర్గతముగా రఘునాథుని భార్యలను పేర్కొనుచుఁ దన నామము నుల్లేఖింపలేకపోయినది. చారిత్రికపరిశోధకు లింతవఱ కీమెను ఉపకాంతగనే పరిగ్రహించిరి. ఈమె కాలము 1633.

గంగాదేవి తిరుమలాంబలవలె నీమెయు వీర్యవిక్రమాటోప స్ఫూర్తి యగు తత్కాలచక్రవర్తిని రఘునాథుని నాయకునిగ నెన్నుకొని, యాతని జీవితవృత్తమునే యాద్యభాషను ద్వాదశసర్గసంభృత మగు కావ్యముగా గానము చేసెను.

ఏలనో అప్పటికాలపు స్త్రీలందరు (మొల్ల తక్క) గీర్వాణమున కావ్యోత్పత్తి కావించినవారే.

ఇతి (శ్రీ) రామభద్ర కరుణా కటాక్ష లబ్ధ సారస్వత ప్రవర్ధమాన శత లేఖినీ సమ సమయ లేఖినీ యాష్టభాషా కల్పిత చతుర్విధ కవితానుప్రాణిత సాహిత్య సామ్రాజ్య భద్రపీఠారూఢ......"

ఇట్లుగా నున్న యీ కావ్యసర్గాంతగద్యలవలన నీమె యుపజ్ఞ స్పష్టమగు చున్నది.

రాజగోపాలవిలాసము మున్నగు బహుళాంధ్రకావ్యనిర్మాత యగు 'చెంగల్వ కాళ' యీమె కవితాగురువు. ద్వాదశసర్గలు కల యీ మహా కావ్యమున 900 శ్లోకములు స్థానము బడసినవి. రఘువంశమువలె అట నట వాడిన శార్దూల, మాలినీ స్రగ్ధరావృత్తములు దక్క తక్కిన కావ్య మంతయు నొకేఛందము.

చోళదేశవర్ణనము- తంజావూరువర్ణనము, రఘునాథనాయక వర్ణనము, రఘునాథునిదినచర్య, కమలావిలాసము, సభావర్ణనము, రఘు నాథునివంశావళి, రఘునాథుడు, యువరాజు, వివాహము, తుండీరదేశ జయము, చోళంగజయము, నేపాళ, (జాఫ్నా) జయము, పాండ్యరాజుల జయములు 10 సర్గలలోను, 11, 12 సర్గలలో ఆకాలమునాటి స్త్రీవిద్య, స్త్రీలసంస్కారము, సంగీతవిద్య, రావణహస్తము, నాటకరచనము, గాన నృత్యవిశేషములును చెప్పబడినవి.

రఘునాథుని కథావృత్తాంతమే కావ్యారంభము. ఆతని విజయా దికములను రామభద్రాంబ ఉత్సాహతరంగితయై కీర్తించినది. అతని కావ్యగీతిప్రియత్వమును, కళాపోషకత్వము, కవిపండితగోష్ఠులను సరస సల్లాపములతో శ్రావ్యముగ వర్ణించినది.

అతడు సహజముగానే కవిరాజు, రాజకవియును. అంతే కాక, సంగీతసాహితీప్రౌఢ లగు యువతీసహస్రము కల సభాస్థానమును ఆమో

దముతోను, ఆనందముతోడను తన పాృభవమునకు హెచ్చు గర్వ కారణముగను స్వయశోభివృద్ధికరముగను పోషించి మంతున కెక్కినాడు. రామభద్రాంబ పృథమసర్గముననే వర్ణించినట్లు:—

"చింతా సమస్యాశత మేకధైన తత్ప్రీ ర్తివార్తా నహి వర్ణనీయా
అశేషలోకాశ్రియ వృత్త భేద ప్రస్తార విద్యాపృథితస్యయస్య
అన్తఃపురాన్త ర్హరిణేక్షణా సుతిృహాయణీ నపి దీప్యమానానే
విలోక్య విద్యావిభవా నజసృం వశంవదాం యస్యవదంతి వాణీ"

అతడు వశంవద మైన వాణితో విరాజిల్లు చుండునట. ఇందు "తిృహాయణీ నపి దీప్యమానాః" అనుచో, మూడేళ్ళబాలిక కూడ కవిత్వము చెప్పునదే అనుచో, తెలుగుల యింటి వ్యవహారము స్వాభావసిద్ధముగ నచ్చువడినది.

సంగరరంగమునుండి విజయలక్ష్మీసమేతుడై మగుడి రాగా, ఆ లక్ష్మీవిలాసము నందలి కవయిత్రు లందఱు నతని వీర్యవిక్రమముల ప్రస్తావించుచుండగా, నాత డాస్థానపృవేశ మొనర్చెను. అంత అపరసరస్వతు లైన యా విద్వాంసురాం డ్రా ప్రతాపాధికుని శౌర్యమును సానందముగా సమీక్షించి రను నర్థమువచ్చు నీ కిృంది శ్లోకముల గాంచుడు.

విలాసినీ లాస్య విలాస లాలనమ్,
మృదంగ సంగీత నినాదమేదురమ్,
అథేందిరా మందిర మాసద న్ముదా,
మహీశ్వర స్సంతత మంగలాస్పదమ్.
సుగంధిచూడార్పిత సూనమాలికా
వలీమిలిందారవ వన్ది నిస్వనః,
విశా మధీశో విజయోత్తరం తతః
పృమోదమానో భవనమ్ సమాసదత్......

తరువాత, నా పృభుం డా మహిళాసదస్సున గావించిన విద్యావినోదముల నొక దీర్ఘవృత్తమాలికలను వర్ణించినది. సద్యస్సంఘటితమాన

విజయలక్ష్మీ కరగ్రహణోత్స వానంద పరవశుం డైన యా మహా నాయకు డీ మహిళాసదస్సునందలి మహితగౌరవములకు మొజీంత ముది తుడై, వా రందఱకు కనకాభిషేకము గావించె నట.

ఇందలి శైలి ధారావాహికముగ నుండును. అబల యైనను, యుద్ధవర్ణనలను చక్కగా నొనర్చినది. ఈ కవయిత్రి కల్పనాచాతుర్యము నకు ఈక్రిందిశ్లోకమును గాంచుడు:—

"వేలాపథే తస్య విభో ర్గజానాం
కర్ణాని లైః కేతకిగర్భ రేణుః
ప్రసారిత స్తత్ర పయః పయోధిం
అకల్పయ త్తం లవణాంబురాశిం"

(సాగరతీరమున నడయాడు చున్న యా మహారాజు నేనుగుల కర్ణానిలము చేత ప్రచారితములై సారితము లైన కేతకీగర్భ రేణువులు పాలసముద్రమును నుప్పుసముద్రముగా జేయుచున్నవి.)

యుద్ధవర్ణములు:—

"అయోమయాభి ర్నవికావల్లీభిః అపాంగకోణై రపి శోషణైః
అవాకిరం స్త్వగ్నికణాన్వి పక్షాః భూపాలసైన్యేషు పురస్థి తేషు
సంగ్రామాంతస్సాదివర్ణేన క్షప్తాః కాంభోజానాం మండలాకార రేఖా
పాదాతీనా మచ్యుతక్ష్మావసూనోః ప్రాకారో భూ ద్దురీక్ష్యోంవిపక్షైః"

శైలికి మరొక్కటి:—

"దళత్ప్రసూనాంకితదామ సౌరభీ,
ర్మిళ న్మిళిందారవ మేదురోదరామ్,
సలీలలాస్యాక్రమ చంక్రమోచిత
.........వరాగభూసురామ్."

ఇందు తెలుగుకవిత్వమునందు వలె యతి ప్రాసలు గమనింప బడినవి. గమనించియే యుందురు.

ఇట్టి బృహత్ప్రయత్నమునఁ దనకుఁ దోడుపడిన రఘునాథుని కృతజ్ఞతతో ఆమె స్మరించినది.

"శబ్దార్థయో ర్మర్మసమ ప్రధానాం
వశంవదాం యస్య వదంతి సర్వే
కృతీ స యేవా త్ర కృతౌ సహాయో
నాథో మమ శ్రీరఘునాథనేతా."

రఘునాథభూపుని ఆస్థానకవయిత్రి లష్టభాషావిశారద లను మాట కేవల మభూతకల్పన కాదు. ఒకానొకప్పుడు రామభద్రాంబ ప్రాస్తావికముగ పూరించిన ఈ క్రింది ప్రాకృతసమస్యను గమనింపుడు:—

పరిపుణ్ణ కళా హింసోహమాణో అహాయం సక్కుళ ణిచ్చ సెవ్వమాణో
సహో వి (స?) చందిఆవో రహుణాహక్ఖితిచందిరో విహాయి
పరిపూర్ణ కళాభి. శోభమానః అభితస్సత్కుల నిత్యసేవ్యమానః
సఖియ (శః!)' చంద్రికాఢ్యో రఘునాథక్షితిచంద్రో విభాతి.

ఈమె పూరించిన తెలుగు సమస్య:—

ఏరీ నీ సరిరాజులు ?
భూరమణులు నిన్ను జాల బొగడుదురు భళీ!
స్వారా జని శేరా జని
రారా జని యచ్యుతేంద్రరఘునాథనృపా.

అని సంస్కృతసారస్వతమున కజరామర మగు సేవ లొనర్చి తన యమూల్యకావ్యరచనముచే సరస్వతికి హారువు గూర్చిన ఈ కవిగ్రామణికీర్తి లమరమూర్తు లగు గాక!

14 మధురవాణి-రామాయణసారకావ్యతిలకము

రామభద్రాంబను గూర్చియు, నాయమ కావ్యమును గూర్చియు ముచ్చటించుకొంటిమి. ఇంక నారాజన్యచూడామణి సంసద్భవనముననే యింకొక కవయిత్రీమతల్లిని గూర్చి యెఱుకపడయుదము. ఈ యమయు సంస్కృతకావ్యగ్రథనమున గణుతి కెక్కినదే. ఈమె రఘునాథభూపునిచే స్వయంరచితమగు నాంధ్రరామాయణము నాతని యనుమతిని సంస్కృతము చేసినది. ఆ రాజదేవేంద్రునంతటివాని కృతిని సంస్కృతీకరించు మహాభాగ్య మబ్బిన బిబ్బోకవతి మధురవాణి నిజముగ మహిళాలోకము నకే యనూనగౌరవ మాకల్పించిన దనవచ్చును.

మధురవాణి సామాన్యురాలు కాదు. కవితల్లజులను, పండిత ప్రకాండులను తన మతివిలసనముచేఁ దలఁ దన్నినది.

మహామతి యగు నీమెను:—

"చతురమధురవాణీం సమ్య గాకర్ణ్య యస్యా
స్సదసి మధురవాణీ నామదత్తం త్వ యైవ
సరసకృతి విధాయాం సాధు మేధావి శేషా
స్వధిక పటువి శేషా స్వంబుజాక్షీషు సైషా."

ఇట్టి దానినిగా గురుతించి, యా మహాభాగుఁడే 'మధురవాణి' యని సంభావించెను. అదియే యామెకు స్థిరనామ మైనది. కాని, యామె నిజనామ మేమో యామె నిజవృత్త మేమో యించుకయుఁ దెలియదు. తన కుటుంబము విద్వత్కుటుంబ మనియును, దాను పండితవంశమున నవతరించితి నని మాత్రము

"విద్యాన్వవాయే నిహితావతారా
సుశిక్షితాసా విదుషాత్వ యైవ

విద్యాపరీక్షా సమయే విశేషాత్
ప్రకాశమాన ప్రతిభానుభావా."

అని చెప్పుకొన్నది.

ఈమె రామాయణసారకావ్యమునే గాక, కుమారసంభవమును, నైషధమును గూడ రచియించినా నని ఆశ్వాసాన్తశ్లోకములలో చెప్పినది. ఆ కబ్బము లింకను సారస్వతేయుల కండ్ల బడలేదు. ఈ రామాయణ మైనను, ఇంతదనుక ముద్రణాభాగ్యము నందలేదు. ఈ కావ్యపు దాళపత్ర ప్రతి యొకటి యెట్లో తంజపురిని వీడి బెంగుళూరులోని మల్లేశ్వరమునందలి వేదవేదాంగమందిర గ్రంథాలయమును జేరినది. అది యైనను సమగ్రముగ లేదు. 115 వ తాళపత్రమునకు బిమ్మట గ్రంథపాతము కన్పట్టుచున్నది. ఉపలబ్ధ మైనంతవరకు వివిధఛందములకు జెందిన శ్లోకములు 1500 వరకు నుండి సుందరాకాండమువరకు కథ గనబడుచున్నది.

ఈ నాయకుని యాస్థానమును తేనెటీఁగలవలె నాక్రమించి, కవితాగానముతో జుమ్మని రొద సేయుచు, జుంటితేనె పెరలవంటి కావ్యముల రచించుచు కవయిత్రిసహస్ర మెప్పుడు నలంకరించి యుండెడివారట.

"రఘోత్తరం రామకథానుబన్ధం
కావ్యం మయా కల్పిత మాంధ్రవాణ్యాం
కార్యం కయా సంస్కృతవాగ్భిరేతత్
ఇత్యేష చిత్తే గణయ న్నవాత్సీత్.
"అజహ దలంకృతిక్రమ మనేకరసోల్లసితం
సరసపదార్థ సంగతి సమగ్రగుణానుగుణం
రఘురమణ ప్రబంధతిలకమ్ రసికాభిమతం,
సుదతి విధీయతా మితి సుధీ రగదీ న్నృపతిః."

ఇట్లు నాయకునిచే నాజ్ఞప్తయై యాతనికృతిని సంస్కృతీకరించినది. రఘునాథుఁడును సంస్కృతాంధ్రములఁ గవనము చెప్పగల చతురుఁడే కదా. అట్టియెడ, నిట్టి మహాత్కావ్యనిర్మాణమునకు మధురవాణి నేల పూన్చెనో ! కేవల మాతని స్త్రీవిద్యాభిమానమే య ట్లొనర్పఁజేసిన దనవలెను. ఇంతకును నీమె రచించిన సంస్కృతకావ్యమునకును, నాయకుని కృతికి నించుకంతయు పోలిక లేదు. మఱి యీమె రామాయణ రచనకు మూల మైన రామాయణ మింకొకటి రఘునాథకృతము కల దేమో !

మధురవాణి మాఘునివలె మిక్కిలి మూలప్రయోగములను "రాజనీతిరహస్యశా" యనునట్టివి, చేయగల పాండిత్యమును సంపాదించి నది. ఆమెనుగూర్చి యీమె చెప్పుకొన్న సర్గాన్తశ్లోకము లొక్కొక్కటి యొక్కొక యీమె ప్రతిభను గూర్చి యూఁది పలుకుచున్నవి.

ఇట్లనేకవిధ విశేషణములతోఁ దన ప్రాగల్భ్యము చెప్పు కొన్నది. ఈమెకును నాయకుఁడు స్వర్ణాభిషేకము గావించెను.

"కథాగ్రథనసంవిధానములో కళావైదగ్ధ్యములలో నీకావ్య ముత్తమకావ్యమై రఘువంశ, కుమారసంభవాదుల యంత ఉత్తమముగా నున్నది. శబ్దములయందలి యవ్యక్తమధుర మైన నాదవిశేష మీమెకు బాగుగా తెలియును. పేశలమృదూక్తుల కీమెకావ్యము పెట్టినది పేరు. భాష యీ భాషాసరస్వతికి బాగుగా వశవర్తిని. కల్పనాశక్తి యప్రతి మానము" అని కురుగంటి సీతారామయ్యగా రీమె కవిత్వమును ప్రశంసించిరి.

కల్పనకై యీమె కావ్యమునుండి యుదంచితము లగు నిదర్శనము లను బహుళముగా పచరింపవచ్చును. తన పోషకుఁ డైన రఘునాథ భూపుని వర్ణించిన యెనిమిదిశ్లోకములు ప్రత్యేకస్తుతిపాత్రములుగ

నున్నవి. ఉజ్జ్వలములై రసోల్బణము లైన యివియే ప్రత్యేకకావ్య మన్నను దోషము లేదు.

"యదన్తరావర్తిత నర్తనానాం
సీమన్తినీనాం శ్రమ మాక్షిపన్తి
పర్యన్తయంత్ర ప్రతిమా కరాగ్ర
ప్రకీర్ణ జాతాః పవమానపోతాః.

ఈ శ్లోకమువలన నాకాలముననే యంత్రపాలికలచే మనుష్య ప్రయత్నము లేకయే వీవంబడు వీవన లున్న వని తెలియుచున్నది.

"హేమ్నా కృతం యత్ర మహాకటాహం
హిరణ్యగర్భాండ మివ ప్రతిమ్నః
తథాన చేత్ కింతు తదీయగర్భే
భూయాంసి నిత్యం భువనానిసంతి.

హిరణ్యగర్భాండ (బ్రహ్మాండము)తో సాటివచ్చు స్వర్ణమయము లగు జలకటాహములు ఆతనియాస్థానమున గలవు. అవి బ్రహ్మాండకల్ప ములు, గానిచో వానియందు భువనము (నీరు) లేల ఉండును? అతి భూమంగళ మైన యీ ఉదార రమణీయ భావనకు మధురవాణి ప్రశం సార్హమే.

"బన్దీకృతా యేన పరక్షితీశ మహా
మణీమందో కీర్తికన్యాః
పరార్ధ్యదన్తప్రతిమా నిభేన స్తంభం
సమాలంబ్య చిరం వసన్తి"

ఓహో! యీ మధురకల్పనకు మధురవాణికే మిచ్చిన యర్హా మగునో?

"రంభాశ్శతం రమ్యమణీసహస్రం గాః
ప్రాప్య లక్ష్యం హారిణీశ్చకోటీమ్

స భూరితారోల్లసనం సదా యత్పటమ్
బలారే ర్బృహంధా తిశేతే"
"నిశమ్య దంతాత్మని భద్రపీఠే నిషణ్ణ
మర్థ్యో రఘునాధభూపమ్
తస్మిన్ జనం పుష్పక మావసన్త
మమన్యతా ద్యం రఘునాధ మేవ"

మధురవాణిచే నిట్లు మంజులపదశింజాన శోభిత రమ్యశ్లోకమున నుపలాలితు డైనందుల కా మహీధవు డెంత యలరెనో !

ఇంతే కాక, "కస్తూరికా చందన కుంకుమాదులచే నుద్వర్తిత యైన యువతివలె, తన కావ్యము సంఖ్యావంతులును సర్వపథీన బుద్ధిశాలురు నగు పండితులచే పరిష్కరింపఁబడిన దని చెప్పుకొన్నది.

ఇఁక కావ్యాంతర్గత విషయపరామర్శము గావింతము:—

విభాండకునికడ వేశ్యాచేష్టితములు:—

"శ్రుతిహృద్య ముదారభఙ్గి గానం
సుదృశాం తత్ర సుతో విభాండకస్య
నిరవద్య మసౌ నిశమ్య హర్షం
సమధత్తా త్మని సామగానబుద్ధ్యా"

ఇందు విభాండకపుత్రుని అలౌకికము ఉదారముగా పోషింపఁబడినది;

"అతిదూర మాగతవతః శ్రమచ్ఛిదే
నిజకామినీమణీ జన స్స్వయం భృతః
పటవాసపాంసురివ కేతకీరజ
స్తటసీమని స్ఫురతి వాసయన్ మహీం"

"తట వికస్వర నూతన కేతకీ పతిత పాంసుపరీత నిజాన్తరం
స్ఫురతి యస్య పురారితనుః పయస్స సితభాసిత భాసితభాఇవ"
"శత్రూన్ జేతుం శాతశాతా మతస్వాన్
నాళీకానాం పాళికా రాజహంసాః
పత్రిత్యాగ్రిణాం పాత్రిప్న్ష వర్
సపత్రిశంసా నాళికానా......"

శారద, రాజహంస, కేతకులను వర్ణించిన యిట్టి సుందరవర్ణన లెన్నో కావ్యమునఁ గలవు. ఇందలి శబ్దశ్లేషయు, శబ్దాలంకారములును, గమనార్హములు.

సీతామహాసాధ్వికి శ్రీరామచంద్రుని యంగుళీయకము సమర్పించుచు, వాయునందను డాడిన పల్కులు మిక్కిలి భావస్ఫోరకములుగా నున్నవి.

"ఆయాత మత్ర రఘువీరకరావమర్శం
తత్త్వేతి రాగభర మాత్మని మాకృథా స్త్వమ్
రత్నాంగుళీయక. వితర్కయ రత్నగర్భా
గర్భోద్భవయా త్సహజరాగ మనూన మేవ"

సీతమ్మ యా యంగుళిని గ్రహించి యాడిన పల్కు లింకను హృదయంగమములై రసప్రసన్నములై యున్నవి. ఇచట సీతాశోకము విరహము పతిదేవుని వస్తువును దా నిప్పటికి చూడగల్గుటలోని యాత్మ స్న్యానందములు శబలితభావములై వ్యంగ్యముగా మాత్రమే పోషింపబడినవి. ఇదియే కదా, మహాకావ్యలక్షణము!

"భవ్యం విహాయ భరతో మణిముద్రికే త్వాం
సామ్రాజ్య పాలన సమంజసతాప్రకారే
పాదూద్వయం రఘుపతిః ప్రణయా ద్యయాచే
కిం ను స్తవా మ్యహమ త త్కలితోపకారం."

ఉత్సుకత రేపి కుతుకము పెంచు నిట్టి రచనలు కండచక్కెర వంటివై పఠితల నూరింపజేయును.

"తౌ వల్లకీ మఞ్జుతలే నిధాయ"

అను శ్లోకముతో నారంభించి 39 శ్లోకములలో వర్ణించిన కుశలవుల సంగీతశిక్షయం దీమె సంగీతశాస్త్రప్రావీణ్యము వ్యక్తమగుచున్నది.

రఘునాథుని ఏల్బడిని గూర్చి—
"కంజాతసూతి ప్రమదాంఘ్రి భూషా
శింజారవోదార వచస్సరోజా
పుంజా నమూల్యాన్ దధతీం మణీనాం
తంజాపురీం శాస్తి తరంగితౌజాః."

ఎంత రమ్యముగ వర్ణించినదో గాంచితిరా! తెలుగునందువలె ప్రాసనియమమును, ఇందలి శబ్దాలంకార సామంజస్య మునుజూడుడు. అవధానవిద్యయందును ఆశుకవిత్వమునందును నప్రతిభురాలు.

"కతికతినః క్షితిపతయః కిం తే రఘునాథనాయకాస్తేయం
భువి బహవః కీలతరవః కింతే సంతాన పాదపాయన్తె."

క్రీగీత గల సమస్యను రఘునాథు డీయగా, వెంటనే యింత చక్కగా పూరించెనట.

ఈమె పూరించిన ప్రాకృతసమస్య ఇంకొకటి:—
"తెళోక్కెక్కసుహావహా సుహయార వియయరాహవం సఇణం
దెత్థూణ ణియతణుయం వడ్డయి రహుణాహరాయపాహోహి.
త్రైలోక్యైక సుఖావహా శుభకర విజయరాఘవం శశినం
దృష్ట్వా నిజతనూజం వర్ధతే రఘునాథరాజపాథోధి.

సంగీతసాహిత్యముల సమగ్రజ్ఞానము కల ప్రభుడు రఘునాథుడే దేని నూత్న వినూత్న రాగ తాళాదులను సృష్టించి ప్రస్తరించి

యాలాపన సేయుచుండ, వాని నా యాలాపన మధ్యమందే యందుకొని పూర్వపరిచితరాగమువలె నీమె యాలాపన సేసి ముగించెడి దట.

ఈమెయును రామభద్రాంబయును నాంధ్రకవిత్వమునకు వలె సంస్కృతకవిత్వమున గూడ కొన్ని చోట్ల యతి ప్రాసల నుంచిరి. ఈయమ రామాయణమునకు మూల మని చెప్పబడు రఘునాథరామాయణము మిక్కిలి సుగమముగ నున్నది. ఇయ్యది కొద్ది కష్టనియములతో పండితరంజకముగ నున్నది. ఒకప్పు డీమె కావ్యసమీక్ష గావించిన (శ్రీ) మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు "పాఠకులు కాలక్రమమున అవ్యుత్పన్నులుగా బుట్ట బోవుదు రని కాబోలు, కొన్ని శ్లోకములకు మధురవాణియే స్వయముగ వ్యాఖ్య రచించెను" అని వ్రాసిరి. దీనివలన నీమె పాండిత్య ప్రతిభ సువ్యక్తము కాగలదు.

మధురవాణి మతివిలసనము దెల్పు నింకొకగాథ కలదు. ప్రస్తుతము తంజాపురియందు సుప్రతిష్ఠితముగా నున్న 'సరస్వతీభవనము' మధురయం దుండెడి దట. దాని నచటి పండితులతో వాదమున గెలిచి తంజాపురికి దెచ్చి, ప్రభునకు సంతోషము ఘటింపఁ జేసె నఁట. ఇది నిజమో, కాదో కాని, మధురవాణిప్రతిభకు మాత్ర మిది సత్యానువాకమే యగును. సంస్కృతభాషావాఙ్మయమున నుత్తమకావ్యములు రచించి మించిన కవయిత్రులలో గంగాదేవి, మధురవాణి యుత్తమ శ్రేణికి జెందినవారు. అందు గంగాదేవి కవిత్వము సరళమై యుపమాద్యలంకార సంశోభితమై యున్నది. మధురవాణి కవిత్వము కదళీపాకమై పండితమాత్రజ్ఞేయముగా నున్నది. కూచిమంచి తిమ్మకవి, అడిదము సూరకవి, చేమకూర వెంకటకవి మున్నగువారు ఈమె సమకాలీనగౌరవము నొంది రని చెప్పవచ్చును.

ఈమె కావ్యమునందలి సర్గాన్తముల శ్లోకములు సంస్కృత కావ్యములలో విశిష్టములై, ప్రత్యేక గమనార్హములై యున్నవి.

తత్త్వాదృక్ ఘటితార్థ నిర్మిత శత
శ్లోకీ ఫణీగ్రామణీ
వాణీ ప్రాకృతశాస్త్రనైపుణ సము
న్మీల ద్యశశ్శ్రీజుషా
దీవ్యోద్యన్మతి సఖ్యయా మధురవా
ణ్యాంబాఖ్యయా నిర్మితే
శ్రీ రామాయణసార కావ్యతిలకే
సర్గస్తృతీయో భవేత్॥
విస్తారాభినరాత్త వృత్త కవితా
ధాటీ కథా శుక్రియా
షడ్భాషారచనా విశేష బహుధా
విఖ్యాప కీర్తిశ్రియా
దీవ్యోద్యన్మతి...... సర్గస్తురీయోఽగమత్॥
వీణావాదకళా వినోదసమయే
ధృత్వా సమస్యా శ్శతం
సద్యస్సంసది సాధుపూరయతి యా
దత్తా కవీంద్రై స్తయా
దీవ్యోద్యన్మతి......సర్గోఽ భవత్పంచమః॥
ప్రఖ్యాతార్జవయా పదార్థగమక
వ్యాఖ్యాన పక్షాన్వయ
ప్రాగల్భ్యాస్పద నైషధప్రతివిధా
సానంద సూరీంద్రయా
దీవ్యోద్యన్మతి......సర్గో ఽత్ర షష్ఠోఽ భవత్॥

సద్యో విస్మయకృ న్నిరోష్ఠ కవితా
సందర్భధారా సుధా
సారోర్మి పరిపూరిత శ్రుతిసుధీ
సంభావితా భిఖ్యయా
దీవ్యోద్యన్మతి......సర్గో ఽజనిష్టాష్టమః॥
మాధుర్యైతి ధురంధ రాంధ్రకవితా
నిర్మాణ సమ్మాన్యయా
దీవ్యోద్యన్మతి సఖ్యయా మధురవా
ణ్యంబాఖ్యయా నిర్మితే
శ్రీ రామాయణసార నామని మహా
కావ్యేతి భవ్యే సుధీ
వర్ణోల్లాస విశేషధామ్ని నవమ
స్సర్గో మనోజ్ఞో ఽభవత్॥
సూరిస్తవ్య కుమారసంభవ మహా
కావ్య ప్రతిగ్రన్థన
ప్రాగల్భ్య ప్రకటశ్రియా పదసదః
ప్రఖ్యాత వైదుష్యయా
దీవ్యోద్యన్మతి......దశమ స్సర్గో ఽత్ర కావ్యే ఽభవత్॥
ప్రౌఢశ్రీ రఘునాథనాయక కృత
స్వర్ణాభిషేకక్రియా
దీవ్యోద్యన్మతి సఖ్య యా మధురవా
ణ్యంబాఖ్యయా నిర్మితే
శ్రీ రామాయణసార కావ్యతిలకే
సర్గ స్త్వ దైకాదశః॥

ఇంతటి మహామతికి మధురవాణికి ఆంధ్రులచరిత్రయందు తమ కాలము నొక తేజోవంత మైన యధ్యాయముగ దిద్ది ఆచరిత్రకు నాయకమణి యైనవాడును, పెక్కు లగు సంస్కృతాంధ్రగ్రంథములు స్వీయముగ రచించి రచింపజేసినవాడును, చోళ, పాండ్య, తుండీరా ద్యనేక క్షేత్రముల దేవతావిమానముల నెక్కొల్పినవాడును, ఎంత వీరుడో యంత రసికు డనిపించుకొన్నవాడును, ఆన్వీక్షక్యాది రాజతంత్రముల నెంత సమర్థుడో సరస సంగీత సాహిత్య తంత్రముల నంత కుశలు డైనవాడును, జాఫ్నాకు నౌకలతో వారధి గట్టిన మేటియు, సంగీతసుధాది శాస్త్రగ్రంథముల రచించియు జయంతసేన రామానం దాది నూత్న రాగ తాళములను వెలయించిన ప్రోడయు, అవక్ర విక్రమమునకును అదభ్రకీర్తికిని తంజాపురిని విహారభూమినిగా జేసి శూద్రక, వాసుదేవ, విక్రమార్క, భోజ, కృష్ణదేవరాయాదుల పరిపాలన దలంపునకు దెచ్చినవాడును, సర్వమతసహిష్ణువై ప్రజల కన్నబిడ్డలవలె కాపాడినవాడును, తంజాపురిని లక్ష్మీసరస్వతులకు నర్తనశాలగా నొనర్చినవాడు నైన రఘునాథ భూపుడు స్వర్ణాభిషేక మొనర్చె నన్న, నది యామెప్రజ్ఞకర్హ బహుమానమే. మధురవాణి యట్టి మహాకవయిత్రిని సోదరిగా గాంచిన యంధ్రమహాజనుల భాగ్యమే భాగ్య మనవలెను.

15 కృష్ణాజమ్మ - 16 రంగాజమ్మ

ఉషాపరిణయప్రబంధ, మన్నారుదాసవిలాసములు

అత్యధికైశ్వర్యమును అమితం బగు భోగంబును అనుభవించి రమణీయార్థకావ్యసృష్టితో రసప్రపంచమును రాగిలజేసిన నాయక రాజులలో కడపటివాడు విజయరామనాయకుఁడు. ఈతడు రఘునాథుని కుమారుడు. "తండ్రి యంతటివాడు దాను పో దనయుండు" అను నంత ప్రశస్తి గాంచినవాఁడు,

> "ఏ వనితల్ మముం దలప నేమి పనో? తమ రాడువారు గా
> రో? వలపించు నేర్పుఁగరో? తమ కౌగిట లోన నుండగా,
> రా వది యేమిరా విజయరామ యటం చిలుదూరి బల్మిమై
> తీవరకత్తెనై పెనగి తీసుకవచ్చితినా? తలోదరీ!"

అను ఉక్తివిశేషముతో వాఙ్మయ ప్రపంచమున విశిష్టస్థానము సృష్టించుకొన్న రంగాజి యీ విజయరాముని యాస్థానకవయిత్రియే.

విజయరాఘవు నాస్థానము నలంకరించిన పెక్కండ్రు రమణీ మణులలో కృష్ణాజి, రంగాజి యనువారలు ప్రధానలు. ఏ రిద్దరును అప్పచెల్లెండ్రు కారు. కృష్ణాజి యను నామె వేరనియు, ఆమెకు కృష్ణాంబ యని పేరు గల దనియు, ఆమె తండ్రి రావినూతల తిరుమ లయ్య అనియు కొంద అందురు. విజయరాఘవుని పరిషత్తున 'కృష్ణాంబ' యను నొక కవయిత్రి గలదు. కావ్యము కానంబడదు. కృష్ణాజియు కృష్ణాంబయు నొకరే యని నా యూహ. సమకాలీన యగు నామెను గూర్చి రంగాజీ పల్కిన "సరసగుణనిష్ణాత కృష్ణాజమాంబ" యను

వాక్యముచే కృష్ణాజమ్మకే 'అంబ' ను చేర్చి రన్నమాట తెలిపోవు చున్నది.

"ఇరువదారును ఛందంబు లెఱిఁగి యిట్లు
కవిత చెప్పినవారు లోకమున గలరె ?
యని వినుతింప వినుతించి ఘనత గాంచె
గీర్తనీయ గుణాలంబ కృష్ణమాంబ"

ఈమెను గూర్చి యీ యొక్క పద్యము తక్క యిక నేమియు వివరములు తెలియకున్నవి.

ఇక రెండవది యగు రంగాజమ్మ బహుభాషా కోవిదయు కావ్య ప్రపంచమునకు స్రష్ట. విజయరాఘవనాయకునకు కడు గూర్చు ప్రేయసి. మొదటినుండి వచ్చుచున్న యాచారము ప్రకారము, ఈమె కూడ తన్ను నాయకునకు భార్యగనే తన ఉషాపరిణయ ప్రబంధమున వ్రాసి కొన్నది:—

"అని సబహుమానంబుగ తాంబూల జాంబూనదాంబర మాల్యాభరణాదు లొసంగిన, నేనును బరమానందము నొందుచు బతియును గతియును గులదైవంబు నైన నీదు పాదారవిందంబులు. . ."

అని. . .ఇంతియే కాక, రాజగురు వగు తాతాచార్యులు కూడ "చతురాస్యుం డగు నీపతి యిటు గారవించి బహుమతి దోఁపఁగ కృతి రచి యింపు మనెఁ భారతికిఁ బ్రతి వత్తు వమ్మ గంగాజమ్మా" అని ప్రశం సించెను. ఇందలి భారతీచతురాస్యుల యౌపమ్యమును గమనింపుడు. ఈమె కావ్యము లీక్రింది విధమున నున్నవి:—

1. రామాయణకథాసంగ్రహము.
2. భారతకథాసంగ్రహము.
3. భాగవతకథాసంగ్రహము.

4. మన్నారుదాసవిలాసము (ప్రబంధము).

5. మన్నారుదాసవిలాసము. (నాటకము) యక్షగానము.

6. ఉషాపరిణయప్రబంధము.

"రాణింప రచియించి రామాయణంబును
భాగవతంబును భారతంబును
....
సంగ్రహంబుగ రచియించి సరసరీతి..."

అను పద్యపాదమును బట్టి వ్యక్త మగుచున్న యీ కావ్యములు మూడును నిపు డెచటను కానబడకున్నవి. మన్నారుదాస విలాస యక్షగానమే యిప్పుడు ముద్రణాసౌభాగ్యము నందినది. ఉషాపరిణయము శీర్ణమై శిథిలబంధ మయిపోయినది. మూడాశ్వాసము లైనను పూర్తిగా లేదు.

ఈమె రచనలలో ఉత్తరోత్తరము రసోత్తరముగా కనబడుచున్నది. కథాసంవిధానముననను, కవితాపటిమ యందును ఈమె రచనలలో మిన్నయైన ఉషాపరిణయము పూర్వకవుల రీతుల స్ఫురింపజేయు నుత్తమకావ్యముగా నున్నది. సమకాలీను డగు కనుపర్తి అబ్బయామాత్యుని అనిరుద్ధచరిత్రము కంటె నిదియే గుణోత్తరముగ నున్న దని రసజ్ఞులు నిర్వచించిరి.

ఉషాపరిణయమందలి యొక పద్యము:—

"అంత కోపము రెట్టింప అంత కోప
మాకృతిని వైష్ణవజ్వరం బావహిల్ల,
మస్తకంబులు నిజఘోరహస్తములను
చదిపి మోదించుచు [illegible] వక్షంబు నడచె."

ఈమె రామభద్రాంబ, మధురవాణి మున్నగువారివలె కాక తన గ్రంథాంత గద్యలో తన కులగోత్రము లన్నియు నుపలక్షితము గావించినది:—"సారసారస్వతధురీణయు విచిత్రతర పత్రికా శతలిఖిత వాచ కార్థావగాహన ప్రవీణయు, శృంగారరస తరంగిత పదకవిత్వ మహనీయమతిస్ఫూర్తియు, అతులితాష్టభాషాకవితా సర్వంకష మనీషావిశేష విశారదయు. రాజనీతివిశారదయు, విజయరాఘవమహీపాల విరచిత కనకాభిషేకయు, విద్వత్కవిజనస్తవనీయవివేకయు, మహనీయ మహాభారత భాగవత రామాయణకథాసంగ్రహణ విచక్షణయు, పసుపులేటి వేంకటాద్రి బహుజన్మతపఃఫలంబును, మంగమాంబాగర్భశుక్తి ముక్తాఫలంబును" అని తన పుట్టుపూర్వోత్తరములను సమగ్రముగా వర్ణించినది.

ఈమె మన్నారుదాసవిలాస యక్షగానము:—

ఇది 1926 లో కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారు ముద్రించిరి. విజయరాఘవునకు కాంతిమతికిని జరిగిన వివాహాదికమే యిందు విషయము.

ఇందు సంస్కృతశ్లోకములు, చూర్ణికలు నున్నవి. అట నట పైశాచి. మాగధి, శౌరసేని, అపభ్రంశభాషావాక్యము లున్నవి. విజయరాఘవుని యాస్థానపరివారమున కొందఱు తమిళము మాట్లాడువారున్నా రని కూడ తెలియుచున్నది. నాటకలక్షణము లంతగా సమగ్రముగా దీని కన్వయించుట లేదు. వ్యాకరణవిరుద్ధప్రయోగము లున్నవి. ఇదంతయు ద్రాక్షాపాకమున నున్నది.

తావి జగజంపు సిగపూవుల సవేల్
తళుకుమోవి పలుగెంపు బురుసావలువ సొంపుల్
ఠీవి తులకింప నొకత్తావి చుఱుకున్మరుతు
మావి పయినెక్కి పురిలో వెడలి రాగా

నీ వగలు చూచి చెలి లేవగలు చొక్కుచును
బూవుజము దాడి దొరహోవడికి జిక్కెన్
మా వెలది నేలుకొన రా వలదె నీవు దయతో
విజయరాఘవ మహీవర పరాకా.

ఇది యిటు లున్నది.

ఈమె ప్రబంధములలోని వనబడు ననేకపద్యములను వరుసగా శ్రీ కురుగంటి సీతారామయ్యగారు తమ తంజాపురీంధ్రనాయకరాజుల చరిత్రయం దుదహరించిరి. ఈ ముప్పురకావ్యములు చారిత్రికప్రమాణమున నమూల్యమైన గ్రంథము లని వారీ సందర్భమునఁ బ్రశంసరించిరి.

ఈమె మన్నారుదాసవిలాస ప్రబంధరచన కొక ప్రబలకారణము కల దందురు:—రంగాజమ్మ విజయరాముని యుపపత్ని. విజయరాఘవుడు పరిణీతుడై, పట్టాభిషిక్తుడైన ప్రథమరాత్రముననే రంగాజియు, కృష్ణాజియు నాస్థానమున గజ్జెకట్టి నాట్యము చేసిరి. అఖిలోకసుందరి యగు రంగాజియొక్క అపరంజి యట్టి తనుకాంతి రసికు డగు విజయరాఘవు నప్రయత్నముగ నాకర్షించినది. ఆకర్షించుటే తడవుగ, నిటు లంతిపురమునకు వెడలవలసిన రాజకుమారు డటు వేశ్యాగృహమునకు దారితీసెను. అంతటనుండి మహారాజునకు రంగాజి యిల్లే రచ్చచావడి ఆయెను. కొలువుకూట మాయెను. సర్వము నాయెను. తాళి కట్టిన తరుణియు తరుణకాంతిరూపసముంచిత యే. ఐన నేమి? కాంతు డటు జూచిన గదా!

అంతిపురమున సతులును, నాస్థానమున సచివులును ప్రభుని వింతవర్తనమునుండి మరల్చుటకై సర్వశక్తులును ధారవోసిరి. కాని, రంగాజి నునువెచ్చనికౌగిళుల దనుపాడు ప్రభునకు, ఆమె రంగారుప్రేమామృతము నింపారఁ గ్రోలుచు, సొక్కిసోలిన సొగసుకానికి, వారాంగనా

పవిత్రప్రణయశీలమునకు పాతివ్రత్యమునకు నిచ్చమెచ్చి బరాబరులు సల్పు ప్రభుసత్త్వమునకు నివి యన్నియు బట్టవాయెను.

రాణి ప్రభుని చిత్రపటము తెప్పించి రంగాజీ యింటికి చేటికచే బంపి పతిప్రణయగర్వితయయి వయసుపరువమున నున్న రంగాజమ్మ,

"ఏ వనితల్ మముం దలప నేమి పనో? తమ రాడువార గా
రో? వలపించు నేర్పెఱుగరో? తమ కౌగిట లోననుండగా,
రా వది యేమిరా విజయరామ యటం చిలు దూరి బల్మిమై
దీవరకత్తెనై పెనగి తీసుకవచ్చితినా తలోదరీ."

అని, యా చిత్రపటము వెనుకనే వ్రాసి దూతికను వచ్చిన దారినే వెనుకకు పంపినది.

రాజగృహమున కల్లోలము రేగినది. రాజపత్ని యొక గడువు బెట్టి, యా గడువులోపల మహారాజు అంతిపురి జేరకున్న, దా నసువుల బాసెద నని శపథము పట్టినది. రంధ్రము రోయుచు రాజపరివార మంతయు గలగుండుపడుచున్నది.

ఆ నాడు రాణి యిడిన గడువు ముగియు దినము. రంగాజీ ప్రేమ నుండి యచంచలుడైన రాజును మఱల్చుటకే యుపాయమును బని చేయకపోయినది. రాజగురు వగు తాతాచార్యుడు విదూషకుని చెవిలో నేమియో చెప్పి పంపివైచెను. అది సాయంతనము. సకలజనాహ్లాదకరు డగు చంద్రభగవాను డింకను రాజ్యపాలనకై గగనసింహాసనము నధిరోహింపలేదు. ప్రభుప్రేయసి రంగాజమ్మ అంతర్వత్ని యైనట్లు రాజున కా నాడే కబురు తెలిసినది. అతిశయించిన యానందముతో అధిపుడు రంగాజి యంతఃపురమున కరుగవలె నని సింగారించుకొని సిద్ధ మాయెను.

ఇంతలో విదూషకు డేతెంచి రాజు నా వ్యవసాయమునుండి మరల్పుటకై బహుభంగుల బ్రతిమలాడెను, కడకు భంగపడెను. కాని ప్రభుసికడ నది యంతయు బూదినిఁ బోసిన పన్నీ రాయెను. రంగాజీ

సందర్శనవ్యగ్రు డైన మహారాజు తలంచకుండ నడుమ జరిగిన యీ విఘాతమునకు మహోదగ్రుఁడై మహోవ్యగ్రతతో విదూషకుని విడిపించు కొని, వడి వడి రంగాజీ యుద్యానమును దరిసెను. అంతతోఁ బోక విదూషకుఁడు తానును రాజును వెంబడించి రంగాజీ యభ్యంతరగృహ ప్రాంగణమున కాలిడిన ప్రభుని చెవులో నేమో గుసగుస లాడెను. అంతే. ఇంతలో నంతయు దల్లకిందులై పోయినది. అటు వైచిన కా లిటు తిరిగినది. మహారాజు మోము వివర్ణమై వింతచెలువుదోఁప తన చెవులఁ బడిన రహస్యము నిజ మగునా, "ఇంతకాలము తాను తన కులగురు వగు తాతాచార్యుని భోగపుత్రిని తనసోదరినా కామించి ప్రేమించినది ?" అని వితర్కించినాడు; విదూషకుడు నిజము నిజమ ని రెట్టించి పలుకగా, విశ్వసించి "ఛీ!" యని రోసినాడు. తన యవివేకము నకు పశ్చాత్తప్తు డైనాడు. ధర్మగ్లానికి పరదేవతలను మన్నింపు డని వేడుకొన్నాడు. వెను దిరిగి హుటాహుటి నిజాంతఃపురము సమీపించి నాడు. రంగాజి జీవితము వలవంతల బడి మంటలపాలై మ్రగ్గిపోయినది. రాణి జీవితము ఫలవంతమై వలపుపంట బండించినది. ఉర్కై కంఠమున తగిలించిన తాళ్రిడు కాంతునిచే కళ్యాణదామమున గళసీమ నలంకరింప బడినది. పరమాభిమాన యగు రంగాజీ కత మెఱుగక కొన్నాళ్లు గగ్గోలుపడినది. కాని రా జెన్నాళ్ళకు అనుగ్రహింప డాయె. అభిమాన ధన యగు నామె రాజునకు కబురుపంపుటకు నైతము ప్రయత్నింప లేదు. వెన్నెలవెనుక చీకటి యుండుట సాజ మని సమాధానము చెప్పు కొని సమాశ్వాసము వడసినది.

కాని, పతిగతప్రాణయు, పవిత్రప్రణయశీలయు నైన యామెకు పతివిరహ మోర్వరాని దైనది. నిద్రాహారములు వర్జించి కేవలము గర్భగత శిశుసంరక్షణార్థము ఓగిర మారగించెడిది. అక్క యగు కృష్ణాజియు, తల్లి యగు మంగమాంబికయు నిది వేశ్యాధర్మమునకు

విరుద్ధ మనియు, వేరొకని వరించి సుఖ ముండు మనియు వేనోళ్ళ నుప దేశించిరి. కాని యా పతిప్రాణ యట్టి యవినీతిని చెవి నిడక నిరాక రించినది. ప్రసవదినము సమీపించినది. లావణ్యరేఖామాత్రశేషిత యగు నామె పూర్ణచంద్రతేజోవిరాజితమాను డగు కుమారుని బ్రస వించినది. విజయరాఘవునకు బుత్రునిఁగాఁ జ కైన యొకపరి ర మ్మని దూత్య మంపినది.

పట్టమహిషియు, ప్రభుండును రంగాజి నగరునకు విచ్చేసిరి. ఆ పసినిసుగును ప్రభుని చేతుల నిడినది. ధర్మము నిర్వర్తించి విధి నిర్వహణము గావించితి నను తృప్తభావ మొకటి గన్నుల తేజోరూపమున నలమికొన్నది. శరీరము శుష్కమైనది. గన్నులు తేజోవంతము లై మిలమిలలాడ, తెప్ప లల్లనఁ ద్రోచి స్వామి నొకపరి తేరిపారఁ జూచి యాయనపాదముల కడ వంగి ప్రణమిల్లినది. శరీరాంతర్గత మగు జీవన జ్యోతి యట్లే యెగిరి మహాపథమున విలీన మైనది. రాఘవుఁడును, రాణి యును కన్నులు చెమ్మగిల్ల నార్ద్రహృదయముతో నా పూతచరిత్రకు మొక్కి ఋణము దీర్చుకొనిరి.

ఈ రమణీయగాథా వర్ణన మే మన్నారుదాసవిలాసప్రబంధేతి వృత్తము. ఇంతే గాక, చాటువుగ జెప్పిన పద్యము లెన్నో గలవు.

రాజనీతివిశారదయై, కవిత్వకళాప్రౌఢి మెరసి, అన్నింటిని మించి ముగ్ధప్రణయతపస్వినియై, నాథుని హృదయవర్తన మెఱిఁగి నర్తించు ననురక్తయై యా రసరాట్టుహృదయము లోఁగొనిన యా రసరాజ్ఞి క్షేత్రియ సమకాలిని.

జీవితేశ్వరుని తోడిద లోక మని కులకాంతలకును రూపించిన రంగాజి వెలకాంత యని ఎవ్వ రన సాహసింపఁ గల్గుదురు ?

తులలేని వెలలేని ప్రణయభావమును, తరుఁగని విరుగని కావ్య ప్రాభవము నార్జించిన 'రంగాజి' నాటికిని, నేటికిని, నేనాటికిని 'ఇంతుల మేల్బంతి యమే.'

17 ముద్దుపళని - రాధికాసాంత్వనము

కవయిత్రీమండలమున కంతకును నేకైకశృంగారప్రబంధకర్త్రిణి ముద్దుపళని యే. అప్పటికి నిప్పటికిని మఱల నట్టి శృంగారకర్త్రిణి వెలయ లేదు. 18వ శతాబ్దమధ్యభాగమున నున్న యీమె సేనాధిపతులును, రాయల కోశాధ్యక్షులు నైన విశ్వనాథ నాగమ నాయకులచే ప్రతిష్ఠాపిత మైన రాజ్యభాగమున బ్రచలితము లగు శృంగారభావములచే ప్రభావిత యై. యిట్టి రచన చేసిన దనిన, నది యీ యుగలక్షణప్రభావము కాని, వేరొండు కాదు. ఆమె ఆ కాలమునాటి దక్షిణాపథప్రభు డగు "ప్రతాప హేళి భోసలతాళరాజన్మణిసుత ప్రతాపసింహేంద్రమాళి"కి వలపు నేస్తము. తనకును, తన ప్రభునకును, తన సపత్నులకును నడుమ నడచిన శృంగారమును ఏ చాటును, మాటును లేకుండ, జంకుచు గొంకును లేకుండ వర్ణించినది. దీనినే లలితలలితముగా "ఈమె తన జీవితములోని మధురఘట్టముల ఛాయలను ఇంకా నాలుగుమెట్లు పైకి ప్రసరించి ఇళా రాధాకృష్ణుల ప్రణయసన్నివేశచిత్రణము చేసి ఆ చిత్రణములో అప్రతిమ ప్రతిభ చూపినది. స్వీయజీవితము ఒక రసామృతభాండము కాగా, లలిత సకలకళాప్రౌఢి వెలయింప జేసుకొన్న పళని మేలిలేఖినిలో కళాదేవత లాస్యము చేసింది——"అని యిటీవలి విమర్శకు లొక రనిరి. కాని నలుగు రొక చోట కూడి సారస్వతపిపాసతో గ్రంథసమీక్ష చేయుద మన్నను, మనసు పుట్టనీయని పచ్చి శృంగార మది.

ఇందులకై పూర్తిగా దోషము నంతను పళనిపై పులుముట తగ దేమో యనిపించును. ఏ మందురా— మధురా తంజాపురములలో రాయల సేనాధిపతులును, కోశాధ్యక్షులు నగు విశ్వనాథ నాగమ నాయకులచే రాజ్యప్రతిష్ఠాపనము గావింపబడినది. 'మిలిటరీ' అధిపతుల రాజ్యపాలనా

సమయమున నెట్టి ధర్మపారీణత పాలకపాలితాదర్శమగునో అందఱు నెఱుంగుదురు కదా. అంతియ కాక, ముద్దుపళని జీవించిన కాల మొక అరాచక మన దగిన కాలము. ఆమె బాహిరశృంగారవర్ణనమున కిది యొక హేతువు.

ఇంతే కాక, నిప్పటికిని ఉత్తరదేశమున ఆరాధ్యమాన మగు మధుర భావమునందు పరకీయయే నాయికాప్రాధాన్యము వహించుచుండుట మనము గాంచుచునే యున్నాము. పరకీయ నాయిక యైనప్పుడే, యీ రసభావప్రచారము పరిపూర్ణ మగును. వారి వాఙ్మయమున, రచనా సౌష్ఠవమున మేరుశిఖరప్రతిష్ఠ నందుకొన్న బిహారీ సతసయి విద్యాపతి పదము లిందులకు తార్కాణములు. మీరాబాయి యొక్క భక్తిపర తంత్రితయు శృంగారరసపదముగ చూచినచో, పరకీయాప్రాధాన్యము కల మధురభావములోనికే చేరును.

అంతే కాక, భోజదేవుని శృంగారప్రకాశికలోని రీతీరమ్యతలు, అను రాగభేదములు, ఈర్ష్యామానవిప్రలంబాదుల విస్తారత, పరకీయా భావపరిపుష్టత అనన్యములు; అద్భుతములు. దక్షిణాదియందు మాత్రమే లభించు ముద్దుపళనిగ్రంథము లక్ష్య మనదగియున్నది. చేయకూర యంతటి వాడే భోజునిపద్ధతి నవలంబించి తనగ్రంథములలో వర్ణ యోజనము చేయవలె నని యత్నించియు సఫలుడు కాకపోయెను. స్త్రీ యగుట పళని అనుభవసహజముగా వర్ణించి కృతకృత్య యైనది.

ఆదికాలము నుండియు నద్యతనకాలమునఱకు అధ్యాత్మిక దృష్టితోడను, కావ్యదృష్టితోడను, కళాదృష్టితోడను చెలులు సరస్వతీ సేవ గావించిరి. కాని, ముద్దుపళని మార్గ మనుసరించినవా రెవ్వరును గానరారు– "తనచేతం బొనరించు సృష్టి తక్కొరుల చేతం గాని" యు, ట్లామె తా నొక వివిక్తపథముమ నిర్ణయించుకొన్నది. దీనికి కార

ణము మున్నే చెప్పియుంటిని. ఇది లలనలకు కీర్త్యాపాదకమా, కాదా! యనిన, నిరు తెలుగులను నభిప్రాయ మియ్యవచ్చును. రతి స్థాయీభావము గా గల అచ్చ మగు పచ్చిశృంగారము ప్రధానమై వర్ణ్యాంశ మెల్ల నావరించి యుంట వెగ టనిపించినది. చక్క నగు జాతీయము జాలు వారునట్లు రచింపబడిన దగుట, సగటున మేలోహో యనిపించినది.

కృష్ణునకు పిన్నవయసుననే మేనమామకూతురు ఇళతో వివాహ మైనది. ఆమె మేనత్త యశోద యింటనే గోముగా రాధచే పెంపబడినది. బాల్యము తీరునంతవఱకు ఇళ కెప్పుడు బాల్యము దాటునా యని రాధ తపస్సు చేసినది. ఇళ ఆక్రాంత యౌవన యైన వెనుక, తన కృష్ణుని తనకు గాకుండ చేయుచున్న దని "యీమె కెందులకు యౌవ నము ప్రాప్తించినదా!" యని యక్కసు పుట్టినది. ఇళాకృష్ణుల కేకాం తమ్ము గూర్చినది. ఆవెనుక తన విభుడు ఇళ కమ్ముడు వోయెనే యని యుమ్మలికము చెందినది. తరువాత ఇళతో బాటు ఇళపుట్టింటికి వెడలిన కృష్ణుని విరహమున కతిమాత్రముగ వగల బొగిలినది. కడకు విరహ మోర్వలేక చిలుకచే కృష్ణునకు దూత్య మంపి కృష్ణుని రావించికొని యాతనితో సుఖించినది. పంతము నెగ్గించుకొని సంతసించినది. ఇది కథా వస్తువుగా గల యీ ప్రబంధము 585 గద్య పద్యములతో నాలుగాశ్వాస ములతో కూడియున్నది. అంగాంగవర్ణనలును అధిక సంభోగశృంగారము లును బలిసియున్నవి.

ఇక నీ విషయము నింతతో నాపి, యీమె ప్రత్యేకించి చూపిన భావసౌకుమార్యమును, భాషాసౌందర్యమును బరిశీలింతము.

మగని కింకొక పెండ్లి యని మక్కువపడుటే. కాని, సవతి యన నేమో అనుభవము లేకపోయినది రాధకు. అది తెలిసినంతనే రాధ పడిన బాధ చెప్పనలవి కానిది. ఈ బాధ తెలియనంతవఱకు రాధ

ఇళను ప్రేమించిన తీరు లేదు. బాల్యము నుండియు చాలా గారాబ
ముగా పెంచి ముద్దుముచ్చటలను దీర్చినది.

"పాడించు నొకవేళ బహుదేశ్యరాగముల్
సారించు నొకవేళ జంత్రివాద్య
మెఱిగించు నొకవేళ భరతశాస్త్రపరీక్షి
బట్టించు నొకవేళ భావరసము
నెగడించు నొకవేళ నెఱి కావ్యసంగతుల్
గనిపించు నొకవేళ కవనరీతి
బోధించు నొకవేళ పూవిల్తుశాస్త్రమ్ము
చదివించు నొకవేళ శయ్య లోలి
మారిపోయును నొకవేళ నారజంబు
వచ్చె ననిపించు నొకవేళ వాద్యవిధము
ఎపుడు చూతునో యిక శౌరి నెనయ ననుచు
దయ నపుడు పొంగి యిళకు రాధాలతాంగి."

"నలు గలదు, జలక మార్చును,
వలువలు గట్టించు, మడ్రిసాన్నము లుంచున్,
దెలనాకుమడుపు లిచ్చును,
కలికీ రమ్మనుచు దీసి కౌగిటఁ జేర్చున్."

"సతి నిటు రాధికామణి! సతతము కనుగంగనీక చనువున మసిచెన్."

అంతే కాక,

"నగలు గైసేసి చెలి యుండ సొగసు జూచి
దృష్టి పై దృష్టి తీసుక తెఱవ నాడు
సవతి వౌదువే యని చెక్కు జఱచి మోము
మోమున గదించి నూరార్లు ముద్దు లిడును."

ఇంత తెలిసియు ఇళా కృష్ణులు శయ్యాగృహమున కేగగనే, రాధ భోసు మని యేడ్చి తన సొమ్మంతయు పోయినట్లును, తన పతిని తనకు డాన్ని ఎవరో సవతుల కప్పగించినట్లును బాధపడినది.

"సొమ్ము నియ్యవచ్చు సొ మ్మంద నియవచ్చు
నియ్యరాని ప్రాణ మియ్యవచ్చు
తనదు విభుని వేరు తరుణి చేతికి నిచ్చి
తాళ వశమె యెట్టి దాని కైన."

ఇట్లిన్నినాళ్లు తనకు తెలియకుండగనే తన యాంతరంగమున గూడు కట్టుకొన్న ఈర్ష్య యి ట్లొక్కమారు అగ్నిపర్వతమువలె భళ్ళు మనినది. ఈ స్వభావచిత్రణ మతిలోక మైనది. ఇదే కాదు, రేఖామాత్ర ముగ లోని సూక్ష్మభావముల నతి నేర్పుగను నతిలలితముగను చిత్రించు ఘట్టము లీ యమ కావ్యమున నెన్నో కలవు.

మఱియొకప్పుడు, గోపీసహస్రనాథుం డైన కృష్ణునితో ఇళాపక్ష మున వాదించు నట్లుగా మాటలాడి, తన భావము నెంత సుకుమారముగ ప్రకటించెనో చూడుఁడు.

"అకట మగలకు తమ యక్కఱైన జాలు
నబల లాగించి లాలించ రనును నిళకు
వగచుగతి" నన్యాపదేశముగా తన గోడు వెళ్ళబోసికొన్నది.

ఇంకొక సున్నిత మైన సన్నివేశము కలదు. అది కుంభకుడు అల్లుని కూతును తన యింటికి గొంపోవు ఘట్టము. రాధ కది గొంతు కొత్తైనది. కృష్ణుని కుంభకునితో పంపననుటకు వీలులేదు. పంపి తా నుండు టకు వీలు లేదు. ఈ రెండుభావముల నడుమ రాధ యిరుకున బడియు లోకగౌరవము పాటించి సరిలె మ్మన్నది.అనినదే కాని, వెంటనే యామె పడిన ఆరాట మింతింత కాదు.

'పగిలి గుండియ వకావకలు కాగ,' మురవైరి ముచ్చట లెంచు కొన్నది. 'సోకిన నెమ్మేను ఝుమ్మని సొమ్మసిల్ల' హరిభోగ్యవస్తువులు దాకి విరవిరలాడినది. ఒకపద్ధతి కాదు – ఒకబాధ కాదు – మగనా లైన నట్లు వగలానదు. ఏమిభాష! ఏన్ని జాతీయములు! విచారమును గుప్పించి విరహమును మెప్పించినది.

అంతయు నైనది. కృష్ణుఁడు తిరిగి వచ్చినాఁడు. ఇన్నినాళ్ళ విరహ మే మైనదో – ఒక్కమారు విరోధ మెత్తి వచ్చినది. పగఁబట్టిన పాము వలె బుస్సు మన్నది. కస్సు మన్నది.

'మనసున పట్టరాని కినుక పొడమి—

'మానమె ధనమును గేహము
మానమె సర్వంబు చూడ మానవతులకున్
మానము పోయిన వెనుకన్
బ్రాణముతో నుండనగునె పద్మదళాక్షా."

"వనజాక్ష ఇంత చేయగ
మన సొప్పెనే? యింత చాలు, మానముకన్నన్
విను ప్రాణ మేమి ఘన మగు''నని విసవిస లాడినది.

"అల్లందుకొన్నను నీ
బెల్లింపుల బడిన మొదలు పెనుబాముల కే
యి ల్లెతి నరసి చూడగ
గొల్లనితో పొందు చెలికి కొదువే కొదువల్."

అని అల్లరి చేసినది. ఐనను అంతర్గత మైన అనురాగము, అపేక్ష ప్రతిపదమునందును తొంగిచూచుచునే యున్నవి. పరకీయ మైన రాధ యొక్క యిట్టి నయగారవు పచరింపులు స్వకీయకు వలె చెల్లించి రసలోక మున ప్రస్తుతి గొన్నది పళని—

ఇక ప్రత్యేకించి ముద్దుపళని వర్ణనాప్రాగల్భ్యమును పరికింతము:—

"పడతి గప్పిన కాంచనాంబరము తనరె
నంబుజాక్షుని స్వచ్ఛదేహంబుమీద
అతని యెద నిండి తగు నా దయారసంబు
పయిని తా నిట్టులను గానవచ్చె ననగ"

"నిద్దపుటద్దము జూపిన
ముద్దియ తగె నబ్ధిమధ్యమున బింబితయై
ముద్దులు గులికెడు కలువల
ముద్దులగు మ్మనగ భువనమోహిని యగుచున్"

ఇట్లున్నవి— రాధ మనోవికారమును గూర్చి చెప్పిన యీ పద్దియము నిసర్గమనోహరము.

"ఉలుకును, వెచ్చనూర్చు, గడు నుస్సురనున్, దలయూచు, లేచు, లో
గలగబడున్, దిగుల్పడును, గానిపను ల్దలపోయు, వేసరున్,
గళవళ మందు, గన్దోను, వికావిక నవ్వు, భయంబు నొందు, గ
న్గొలకుల నీరు నించు, మఱి కొంకు, దలంకు, వడంకు నెంతయున్"

ఇందలి ల, ళ ప్రాసమును గమనించియుందురు.

ఇంతే కాక, పళనియొక్క "మురవైరి నెమ్మోమ్ము" అను సీసము చేమకూరకవియొక్క "తరుణి నూగారు సరి యెందు లే" దని అను పద్యమును పోలియున్నది. ఇట్టి వింకను కలవు.

ఇట్టి లలితసుకుమార భావముల కీమె కావ్యము పుట్టినిల్లుగు టే కాదు, అది యొక సామెతల బుంగ. జాతీయముల దుత్త! "వేర్లు వాచిన రోలంత విరివి యైన, రోలు వాచిన నది యెంత బోలు గాదు." "చల్లకై వచ్చి ముంత దాచంగనేల" "కుట్ట దేలును కుట్టకున్న కుమ్మర

పుర్వాను'' "అల్లునకు కల్మి వచ్చిన నర్ధరాత్రి గొడుగు దెమ్మన్న కథగా'' ''వెన్నకు బంట్లు వచ్చు వితమాయె గదే'' ''ఎల్లవారికి శకునమ్ము లెల్ల బలికి, బల్లి తాబోయి తొట్టెలో బడిన యట్లు'' ఇట్టి వెన్నో! ఇంకెన్నో......

సజీవ మైన చక్కని హాస్యములయందును నీమె సిద్ధహస్తురాలే. అత్తింటినుండి రాధకొఱకై యాతురముగ తిరిగివచ్చిన కృష్ణుని జూచి రాధామణి చేతిచిలుక కూడా ఏ మన్నదో చూడుడు:—

"గోపాలసామిగారా ?
కాపుర మేపురము? చాలకాలమున కహో !
మీా పాదయుగము గంటిమి
చాపల్యముపేర నున్న శాంతము దీరెన్''

అట నట కొన్ని వ్యాకరణాపప్రయోగములును, లక్షణవిరుద్ధ ప్రయోగములును గలవు.

ఇట్లు సురుచిరార్థసృష్టి చేసిన ముద్దుపళని సప్తపదు లను పేర ద్రావిడపాశురములను దెలిగించినది. ఇందు తేటతెలుగు తియ్యందన మును, పాట కమ్మందనమును దకులొరసి పారుచున్నవి. దీనిని వేంకట కృష్ణప్ప వ్రాసి యీామెపేరు పెట్టె నందురు. కాని, శైలీభేద మట్లు కా దని చెయ్యెత్తి చెప్పుచున్నది.

రుచిరభావమనోజ్ఞమును, మృదుమధురభాషావిలసితము నగు కావ్యరచన చేసిన ముద్దుపళని—

"పున్నమ చందమామ కెనయౌ లు ముఖంబు, ముఖానురూపమౌ
తిన్నని పల్కు, పల్కులను దేరిన సద్దయ, సద్దయారసో
త్పన్నపు జూపు, చూపున ధ్రువం బగు నీవియు సొమ్ము లౌచు మే

న న్నలు వొంద నరనాథులు మెచ్చునట్టి"

సౌందర్య మును,సౌగుణ్యాయును తనకు పెట్టని సొమ్ములుగా,

"ఘటియింప నేర్తువు కవనజాతు లెఱిగి
పలుకులకలికి నే ర్పెలలుబార—
నటియింపనేర్తువు నవరసంబుల నంటి
తగ రంభ యనిమిమత్వము వహింప"

నని ప్రభునిచే మెప్పులుగొన్న ప్రతిభావంతురాలు. రచనలో శబ్దాలంకార ములు హెచ్చుగ నున్న వనుటకీ పద్య మొక మేలి యుదాహరణము—

ప్రబంధముపద్ధతి పాతదే యైనను, భాషామార్దవము పఠితలను మంత్రముగ్ధుల నొనర్చినది. దీనికి తోడు, పాకము ముదిరిన యాశృంగార మును దగ్గించి రాధాకృష్ణుల శృంగారప్రకృతీ రహస్యమును పవిత్ర ప్రణయభావమును దన మధురరచనాపద్ధతిలో పొదిగి యందించిన నది జాతిరతనములు పొదిగిన స్వర్ణాభరణమువలె ప్రకాశించుచుండెడిది. మఱి యిపు డన్ననో, ఇమిటేషన్ రాళ్ళుదాపిన నకిలిబంగారునగ యై పోయినది.

ఏమైనను, శృంగారకథాకథనమునందును రసావిష్కారమునం దును, శృంగార రసానుకూల మైన రసప్రసన్నమధురరచనా మర్యాదల యందును తనకు తానే సాటి యైన మేటి యని యనిపించుకొన్న ఈ యమకాలము 1740–1780. ఈమె తండ్రిముత్యాలు. అవ్వ, తాతలు–అవ్వయ్య, చెంగాతి యను వారలు !!

ఊనికి దక్షిణాపథాన ! మనికి మధురాపురిని ప్రభుప్రతాపుని కేళీ మందిరాన !!

18 మదిన సుభద్రమ్మ, 19 బండి బాపమ్మ

20 రత్నాంబ, 21 చెలికాని చెల్లాయమ్మ

ముద్దుపళనితో రాజుల యాశ్రయమున గవిరాజులు కవితా సామ్రాజ్య మేలు కాలము పడట గలిసిపోయినది.

గంగాదేవి మొదలు ముద్దుపళని వఱకు కవయిత్రు లైన కాంత లందఱు— ఒక్క మొల్లతక్క— రాజాశ్రయము, రాజసంబంధము, రాజ బంధుత్వమును ఏదో రీతిగ గల్గినవారే. నాయకరాజుల కాలమున కావ్యము లల్లిన స్త్రీలందఱును ఇంచుమించు గణికలే. గణిక లైన నేమి— కావ్యసూనముల గ్రుచ్చి గీర్వాణిని పూజింప దగరా? "గుణేషు న చ లింగం న చ వయః" అన్నట్లు, జన్మకు గణికాత్వ మేమైన కొద్దిపాటి తనమును చేకూర్చునా? రమణి రంగాజి యెంత రమ్యజీవితము గడిపినది?

"పురుషవ ద్యోషి తోపి కవీ భవేయుః
సంస్కారో హ్యాత్మని సమవైతి నస్త్రైణం పౌరుషం వా
విభాగ మపేక్షతే శ్రూయన్తే దృశ్యం తేపి చ రాజ
పుత్రో మహామాత్య దుహితరో గణికాః కౌతకి
భార్యా శ్చ శాస్త్రప్రహతబుద్ధయః కవయశ్చ."

అని రాజశేఖరు డాడిన మాట యవితథ మగునా? వారు జన్మ కెవ లైనను, గవిత్వవిషయమున పురుషులకంటె నౌచిత్యము పాటించి రన వలెను. శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలమునుండి యనౌచిత్యమునకు బాలుపడి పాల్పడి "........పోపో నీళ్ళకుం బల్చనై" అని సారంగు తమ్మయ నుడివినట్లు, కావ్యాత్మ, కావ్యవస్తువు గూడ మిక్కిలి హేయ్యము నకు బాల్పడి, ఆంధ్రవాఙ్మయగౌరవమునకు భంగము వాటిలఁజేసినవి.

అట్టి సమయమున గూడ, ఒక్క ముద్దుపళని తప్ప తక్కిన కవయిత్రు లెవ రును నట్టి నైచ్యమునకు దమరచనలలోఁ దావీయలేదు. కడకు యుగ లక్షణధర్మమంతయు నాగలేక మిన్నువిరిగి మీద పడినట్లు ముద్దుపళనిపై పులుముకొన్నది. మధురవాణ్యాదులు జన్మకు గణికలే యైనను, నుదార కావ్యగానముచే వంద్యలే యైనారు.

ఇక ప్రజాజీవనమున నతి సామాన్యముగ బ్రదుకు గడిపిన నల్గురు కవయిత్రులను పేర్కొనుటతో నీ తరము ముగియును.

షట్కర్మయుక్త యగు కులధర్మపత్నినిఁ గూర్చినది మదిన సుభ ద్రమ్మ దని చెప్పబడు నీ క్రింది పద్యమును గృహలక్ష్మినుండి సంత రించితిని:—

ఘనపరిచర్యలందు, దగుకార్యములందును, ధర్మసంగరం
బున, శయనించు వేళలను భోజనకాలమునందున నీ క్షమా
గుణమున దాసి, మంత్రియును, కూలియు, రంభయు,దల్లి, ధాత్రిలా
గునఁ జరియించు భార్య కులగోత్రము లెంతయు నుద్ధరించెడుఁ.

వే రొకటి యందే గాంచినది:—

కార్యసిద్ధిక్రమము:—

తనియఁ బండక యుండ మును గోసి భక్షణ
గావించఁగా చవి గల్గకుండు
నుత్తమతర మైన విత్తనంబులకును
సత్త్వ తప్పును సదమలముగ
నురుచిర లీలను పరిపక్వమై యున్న
ఫలములు ఫలమిచ్చు బంధురముగ

బీజముల్ ధాత్రిని బెంపార పాత్రింప
వృక్షమ్ములై సొంపు వెలయుచుండు
కార్యసిద్ధిక్రమం బిది ఘనుల కైన
కొన్ని రయంబున కావింపఁ దిన్నఁబడవు
సింహాగిరిభూష నిర్మలాంచితమనీష
మధురసంభాష హార్యక్ష మనుజవేష...

ఈమె రాఘవరామ, రఘురామ, కేశవరామ శతకముల రచించిన దఁట. పుస్తకముల నెందును గానము.

మీనాక్షీశతకకర్త్రిణి బండి బాపమ్మ యొకర్తు కవయిత్రిగా కవి చరిత్రల కెక్కినది. గ్రంథము మృగ్యము.

'వేంకటరమణశతకకర్త్రి' రత్నాంబ యొక రిట్టివారే.

చెలికాని చెల్లాయమ్మ యను నింకొకరు "జానకీశతకము" "పార్థసారథిశతకము" రచించి రఁట. వీరందఱి కావ్యము లెందు దాగినవో?

22 కుప్పమ్మ

1230, 40 వ సంవత్సరప్రారంభమున బుద్ధరాజు కుమార్తె కుప్పమ్మ యనునామె యొకతె కవయిత్రిగా కనబడుచున్నది. నన్నయ కాలమందు పేర్కొనబడిన కుప్పమ్మ వేరు, ఈమె వేరు. ఈమె రంగనాధునకు ఆతని ద్విపదరామాయణరచనమునందు తోడుపడిన దట. ఇంతే కాక, బాలవితంతు వగు ఈమె తన దుస్థితిని వినువారి హృదయము కరగిపోవునట్లు రచించిన దట. వానిని అయ్యలరాజు రామభద్రుడు తన సకలకథాసారసంగ్రహమున జేర్చుకొనె నట.

అంగ్లకవివరుని భావసౌహార్ద మిందులకుపబలముగ నున్నది:—

Full many a gem of purest ray serene
The dark unfathomed caves of Ocean bears
Full many a flower is born to blush unseen
and waste it's sweetness in the desert air.

"విమలమౌక్తికసద్రత్నవితతు లెన్నొ
ఉదధిగర్భాన విలయమ్ము నొంద లేదె?
గుమగుమ వలచు సుందరకుసుమచయము
రాలి నీల్గవె నిర్జనారణ్యసీమ?"

'అశ్రుతర్పణము' నుండి

23 తరిగొండ వేంకమాంబ

ఆంధ్రసాహిత్యక్షేత్రమున పేరు మిగిలిన విదుషిగా, కవయిత్రిగా పేరొందిన తరిగొండ వేంకమాంబ 19 వ శతాబ్దమధ్యభాగమున జీవించి యున్నట్లు పరిశోధకుల నుడి. 1840 ప్రాంతమున నామె జీవించి యున్నట్లు బ్రౌనుదొర తన నిఘంటువునం బేర్కొనెను.

ఈమె బాలవితంతువు. విశేషించి కృష్ణభక్తురాలు. వేంకటాచల పతి యీమె యిష్టదేవము. ఇష్టదైవమే మాత్రమేమి? పతిదేవుడు కూడ నాతడే. బాల్యమునుండియు ఆధ్యాత్మిక, వైదాంతిక చింతలతో జీవనము గడపిన పుణ్యురాలు. ఈమె తన ద్విపదభాగవతమున దన్ను గూర్చిన వివరములను సాకల్యముగ నిట్లు వివరించిరి.

"ధరపైని వెలయు నందవరాహ్వయుండు
గురుతర సువసిష్ఠగోత్రసంభవుడు
కానాలివంశ సాగరహిమాంశుండు
నైన కృష్ణార్యున కతిభక్తితోడ
నంగన యగు మంగమాంబ గర్భమున
సంగతి గృష్ణుండు నైదోడు గాగ
వెంగమాంబిక ప్రభవించి లింగాంగ
భంగంబుకొఱకు సుబ్రహ్మణ్యగురుని
చరణాబ్జయుగళి హృజ్జలజమం దుంచి
యరసి. పూజించి తదనుమతి వడసి."

దీనిని బట్టి, తండ్రి కానాలి కృష్ణార్యుఁడు, తల్లి మంగమాంబ, సోదరుడు కృష్ణుఁడు, గురువరుఁడు సుబ్రహ్మణ్య దేశికులు. వారు వేదాంతోపదేశికులు కూడ నని తెలియుచున్నది.

ద్విపద భాగవతముననే ఒక్కచో మాత్రము భర్త పేరు స్మరించినది. శ్రీవత్సగోత్రుండు నుంజేటి తిమ్మయాగ్రణి పుత్రుఁడు వేంకటాచలపతి పాదపద్మములను మనసునం దుంచికొని యీ కావ్యము రచించుచున్నా నని అం దుల్లేఖించినది:—

"పరుసగా నుంజేటి వంశభూషణుఁడు
గురుతర శ్రీవత్స గోత్రసంభవుఁడు
ఘను డైన తిమ్మయాగ్రణి పుత్రుఁ డనగ
జను లెన్న వేంకటాచలపతి పాద
వనజయుగ్మంబు భావంబునం దుంచి."

కాని, యీమె జీవితకథను బరికించినను, నింక యితరరచనలను బరికించినను, భర్తృనామస్మృతిచిహ్నముగ నొక కావ్యము రచింపవలెనను కోరిక కూడ నీమెకు కలదా యని యనిపించును. ఈమె బాల వితంతు వని ముందే పేర్కొని యుంటిమి. తండ్రి యగు కృష్ణార్యుడు బిడ్డలు లేక కనబడిన దేవతల కెల్లఁ మ్రొక్కి తుదకు వేంకటేశ్వరుని కృపావిశేషమున నీమెను బిడ్డగా బడసెను. లేక లేక కల్గిన తనయ యగుటచే, నీమె నతిగారాబముగా పెంచి ఏయే వయస్సులలో నేయే విద్య యుచితమో, ఆయా విద్యల నేర్పుచుండెను. ఈ బిడ్డయు నతిసునిశిత మేధాసంపత్తి కలదై, విద్యల నన్నిటిని చిటుకప్రాయముననే గ్రహించి అపరసరస్వతియో యనునట్లు, తలిదండ్రులకును జూచువారలకును నత్యాశ్చర్యము కలుగజేయుచుండెను. అంతియ కాక— యీ బాలిక దేవీవరప్రసాదిని యగుట, మిగుల సుందరాంగియై 'జనముద్దు' బిడ్డయై గోమున

పెరుగుచుండెను. ఇట్లామెకు 7, 8 ఏండ్లవయస్సు వచ్చునప్పటికి లౌకిక విద్యలను విసర్జించి, ఆధ్యాత్మిక విద్యావిజ్ఞానతంత్రములలో విదుషియై, సంతత కృష్ణనామసంస్మరణంబున మేను మఱచి, యన్యము నొల్లని పరమభక్తురా లాయెను. బిడ్డ కలుగుటతోడనే యా బిడ్డ ముచ్చటలతో దన బాము ధన్య మగు ననియు, దన వంశము పున్నామనరకబాధల నుండి విముక్తమై ఉత్తరగతులు పొందు ననియు, నామెపై పుట్టెడాసలు పెట్టుకొనియున్న తండ్రి కీ బిడ్డయొక్క యీ లౌకికవిముఖతయు, భగవ ద్ధ్యానపరతయు ననహ్యము లాయెను. అంత నాతఁడు తన పుత్రి కనేక విధముల లోకతంత్ర ముపదేశింప సాగెను. కాని యామె యవి యన్నియు జెడచెవినిఁ బెట్టి కృష్ణస్మరణమునందే నిమగ్న కాఁ జొచ్చెను. అంతఁ దండ్రి తనయాశ లన్నియు నిరాశలు కాఁగా, మిగుల కుపితుఁడై యింతవఱకు చెప్పించిన విద్యలే యి ట్లింత కొంప ముంచెను, ఇంకను విద్య లేల ? యని చెప్పించుచున్న చదువులను గూడ మాన్పించి, మున్ను హిరణ్యకశిపుడు ప్రహ్లాదుని హింసించినట్లు హరిచింత మాను మని యనేక బాధల బెట్టెను. చక్కని సౌందర్యము గల యాబాలిక తన సహజ శిక్షవలన వచ్చిన సంగీతజ్ఞానముతో కంఠ మెత్తి కోయిలవలె హరినామ సంకీర్తన చేయుచుండ, నట్లు చేయుట మానుదువా, లేదా యని మూతిపై వాతలు బెట్టెను. ఇట్లు కొన్నాళ్ళు గడచినవెనుక, పెండ్లిచేసిన నీ పిచ్చితలంపులు మాని, యామె సాధారణ సంసారజీవితమం దనురక్త యగు నని తలంచి, ఒక చక్కని కుఱ్ఱవానిని చూచి పెండ్లి చేసెను. పెండ్లితో ఆమెబుద్ధి సంసారానురక్త మగుటకు బదులు, మఱింత విరక్త మాయెను. ఆమె తన్ను భర్త దరియబోవునప్పటికి, 'వేంకటాచలపతియే నాకు పతి, నీవు నాకు భర్తవు కావు. పొమ్ము బలవంతముగా నన్ను పొంద దలచితివేని, నీతల వేయి వ్రక్క లగును జాగ్రత్త' యని హుంక రించెను. దానితో నాతడు బెగడు గుడిచి మంచ మెక్కి ఆరునెలలకు

"అదుగో దెయ్యము! అదుగో దెయ్యము— అమ్మో! నిన్ను ముట్టబోను, నా జోలికి రాకు" మనుచునే చనిపోయెను. తరువాత నామెను జగద్గురు శంకరాచార్యులు ఎన్నో విధముల పరీక్షించి మహాభక్తురా లని మ్రొక్కలిడెను. ఇట్లే ఆమెజీవితము మహామహిమలు గల మానినీజీవితముగా 'శ్రీ వేంకటేశ్వర భక్తవిజయము'న చిత్రింపబడినది. ఇది యీమె కథ లోని ప్రథమప్రకరణము. భర్తృవిషయమున నీమెవిరక్తి యిటు లుండ, నీమె తన భర్త స్మృతిచిహ్నముగ కావ్యము వ్రాయు టెట్లు సంభవించెనా యని యనుమానము. అయితే యింకొకవిధముగ దీని నన్వయింప నచ్చును. వేంకటాచలపతి యనగా, శేషగిరీంద్రాధిపతియు తన యిష్టదైవము నైన వేంకటేశ్వరుని పేరుమీదుగా తన భర్త పేరును నేదో ఉబుసుపోకకై లోకమర్యాదకై కావ్యమున నిల్పిన దేమో ?

ఇక నీమెరచనలును చాల గలవు. ఈమెను గూర్చిన గాథలును చాల గలవు. ముందు రచనల నొప్పరికింతము. ఆమెరచనలలో బహుశః ద్విపదభాగవతము కడపటిది కావచ్చును. అందే యీమె తన రచనల నన్నిటిని సమగ్రముగ నుటంకించినది.

"నా చిన్ననాట నోనమాల నైన
నాచార్యు లెవరు నా కానతీలేదు
ఇక నేను చెప్పుదు నెట్టులో వాణి
నకలంకుడై జిహ్వాయం దుంచే గురుడు
అటు గాన నారసింహాంకిత శతక
మటమీద నారసింహవిలాసకథయు
అట శివనాటకం, బదియును గాక,
అట రాజయోగసారాఖ్య మహా ద్విపద,
అట కృష్ణనాటకం, బదియును గాక
యట పారిజాతాపహరణసత్కృతియు,

అట రమాపరిణయం బను పెండ్లిపాట,
యట చెంచునాటకంబను నొక్క కథయు,
మఱియు శ్రీకృష్ణమంజరి, యనల
నిరుపమ శ్రీ రుక్మిణీనాటకంబు,
కర మొప్ప నల గోపికానాటకంబు
విరచించి భక్తితో వేంకట శైలపతి కిచ్చి."

ఇట్లు వ్రాసియున్న యీ పంక్తులనుబట్టి యీయన గ్రంథముల నీదిగువ వరుసగా నిట్లు పేర్కొనవచ్చును.

(1) నరసింహాశతకము, (2) నరసింహ విలాసకథ, (3) శివ నాటకము, (4) పారిజాతాపహరణసత్కృతి (అనగా ప్రబంధ మేమో ? (5) రాజయోగసారము, (6) కృష్ణనాటకము, (7) రమాపరిణయ మను పెండ్లిపాట, (8) చెంచునాటక మను నొకకథ, (9) కృష్ణమంజరి-ద్విపద, (10) శ్రీరుక్మిణీనాటకము, (11) గోపికానాటకము- అనునవి-ఇం దింకను భాగవతము చేరలేదు. దానితో పండ్రెం డైనవి. ఇందు పేర్కొనబడిన వన్నియు నిపుడు మనకు లభ్యములు కావు. అంతియ కాక, మనకు దొరకిన వేంకటాచలమాహాత్మ్య ప్రబంధము ఇందు గైకొనబడనే లే దెందువలననో ? లేక పేరు మార్చి యందే చెప్పినదో ? ఇంకను ఈమెది గా చెప్పబడు ముక్తికాంతావిలాస మింకొకటి కలదు- ఇట్లు రమారమి యీమెరచనలు పదునైదువఱకు నున్నవి. కాని, ఇందు ప్రస్తుతము దొరకునవి రాజయోగసారము, వేంకటాచలమాహాత్మ్యము, భాగవతము మాత్రమే. తక్కిన వన్నియు నే మైనవో ? ఇవియే కాక, ప్రాసంగికముగా తిరుమల వేంకటరమణునిపై వ్రాసిన పాట లెన్నో కలవు.

కపిలునకును దేవహూతికిని జరిగిన తాత్త్వికసంభాషణము వస్తువుగా గల రాజయోగసార మీమె ప్రాథమికరచన. మిగుల సామాన్యమైన శైలిలో పామరులకును దెలియునట్లు రచింపబడినది. పిండోత్పత్తి

ఘట్టము, పంచక్రోశప్రభావము అనువానిని కపిలుడిందు తల్లి యైన దేవహూతికి బోధించెను.

"సంపద గల్గిన సామర్థ్య మనుచు
సొంపు మీరగ తుచ్ఛసుఖ మిచ్ఛయించి
కామాంధులై తమ గతి గానలేక
భామలయొడిలోన బడి లేవలేక
తరుగని యీషణత్రియవార్ధిలోన
మఱిమఱి మునుగుచు మమత రెట్టింప
నాలుబిడ్డల కని యర్థంబు గూర్చి
కాలంబు నూరకే గడపుచునుండి
... ...
పుట్టుచు గిట్టుచు బొరలుచుండెదరు"

శైలి యాద్యంతము నిట్లే యుండును— కాని, ధార మొదటి ప్రకరణమునందు కంటె రెండవ ప్రకరణమున జీవన్ముక్తివిచారమునుండి విశుద్ధమై చదువరులకు హాయి గొల్పినది. ఇందలి కుహనా యతినిరాసము బాగుగ నున్నది.

"ఖండవిద్యలు నేర్చి గర్వంబు మించి
స్తంభనమోహనోచ్చాటన మంత్ర
జృంభణమ్ములు చూపి చెలగెడువారు
... ...
కడుపునిండుగ నుదకంబును బీల్చి
కడుపులో మల మెల్ల గడిగి శోధించి
యది యాత్మసిద్ధి యటా నని నిశ్చయించి
ముద మొంది తమలోన మురిసేటివారు..."

ఇట్లుగా నున్నది. "పాయక, నెటిగింతు, పట్టుగా, వినుము, వరుసగా, నిడియును, వాసి, నిర్మితము, కొమ రొప్ప సరవితో, క్రమ మొప్ప" మొదలగు పడికట్టురాళ్లును, 'ఓ సారసా క్షి ది' అనుచో సంబుద్ధి 'ఇ' త్వముపై సంధి, "తరుచైన హంకారతత్త్వముల్" అనుచో, అదంతం బైన ధాతుజ విశేషణమున సంధికార్యము మున్నగు వ్యాకరణ విరుద్ధ ప్రయోగములును ఇందు విరివిగా నున్నవి. అంతియ కాక, "విమలపాన్పు, నభపథము, కళ్యాణపాటలు, వరసీల, హఠాక్త్రిక వజ్రచప్పరములు" మున్నగు అపప్రయోగములు, దుష్టసమాసములు, ఛందోభంగములును పెక్కుగలవు. వీనినిబట్టి చూడ, సీమెకు తన అనేకగ్రంథములలో చెప్పుకొన్నట్లు క్రమశిక్షణాయుత విద్యాసంస్కారము తరు గనియు, పెక్కుమారు లామె పేర్కొనినట్లు దేవునిమహిమవలననే కవిత్వ మబ్బియుండవచ్చు ననియు తోచుచున్నది— ఈ విషయ మామె యీ గ్రంథాదినే యిట్లు వ్రాసియున్నది.

"విన రయ్య కవులార! విద్వాంసులార!
విన రయ్య మీరెల్ల విమలాత్ము లార!
ఘన యతిప్రాసనంగతులు నే నెఱుగ
వరుస నాక్షేపింపవలదు సత్కృపను."

'కవిత్వమునం దల్పదోషము లున్నను, కవన మతిమనోహర మైన' దని శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగా రీమెకు యోగ్యతాపత్ర మిచ్చియున్నారు.

భాగవతద్విపద మాత్రము చాలా ధారాశుద్ధి కల శైలితో నడచినది.

'నిలు నిలు మర్జున! నీ విపు డతని
చలముమెంపున నేల చంప బూనెదవు?

పదటుదనమున నీ పాపాత్ము డకట
చెదరక నిదురించు శిశువులను జంపె
నట్టి క్రూరుని విప్రు డనుచు నీ కింత
పట్టి చంపుట గాదు........"

... ...

ఇన తేజులార! ఇక ఈ మాట లేల ?
సహదేవు నిచట రాజ్యంబునం దుంచి
రహి మీరగా నల్గురము వనంబునకు
బోద మటన్న, నపు డా సహదేవు
డా దీనమందారు డగు హరి జూచి
వీరి వాక్యంబులు వింటివే కృష్ణ—"

ఇందలి శైలి యంతయు నిక్లే పరివాహసన్నిభమై యింపు నింపి నది. రాజయోగసారమునందు వలె నిం దంతగా వ్యర్థపదములు, అప సంధులు గానంబడవు.

ఈ భాగవతము చాలదినములవఱకు మన కందుబాటులో లేకనే యుండిపోయినది— కాని, (శ్రీ) కేసరిగా రెక్కడ సంపాదించిరో—1931 వ సంవత్సరమందలి మార్చి, ఏప్రిల్ గృహలక్ష్మి సంచికలలో దీనిని బ్రచురించిరి.

ఇఁక నీమెరచనలలో వేంకటాచలమాహాత్మ్యము మిగిలి యున్నది. ఇది ఆరాశ్వాసముల కావ్యము— శైలి మిక్కిలి చక్కగా నుండి, పూర్వకృతులను దలపించుచున్నది— కావ్యము చదువుచున్న ప్పుడిది రాజయోగసారమును రచించిన వేంగమాంబ కృతియేనా ? యని అనిపించును.

'తొలుత హిరణ్యాక్షుఁడు భూమిని హరించి పాతాళమున డాగఁగా, హరి ఆదివరాహరూపమున ధరిత్రి నుద్ధరించి, యది మొదలు

వైకుంఠ మొల్లక భువినే నిలువ నెంచి గరుడునిచే దన, క్రీడాద్రిని భువికి రప్పించెను. అదియే భూమిపై వేంకటగిర్యాఖ్య బరగినది. భువి నిలిచిన యీ పద్మావతీ మనోహరునియొక్కయు, నాతని యావాసస్థాన మైన వేంకటాద్రియొక్కయు మహాత్మ్య కథావర్ణనమే యీ కావ్యవస్తువు.

ఇందు ఆశ్వాసాది శ్లోకములు గూడ కాన్పించుచున్నవి. సంస్కృత భాషను గూడ తరువాత సాధించెను. ఔను– భగవద్భక్తురాలి కసాధ్య మెందు గలదు?

గ్రంథమున శృంగారఘట్టములు వ్రాయవలసివచ్చుచో, బాల వితంతు వైన తన కా రచన యనుభవసిద్ధ మగుట నలవి కామి, దన స్వామి యగు కృష్ణుడే యీ ఘట్టముమ వ్రాసి తనకు తోడుపడె నని యీమె వ్రాసిన—

"శృంగారాకృతితోడ వచ్చి పదముల్ గూఢంబుగా..."

అను నీ పద్య మంధ్రదేశమునందలి సారస్వతాభిరతు లందఱ కును దెలిసినదే—

ఈ కావ్యమునందలి శైలి:—

'శరదభ్ర శుభ్ర భాస్వర శరీరంబునందు। శ్వేతప్రకాశవిభూతి మెఱయ ధవళ సంపూర్ణ చంద్రకళంక మనగ। నైల్యవత్కృష్ణాజినంబు మెఱయ సురుచిరారుణ జటాజూటంబు శిరమున।దపనబింబమునందమునఁదోప' గా రమణీయమై యున్నది.

విటకాని వేషము ధరించిన హరిసొబగును వర్ణించిన,

"మేఘంబుపై వెల్గు మెఱుపుదీగలవలె
దగిన బంగరు జన్నిదంబు మెఱయ"

అను పద్యము బాగుగ నున్నది. ఇట్టి యుపమ లటనట గలవు. అంతే కాక, ఉపమాలంకారములో తన సొంతదనము గనఁబఱచిన స్థల ములు కొన్ని కలవు. అం దీక్రింది దొకటి:—

"అబ్జబాంధవు డిట్టు లపరాబ్ధిఁ గ్రుంకంగ
నపు డహీగిరి నుండినట్టి లక్ష్మి
మొద లైన సతులను ముచ్చటగా చూడ
హేమాంబరము ధరియించి పద్మ
రాగభూషణములు రక్తచందనమును
బసుపుకుంకుమఁ దాల్చి భక్తి మెఱయ
పశ్చిమాశాకాంత పయనమై వచ్చెనో
యనగ సంధ్యారాగ మతిశయిల్లె
నందుచేఁ బార్వతీ ప్రముఖాబ్జముఖులు
మణివిభూషణముల రక్తిమములు మించె
పక్షు లా రత్నములు చూచి ఫలము లనుచు
మెక్కుటకు బొంచుగతిఁ జెట్లమీద వ్రాలె"

ఇందలి భావార్థముల సంగతి పాఠకులకే వదలితిని.

కురవక మను నూరిలోని భీమన్న యను కుమ్మరిభక్తుని కథా వర్ణనపద్ధతి బాగుగ నున్నది.

వరాహావతారు డైన హరి భూమిని గ్రామించి వైకుంఠమునకుఁ బో నొల్లక, గరుడునితో నే మనుచున్నాడో చూడుఁడు:—

ధారుణి నీటఁ మునిగిన
కారణమున దాని నెత్తు కార్యంబున నీ
ఘోరాకారము దాల్చితి,
నా రూపము చూచి లక్ష్మి నగదె ఖగేంద్రా.
ఆ వైకుంఠపురమ్మున
కేవిధమున వత్తు? లక్ష్మి యొకసక్కెముగా
నీ వెవ్వడ వంచు నడిగిన
శ్రీవిష్ణుం డనఁగ నాకు సి గ్గగు గరుడా."

అని తన వ్యామోహమును దన వికృతాకారముమీఁదుగా దాచి సమర్థనగా చమత్కారముగా గరుడునితో సంభాషించిన యీ ఘట్టము మనోజ్ఞముగా నున్నది.

గ్రంథాదిని పచరించిన—

"విప్రమాతృకలకు వెలిపట్లు తెల్లకలువలు గంధమౌక్తికములు నొసఁగి
రాజమాతృకలకు రహిని గావులు..........
వైశ్యమాతృకలకు............
శూద్రమాతృకలకు:............

'ఆనవాల్ తేనెయు నాసవమును,
బొసగ నర్పించి కృతులు సెప్పుదురు కవులు;
నేర నొక్కటి తరికుండ నృహరికృపను
భక్తి మ్రొక్కెద మాతృకాశక్తులకును."

అను పద్యమునుబట్టి యా కాలము కవులు ఏవేవో మాతృకా శక్తుల నుపాసించెడువా రని తెలియుచున్నది. ఈ మాతృకాశక్త్యుపాసననుగూర్చి అప్పకవి కూడ ప్రస్తావించెను. ఇట్లు పెక్కుతావులలో నామె తన ప్రతిభ క్రమశిక్షవలన వచ్చినది కా దనియు, దైవకృపచే లభించిన దనియు వ్రాసియున్నది. ముక్తికాంతావిలాస మను యక్షగానము వ్రాసినట్లు వేంకటేశ్వరమాహాత్మ్యమున పేర్కొన్నది.

ఈమెయింటిపేరు 'తరిగొండ' యని ప్రకృత వ్యవహారమున సిద్ధము: కాని, నిజమున కది 'తరెకుండ' కాని, తరిగొండ కాదు. పూర్వము రాయదుర్గనివాసు లగు ప్రజలు అచట తీరని క్షామము సంభవింపగా, నా గ్రామమున నుండ నోపక ఊడనిపారిరి. మార్గమధ్యమునఁ బ్రత్తిమిట్ట యనుగ్రామమునఁ గొన్నినాళ్లు నిల్చిరి. అచట నొక స్త్రీ మామూలువలె నొక ప్రాతఃకాలమున మజ్జిగ తఱచుచుండగా, కుండయం దేదో రాయివలె నడ్డుపడినది. అంత ఏమా— యీ ప్రతిబంధ

కము ? అని లోపల చెయి బెట్టి చూడగా, నా కుండక్రిందిభాగమున శిలారూపమున నృసింహదేవుడు వెలసియుండెను. అంత నా జను లందఱు జూడఁబోయిన దైవ మెదు రైనట్లు, చాల సంతసించి యా పరదైవమునకు మ్రొక్కిలిడిరి. అంత నా శిల క్షణక్షణములో పెరిగి వారి నాదరించి ' నే నీ స్థలరక్షకుఁడ నైన దేవుండను, మి మ్మనుగ్రహించుటకై యిచట వెలసితిని. మీరంద ఱీతావుననే తీరముగ నెలకొని నా కాలయము గట్టించి భక్తితోఁ బూజాదికము లొనర్పుఁడు' అని యానతిచ్చెను. మజ్జిగ తఱచు కుండయందు భగవానుడు వెలయుటచే, నా గ్రామము 'తఱికుండ' యైనది. ఆ గ్రామవాసు లగు వేంకమాంబగారి పుట్టింటివారిపేరును 'తఱికుండయే కాని, తరిగొండ కాదు. ఇ ట్లనియే పెక్కురు పరిశోధకులు వాకొనిరి. ఇవి కడపమండలమందలి వాయల్పాడు గ్రామమునకు నాలుగు మైళ్ళదూరమునను న్న ది.

ఈమె భక్తిమాహాత్మ్యములఁ దెల్పు కథానకము లెన్నో దేశమునందు విచిత్రముగ నల్లుకొని యున్నవి. బాలవితంతు వగుట, బంధుగులంద ఱీమెపై లేనిపోని దూరులు వెలయించి బాధింప దొడఁగిరి. ప్రాయము వచ్చినవెనుక వేంకమాంబకు కేశవపనము చేయించుటకై యుద్యమించిరి. కాని, యాపని యామెకు రుచింపక తన బంధుజనుల నా పనినుండి విరమింపజేయజూచినది. వారును విడువక చలమూని బలవంతముగా నామె కేశకలాపమును దీయించివేసిరి. అంత నామె మిక్కిలి విచారించి తన యిష్టదైవమును బ్రార్థించి యొక సరసున మునిగెను. వెంటనే యెప్పటియ ట్లామెకు కచపాశము తిరిగి కన్పట్టెను. బంధువులామె భక్తిమాహాత్మ్యమునకు వెఱగంది లెంపలు నైచుకొని చేయునది లేక సదుమణఁగిరి.

కాని, తుంటరు లగు గ్రామవాసులు కొంద ఱామెను హింసించుట మానలేదు. నిర్మలభక్తిపరతంత్రురా లగు నామెభక్తిని కపట

తంత్రి మని వారు ప్రచారము చేయుచు నామెను బహుభంగుల బాధిం చిరి. ఆ బాధలను పడలేక యామె తిరుమల జేరి యట వేంకటాచల పతిని సేవించుచు, నా దేవదేవుని మ్రోల మహితకవితాగాన మొనర్చుచు, దక్కుంగల జీవితశేషము నా స్వామిసన్నిధినే కడపి తన ఎనుబదవయేట కాలము చేసినది.

వేంకటేశ్వరునికడ నుండగా, నామె ప్రదర్శించిన అతిమానుష మహిమ లనేకములుగా వేంకటేశ్వర భక్తవిజయమున గల యీయామె చరిత్రమునం బేర్కొనంబడినవి. అచట నుండగా, నామె ప్రాసంగికముగా రచించిన గీతము లింకెన్నో యున్నవి. వేంకటాచలపతి యామెకు ప్రత్యక్ష దైవము కాగా, నా దేవునే పతిదేవునిగా భావించి నలుగుపాటలు, సింగారింపుపాటలు, బువ్వంబంతిపాటలు, అలకదీర్చుపాటలు, ఆరగింపు పాటలు, నిదురబుచ్చుపాటలు, హారతిపాటలు నింకింకెన్నో సమయాను కూలముగా రచించిన వెన్నో కలవు. మచ్చునకు రెండు పాటలనుండి రెండు చరణములు చూడుడు:—

విందునకు బిలుచు పాట

రాగం సావేరి — తాళం ఆట.

ప॥ శ్రీలక్ష్మిస్థితాంగచంద్రరూప చిన్మయా శివనుత శుభాంగ రావయ్యా
అ॥ ప॥ మేలైనభక్ష్యములు చాల తెచ్చినాను, నీలవర్ణ తిని పోవయ్యా,
శ్రీవేంకటేశ్వర రావయ్యా, బ్రహ్మాండనాయక రావయ్యా !

స్త్రీయై, బాలవితంతువై, అభిమానధన యగుట, గ్రామస్థుల తిర స్కృతికి గుఱియై యేకాంతవాస మంగీకరించియుఁ, గాలము వృథ సేయక భగవదేకాంతభక్తురాలై, యిట్టి మాననీయ గ్రంథశ్రేణి నుత్పాదించి మెఱసిన దన్న, నామె కీ మానవాతీత దైవశక్తియే తోడుపడిన దని తలంచవలెను.

పుణ్యకవితాతపస్విని యైన తరికుండ వేంకమాంబను దర్శించిన భక్తిభావముతో ముందుకు సాగిపోవుదము.

24 అమ్మాజి

త్యాగరాయల శిష్యప్రశిష్యకోటికి చెందిన సంగీత వాఙ్మయకర్త్రిణి గా పేరొందిన అమ్మాజి యను నామె యే కాలమునాటిదో, కుల గోత్రము లేవియో యెఱుకబడవు.

ఇంతటితో విపులకావ్యశ్రేణిని నిర్మించి కాలగర్భమున విలీనలై చారిత్రికప్రసిద్ధి గాంచిన తొలితరము తొయ్యలుల కావ్యములు సమీక్షించుట పూర్తి యైనది.

రాయలయుగము, నాయకరాజులయుగమును నిందు ముఖ్యముగ కవయిత్రులకు గాణాచు లైనవి. ఇంతటితో నీతరము తెర మరుగున కేగినట్లే.

— ఇది తొలితరము —

మలితరము - శ్రీ వీరేశలింగయుగము.

25 కొటికలపూడి సీతమ్మగారు

ఆంధ్రవైభవము, ఆంధ్రసారస్వతమును ఆరాధించు కాలము కడచన్నది. నాయకరాజుల కాలములో ఆంధ్రుల వైభవజ్యోతి తుదియూర్పుగా నొకమారు గప్పున వెలిగి, గుప్పున నారిపోయినది. ప్రభుత్వాదరణ యను సలిలసేకముచేతనే యేపుగ నభివృద్ధి నొందు సారస్వతము ఆలన పాలనలు లేక అణగారిపోయినది.

తఱికుండ వేంకమాంబకు తదుపరి సుమారు ఏబదివర్షములు సారస్వతరంగమున అంధకార మావహించిన దనవచ్చును.

కాని, పుణ్యశ్లోకుడు శ్రీ వీరేశలింగమహితుడు దేశహితార్థియై అన్నిసంస్కారములకంటె స్త్రీజనసంస్కారము నెక్కుడుగ భావించి, స్త్రీలలో నవిద్యాచ్ఛేదన మొనర్ప పని బూనెను. ఆయన స్త్రీవిద్యా ప్రచారమునకు, స్త్రీ సంఘసంస్కారమునకు పడనిపాట్లు లేవు. తన యింటనే పాఠశాలలు పెట్టి స్త్రీలలో విద్యాప్రచారము కావింప మొదలిడెను. స్త్రీలకొఱకు ప్రత్యేకముగ పత్రికలు పెట్టి స్త్రీలయెడ కావింపబడుచున్న సంఘదురాచారముల ద్రెవ్విపోసెను. ఇట్లాయన సంఘమున ఉత్తమార్థ (Better half) మగు స్త్రీజనతాభ్యుదయము నకై పలువిధముల శ్రమించెను. అపుడు వారి నాదర్శముగా గొని వెలసినవే నరసాపురమున బుద్ధిరాజువారి యాజమాన్యమున వెలసిన విజ్ఞానచంద్రికాసమాజమును, రాజమండ్రియందు శ్రీ నాళము కృష్ణరావుగారిచే స్థాపింపబడిన స్త్రీల పోటీపరీక్షల సంస్థయును, అంతే కాక, రాజమందిరమున శ్రీ కృష్ణరావుగారే తమచే స్థాపింపబడిన వీరేశలింగగ్రంథాలయము అను సర్వజనగ్రంథ భాండాగారము- ఇదే

యిపుడు గౌతమీగ్రంథాలయము) గ్రంథనిలయమునుండి యింటింటికి నాడువారికి పుస్తకముల నిప్పించి విద్యాప్రబోధము చేయుచుండెడివారు.

ఇట్లు జరిగిన నిరంతర స్త్రీవిద్యా ప్రచారముచే గొందఱు స్త్రీలు పత్రికానిర్వహణ మొనర్పఁగలిగిన ప్రజ్ఞానతులు గూడ వెలసిరి. శ్రీమతి బాలాంత్రపు శేషమ్మగారి "హిందూసుందరి" యు, పులుగుర్త లక్ష్మీనరసమాంబగారి "సావిత్రి" యు, వింజమూరి వెంకటరత్నమ్మ గారి "అనసూయ" పత్రికయు నప్పటివే. ఇందు శ్రీమతి పులుగుర్త లక్ష్మీనరసమాంబగారు శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారికి వ్యతిరేక పక్షము వారై, సనాతన శిరోమణు లైన కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్యశాస్త్రి గారి శిష్యురాలై, వితంతువివాహాది సంస్కారకార్యములలో శ్రీ పంతులుగారికి వ్యతిరేకవాదముతో పత్రిక నడపిరి. ఐనను స్త్రీవిద్యా ప్రచారము విషయమున మాత్రము ప్రోత్సాహభావమునే చూపిరి.

అట్టి మహనీయయుగమున శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారిచే స్వయముగ దిద్దబడి వారి ఉత్తమశిష్య యని పేరు బడసిన శ్రీమతి కొటికలపూడి సీతమ్మగారితో ఈ తరమునకు శ్రీకారము చుట్ట వచ్చును.

1. సాధురక్షకశతకము, 2. అహల్యాబాయి, 3. పద్యభగవద్గీత, 4. భక్తిమార్గములు, 5. సతీధర్మములు, 6. లేడీ జేన్‌గ్రే మున్నగు కావ్యపరంపరకు జనయిత్రియైన యీ కవయిత్రి, తెనాలితాలూకా చెవుడుపాడు వాస్తవ్యులు శ్రీ అబ్బూరి సుబ్బారావుపంతులుగారి పుత్రిక- శ్రీ కొటికలపూడి రామారావుగారి సతి. ఉద్యోగధర్మ మందున భర్తతో చాలకాలము రాజమందిరము వాస మొనర్చి విద్యావైదుష్యములచే విద్వల్లోకమునకు విజ్ఞాతపూర్వయైన యీ విశ్రుత కీర్తి శ్రీ పిఠాపురము మహారాణి చిన్నమాంబగారికి గురుపద మధిష్టించి విరాజిల్లి యుండిరి.

1913 వ సంవత్సరమున బాపట్లయందు జరిగిన ప్రథమాంధ్రి మహాసభయందలి మహిళాసభకు అధ్యక్షపీఠ మలంకరించిన యార్యురాలీమె. అంతే కాక, వితంతువివాహాది విషయములలో నామె యెన్నో సభాముఖములనుండి స్త్రైణము నుద్బోధించినది. అట్టి యామె యుపన్యాసము లన్నియు "ఉపన్యాసకుసుమమాలిక" యని వేరే యొకపొత్తముగా నచ్చొత్తించిరి. "ఉన్నతస్త్రీవిద్య" యను నింకొక వచనగ్రంథమును గూడ రచించి సంఘసేవ యొనర్చిరి. ఈ సాధుశీల సంఘసంస్కర్త్రి, ఆస్తికభావ సంపన్నయు నై యున్నది.

ఈమె రచనములలో అహల్యాబాయియు, సాధురక్షకశతకము మాత్రమే నా కంట బడినవి. తక్కినవి సులభప్రాప్తములు కాకున్నవి.

అహల్యాబాయి:—మహారాష్ట్రజాతియందు సాధారణ కుటుంబమున (గొల్లవంశమున) బుట్టి, వివేకమహితయై, మహారాజపత్నియై, రణరంగమున భర్త గతింపగా సహగమనమున కుద్యుక్తయై, మామగారిచే వారింపబడి మామగారి యనంతరము రాణియై, కన్నసుతుడు, సుతయు గతించినను, నధైర్య మొందక యనేకయుద్ధములు జేసి, యనేకము లగు బన్నములకు పాలుపడియు, ప్రజారంజన మగు పరిపాలన గావించి, పాశ్చాత్యులచే సహితము మెప్పు బడసిన '(శ్రీ) అహల్యాబాయి' మహారాజ్ఞి చరితమే యిందలి యితివృత్తము.

"స్త్రీలు విద్య నేర్వ జెడిపోదు రనుమాట
కల్ల యనుచు దోప నెల్లరకును
విశదపరతు నొక్క విద్యావతిచరిత్ర
సంగ్రహంబు గాగ చదువు డయ్య."

అనియు, సాధ్వీశిరోమణి సతి యహల్యాబాయి సద్వర్తనము మన సతుల కెల్ల వినిపింప, వారు తద్విధమున వర్తింతు రను నాస కలిగి యీ వనితచరిత వ్రాయబూనితి ననియు, నీమె వ్రాసిన దానినిబట్టి యోజింప

నా కాలమున స్త్రీవిద్యాప్రచార మెంత కష్టతరముగా నుండెడిదో యూహింప వచ్చును.

"కవిత్వపద్ధతు లే నెఱుగ" నని యామె వినయముతోఁ బలుకు వ్రాసిరి. కాని, యీమె కవిత్వము సరళముగ చక్కగనే యున్నది. నాయిక యగు అహల్యాబాయిపాత్ర సముచితముగ వర్ణింపబడినది. చారిత్రకగ్రంథ మైనను, అహల్యాబాయి పాత్రపోషణాదులను మిక్కిలి జాగ్రత్తగా గమనించిరి. అహల్య చేసిన భర్తృసేవ మిగుల నాదర్శప్రాయ మైనది.

"క్షీరోదకములకై వడి । నారీరత్నమును విభుడు నయ మొప్పంగా
గూరిమి కలిసియునుండిరి । ధారుణిజను లెల్ల చూచి తగు నని మెచ్చన్"

అను రీతిగా అహల్య అత్తింట నడచుకొన్న దట. చిన్నికందముల యందును, పెద్దవృత్తములయందును, గీతములయందును వీరిశైలి యొకే విధముగ ధారావాహికమై యలరినది. శైలికి—

"ఎంతదయావిహీను లని యెన్నగవచ్చును వీరి నయ్యయో!
సుంతయు జాలి లేక తమ శూరత పక్షులపైని జూపి నో
ర్పింతురు జీవజంతువుల బీతిని జూడక మూఢచిత్తులై,
యింతట నైన వీనిశ్రమ లెల్ల నివారణ మేను జేసెదన్."
అని తలచి పంటచేలను
గొని పులుగులకొఱకు విడిచె గోమలి, దయ యీ
వనితామణికై పుట్టెనొ
యని సంశయ మంది లోకు లద్భుత మందన్."

ఇందు నాయికయొక్క గుణోత్కర్షమును గాంచుడు. అప్పటి అనసూయపత్రికలో నీమె "ఒక మహమ్మదీయవనిత" యను శీర్షికను మన సక్కుబాయి యట్టి కష్టచరిత్ర గల స్త్రీజీవితమును ప్రచురించిరి.

ఇంటిపను లెల్ల దీరిచి యిటకు వచ్చు
సరికి నాలస్య మగుచుండె సదయహృదయ

నా మనోభావమును, మఱి నాకు గల్గు
చిక్కులను నీ వెఱుంగుదు చిన్మయాత్మ."
ఇక సాధురక్షకశతకము:— ఉత్పలమాలావృత్తము.
ఇం దీమె గావించిన యాత్మశోధ యద్భుతముగా నున్నది.

"కోపము మెండు నా కెప్పుడు, కుచ్ఛితబుద్ధి యఖండవృత్తితో
గాపుర ముండు, నామదిని గల్మష మింక నశింప దయ్యో, నా
పాపపు జిత్తవృత్తులను భస్మము చేయగదయ్య వేగ సం
తాపహరుండ! భక్తవరదా, శరణాగత! సాధురక్షకా."

"క్రోధుడు లోభుడుం గలిసి క్రూరత నేర్పుదు రయ్య నాకు,సం
శోధన చేసి మోహుడు విశుద్ధత దాను హరింపజూచు, నే
సాధన శక్తినైనను విచారణ చేయుచు వీని ద్రుంప స
ద్బోధ యొసంగి కావవె ప్రభూ! శరణాగత!......"

"తక్కిన మత్సరాదు లగు తస్కరు లెల్లరు గూడి తాము నే
రెక్కిన జ్ఞానరత్నము హరింపగ జూచెద రయ్య, యింక నే
నక్కట! యేమి చేయుదును? హంతకు లైనటువంటి వీరినే
గ్రక్కున ద్రొంప సాయపడరా శరణాగత......!"

ఈ దుష్కాలమున నూటి కొక్క రైన యి ట్లాత్మశోధ జేసి కొన్నచో, అమృతవ్యవసాయికులే యగుదురు.

26 భండారు అచ్చమాంబ

ఈమె కీ. శే. కొమఱ్ఱాజు లక్ష్మణరావుగారి (విజ్ఞానచంద్రికా గ్రంథ మండలి) సోదరి. కృష్ణామండలములోని మునగాల సంస్థానమునకు క్రీ. శ. 1880 వ సం. ప్రాంతమువఱకు దివాన్‌గిరీ చేసిన కొమఱ్ఱాజు వెంక టప్పయ్యపంతులుగారి కుమార్తె. 1874 లో నందిగామయందు జన్మిం చెను. జనయిత్రి గంగమాంబ. ఈమె తన మేనమామ భండారు మాధవరావుగారిని పరిణయ మాడినది. ఉద్యోగధర్మి యగు భర్తతో కాపురము సేయుచు, నాజన్మాంతము మధ్యపరగణాలలోనే యుండి పోయినది.

పతిశీల లైన యీమె మొదట స్త్రీవిద్యాపరాఙ్ముఖులుగా నున్న తనవారిని రుచిర మంజులభాషలతో మెల్లగా తన మాటవారినిగా గావించి, తమ్మునిసాయమున విద్యాభ్యాసము సాగించి యందు కుశల లైనది. ఆమె పుత్త్రపుత్త్రికాశోకసంతప్త యై యున్న సమయమున, తమ్ముడు లక్ష్మణరావుగా రుదాహరించిన "శబ్దేందుశేఖరో మమపుత్రః మంజూషా మమకన్యకా" యను నాగోజీభట్టు శ్లోకముచే ప్రబోధితయై, శోక ముడిగి కన్ను దెఱచి కావ్యరచనకు గడంగినది. బాల్యమునం దంత విద్యావతి కాకున్నను, స్వయంకృషిచే శాస్త్రములను,సంస్కృతకావ్యము లను, శ్రుతిస్మృతులను గూడ నర్థముచేసికొను శక్తిని సంపాదించినది. మహారాష్ట్రాంగ్లభాషలలో కూడ పండిత యయ్యెను.

చరిత్రరచన యనిన మగవారికే మిక్కిలి కష్టతరము కదా. అట్టి యెడ, స్త్రీలలో ప్రథమముగా చరిత్రను రచించి చక్కగా రచన నిర్వ హించిన దను ఖ్యాతి పొందినది. స్త్రీలలో చరిత్ర రచించిన ప్రథమ గౌరవ మీమెదే. ఈమె కృత మగు "అబలాసచ్చరిత్రరత్నమాల"

మూఁడుభాగములు. పౌరాణికస్త్రీచరిత్రము, చారిత్రిక స్త్రీచరిత్రము, ఆంగ్లేయాది విదేశరమణీచరిత్రము నని. ఇది కాక, యీమె యేదో శతకమును కూడా రచించి రట. అది శ్రవణశేషము మాత్రమే.

అబలాసచ్చరిత్రరత్నమాలయందలి శైలి అమృతప్రాయముగా నున్నది. గద్యయందు పద్యపురుచిని జూపినది. రుద్రమ్మ, అహల్యాబాయి, ఆనందీబాయిజోశీ, నాచీ, తరిగొండ వెంకమ్మ మున్నగువారి చరిత్రలెన్నో కలవు. ఈమె కొందఱు చరిత్రకారులవలె గాక, మన యాంధ్రపురంధ్రుల చరిత్రలు గూడ గ్రంథమున వెలయించినది.

ఏ చరిత్రము వ్రాసినను, నద్దాని సమర్థించు శ్రుతి స్మృతివాక్యములు, శ్లోకములు నెన్నో యీ గ్రంథమున నగపడును. ఏవాక్యము నుద్ధరించినను ప్రత్యక్షముగ పరిశీలించి కాని, సమగ్రముగా పరిశోధన చేసి కాని యుల్లేఖించెడిది కాదు.

ఈ గుణోత్తరురాలు మిగుల కరుణాళువు. సాధ్వి. పేదల కెందఱకో ఆశ్రయ మిచ్చిన పెన్నిధి. విద్యార్థుల కెందఱకో కామధేనువై వెలసిన వితరణశీల.

ఇట్టి పరార్థజీవనల గడుపార గన్న దేశములు భాగ్యోపేతము లన్న నతిశయ మేమి ?

27 రాణీ చిన్నమాంబ

ప్రఖ్యాతి బొందిన పద్మనాయకవంశమున బుట్టి, పీఠికాపుర ప్రభుని సూర్యరాయమహీజానిని చెట్టబట్టిన దీ చిన్నమాంబ.

పీఠికాపురమహారా జైన సూర్యరావు మహీపతిని తెలియని తెలుగువా రుండరు. వారు సారస్వతాభిమానులు, సంస్కారప్రియులు, వారి ఉదారహృదయ మెంద రనాథలకో తలిదండ్రులు లేని లోటు తీర్చినది. వారి విజ్ఞానధనము ఎందరు కళాపిపాసులకో మురుగొంగు పసిడి యైనది.

వీరి రాజ్ఞీమణి చిన్నమాంబయు నట్టిదే. ఆయమ పాతివ్రత్య మును గూర్చి, పరహితత్వమును గూర్చియు, భాషాప్రియత్వమును గూర్చియు తెలుగులు కథలుగ జెప్పుకొందురు.

మగవారు, మహారాజు లెం దైన కొలువు దీర్చుటయు, కవి గాయకులతో గోష్ఠిగానముల వినోదముల సల్పుటయు చరిత్రములలో వినియుంటిమి. ప్రత్యక్షముగ కనుచుంటిమి. కాని, ఆడువారు కవయిత్రుల గారవించి విద్వద్గోష్ఠుల నెఱపుట యబ్బురమే. రాణి చిన్నమాంబ జీవిత గాథయే యీ ఉబుసుపోకకు తొలి యుదాహరణము.

తనకు గురుపదమున నున్న కొటికలపూడి సీతమ్మగారిని, జూలూరి తులశమ్మగారిని. యింకా కొందఱు కవయిత్రులను చేర్చుకొని యీమె యపుడపుడు కవితాగోష్ఠివిలాసముల ప్రొద్దులు పుచ్చుచుండెడి దట. సమస్యలు పూరించుట, ఆశువుగా కవిత్వము చెప్పుట, రచించిన కావ్యముల జదివించుట, సాహిత్యవిమర్శనము చేయుట యనునవి యా గోష్ఠులయందు ప్రస్తావము బడసెడి దట.

ఈమె స్వయముగ "రామాయణసంగ్రి" హోదులు కొన్ని వచన గ్రింథములు రచించిరి. ఏదో ఒక పద్యగ్రింథముగూడ వీరు రచించి రని వినికిడి. ఏ మైన నేమి- అన్నియు మనకు శ్రుతివిషయములే కాని, దృష్టిగోచరములు కావు. ఇట్టి రసికప్రభ్వీ సాహితీక్రీడా కలాపములను, కావ్యములను చూడ నోచుకొనని ఆంధ్రులుభాగ్యహీనులే యనవలెను.

28 కందుకూరి రాజ్యలక్ష్మమ్మగారు

శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారి సహధర్మచారిణి శ్రీమతి రాజ్యలక్ష్మమ్మగారి నెఱుంగని యాంధ్రు లుండరు. ఆమె శ్రీ పంతులుగారికి సర్వ సాంఘికసంస్కరణోద్యమములందును సహధర్మచారిణియే.

వీరు ఏకేశ్వరోపాసనాప్రార్థన లెన్నే ని గేయరూపమున రచించిరి.

మచ్చున కొక మంగళహారతిలోని కొన్ని చరణములు:—

మంగళం శ్రీ సృష్టిరక్షకా నీకు జయ
మంగళము శ్రీ భక్తపాలకా । పల్లవి.
తల్లి తండ్రి వంచు నమ్మితి దేవాదిదేవ తనయను రక్షింప వేడితి
ఉల్లమందు నీదు ప్రేమ నెన్న నెవరితరము గాదు,
చల్లని కృప నాపై చల్లవె కరుణాకటాక్ష !
కనికర మెద నుంచ వేల కరుణను పరీక్షింప వేల ?
ప్రణయమునను కందుకూరి రాజ్యలక్ష్మిని నేల వేల !

కీర్తనవాఙ్మయస్రష్టగా నీమెను లెక్కింపవచ్చును.

29 బుర్రా సూరమాంబగారు

హారితసగోత్రోద్భవ సోమంచివంశ రాకాసుధాకర భీమశంకర తనూభవ'' యనియు, "భారద్వాజగోత్రోద్భవ శ్రీ బుర్రా రాజలింగ ద్వితీయపుత్త్ర దేవేంద్రనాథ ధర్మపత్ని" యనియు, నీమె తన సావిత్రీ విజయగద్యమున తన్ను గూర్చి చెప్పుకొన్నది. ఈ బుర్రావారి కుటుంబము విద్వత్కుటుంబముగా ప్రసిద్ధికెక్కినది.

వీరిది ఆంధ్రదేశమందలి విశాఖపురీమండలాంతర్గత శ్రీకాకుళము.

సర్వధారివత్సరమున మాతామహుల యింట జననము. తండ్రిగారగు సోమంచి భీమశంకరముగారు ఏలూరున స్వగృహమున బాల్యమున వీరిని బాగుగా చదివించిరి. భారతీస్తవస్తబకము, హరినాథ, నందనార శతకము, ప్రహ్లాదనాటకము, హరనాథశతకము, శ్రీకృష్ణబోధామృతము, సావిత్రీవిజయము ననునవి వీరి కృత్తములు. శైలికి భారతీస్తవస్తబకము లోనివి.

"భూరిగుణావలంబ ! సురభూరుహమా ! భవదీయసత్పదాం
భోరుహచింతనంబు దలపోయుచు నన్ను మెఱుంగ, న న్నికే
తీరున బ్రోచెదో యిపు డిదే సమయంబు సుమీ ! లతాంగి న
న్గారము సూపి నా యమితకామితసిద్ధి నొసంగు భారతీ."
"నీ కరుణాకటాక్షమున నిచ్చలు నెవ్వని జూతు వాతడే
లోకపవిత్రుడయ్యెడు, తలోదరి ! ని న్నొగడంగ శక్యమే ?
ప్రాకట మైన విద్దెలకు పన్నుగ మూలము నీవె కావె ? నీ
నా కిల వేల్పు వంచు మది నమ్మితి సుమ్ము నిజమ్ము భారతీ.''

ఇవి యిర్వదియైదు పద్యములు.

హరిశతకమునుండి యొకమచ్చు—

గిరిజాధిప! సురవరముఖ! యరవిందభవాది వందితాంఘ్రియుగళ! నీ
చరణసరోజము లెదలో! నెర నమ్మితి బ్రోతు వంచు నిరవద్య హరీ.

ఇక మిగిలినది సావిత్రీవిజయము. ఇది ఒక చిన్న కావ్యముగ రచింపబడినది. రచన లలితసుందరముగ నున్నది. పతివ్రతలలో ప్రథమ గణ్య యగు సావిత్రీదేవి పరమపావనచరితమే యిం దితివృత్తము.

సహజోక్తిసుందర మైన యీక్రింది వర్ణన చూడుడు.

చానకు మంగళస్నానంబు గావించి,
చెలగి రాసుతునకు జలకమార్చి,
జిలుగు బంగరువన్నె చీనిచీనాంబ్రముల్
సరిగ పూలతల వస్త్రములు గట్టి,
ఘనసారమిళిత చందనలేపన మొనర్చి,
గిరిజకు మ్రొక్కించి సుమచిరముగ,
మంగళసూత్రంబు రంగారగా గట్టి,
చాల ముత్యపుదలబ్రాలు పోసి,
బంధుజనులకు నచట తాపసుల కెల్ల
వందనం బిడి వారిదీవనల నంది,
పంచబాణుని సరసను మించి వెల్గు
నల రతీసతి యన బొల్చు నవ్వేలంది.

మఱియొకచో, సావిత్రి—

కరయుగము మోడ్చి చయ్యన। శిరమున గీలించి, పతితసేవితకరుణా
కర! దురితహరణ! యిక నా।వరునాయువు నిమ్ము కామ్యఫలసిద్ధిప్రదా.

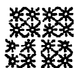
అనగా, నామెమాటకు సమవర్తి:—

తరుణి! విను నేటిదాక నీధరణి విగత
జీవు లెందును మఱల సజీవు లౌట

చూడశలే, దిక ముందైన జూడబోము;
నీ ప్రభావ మవాచ్యమై నెగడె గాక.

ఇచ్చితి నీవరు, జాలగ । మెచ్చితి నీమహిమ కహహా! మేదినిలో నీ
కిచ్చితి సతులితసంపద, । నిచ్చలు కైవల్యపదవి నిచ్చితి తుదకున్.

శైలి యిట్లు పూర్వకవుల దలపించుచు జాలుగా సాగిపోయినది.
తమ అరువదిమూడవయేట నీమె యిప్పుడు శ్రీకాకుళమున
భర్తగా రగు దేవేంద్రనాథుగారియింట సుశ్రీవిభవమున మసలుచున్నారు.

30 వేమూరి శేషమాంబగారు

నాగ్నజితీస్వయంవర, మాధవశతకకర్త్రి యగు శ్రీ వేమూరి
శారదాంబ కృష్ణామండలములోని గుడివాడతాలూకా, విన్నకోట
పరగణా, అల్లూరు అగ్రహారమున దాసు శ్రీరాములుగారి పుత్రికయై
3-5-1881 వ తేదీనాడు జనన మందినది. సంగీత సాహిత్యములలో
అభిరుచియు, అభినివేశము కలిగి తన ఆరవయేటనే వినిన గీతములు
వినినట్లు పాడ నేర్చిన ప్రజ్ఞయు, పదునొకండవయేటనే పద్యములు
జేయగల్గిన ప్రతిభయు నార్జించినది,

వీరి తండ్రిగా రగు దాసు శ్రీరాములుగారు మహాప్రసిద్ధకవులు.
దేవీభాగవతము మున్నగు నుత్తమరచనలు సాగించిన యుత్తములు వీరు.
వీరి "తెలుగునాడు" చక్కని ఖండకావ్యము. ఆనాటి సాంఘికజీవితమున
కది తళుకుటద్దము. వారు స్వయముగ నాట్యకళాభిమానులే కాక, తానై
గజ్జె కట్టిన దిట్ట. వీరివి జావళీలు కూడ కలవు. అట్టి రసికకవిసత్తముని

కడుపున పొడమి, తొమ్మిదవయేటనే గుంటూరుమండల బాపట్లతాలూకా తహసీలుదారుగా పనిచేసిన వేమూరి కామన్నపంతులుగారి కుమారుడు రామచంద్రునిగారితో పెండ్లి గావింపబడినది.

అటనుండి ఉద్యోగిగా చెన్నపురి వెడలు భర్తతో వెడలి, యట తన సహజపాండిత్యముకతమున పెల్లుబికిన కవితాధోరణితో నాగ్నజితీ పరిణయమును దన 11 వ యేట కూర్చినది. ఇంతియ కాక, యీమె యపుడపుడు నుడివిన పద్యములు, వ్రాసిన వ్యాసములు, జనానాపత్రిక యందును, జ్ఞానోదయపత్రికయందును ప్రచురింపబడుచుండెడివి. భర్త యేమంత సరసుడు కానివాడై, భార్యను వీణావాదనాది విషయముల బాధలు పెట్టెడివా డట. అయినను, భారతస్త్రీ సహజమగు నోర్పుతో నన్నింటిని సహించి, మెల్లగా గ్రంథరచనము కూడ నొనర్చినది. 1899వ సంవత్సరము లోపుగానే యిరువురు బిడ్డల గని తలిదండ్రులను, బంధు జనులను శోకసాగరమున ముంచి, రెండవ ప్రసవసమయముననే యసు రుల బాసినది. ఇట్లు కడు బాల్యముననే అలవోకగా ప్రశస్తకావ్యము రచించిన యీ ప్రజ్ఞామతి కావ్యమునకు కృష్ణుని యష్టమహిషలలో నొకతె యగు నాగ్నజితి నాయిక. ఇది మూడాశ్వాసముల ప్రబంధము. కావ్యము పూర్వపుపక్కినె యున్నను, వెఱ్ఱిమొఱ్ఱి విరహవర్ణనలును, అనుచిత స్త్రీవర్ణనలును లేవు. కాని, నాయికా నాయకులు పరస్పర గుణాకర్ణనమున బ్రేమించుకొనుట, నాయికచేటి కుహనాయోగివేష ధారిణియై దూత్యము నడుపుట మున్నగున వన్నియు ప్రావర్ధతులే. ఇయ్యది చెన్నపురి పార్థసారథిదేవున కంకితము.

మద్రపురివాసి యగుట—

"పూవనెలదారి పిళ్ళారి ప్రోచు మమ్ము" అని పిళ్ళారిపదమును సంభావించినది.

నగరవర్ణనమున:—

"వీరులు, నీతిచారులు, గభీరులు, ధీరులు, నర్థికోటిమం
దారులు, ఖడ్గధారులును, ధర్మవిచారులు, వజ్రహారులుఁ,
శూరులు, ప్రేయసీవ్రాతయచోరులు, నింక గడు న్మనోహరా
కారులు తత్పురంబునను గల్గిన రాజకుమారు లెంతయుఁ."

ఉదారులై, యమకాలంకారమున నీయమచే ప్రస్తావింపబడి మొల్లయొక్క 'రాజులు కాంతియందు, రతిరాజుల" స్ఫురింపజేసిరి. ఇం కను శైలికి:—

"కనలుచు నెంతయుం గినిసి కన్నులు నెఱ్ఱగ జేసి, మమ్ములఁ
గని కడు నీచగోవులయి కానపసీమల సంచరింపుచుఁ,
మనుజుల నెల్లరఁ భువిని బాధల బెట్టగ బుట్టు డింక మీ
రనుచు శపింప, మే మపుడు హా! యని దీనతతోడ వేడగఁ."

ఇ ట్లుదారమై యున్నది.

ఆశ్వాసాంతమున: —

భాసుర మైన నీ వెడదవక్షమునందున శ్రీ వెలుంగగా,
దాసుల కే కొఱంత? సతతమ్మును సంతసమూర్తి శోభితా
వాసులు గారె విశ్వపరిపాలన! సుందరరామ! శారదా
భాసమకీర్తిపూరిత! దిగంతరవైభవ! చంద్రమాధవా."

అను రథబంధ మగు నుత్పలమున దననాథుని నామాక్షరముల నలువరుసల గూర్చి తన కవితాశక్తిని పతిభక్తిని వెల్లడించినది.

మాధవశతకమునం దనేకవిషయములు ప్రస్తావింపబడినవి ముఖ్య ముగ స్త్రీవిద్యావిహీనతగూర్చి యెక్కువ ప్రస్తావింపబడినది.

"గొల్లది చల్ల వాడు కిడ, గోడల గీతలు గీసి లెక్కలఁ
దెల్లముసేయు, జాకలిది తెచ్చిన బట్టలు వైచు బట్టలుఁ

బల్లవపాణి ద్రాడునకు బాగుగ వైచును విప్పుముళ్ళ దా
సల్లలితంబుగా జదువజాలని చిన్నియ లెన్న మాధవా.''

గోడల గీతలు గీయుట, త్రాటున ముళ్ళు వైచి విప్పుట, మొద లగు చదు వెఱుగని చానలపోకడల నింత చక్కగా వర్ణించి "యౌరా! విద్యావిహీనల దుస్థితి" యని యొక్కపరి ముక్కుపై వ్రేలిడ జేయు చున్న దీ యమ.

"భళిరే! యెట్టిది వింజమూరికుల తిమ్మాభిఖ్యనుం జూడ, నా
లలనారత్నము రామణీయకము డోలాయాత్ర యను గ్రంథ మీ
వలనే జేసె నటందురే ద్విపదలో బాండిత్య మింపార, నీ
చెల్వులుం దద్గతి విద్య నేరగ భువిం జేయంగదే మాధవా."

ఈ పద్యమునం దీమె పేర్కొనిన వింజమూరి తిమ్మక్క యెవరో? ఆమె కృత మగు "డోలాయాత్ర" యెచటనో!

కడు పిన్నవయసుననే మృతిచెందియు, జాతికుసుమసౌరభమట్లు పుట్టగనే పరిమళించి, స్వచ్ఛ మైన జీవితసౌందర్యరేఖతోడను, అచ్ఛ మైన కావ్యశోభనశ్రీతోడను, యశశ్చంద్రికల నలుగెలంకుల వెలయించిన యీామె శుభచరిత్రము ఆంధ్రులకు గర్వకారణము!

31 మామిడన్న సుభద్రమ్మగారు

అధ్యాత్మ రామాయణము-ద్విపద

ఈమె అయ్యగారి రామమూర్తి పంతులుగారి సోదరి. రామగాథ నంతను బూర్వభాగమువరకు అధ్యాత్మరామాయణకీర్తనల ననుసరించి ద్విపదలో వ్రాసెను.

సరగ నామెకు బల్కె జానకీజాని
"భరతుడ రా జగు! భామిని! యేను
జరియింతు వనములో, జగతీధవుం డు
కడకు దుఃఖించుచు కడు నజ్ఞరీతి
నిప్పని నాతోడ నింపుతో నిపుడు
చెప్ప సంశయ మేమి శీఘ్రమె ?" యనిన,
రాముని గనుగొని రా జిట్టు లనియె
కాముకుం డను, భ్రాంత కలుషమానసుడ.
రామ! న న్నధిగమించి, రాజ్యంబు గొనుము,
భూమిలో నఘము ని న్నొందదు- నిజము"
అని పల్కి- భూపతి యతిదుఃఖమునను
తనయుని గన్గొని తా నేడ్చె నపుడు.

ఇ ట్లున్నది. విశేషములు లేవు. వ్యర్థపదములు మెండు.

32, 33, 34, 35

సుకేశి, సుగుణ హేళి యను నవలలు రచించిన

గోపిసెట్టి లక్ష్మీనరసమ్మగారు

సేతుపిండారి, ప్రియాన్వేషణము నను నవలలు రచించిన

శ్రీనివాసమ్మగారు

నీరజరామాశ్రమము. రచించిన

చిల్లరిగె రమణమ్మగారు

సగుణమ్మ యను నవల రచించిన 'విద్యావతి' యను పత్రిక
నడిపిన క్రైస్తవనిత

కృపాబాయి సత్యనాధమ్మగారు

నిట స్మరణీయులే.

36 గూడపాటి లక్ష్మీనరసమ్మగారు

ఆనాటికి బాగుగా విరుద్ధధర్మమైన రజస్వలానంతరకన్యను స్వయముగ చూచి వరించి పెండ్లియాడి సంఘసంస్కారప్రియు లని యని పించుకొన్న ఆచంట లక్ష్మీపతిగారి వివాహగాధ 'స్వయంవరము' ను ఏకాంకికగా రచించిన గూడపాటి లక్ష్మీనరసమ్మయు నిట లెక్కింపదగిన దే.

37 గుండు అచ్చమాంబగారు

రామేశ్వరయాత్రాచరిత్ర, కాళహస్తీశ్వర కళ్యాణ మహోత్సవము, శ్రీ పూజావిధానము, శ్యమంతకమణి యను నాటకమును రచించిన గుండు అచ్చమాంబగారొక రా కాలమున సుప్రసిద్ధ కవయిత్రి. ఈమె పొత్తములలో ఒక కాళహస్తీశ్వరకళ్యాణోత్సవము దప్ప తక్కిన వేమియు గానరాలేదు. శార్వరినామ వత్సరమున నిది ముద్రిత మైనది. అప్పుడు రిజిస్ట్రారుగా పనిచేసిన శ్రీ గుండు వాసుదేవశాస్త్రిగారి మేనగోడ లీమె.

ఇది యొక 'వీధి' కావ్యము. శ్రీనాధుని క్రీడాభిరామమువలె కాళహస్తియందలి స్వామికళ్యాణోత్సవమునాటి వేడుకలను, స్టేషనుచిత్ర ములను, స్థలమాహాత్మ్యమును వర్ణించినది. ఇం దైదు ప్రకరణములు గలవు. అటనట పద్యములు నున్నవి. వీరి తక్కిన రచనలలో నొకటి పద్యకావ్యము.

మీరాబాయి యను కావ్యము వ్రాసిన

38 మొసలిగంటి రామాయమ్మగారు

మృగశృంగచరిత్ర వ్రాసిన

39 చూడికుడుతమ్మాళ్ గారు

వీరును ఈ కాలము వారే.

భద్రాచలాధీశ్వరశతకము రచించిన

40 మోదవరపు లక్ష్మీనరసమాంబగారు

వీరి పద్యము లొండు రెండు చూడుడు.

"శ్రీ మీరాజలజంబు దాల్చి మృదులస్మేరంబుతో బృథ్విజన్
బ్రేమ న్జూచి భవత్కటాక్షిపదము ల్వీక్షింపగా పద్మ కిం
కేమాడ్కిన్ సరిపోలు వాని? కనుచున్ హేలావిలాసంబుగా
వామాంకంబున సీత ముద్దుగొనె దా భద్రాచలాధీశ్వరా."

"కాలజ్ఞానము లేని పక్షితతుల న్గల్పించి, నీ వందులో
గాలజ్ఞానము దామ్రచూడములకున్ గల్పించుటల్ సూడగా,
నీ లీలావిభవంబు లబ్బురములౌ నిక్కంబుగా దెల్పగా
బాలు న్నీ ర్విభజించు హంసమువలెన్ భద్రా......"

41 వెన్నెలగంటి హనుమాయమ్మగారు

ఈ యుగమున- అనగా సుమారు ఏబదివర్షముల క్రితము సంస్కృతమున కవిత్వము చెప్పిన కవయిత్రి శ్రీ హనుమాయమ్మగారే కనబడుచున్నారు.

ఈమె నెల్లూరుమండల కోవూరుతాలూకా చెన్నూరుగ్రామ నివాసులు శ్రీ వెలగపూడి సుందరరామయ్యగారికి 1875 ఆగష్టుమాస మున జన్మించి బడినీడల నడుగిడకయే కాలము గడపినది. వెన్నెలగంటి నటేశ మను నాతని కిచ్చి చిన్నతనముననే వివాహ మొనర్చిరి. వివాహ

మగుటయు. వితంతు వగుటయు వెంటవెంటనే తటస్థించినవి. తమ్ముడును మేనమఱదులును చదువుకొనుచుండగా, వారితోబాటు శ్రుతపూర్వముగా విద్యల పరిగ్రహించి రానురాను సంస్కృతమున బల మగు సాహిత్యజ్ఞానమును, ఛందోలంకార వ్యాకరణాది శాస్త్రపరిచయమును బొందినది. బాలవితంతు వగుట, చిన్ననాటనుండియు నేర్చిన సంస్కృత కావ్యాధ్యయనముచే ఆధ్యాత్మికజ్ఞాన మతిశయించి వైరాగ్యము కుదురుకొన్నది. నిత్యము గాయత్రి ననుష్ఠించునది. అద్వైతానుసంధాన మీమె నియమవ్రతము. గురుదత్తాత్రేయోపాసకురాలు.

సంతరించిన సాహిత్యజ్ఞానము, శుద్ధి నించిన శ్రుతిస్మృతీ పరిచయము, అనుభూత మగు ఆధ్యాత్మికచింతనము ముప్పిరిగొని మోసులెత్తిన యీమె కావ్యపరంపరను పేరి పితృజ్ఞాతు లగు బాపట్ల నివాసులు శ్రీ వెలగపూడి దక్షిణామూర్తి పంతులుగారు రచ్చోత్తించినారు. కాని, యీమె గ్రంథసంచయ మిప్పుడు గానరాకున్నవి:—

గృహలక్ష్మియందు ముద్రితములైన విషయములే యాధారము. అవి యీక్రింది విధమున నున్నవి.

(1) పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య శ్రీ శ్రీ బ్రహ్మానందసరస్వతీస్వామివారి పాదుకాపూజనము— ఇది నిర్ణయసాగరప్రెస్సునందు ముద్రితము. అందలి యొకశ్లోకముం జూడుడు.

"నిర్బీజాది సమాధి సంస్థితపదం నీవారశూకోపమం
నిష్పాపం నిగమాంతవేద్యనిలయం నిర్లేపకం నిర్గుణం
నిర్ద్వంద్వం నిరుపద్రవాత్మసదనం నిర్వాణదీపం నిజం
బ్రహ్మానందసరస్వతీ గురువరం మోక్షప్రదం తం భజే.

రెండవది-దత్తపూజాకదంబకం:—ఇది యంతయు కీర్తనల రూపమున నున్నది. దీనిని బొంబాయి ప్రకాశముద్రణాలయమువారు ముద్రించిరి.

మధ్యమావతి—జంపె.

లాలీతి జగు రమర లలనా స్త్వం దత్త
నారద స్త్వైకదా శ్రీబ్రహ్మసదసి
లోహచణకా భ్యావపాకపరిశీలా
అత్రిజాయా పతివ్రతేతి ప్రశసంస.

ఈ పూజాగీతములలో మేలుకొలుపు మొదలుగా సమస్తోపచార ములతో మంగళాచరణమువరకును గలదు. ఈ పొత్తమును బొంబాయి కోస్తాలోని దత్తోపాసకులు బాగుగా మన్నింతురు. దీనివలం దీమెసంగీత శాస్త్రజ్ఞానమును స్పష్టమగుచున్నది.

మూడవది:— శ్రీ జగద్గురు శంకరభగవత్పాదాచార్య పూజా విధి. దీనియందు ఆచార్యుల షోడశోపచారవిధి నిరూపిత మైనది.

"భాష్యం నామకరే నిధాయ పరత శ్చిన్ముద్రయా బోధితం
ప్రాక్కుండీవర దండశిష్యసహితం పద్మాసనస్థం ప్రభుం
ఫాలే భస్మధరం సుధాకరనిభం రుద్రాక్షహారా ద్గళే
శ్రీమచ్ఛంకరపూజ్యపాద మనిశం ధ్యాయా మ్యహం సద్గురుం."

నాల్గవది:—శ్రీ మచ్ఛంకరభగవత్పాద సహస్రనామావళి:—

ఇందు మూడువందల యిరువది తొమ్మిది అనుష్టుప్పులు కలవు. 1021 నామములు. ఓంకారపూర్వ నమోన్తములతో పరిగ్రహింపబడినవి. శ్రీ శంకరులు క్రీ. శ. 8 వ శతాబ్దమువా డని ప్రథితి. అప్పటినుండియు నాయన కిట్లు నామావళి గూర్చినవారు లేరు. ఆ భాగ్యమున కీ యాంధ్ర వనితయే నోచుకొన్నది. ఈ పుస్తకము పూర్తి యయినపిదప శ్రీ బ్రహ్మా నంద సరస్వతుల కందీయబడినది. దానిని వారు కాశీయందలి రామఘట్ట ములోని హితచింతక ముద్రణాలయమున ముద్రింపించి తాము పీఠిక

వ్రాసి, యీమెను శృంగగిరిపండితులతో సమానముగ ప్రశంసించి గౌర వించిరి.

ఇంతే కాక, విశ్వామిత్రప్రోక్త మైన అధ్యాత్మరామాయణము నందలి శ్రీరామ భగవద్గీత లని ప్రసిద్ధి చెందిన శ్రీరామ లక్ష్మణ సంవా దమునకు తెలుగున టీక జేసిరి. ఇది యొకటే యీమె తెలుగుకృషి. గాయత్రీస్తవమును మహాస్రగ్ధరావృత్తమున పుష్పమాలికా బంధముగ రచించినది.

"హంసస్థాం సత్యసంధా మగజగనిగమాధారతారస్వరస్థాం
గాయత్రీం యజ్ఞయజ్ఞాం సురనరవరదాం పంకజాల కంబుకంఠీం
సావిత్రీం విద్యవిద్యాం శ్రుతి మతిగతిదాం దేవసౌవర్ణవర్ణాం
వందేహం దేవదేహం విమలమణిమయీాం కుందసౌందర్యదన్తాం."

చూచితిరా- విషయ మెంత యాధ్యాత్మిక మైనను, రచన మెంత శివం సుందర మైనదో ! అబల పూనుకొని యిట్టి గ్రంథముల రచించుట యెట్టి పూన్కియో సమానధర్మ లెఱుంగగలరు.

42 చోరగుడి సీతమ్మగారు

వెనుక జెప్పిన కావ్యముల నచ్చొత్తించిన శ్రీ వెలగపూడి దక్షిణామూర్తిగారి కుమారీమణి. శ్రీ వెలగపూడి సుబ్బారావు పంతులు (బాపట్ల) గారి సోదరి సీతమ్మ యను నామె ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము, మనుచరిత్రము మున్నగువాని వచనకావ్యములుగ రచించి నారు. ఈమె చోరగుడి వేంకటాద్రిగారి సతి. పొత్తము లివు డెందును గానము. ఈమె బందుగులయింటి పెండ్లిపరటములు తటస్థించిన నప్ప టప్పటికి పాట లాశువుగ రచించి పాడెడి దట.

43 సీరపు సుభద్రయాంబగారు

కవితావిశారద విశాఖపురీవాసులును, శతగ్రంథకర్తయు, కవి భూషణ బిరుదాంచితులును, జయపురసంస్థానకవియు, జయపురాధీశ్వర విక్రమదేవవర్మమిత్రులును నగు శ్రీ సెట్టి లక్ష్మీనరసింహకవిగారి యగ్ర సోదరి యీ సుభద్రయాంబగారు. ఈమె ధాతనామసంవత్సరమున జన్మించి 14–3–1947 న మరణించిరి.

(1) సురుచీవిజయ మను నాటకము, (2) శిరోమణి యను నాట కము, (3) శ్రీ వేంకటేశ్వర శతకము, (4) శ్రీరామశతకము, (5) ఉత్తరరామచరిత్ర యను నిర్వచనకావ్యము, (6) సుభద్రారామాయణ బృహత్కావ్యము, (7) శుకజనకసంవాదము, (8) ఆంజనేయ స్తోత్రా

ష్టాదశకము, (9) వ్యాసగుచ్ఛము, (10) జాగిలము అను నవలలను నింకను ఉత్తరావిలాపము, రుక్మిణీసందేశము, గృహలక్ష్మి యను ఖండ కావ్యములను రచించిరి.

రామాయణమునందలి "స్వయంప్రభ, శబరి, వేదవతి" యను శీర్షికలతోడి ఘట్టములు కొన్నియును నింకను గొన్ని ఖండకావ్యములును గృహలక్ష్మియందు, భారతియందును ప్రచురిత మైనవి. జాగిల మను నవల ఫ్రెన్సునవల కనువాదము. సరస్వతీగ్రంథమండలివారిచే ముద్రితమై, ఒకప్పుడు విశ్వవిద్యాలయమువారిచే ఉన్నతతరగతులకు పాఠ్యముగ గూడ నిర్ణయింపబడినది. ఇందు సుభద్రారామాయణ మింకను నముద్రితము. శ్రీ లక్ష్మీనరసింహంగారి కుమారులును, వీరి మేనల్లుడును, ప్రస్తుతము జడ్జిపదవియం దున్నవారును నగు శ్రీ శివరావుగారు దీనిని ముద్రించు ప్రయత్నములు చేయుచుండుట ముదావహము. ఈ సుభద్రారామాయణ మొక్కటే సుమారు రెండువేలకు పైగా పద్యములు కలిగియున్నవి. అందు యుద్ధకాండముననే వెయ్యికి పైబడి పద్యములున్నవి.

ఈమె రామాయణము రచనను పౌరాణికగ్రంథమై యున్నది. అటనట స్వయంప్రభ, వేదవతి యను శీర్షికల నున్న గ్రంథభాగము లుజ్జ్వలములై కావ్యపద్ధతి నున్నవి. రామాయణమందలి పద్యము లొక కొన్నిటిని జూడుడు.

"ఉల్లము పల్లవింప మృదులోక్తులు పల్కుచు నా సమక్షమం
దల్ల కళానిధిం దెగడు నాస్యరుచుల్ వెదజల్లి నా కనుల్
చల్లగ జేయు నా యనుగు చక్కని రాము డరణ్యసీమలో
దల్లడ మందుచుం దిరుగ, దాల్పగలా డనె మేన బ్రాణముల్ ?

దశరథుని యుల్లమునందలి తల్లడమును వర్ణించిన యీ పద్యమునందలి స్వభావోక్తియు-

ప్రాణనాథ! కంటె ! పసిఁడిలేడిపహారంపు,
వేడ్క నించు సొబగు వింతహొయలు,
చంద్రిలోని యిట్టి జగతికి దిగివెనో ?
కాక, యిట్టి మృగము గలదె ధరణి॥

అన్న సీతాసతి వాక్యమందలి యుత్ప్రేక్షయు,
వాలివలన భీతి దూలెను, కిష్కింధ
నేలు భాగ్య మొదవె, నేను భాగ్య
శాలి, నింక నన్ను సరగున గావుము
రఘుకులాబ్ధిచంద్ర! రామచంద్ర!

అను సుగ్రీవవచనమందలి యంత్యప్రాసయు, సంగ్రహరచనయు,
రాము నే నెఱుంగుదు పరంధాము డనుచు,
మహిజ లక్ష్మి యటంచు మది నెఱుంగుదు,
నాదు మరణంబు రాముచే నని యెఱుగుదు
నాచరించితి నిట్లు మోక్షార్థి నగుచు॥

అనుచున్న రావణుని యర్థవ్యక్తియు,
పాలవెల్లి దోచు పద్మాలయ యనంగ
ననలునందు వెలిగె నతులకాంతి.
సీతస్పర్శవలన శీతలుడై యుండె
పావకుండు సురలు ప్రస్తుతింప॥

అను సీతాసాధ్వి అగ్నిశుద్ధియందలి యుపమయు, నామె రామాయణమున కలంకారములై ఆమె రచనాసౌభాగ్యమును దెల్పుచున్నవి.

'స్వయంప్రభ' యందలి—

"వాడదు నేను సుంతయును, వన్నె తొలంగదు మోము తేజముల్,
జూడ తరమ్ము కాదు, కడు జోద్యము! సొక్కను సుక్కు లేక యీ

జాడ తపోవనక్రియలు సల్పినవారలు కానరారు, పూ
బోడులలోన నీగతి నపూర్వ మహత్వ మెటుల్ లభించెనో ?

రసప్రసన్నమును, సరసశయ్యారమణీయము నగు నిట్టి కవితాశ్రీ లభించుట ప్రాక్తనజన్మ తపఃఫల మనవలెను.

'వేదవతి'యందలి— వేదవతిని రావణుడు ప్రశ్నించు విధము—

"వనితలమిన్న ! యెవ్వతవు ? పావననిష్ఠ వనీతలంబునన్
ఘనతప మాచరించెదు, జగత్త్రయమోహనమై తనర్చు నీ
తను విటు గాసిపెట్టుటకు దావకవాంఛిత మెద్ది ? జన్మపా
వన మొనరింప నెవ్వనిని భర్తగ గోరి తపంబు సల్పెదో."
"ఈ యెలజవ్వనంపుజిగి, యీ సుకుమారత, యీ విలాస, మీ
సోయగ, మీ శరీరనవశోభ సురోరగమానవాళిలో
నే యలివేణులం దయిన నే మును గాంచగ లేదు, నిక్క మీ
ప్రాయము గాయ మి ట్లడవిపా లగు వెన్నెల జేయ న్యాయమే?"

అంద మైన యెత్తుగడ, చక్కని నిర్వాహణము, ముచ్చటగా ముగింపును గూర్చి ఈమెపద్యము అంచనడలవలె సుందరముగా నుండి ప్రత్యేకతతో భాసించును.

ఇక వీరి ఉత్తమరామచరిత్రమును మహాకవి భవభూతి గొడుగు నీడల (ఛత్త్రచ్ఛాయల) లో నడిపించినది. భవభూతి "ఏకో ఏవరసః కరుణ ఏవ" అని రూపించిన మహానుభావుడు. ఆతనికావ్య మాకర్ణించి, "అపిదళతి వజ్రస్యహృదయం అపిద్రవతి శిలాః" అని కాదా!

అంత ప్రౌఢిమతో గాకున్నను,. వీరును బాగుగనే రచించిరి.

అతిమృదులమును శీతలమై తనర్చు
నతివ! నీ తనుస్పర్శంబు నందుకతన,

అతివిచిత్రసౌఖ్యము మేన నలమికొనుచు,
నంతరంగము హర్షాబ్ధియందు ముంచె"—

అను పద్యమున శ్రీరామచంద్రుని రసచుళుకిత మైన గాఢానుభూతి నిట్లు కమ్మగ వర్ణించిరి.

"ఇయంగేహే లక్ష్మీ రియ మమృత వర్తి ర్నయనయోః
అసావస్యాస్స్పర్శో వపుషి బహుళశ్చందనరసః
అయంబాహుః కంఠే శిశిరమసృణో మౌక్తిక సరః"

అను శ్లోకమునకు స్వేచ్ఛానువాద మైన
"నాదు సౌభాగ్య సుఫలంబ ! నాదు కనుల
చల్లదనముల వెల్లి ! జాబిల్లి వెలుగ !
నాదు సౌఖ్యంపు పెన్నిధి ! నాదు జీవ
ధనమ ! ప్రియసతీ ! నా మనోధామనిలయ."

అను నీ పద్యమున నంత భావమును రాకున్నను, క్రొవ్విరుల కూర్పు వంటి తెలుగునుడి పేర్పు పనితనము ప్రశంసనీయ మైనది—

వాల్మీకి యాశ్రమమున జనకుడు కుశుని గనుగొని—
"ఎవరివాడ వయ్య ? యిందీవరశ్యామ !
సుందరుడవు, సుగుణమందిరుడవు,
ముద్దు లొలుకు మోము, నిద్దంపుజెక్కులు"
అని ముద్దు ముద్దుగ ప్రశ్నించినాడు.

"ఎట్టెటు తెల్పుమా సఖుడ ! యెవ్వరితో నని సంభవించె? నా
చిట్టి యనుంగుతమ్మునకు జెప్పు, మరాతుల మ్రింద జేసి భూ
మట్టి మొనర్తు భూపజనముం దగ నాశ మొనర్తు జూడ, నీ
పట్టున నస్మదస్త్రబలపాటవముల్ గని మెచ్చ నిర్జరుల్."

'ఎట్టెటు తెల్పువమా' అనే ఎత్తుగడతో, ఈ పద్యము సూటిగా వచ్చిన హృదయావేశమును తెల్పుచు సందర్భోచితముగ ఉండుటే కాక, "భూమట్ట మొనర్తు" అనే పదప్రయోగముతో రసపరమావధి పొందినది. తెలుగులయింటి నిత్యవ్యవహార మైన 'భూమట్ట మొనర్తు' అనే పదమును వాడి, తెలుగుతనముచేత కూడ రచనను కై సేసినారు.

ఈ ఉత్తరరామచరిత్రమును మృతుడైన తమపుత్త్రుడు సూర్య నారాయణగారి కంకితము చేసినారు. అంతే కాక, తమ సోదరుని శ్రీ సెట్టి లక్ష్మీనరసింహంగారిని చాలాచోట్ల కృతజ్ఞతతో స్మరించినారు. సుమచీ విజయనాటకమున భర్త పేరు—

ఎవరిపేరి వ్రాలె యీ పద్యపాదాక్ష
రంబులందున నలరారునో, మన
సెవరిగతుల కెల్ల నవనీతసమమొ, య
ట్టి భవనిభుని, నాదు విభుని దలతు.

అని భక్తిపూర్వకముగా స్మరించినారు—

రామశతకమందలి:—

నీ నామమంత్రజపమును,
పూనికతో జేసి మౌనిపుంగవు డగుచున్
తాను వెలసె వాల్మీకి జ
గాన బ్రహ్మఋషి సమాఖ్య గని శ్రీరామా.
మధురాక్షర సంయుతమై,
విధిరుద్రనిరంత పఠితవిమలతరంబై
సదమల మగు నీ నామము
మదిలోన స్మరింతు సతము మానక రామా.

ఈ పద్యము లి ట్లున్నవి. గృహలక్ష్మి యను మకుటమున త్రిమూర్తుల గృహలక్ష్ములను, హరిశ్చంద్ర సత్యవంతుల గృహ లక్ష్ములను పోషించి వ్రాసిన పద్యములు చక్కగ నున్నవి.

"అత డల్పాయు వటం చెఱింగియును, గాసం తైన జింతింప, కే
పతిగా బొంది పతివ్రతాత్వమున దత్ప్రాణంబులన్ బ్రోవ న
ద్భుత మైనట్టి విధంబునన్... ..."

ఇట్లే సురుచిరమై యున్నది. రామాయణమునందు తేటగీతలు, ఆటవెలదులను, కందములనే వాడి. వానియందు తమకు గల ప్రత్యేక ప్రావీణ్యమును జూపిరి.

ఇట్లే రసోదంచితము లగు విపులకావ్యశ్రేణి నుత్పాదించియు, ప్రకర్ష మనిన నొల్లక, ప్రచ్ఛన్నముగను ప్రశాంతముగనే జీవితము గడపిరి. అందుచే వీరికి వీరి జీవితకాలమున గూడ రాదగిన పేరు రానే లేదని చెప్పనగును.

'Poet is born, but not made' అను నుడికి ఉదాహరణ ప్రాయులై మహిళాజన మాణిక్యమకుటమండనం బన నిట్టివారే కదా!

44 జ్ఞానాంబగారు

తపస్విసియై, తత్త్వవేత్త్రియై, కవీశ్వరియై, పావనకృష్ణవేణీతరంగిణీ జలావగాహమున నా స్రోతస్వినికిని పవిత్రత చేకూర్చి, యీ కలియుగ మున నాంధ్రులకు ఆధ్యాత్మ జీవనమాధుర్యము రుచి చూపిన సార్థక నామధేయ శ్రీ జ్ఞానమాంబగారు ఈమె శేషమాంబా సుబ్బరాయుల ప్రేమమల్లికా (కుసుమ) ముకుళమై, మన్మథనామసంవత్సర వైశాఖ శుద్ధ ద్వాదశీ ఆదివారము (5–5–1895) న విజయవాటిక నవతరించినది.

జ్ఞానమాంబగారితల్లి మొదట సంతానము లేక బహువిధముల కుంది, విజయవాడ శ్రీ కనకదుర్గ నాశ్రయించి, యాదేవివరమున పుట్టు బిడ్డ కా దేవినామము నుంచునట్లు బాస యిడి, యొక యాడుబిడ్డను గనెను. బిడ్డ భూమిపై బడగనే. మ్రొక్కుమాట మఱచి యామెకు దమ కిష్ట మగు నేదో పేరును బెట్టిరి. వెంటనే పసికందు పాలు త్రావక రోదింప మొదలిడెను. అంత అపరాధమునకు లెంపలు వైచుకొని 'కనక దుర్గా వరప్రసాదిని' అని పే రిడిరి. అదిమొద లా బాలిక శుక్లపక్ష చంద్రునికళవలె దినదినాభివృద్ధి నంది, యీడుబాలికలలో పాపటబిందువై యపూర్వప్రతిభాసంపన్న యైనది. అంతే కాదు– ఆమె శైశవచేష్టలు అతిజ్ఞానయుతములై పెద్దవారికిని సాధ్యపడనంత సుగుణసంపత్తితో మెఱసినవి. ఔను! పువ్వు పుట్టగనే పరిమళించును గదా!

ఏకపుత్త్రికావిషయ మగుట, నామెను విడిచి యుండనేరక, జ్ఞాన మాంబను తల్లి బడికి పంపకపోయినది. తొమ్మిదిసంవత్సరముల యీడు గల బాలికయై యామె తల్లిని జేరి స్వయముగ "అమ్మా! నాకు చదువు జెప్పింపు'' డని యర్థించినది. అవును– భగవత్ప్రీతుల చేష్ట లివియే. అంత నామెజనని తాను విద్యావతి యగుట, దానే బిడ్డల విద్యాబుద్ధుల

చక్కగా దిద్దెను. అక్షరాభ్యాస మైన పదునైదుదినములకే యీామె చక్కగా చదువను వ్రాయను నేర్చినది. చిన్నతనమునుండి సహజము లైన ఏకసంథాగ్రాహిత్వము, ధారణాశక్తి, ప్రకృతిపరిశీలనము, అన్నింటిని మించిన పరమేశ్వరభావము నొండొంట జోడుపడి క్రమముగ నేపు సెంది యీామె నుత్తమకవయిత్రిని జేసినవి.

ఈమె భూతదయాళుత్వమును గూర్చి ప్రత్యేకముగ గాథలుగ జెప్పుకొందురు. మొదటనుండియు జీర్ణ మంగే సుభాషితమై, పూవును దావి పొదుగుకొన్న, ట్లామె నావరించియున్న పరమేశ్వరభావము క్రమ క్రమముగా నభివృద్ధి గాంచుచుండ, నా స్వయంవిజ్ఞానముతో దనివిసనక తన పన్నెండవయేట దైవయోగమున శ్రీ రంగావధూతగారి శిష్యులు శ్రీ సీతారామావధూతగారిని గురుదేవులుగా బడసి శుశ్రూష సలిపి. భవబంధమును రోసి, తనకు చిన్ననాటనే తలిదండ్రులు బలాత్కార ముగా తగిలించిన పరిణయలౌకికబంధమును దెగగోసి సన్న్యసించిరి. ఆవల కనకదుర్గకొండలలో గొన్ని యేండ్లు తపస్సు చేసి, తమస్సును ద్రోసి, గుహాముఖమునుండి జ్ఞానజ్యోతియో యనునట్లు నిర్గమించి, గురు దేవులచే 'జ్ఞానాంబ' యని యన్వర్థాభిధేయమున నాశీర్వదింపబడిరి.

ఇట్టి పూతచరిత్ర రచించిన గ్రంథములు మిక్కిలి కొలదిగనే యుండుట మన భాగ్యమో, భాగ్యహీనత్వమో ?

దేవుడు, విజ్ఞానామృతము, కాళీప్రసాదిని, రంగావధూత, సత్ప్రభు శతకము, గార్గి యనునవి వీరి రచనములు. ఇందు నాకు దొరికినంత వఱకు విమర్శింతును.

ఇందు 'దేవు' డను చిన్నిపొత్తము గీతమాలిక. దీని శక్తి ప్రాభవ ములు వర్ణనాతీతములు. పిట్ట కొంచె మైనను కూతఘన మనునట్లు, కొలది యిడరాని ప్రభావసంపద కల యీా సద్గ్రంథమును నాసాంతము

చదివి యానందింపు డని పఠితలను హెచ్చరించుచు శావ్యవిమర్శకు పూనుకొందును.

ఇది ప్రశ్నోత్తరపూర్వకము—

"అక్కరో! దేవు డెవ? డాత డెక్క డుండు?
చేత లెట్టి? వాకార మేరీతి దమ్మ?
తలకు నొక్కట నా దగి పలువు రైన
దేవతల గొల్తు, రిం దాదిదేవు డెవ ఁ?

... ...

ప్రాణిసంఘంబు జన్మించు వానిలోనె
ప్రాణికోటులు జీవించు వానిలోనె

... ...

శ్రేష్ఠతమ మధ్యమాధమ సృష్టు లన్ని
దాడిమఫలంబులోపల దాగియుండి
పొటలు పొత్తులయరలలో వరలు బీజ
సమితివోలె, దేవునియందె యిమిడియుండు—

... ...

దేవు డెచ్చటో కల, డదే ద్రోవ నేగి
దర్శనము చేయవలె నని తలచువారు
ఆకసము నెత్తిపై నున్న దనెడివారు,
ఏకడల జూచినను చుట్టు నాకసంబె,
కాక, వెలుపల లోపల నాకసంబె,
లోకముల కాలవాల మా యాకసంబె,
నీకు నాకును నడుమ నయ్యాకసంబె,
కాని, మన మాకసము నెంతో, పైన నెంతో

దూరమున నొకింతేసియు జేరరాని
స్థానమున గల దని యెంతుమేని, యదియు
దేవు నెందొ వెదకువారి తెరగె యగును;
కనుల కగపడని యాకార మనుజ !
కనుల కగపడకున్నను గానబడెడు
సకలవస్తులకంటె విస్పష్ట మగునె ?
మన మనోనేత్రమున కెప్డు గనబడెడిని
దేవదేవుని రూపంబు నీవు గనుము
కన్నులకు గోచరము కాని దెన్నరాని
దన్న నుడి భ్రాంతిజన్యమో యనుజ వినుము
ప్రేమ కే మైన రూపంబు పెట్టినారొ?
ప్రేమ నెఱుగనివార లీ పృథివి గలరె ?
కన్నులకు ప్రేమ యెట్టిదో కానరాదు,
కుక్క కూడను ప్రేమను గుఱుతుపట్టు,
కన్నులార నీ వింతను గాంచలేదె ?
ప్రేమధాముని దేవు దర్శింపలేవె ?

పండువెన్నెల విరిసినట్లు, బొండుమల్లెలు మెఱసిన ట్లున్న ఈ కావ్యపు విలువ యింత యని కొలది యిడరానిది. కావ్య మంతయు నిట్లే సలలితమై, అద్వితీయమై, ధారావేగముతో విశుద్ధమై, వినువారిని కనువారిని నానందమున ముంచియెత్తును. దైవత్వమును దైవతత్త్వమును ఎంతో తేటమాటలతో తెలివైన యూహాలతో నెవరును నాస్తికు లైనను కా దనలేని వాదనాసామర్థ్యముతో ప్రతిపాదించినది.

గ్రంథమునం దింకను నిట్లే యరటిపం డొలిచి యరచేత నిడిన ట్లనేకతత్త్వములను తత్త్వార్థములను వివరించినది.

విజ్ఞానామృతము శతకమువలె రచించిరి—

దేహ మస్థిర మని తెలుపవచ్చును గాని,
దేహముపయి వాంఛ తెగించ వశమె ?
చెప్పవచ్చును గాని, చేత యసాధ్యమహా
స్ఖలనరహితచిత్త ! జ్ఞానమాంబ !

సురభిళముగ నున్న సుమరసంబును గ్రోలి
తేటి యితర మేదియు తిననిరీతి,
జ్ఞాని యన్ని విడచి యానందమున నుండు
స్ఖలనరహితచిత్త ! జ్ఞానమాంబ !

ఉర్వి విత్తనముల నుంచ నుత్పత్తి యగా
నగ్నియందు వేయ నంతరించు
చెడు మది జెడు నీతి చెలగు మదిని ॥స్ఖ॥

స్వానుభవము లేని జ్ఞానవాక్యములను
పలుకువలన గలుగు ఫలితములును
తినని ఫలము రుచిని తెలుపునట్టి దగును ॥స్ఖ॥

ఉపమాలంకారసంయుతము లగు ఆటవెలదులనోట తత్త్వబోధ చేయించిన యీ శతకమును గూర్చి వివరింపవలె నన్న వేమనశతకమును వివరించినంత గ్రంథము సాగింపవలెను. మూడు చిన్నిపాదములలో ముక్తసరిగా నెంత గభీరతత్త్వమును ఇమిడ్చి చూపిరో వేత్తలగువారికే యాశ్రిమ యర్థమై యానందము నించును. ఉత్తమబోధకు లగు రామ కృష్ణ పరమహంసాదులవలె ఉపమసాయమున దుర్గ్రహ మగు తత్త్వ విషయమును సుగ్రహ మొనర్చిరి. పతితపావన మగు గంగాప్రవాహము బోలిన ధారతో నలరారిన నిట్టి పద్యము లెన్ని చూపినను నాకు దనివి పోదు. కాని గ్రంథవిస్తరభీతిచే నాగవలసివచ్చుచున్నది.

కాళీప్రసాదిని — ఇది కన్నడ శతకమే.

ఏమార్గమునందు నిడిన
నామార్గమునందె నడచి యది విడలేదా
నీ మనసు నెఱిగి నిర్మల
మా మార్గమునందె యుంచ దగు నో బాలా!

నీ ధ్యానమె నా జ్ఞానము,
నీ ధ్యాన మఖండజ్ఞాన నిత్యానందం
నీ ధ్యానమె నా సౌఖ్యము
నీ ధ్యానమె నాకు ముక్తి నిజముగ కాళీ.

ఇందలి కొన్ని లక్షణదోషములు జూడ, యిది వీరి బాల్యరచనగా కనబడుచున్నది. ఐనను నదియు తత్త్వవైశిష్యముకనే. ఇట్లు వీరు ఏమి వ్రాసినను, కోవాతో నే వస్తువు చేసినను నందుండి క్షీరశర్కరాదుల మాధుర్యము తొంగిచూచునట్లు, వీరి యాధ్యాత్మికహృదయసంస్కారము తొంగిచూచుచు బ్రహ్మానందప్రదముగ భాసిల్లుచుండును.

అధీతులకు బోధనాపాటవ ముండుట మిక్కిలి యరుదు. ఈమె యందట్లు గాక, బోధనాచణత్వ మతివేలముగా గన్పట్టుచున్నది.

సరళవర్తనయు, మితభాషిణియు, వినీతవేషయు, నూర్జితతేజస్వియు, నగు నీమె కమనీయభాషలతో కల్ల కపటములు లేక శ్రోతల (యుల్లము రంజిల్లునట్లు) హృదయపార్వణముగా భరతఖండమందలి పూర్వపు మానుల పద్ధతులు స్మృతిపథమున వెలయునట్లుద్బోధము సేయుచుండ చూచినవారిదే పుణ్యము; వినినవారిదే భాగ్యము. కాని, యిపుడు వ్రాయ నలవి కాదు. కడపటిరోజులలో నామె బ్రాహ్మమత ప్రవిష్టయై 5, 6 వర్షములకుపూర్వమే శాంతినిర్వాణము నందినది.

ఆ బ్రాహ్మసామాజికమత ప్రవిష్టయైనపుడే దేవుడు, విజ్ఞానామృతము, సత్ప్రభుశతకము" ననునవి రచించిరి.

'స్వయం తీర్త్వా పరాం స్తారయే' త్తను నుడి బాగుగ గ్రహించి తనచుట్టును గల్పామిత మైన ప్రజాజీవనము నుద్ధరింపవలె నని పాటుపడిన యీ పరహితమతికి జాతియంతయు యంజలి బంధించి మ్రొక్కినను ఋణ మీఁగదు.

45 కర్రా సుబ్బలక్ష్మమ్మగారు

విద్యమానకాలమున ప్రవర్తమానయై, సముద్యాత్కావ్యజనయిత్రి యైన శ్రీమతి గంటి కృష్ణవేణమ్మగారి కన్నతల్లి కర్రా సుబ్బలక్ష్మమ్మ గారును కవయిత్రియే. కడపమండలములోని చెయ్యేటిదరి "శేషమాంబా పుర" మీ యిల్లాలి పుట్టినిల్లు. వీరి పూర్వులు సకలశాస్త్రపారంగతులు. కర్రా రామశర్మగారీమెను పరిణయమాడిరి. వీరు తొల్దొల్త తిరుపతిని కాపుర ముండెడివారు. తరువాత కాళహస్తికి మారిరి. ఈమెకవిత్వమున నగపడు శివకేశవాభేదమున కీ కాపురమే కారణము. తిరుపతియం దున్న పుడు, శ్రీ నాగపూడి కుప్పుస్వామయ్యగారి శిష్యత్వమున కావ్యశిల్పము నెఱిగి "చంద్రకళావిలాస" మను ప్రబంధమును రచించినది. అందలి శైలికి—

"హరి పలికించినంత, గురు డానతియిచ్చినయంత, బ్రాహ్మి నన్
గరుణను గారవించి మొసకంబున వాక్కు లొసంగినంత, నే.

నరసి పఠించినంత, వినినంత, గనుంగొనినంత, కూర్తు నీ
చరితము పొల్చు నా రవినిశాకరతారక మౌచు నిద్ధరన్."

ఈ పద్యమునుబట్టి యీమె కడు ధీర యనియు, మంచికవిత చెప్పగలదే యైనను, తన్ను గూర్చి మించు లాడ దనియు, ఒకరి మెప్పుల గోరునది కా దనియు, ఆకర్షణల నాశించ దనియు తెలియుచున్నది.

ఇందలి యితివృత్తము కర్మసిద్ధాంతము. సంచితారబ్ధాగామము లగు కర్మలనైఖరి నిందు చేర్చి యొక రాజుకథ నల్లి, అం దెన్నో యుపకథల జేర్చి కావ్యగౌరవము ఘటించినారు. చదువుచున్నంతసేపు నవలవలె నింకను చదువవలయు నని యనిపించును. దీనిని కొంతకాలము విద్వాన్ పరీక్షకు మదాస్ యూనివర్శిటివారు పాఠ్యగ్రంథముగ నుంచిరి. ఈమె 1919 లో పుణ్యావతిగనే మరణించిరి. వీరిభర్త యగు కరాి రామశర్మ గా రిపుడు కాళహస్తియందు సన్న్యాసాశ్రమమున నున్నారు.

46 గ్రంధి మాణిక్యాంబగారు

రాజమందిరపు నివాసులును, శైవారాధనోత్సుకులును, లింగార్చనాపరులును నగు (శ్రీ) పందిరి వీరన్నగారి జ్యేష్ఠపుత్రికయు, కీ. శే. గ్రంధి నాగరాజుగారి ధర్మపత్నియు మాణిక్యాంబగారు రచించిన 'గురుమకాళీ శతకము' అనుపొత్త మొకటి కనబడుచున్నది. ఇది యంతయు శైవమత ప్రవచనముగా నున్నది.

"ధర్మార్థకామముక్తుల
మర్మంబుల యుక్తి దెలిసి మనుదురు సుజనుల్,
నిర్మలమతి నీ తెఱుగని
దుర్మార్గులు వనట బొందుదురు గురుపహాళీ."

"మూలాధారమున గనక
లీల మఱి కనత్ప్రవాళలీల భ్రుకుటియం
దోలిఁ స్ఫాటికలీలున్
నీలో భావింతు నిన్ను నిజగురుమాళీ."

శతక మంతయు నిట్లే యున్నది.

47 కాళ్లకూరి మహాలక్ష్మి సుందరాంబగారు
M. A. (డబుల్) L. S.

సంస్కారపరాయణురాలై, (శ్రీ) వీరేశలింగము పంతులుగారి శిష్యకోటిలో నొకరై, హిందూసుందరిపత్రికా స్థాపకురాలై పేరొందిన (శ్రీ) బాలాంత్రపు శేషమ్మగారికిని, సుందరరామయ్యగారికిని 1914 (ఆనందనామసంవత్సరము)లో మద్రాసునగరమున లేక లేక కలిగిన ఏకైకపుత్త్రిక.

ఈమె పేరునకు తగినట్లు మిక్కిలి సుందరి. మిక్కిలి ప్రజ్ఞావతి కూడ. ఇరువదిరెండేండ్ల వయసునకే M. A డబుల్‌కోర్సులు ద్వితీయ

శ్రేణిలో పూర్తి చేసినది. పదునాలుగువత్సరముల ప్రాయమునందే సాహిత్యశిరోమణి ఎంట్రెన్సుపరీక్షలో కృతార్థత గాంచినది. హిందీరాష్ట్ర భాషాపట్టము కూడా పొందిన దనుట ఈ ప్రాభవశాలిపట్ల యేమంత గొప్పవిషయము? 1937 సంవత్సరమున **B. A.** ఆనర్సుకోర్సు పూర్తి చేసి మద్రాసు సెంట్ థెరస్సా హైస్కూలులో ప్రధానోపాధ్యాయు లుగా పని చేసినది. 1940 లో **M. A.** పరీక్ష పూర్తి చేసి తనకు గురు వును తన శ్రేయోభిలాషియు నగు శ్రీమతి కం. కనకమ్మగారి ప్రోత్సా హముతో ప్రయత్నించి క్వీన్ మేరీస్ కళాశాల ఆంధ్రోపన్యాసకురాలుగ కొలదిమాసములు పని చేసినది. ఈమెకు కల విద్యాభిలాష చెప్ప శక్యము కానిది. ఆజీవము నీమె విద్యార్థిగానే యుండిపోయినది. ఇంత విద్యాభిలాషతో నితరము నొల్లక గజిబిజిపడుచున్నను, ప్రేమించి పెం డ్లాడిన భర్తను, బంధువులను సముచితమర్యాదల నాదరించెడిది. నిమిష ములో గృహకృత్యముల నన్నిటి దీర్చుచుండెడిది. వీరిభర్త శేషయ్యగారు వీరి ప్రబోధసుధాకరమునకు రచించిన పీఠికవలననే యీమె గుణమహా త్మ్యము వర్ణనాతీత మని తెలియగలదు.

చిన్నతనముననే యింత బుద్ధిప్రాభవము జూపి పెద్దదైనవెనుక తల్లిగారు కాకినాడయందు స్థాపించిన సంస్థ లన్నిటిని వృద్ధికి దెచ్చి యాంధ్రదేశమున మించు ఖ్యాతి నార్జించగల దని యందఱకు నాశలు పెంచి పెంచి, తన బ్రతుకు కొక రసవత్కావ్యగీతిక యనునట్లు బ్రతికి, హఠాత్తుగ నీ సుందరమ్మ తన 25 వ ఏట నందఱ యాసలు దుంచి పర లోక మేగినది.

ఈమె చిన్నప్పటినుండి అలవోకగా సంస్కృతమున శ్లోకములు చెప్పెడిది. ఆంగ్లమున కూడ మనోహర మగు కవిత్వము చెప్పెడిది. ఆంగ్లోపన్యాసములు సంస్కృతోపన్యాసము లన్న నీమెకు మంచినీళ్ళ

ప్రాయమే. ఎన్నియో వ్యాసములను వ్రాసి యెన్నియో పత్రికలలో ప్రచురించినది. శ్రీమతి కంచనపల్లి కనకమ్మగారి హంసవిజయమును సంస్కృతీకరించినది. కాని యింకను నిది యముద్రితమే— శంకరభగవత్పాద విరచిత మగు 'ప్రబోధసుధాకరము' నకు ఆంధ్రమున వచనగ్రంథముగ జేసిరి. 'మహిళామర్యాద' యని సంస్కృతమున గొన్ని శ్లోకములు రచించిరి. ఆంగ్లమున "Danger Zones of young woman" అను గ్రంథమును రచించిరి.

ఇంకను నామెను భగవంతుడు చిరాయుష్మతిగ దీవించియున్నచో, సంస్కృతాంధ్రాంగ్లములలో నెట్టి యద్వితీయ కావ్యశ్రేణిని వెలయించి యుండెడిదో ? ఈమె చనిపోయినప్పుడు తెలుగుదేశమందలి యెందఱెందఱో గాఢ మగు ననుతాపమును వెలిబుచ్చియుండిరి. ఇంక ఈమెను కడు గూర్చువా రగు శ్రీమతి కనకాంబగారి శోకవిషయము చెప్ప నక్కఱయే లేదు.

మహిళామర్యాదః—

లీలాక్లృప్తజగజ్జాలే బాలే । బాలార్కభాసురే
అంబ తే పదమాలంబే । ఫుల్లాంభోరుహలోచనే—
జ్ఞానాంబా లతికాలంబం । సచ్చిదానందకల్పకం
మామకం దేశికం వందే । సందేహధ్వాన్తభాస్కరం॥
మర్యాదా ప్రోచ్యతే స్త్రీణాం । మాయామోహితచేతసం
మహాలక్ష్మ్యాఽమయాసద్యః । ప్రబోధాయ యథావిధి॥
మర్యాదా హేతనోనార్యః । భారతే ధర్మసేతవః
కులసంరక్షకానూనం । కాంత సంతాన శిక్షకం॥

ఇట్లు సుగమములై సురుచిరములై యున్న వీ శ్లోకములు. అమృతానందనాథ జయంతియం దొనర్చిన త్రిలింగపీఠ ప్రస్తావము—

"సువర్ణపుష్పగ్రథనే ప్రవీణామ్
శ్రీజీవయాత్రాదిక కావ్యకర్త్రిమ్
దిగంతయశోవిశాలామ్
తాం నౌమి వాణీం మనుమంత్రమూర్తిమ్.

కారుణ్యపూర్ణాం మృదువాక్ప్రవీణామ్
త్రిలిఙ్గపీఠార్చిత పాదపద్మామ్
శ్రీసచ్చిదానంద గురుస్వరూపామ్
నమామి దేవీం త్రిపురాం హృదిస్థామ్.

విదుషా మర్చనే సక్తాం । గురుపాదార్చనే రతాం
భక్తచిత్తారవిందానాం । మిత్రభూతాన్నమామ్యహం
కృష్ణవేణీతటపూతే । స్వర్ణదుర్గాపదాంతికే
మహావిద్యాఖ్యపీఠో యం । త్రిలింగేషు ప్రవర్ధతాం.

—: కీ. శే. మాడభూషి చూడమాంబా ప్రశస్తి :—

భీమాకారాహృదయసదనాక్రాంత మాకాంతకాంతా
శాదీ్రమూర్తిః పరహితపరా సాత్వికీ లోకమాతా
కాళీలీలాజలజనయన స్తోత్ర సంపూరితాస్యా
చూడారత్నం సకలగణితం కాకినాడేందిరాయాః.

పరోపకారాయపరాపవాదం
వపుర్వహంతీ గురుకార్యసిద్ధ్యై
కృతీసతీ స్వాత్మపదం ప్రపేదే
సుమిత్త్రజన్మాఖలు చూడమామ్బా.

ఇక వీరి ఆంగ్లకవిత్వము:—

Flower Garland

(From the Telugu Flower Garland of
Kavitilaka K. Kanakamba Garu)

By the Late
Mrs. K. Mahalakshmi Sundaramma, M.A.L.T.

The Hot Western Gale

Lo! the gale of the west is laden with dust,
Even the eyes of the wise cannot see the ways;
At every step there is a false step,
With his back to the East and face to the west,
The pilgrim advancing against the wind
Cannot catch the voices behind;
The heart is dried and the face is fried,
Dragging along the weary way,
Sin or merit he spends the day.
Not a drop the tongue to wet
Not a tree the head to protect.

The Tree

The Tree stands bare :
The leaves are rare
Worms unseen eat the roots,
Shrivelled up are the off-shoots
Fruit unripe the monkeys pluck.
Tanks and wells Sunrays suck
The trunk is swinging,
The whirlwind singing,
Here and there is blossoming
A flower with sweet aroma quickening
Pilgrim ! take the perfume,
To all quarters, to every home.

48 వింజమూరి వెంకటరత్నమ్మగారు

సుప్రసిద్ధకవులు శ్రీ వింజమూరి లక్ష్మీనరసింహాంగారిసతి. సుప్రశస్త కవిశేఖరులు దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రిగారి సోదరి యైన శ్రీమతి వింజమూరి వెంకటరత్నమ్మగారు 1889 వ సంవత్సరమున పిఠాపురమందు శ్రీ దేవులపల్లి తమ్మన్నశాస్త్రిగారి కుమార్తెగా జన్మించిరి. ఈ తమ్మన్న శాస్త్రిగారు పీఠికాపురాస్థానకవివరేణ్యులు; నయనోల్లాసాద్యనేక గ్రంథ కర్తలు.

వెంకటరత్నమ్మగారు 1914 నుండి 1920 సంవత్సరమువఱకు 'అనసూయ' అను పత్రికను నడిపి సంఘసేవ యొనర్చిరి. అనేకపత్రికలలో కథలు, వ్యాసములు, పద్యములు ప్రచురించియుండిరి. వీరు చిన్నతన మున నరసాపురం ప్రోగ్రెస్సివ్ యూనియన్ వారి విజ్ఞానచంద్రికామండలి వారి పరీక్షలలో నెగ్గి ఘనముగా బహూకరింపబడిరి. కాకినాడలోని స్త్రీ సమాజ, స్త్రీప్రార్థనాసమాజాలకు కార్యదర్శినిగా చాలకాలము పని చేసిరి. పుట్టినది పూర్వాచారపరాయణ కుటుంబ మైనను, ఆధునిక విజ్ఞాన సంస్కారస్రవంతిని జీవనము మలపిన మానసీయ.

వీరి నివాసము మొదట పిఠాపురము, తరువాత కాకినాడ. ఈ నడుమ వీరు సకుటుంబముగా మద్రపురియం దుండుచున్నారు. వీరి పుత్రి కలు శ్రీమతులు సీతా అనసూయలు జగ మెఱిగిన ఉత్తమ గాయకు రాండ్రు. మంచి విద్యావతులు. ఈనడుమ వీరు మఱల కొన్నినాళ్ళు అనసూయపత్రికను నడిపి మానివైచిరి,

వీరి రచన లెన్నో గృహలక్ష్మియందు ప్రచురితము లగుచుండె డివి. అందుండి యొకటి యుద్ధరింతును.

ఉదయకాలమందు ధరణియు జలనిధియు
ఇనునికాంతికి ప్రతిఫల మిచ్చునపుడు,
ఇలు విడిచి కడు నుత్సాహహృదయ నగుచు
ప్రేమరాజ్యము వెదుకంగ వెడలియుంటి.
కవి వరు డొకండు దారిలో గానుపింప
నచ్చటికి నడ్డుదారి యే దని యడిగితి.
రమ్ము నావెంట కొలదికాలమ్ములోన
కాంతు వద్దాని సౌధశిఖరం గాంతు,
వనుచు నతడు ప్రత్యుత్తర మప్పు డిచ్చె.
అంతలో దవ్వునం దొక వింతపురము
తోచె మిఱుమిట్లు గొల్పెడు ద్యుతులతోడ.
"అదుగో నీవు గోరున" దంచు నతడు పల్కె
కాని, యది స్వప్నముల రాజధాని యగుట
నామది చివుక్కు మనె, నాశ నాశ మయ్యె:
ఇట్టు లెంతయో తిరిగి......"
కడ కొక గుడిసె చూచి నే వెడలి నుంద
రాంగి నొకతె గాంచి యడుగ, ననియె నిట్లు,
"దానిగూర్చియు నే వింటి గాని, నా ప
దములు గృహరాజ్యసీమ వదలవు గాన
దాని కేగు మార్గ మేదియు నే నెఱుంగ"
అనుచు నిట్టూర్పు విడిచె నా యతివమిన్న,
ఏను తత్కుటీరము గంటి నెంతో శాంతి,
ఆ యువతిమోము కలకల నాడుచుండె,
గొప్పవెల్గు నాయాత్మకు గోచరించె,
ఇట్లె ప్రేమరాజ్యమున కిక్క యుంటి.

నిరాభరణభూషి యగు సహజసుందరివలె నున్నది వీరి కవిత్వము. వీరు 1950 ఆగష్టు 24 వ తేదినాడు మద్రాసులో తమ్ముడు కృష్ణశాస్త్రి గారియింట చనిపోయిరి.

49 ఆచంట సత్యవతమ్మగారు

గృహలక్ష్మి ముఖ్యరచయితలలో శ్రీమతి ఆచంట సత్యవతమ్మగా రొకరు. నిజముగ నాధునికకాలమున శ్రీ కేసరిగారి గృహలక్ష్మిపత్రిక స్త్రీలోకమున కెంత జీవమును జవమును నిచ్చినదో వాక్రొన్న దీరదు. అది కేవల పత్రిక కాదు, మహిళలపాలిటి కేవల కల్పపత్రికయే. ఆ పత్రిక నాలంబముగా జేసికొని యెందఱో అక్షరపరిచయము లేని ఆడువారు సహితము క్రమక్రమగాము సాధన చేసి కవనము చెప్పునంతటివారైరి. విడువక గృహలక్ష్మిని చదువుచో, నిట్టి క్రమపరిణామము పొందినవా రెందఱో కానగుదురు.

శ్రీమతి సత్యవతమ్మగారు గృహలక్ష్మి చిరకాల రచయితలలో నొకరు.

వీరు సునందిని యను నవల రచించిరి. పత్రికాముఖమున నెన్నో కథలు, వ్యాసములు, పద్యములును ప్రచురించియున్నారు. వీరి పద్యము లలో కొన్ని మచ్చునకు—

"ఆషాఢమాసంబు అల్లునకు ప్రీతి,
శ్రావణమాసంబు చానలకు ప్రీతి,
అల్లుళ్ళ లాంఛనము లలవి లే వెన్న;
ఆడపిల్లలవారు హాత మగునట్టి
జామాత బహుమతులు చాలగా గలవు;
తారకావళుల్ మేన ధరియించి జగతి
శోభస్కరంబుగ సొంపారు ప్రకృతి
శ్రావణంబు వచ్చె చాన లందఱకు
బూజు బుట్ట దులిపి పూయింతు వెల్ల—"

ఈవిధముగా వీరి పద్యము లతిసామాన్యముగా నున్నవి. అయితే, యేదో ఒక అంశమును తీసికొని గృహలక్ష్మిలో వీరు పద్యము వ్యాసము వ్రాయని మాసము లేదు. అంత ఓర్పుతో సాగించిన వీరి రచనోద్యోగము అభినందింపవలసినదే.

50 అ. రాజాంబగారు

సంస్కృతమున పద్యగద్యములతో 'చంద్రమాళి' యను పాత్త్ర మును 'చంపకమాలిని' యను తెలుగునవలను రచించిరి. వీరి చంద్ర మాళి బాగుగ నున్నది. లోకానుభవజ్ఞానము, అనేకశాస్త్రపరిజ్ఞానము, నాగరికతాదోషగుణము, నవీనసంస్కారప్రభావము, మూఢాచారవిలా సముతో గ్రంథము కల్పితేతివృత్తమై యున్నది.

కవనము దివిజగంగాప్రవాహ మని, శైలి సర్వజనహృదయంగమ మని విమర్శకులు ప్రశంసించిరి. ఈమె కర్ణాటభాషలో కూడ గ్రంథ ములు రచించిరి.

51 పులుగుర్త లక్ష్మీనరసమాంబగారు

శ్రీ వీరేశలింగముగారి ప్రతికక్షి యగు శ్రీ కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్య శాస్త్రిగారి శిష్యురాలు. సావిత్రి పత్రికా సంపాదకురాలు. సంఘసంస్కారమున శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారికి వ్యతిరేకపక్షమువా రైనను, స్త్రీవిద్యాప్రచారమున వీరును నిరుపమాన సేవ చేసియుండిరి. వీరు కాకినాడవాస్తవ్యులు. ప్రమాదినామ సంవత్సరమున (1878) జన్మించిరి. శ్రీ చింతలపూడి నీలాచలంగారు తండ్రిగారు. తల్లి అగ్గమాంబగారు. వీరి మాతామహి పితామహి వంశములు రెండును కవిపండితభక్తవంశములు. వీరి పితామహులు కవీశ్వరులై, యోగీశ్వరులై సిద్ధిపొందిరి. వీరి మాతామహులు నడకుదుటి రామన్నకవిగారు ప్రసిద్ధకవులు. 'వీరమణి' మున్నగు పద్యకావ్యములు రచించియు, విమర్శకాగ్రేసరు లని పేరు పొంది సుప్రసిద్ధు లైన శ్రీ నడకుదుటి వీరరాజుపంతులుగారు వీరి మేనమామలు. స్త్రీవిద్యాభిమాను లగు పులుగుర్త వెంకటరత్నముపంతులుగారు వీరిని పెండ్లియాడిరి.

ఇట్టి వాతావరణమున పెరిగిన శ్రీమతిగారు బాల్యమునుండియు పాఠశాలల కేగకున్నను, మంచి సాంప్రదాయిక మగు విద్యావిజ్ఞానముల నార్జించి తమ పదునేనవయేటికే "మహిళాకళాబోధిని" యను కావ్యమును రచించిరి. ఇంకను జనానాపత్రికయందును, హిందూసుందరిపత్రికయందును అప్పటప్పట వ్యాసములు వ్రాయుచుండెడివారు. వీరు హిందీ వంగభాషలయందును పాండిత్యము కలిగి ఆ భాషలనుండి కూడ పొత్తములు ననువదించిరి. అనేకసభల కగ్రాసనాధిపత్యము వహించుచుండెడి వారు. ఆంధ్రదేశమందలి ప్రథమ స్త్రీసమాజమును "విద్యార్థినీ" సమాజ మను పేరున కాకినాడయందు స్థాపించినట్లు వీరు వ్రాసిరి. తరు

వాత దానిని శ్రీ బాలాంత్రపు శేషమ్మగారు పాలించిరి. తరువాత 1904 సం॥న 'సావిత్రి' యను పత్రికను స్థాపించి ఏడెన్మిది సంవత్సరములు సమర్థతతో నడిపిరి. ప్రస్తుతము వీరి డెబ్బదిమూడువర్షముల ప్రాయమున కాకినాడలో ఈశ్వరధ్యానముతో విశ్రాంతి గైకొనుచుండిరి.

వీరి రచనలు బహుళములు—(1) యోగీశ్వరి రెండుభాగములు, (2) అన్నపూర్ణ (యోగీశ్వరి అనుబంధము) రెండుభాగములు, (3) వామనపురాణము (ఇది వీరిమేనమామగారి పురాణమాలా గ్రంథమాలలో ప్రచురిత మైనది) (4) మహిళాకళాబోధిని, ఇవి పద్యకావ్యములు. (5) మంగళహారతుల శతకము (కీర్తనలు), (6) సుభద్ర, (7) చైతన్యస్వామి, (8) సత్కథావల్లరి, (9) అమరవిజయము, (10) కమలాకుమారి, (11) లోకబాంధవి, (12) కామమంజరి అనునవి గద్యములు. ఇందు నవలలు, చరిత్రలు, కథలు కలవు.

ఇంకను పద్యగ్రంథము లీరీతిగ నున్నవి—

(14) స్త్రీనీతిగీతములు, (15) సతీధర్మములు, (16) నీతిపదములు, (17) అమూల్యము- మధుపద్యయము, సుజ్ఞానవరత్నములు, సరస్వతీ పరిదేవనము అను పద్యకావ్యముల సంపుటి- ఇందు ద్విపదలు పద్యములు కలవు. ఇవి కాక, ఇంక నెన్నో ప్రస్తావికముగ వ్రాసినవి వీరి సావిత్రియందు దొరకును.

కాని వీరిదగ్గఱ కూడ అన్ని పుస్తకములు లభింపకున్నవి. కవిచరిత్ర వ్రాసి, కవుల జీవితములు లభించుటకు సుస్పష్టమగు నాధారములు లేవని కటకటంబడిన శ్రీ పంతులుగారియుగమున ప్రవర్తిల్లిన యీ మహిళామతల్లులలో చాలమంది గ్రంథములు ఒక ఏబదివర్షముల పిమ్మట ఇపుడే కండ్లబడకుండుట శోచనీయాంశము. అది ముద్రణాసౌకర్యము గలుగుటవలని అపచారమో, స్త్రీల కవిత్వము లగుట ఉపేక్షయో ?

ఇంత సుప్రసిద్ధ కవయిత్రి గ్రంథమును సమీక్షింపవలె నని గంపెడాస కల్గియుంటిని. కాని లాభ మేమి? వీరి పద్యకావ్యములలో 'నీతిపదములు' అను ద్విపద మాత్రము దొరకినది. కొండను త్రవ్వి ఎలుకను బట్టినా నని చదువరులు కోపగింపక నన్ను మన్నింతు రని విశ్వసింతును.

"శ్రీపరాత్పరు నిత్యసేవలు సేయ
నోపి పుట్టువు సార్థ మొనరింపవలయు;
నాగెంపుబల్కులే రాణ దనర్చు
నాణిము త్తెపుగోవ లందురు బుధులు;
మంచి యొనర్చ్రటే మనపని కాని,
యెంచ దత్ఫలము నాసించుట గాదు;
నింద సేయుట కొక్క నిముసంబె చాలు,
నింద వాపికొనంగ నేర మెన్న టికి;
చెట్టు నెక్కించి నిచ్చెన దీయువాడు
ఎట్టివాడో. చెప్ప నెవ్వరి తరము?
సంతోస మెంతైన నుంతగా దోచు;
వంత సుంతైన గొండంతగా దోచు,
ధీరత్వ మెడలిన దేలి కా నరుడు
నీ రెండు కొలనులోని ఝషంబు మాడ్కి;
నూరు దారులు ద్రొక్కువార లెప్పుడును
నూరు కష్టంబు లొందువారలే సుమ్మి;
అలతికి నధికార మబ్బ టెన్నంగ
పులికి ఱెక్కలు వచ్చు పోలికి సుమ్ము"—

పొత్తము చిన్నదైనను గుణముల మొత్తము పెద్దది. ఇట్టి భాషా పోషకురాలికి మా యభివందనములు.

52 జూలూరి తులశమ్మగారు

శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారి ప్రబోధామృతముచే విజ్ఞానము నొంది యుత్తమ గ్రంథరచన చేయుచు నిప్పటికిని విద్యమాన లగు స్త్రీ రత్నములలో శ్రీమతి జూలూరి తులశమ్మగారొకరు. పుష్పలీలావతీ నామాన్తరము కల యేతత్కవయిత్రీ కృత మగు గులేబకావలి నాటకము చాలా బాగుగా నున్నది. వీరు పీఠికాపుర వాసినులు. శ్రీమతి రాణీ చిన్నమాంబాదేవిగారి గురుపరంపరలోని వారు. వారి సమకాలీన భాగ్యము బడసినవారు. వీరిచే వ్రాయబడినపొత్తములు—1. పద్మావతీ విజయము, 2. సుమతిచరిత్ర, (హిందూసుందరియందు ప్రచురితములు,) 3. రాణీభవాని, 1, 2 భాగములు, 4. భారతేతిహాసములు, 1, 2 భాగములు (ఆంధ్రప్రచారిణీవారివి), 5. ధర్మవిజయము, 6. గులేబకావళి, 7. ఉపనిషత్ స్త్రీలు అనునవి— ఇంతే కాక, అపుడపుడు గృహాలక్ష్మి పత్రికయందు ప్రచురించిన పద్యములును అగపడుచున్నవి.

వీరి గులేబకావళి నాటకము పద్యములు, కీర్తనలతో ధర్మవరం వారినాటకములతో సాటివచ్చునదిగా నున్నది.

అందలి ఒకరాజు పంచమపుత్రుండైన పరాక్రమకేతుడు తన తండ్రి యంధత్వము బాపుటకై గులేబకావళి యను గంధర్వకన్య యుద్యానమందలి పుష్పము కావలసినవాడై యది రోయుచు నేగుటయు, మధ్యమార్గమున మణిమాల యను మదవతిని నోడించి తన యన్నల విడిపించుటయు,కడకు గులేబకావళి యుద్యానము కేగి కార్యసిద్ధితోబాటు ఆ గంధర్వకామినీ కరగ్రహణసిద్ధిని గూడ బొందుటయు ననునది యిందలి యితివృత్తము.

తన్ను వలచి తనచేయి పట్టుకొని బ్రతిమలాడిన మణిమాలకు రాజపుత్రు డిడిన ప్రత్యుత్తరము:—

చక్కదనమును, ధనమును, నరసవచన
రచనయును గల్గ సద్గుణరాశి యగునె?
కాంతి, యందంబు, మృదుతయు గలుగు పూవు
సౌరభము గల్గు సుమముతో సాటి యగునే?

అని శీలము లేని సౌందర్యమును, సౌరభము లేని ప్రసూనమును దెగడిన పద్యమును, పరాక్రమకేతుడు గులేబకావళిం గాంచి—

"మరు డరిమురి నేయ గఱకుటమ్మును దూయ
జారిన యారవ సాయకంబో?
మేఘపటముల్లలో మెరసి నిల్చినయట్టి
విద్యుల్లతావళీ విలసనంబో?
నాదు ప్రాక్ఫల మిట్లు నవ్యమై ఫలియించి
కళల నొప్పెడి రత్నకందుకంబో?
దేవకాంతల నెల్ల ధిక్కరించెడునట్టి
సొంపు గల్గిన తనుసుందరంబో?
గాక యుండిన, వింతలౌ కళలు గల్గి
చూడ కన్నులు మిరుమిట్లు చొప్పడంగ
స్వప్నజాగరముల రెంటి జాడ గనక
యందమై మఱపుం గూర్ప నోప గలదె?

అను పద్యము, నిట్టే కొన్నిపద్యములును బాగుగా నున్నవి. 'పులికి పుట్టుమచ్చయును, నక్కకు పెట్టుమచ్చయును' వంటి జాతీయములు గలవు.

శంకరాచార్యుల శ్లోకముల కనువాదముగ జేసిన అపరోక్షానుభూతి:—

నిత్యమై నిర్మలం బయి నెగడు నాత్మ,
దృశ్య మగుచున్న జగమెల్ల పశ్య మగును,

దేన సర్వవస్తుతత్త్వంబు తేటపడునో,
అదియె సమ్యగ్వివేకం బటంద్రు బుధులు;

సర్వవిధ వాసనావళి సమయఁజేయు
నదియె శమ మని వచియింతు రార్య లెలమి;
బాహ్యవృత్తుల నిగ్రహపాటవంబె
దమ మటంచును మదిలోన దలపు మయ్య."

శైలీపరిణామ మిందు కానఁగును—

మోతీలాలు నెహ్రూ కీర్తిశేషు డైనప్పుడు, వీమె వ్రాసిన పద్యములు చాలా బాగుగా నున్నవి.

కట్టా! దైవమ! మోతిలాల్ నెహ్రుయే గన్పించెనే? నీ కిసీ!
పట్టై భారతజాతి కెల్ల శుభసంపాద్యంబె గావించువా,
డెట్టే పొట్టను పెట్టుకొంటి వయయో? యీనింద పో దింక, నీ
కె ట్టైనన్ భువి కీర్తి మాయు జుమి, ని న్నే మందునే రక్కసీ?

గుండె లవిసెను నీ పోకఁగూర్చి వినిన,
నట్టుడికినట్టు లుడికిపోయె జగము,
కీర్తిగా కింక లేదె నీ మూర్తి గనఁగ?
వెన్న వడపైచి, వ్రేల్నాకు విధము గాదె?

వృద్ధురాలై పీ రింకను నిప్పటికిని గ్రంథవ్యవసాయము సేయుచున్నా రన, నెంత చక్కని యోపిక యో యాలోచింపుడు.

వీరిని విమర్శించుటతో (శ్రీ) పంతులుగారి తరగతి ముగిసినట్లే యెంచవచ్చును— కేవలము గ్రంథనామము, గ్రంథకర్త్రినామము మాత్రము తెలిసిన పట్టిక పరిశ్కృతముగ నున్నది. దానిని యీ సమీక్ష కనుబంధముగ తుదిని చేర్చి చూపుచున్నము.

53 దొంతి రాజరత్నమ్మగారు

1934 వ సంవత్సరప్రాంతమున ప్రకటింపబడిన జనార్దనశతక మొకటి వీరిరచన కానవచ్చుచున్నది.

పద్యరచనమున చేయి తిరిగిన వీరి వ్యవసాయము ఒక్క శతకము తోనే ఆగిపోయినది. నిత్య మనారోగ్యముతో బాధపడు నీమెను భగవానుడు త్వరలో తనకడకు గొనిపోయెను.

"ఎందఱో పుట్టుచుందురు, ధర నెందరో గిట్టుచునుందు రయ్యా! నే
నందఱి జూచుచుండియు లయం బగు నీ తను వంచు నెంచి, నీ
యందు మనంబు నిల్పి యిక నైన భవాంబుధి పాలు గాని యా
చంద మెఱింగి నిన్గొలువజాల విచిత్రము శ్రీజనార్దనా!"

"నీరధికన్యకారమణ! నీ విమలాంఘ్రిసరోజయుగ్మముం
గోరి భజింత మన్న, బెనుగోతివిధంబున నా మనంబు తా
బారును వేయుత్రోవలకు బాపురె! యీ భవతారణం బికే
తీరున నాకు జేకుఱునో దివ్యకళానిధి! శ్రీజనార్దనా."

సుభగభావబంధురములు కాకున్నను, సుందరతరధారాసమంచితము లైన వీరికవనరీతులు చదువుకొలంది చదువ మన సగుచున్నవి.

కొన్నిపద్యముల ఎత్తుగడలు పతితలను పిలిచి పలుకరించునవిగా నున్నవి.

"చిక్కి కరీంద్రుడా మకరిచే శ్రమ జెంది సహింపలేక, 'నీ
వెక్కడ నుంటి వయ్య జగదీశ్వర! కావవె? శ్రీహరీ!' యటం
చొక్క నిమేషమాత్రమె యనూనవిధి న్నినువేడ, నాతనిం
గ్రక్కున బ్రోవవే ప్రణతకల్పకసన్నిభ! శ్రీజనార్దనా."

"గట్టిగ గట్టినాడ పటు కంకణ మార్తుల బోత్రితు నంచు, నీ
పట్టున దెన్ను గానని యపాయములో బడి పొక్కుచున్న నీ
పట్టిని గావలే దనెడు పల్కును మాయమ లచ్చి విన్నచో,
గట్టదె తాటియాకులను గర్ణయుగంబున శ్రీజనార్దనా!"

చక్కని యెత్తుగడలతో నారంభించి చమత్కారముగ పద్యము నంతటిని నడిపించువారు పద్యవిద్యారహస్యము తెలిసినవారే యనవలెను.

అట్టి విద్య నిట్టివారు పుట్టి నేర్తురో, పుట్టకయే నేర్తురో? ఇంక నీ యుగమునకు జెందినవారే బంకుపల్లి వేంకటరత్నమాంబగారు. వారిని గూర్చి మున్ముందు ప్రస్తావింతును.

వాఙ్మయలక్షణమున సంధియుగ మనదగిన నీ యుగ మింతటితో ముగిసినట్లే.

— మలితరము —

ఆంధ్రకవయిత్రులు

మూడవ తరము

ఆధునికాంధ్ర వాఙ్మయము

54 కాంచనపల్లి కనకాంబగారు [కవితావిశారద]

దేశోద్ధారకులు, వాఙ్మయపోషకులు, సంఘసంస్కారులు, సరస్వతీసేవకు లైన, పూజ్యులు శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులు గారి ప్రబోధమువలన జరిగిన స్త్రీజనతాభ్యుదయ బంధురప్రణాళికలో పాలు పంచుకొని, స్వయముగా కావ్యరచనలు చేసి పత్రికలు స్థాపించి, సంస్థలు నడిపి బ్రహ్మరథమును పట్టెడి మహిళలు కూడ నా యుద్యమ నిర్వాహకు లైనారు. అప్పుడు జరిగిన సారస్వతకృషిలోని కవయిత్రీ మణుల సమీక్షించినాము.

ఆ నాటినుండి నేటికిని సారస్వతసేవ యొనర్చుచు, చిరయశస్విను లైన కవయిత్రీమణులతో నీతరము నుపక్రమింతము.

ఆధునికాంధ్రవాఙ్మయరంగమునకు నాందీప్రస్తావము పచరించి అగ్రతాంబూల మందిన గౌరవము శ్రీమతి కాంచనపల్లి కనకాంబగారి దే.

"చదివిన పండితు లగుదురు,
విదితము గాకున్న వెఱ్ఱులె పురుషుల్;
చదివిన జదువక యున్నన్,
ముదితలు విద్వాంసురాండ్రు పుట్టువుచేతన్."

అను మహాసత్యమును ప్రపంచమున కెలుగెత్తి చాటిన ఆధునిక కవయిత్రీమండలచక్రవర్తిని యగు నీ శ్రీమతిని గూర్చి ముచ్చటించుటకు ముందుగ, ఈ యుగవాఙ్మయలక్షణము నొకింత పరామర్శింపవలసి యున్నది.

ఆంధ్రవాఙ్మయోద్ధారకుడు రాజరాజనరేంద్రుని నాటనుండి మొదలిడిన ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రలో అనువాదసాహిత్యము మున్ముందు మొదలకొన్నది. అటువెనుక పొడసూపిన ఆంధ్రప్రబంధముల కన్నింటికిని ఒకటె కావ్యాత్మ. ఏవో కళాపూర్ణోదయాదు లొండు రెండు భావిమార్గమునకు ముల్లు సూపినను, కడమవి యిల్లుగట్టి నిలువబడినవి కావు.

సుమారు 48 శతాబ్దము లవ్యాహతముగ దను లొరసి పారిన ఆంధ్రసారస్వత సంస్కృత మహాప్రవాహమునకు నాయకరాజుల యనంతరము మంచిబాటలును, నానకట్టలును నిబంధింపబడినవి. రాజాదరణ లేకయు, మహమ్మదీయ, ఆంగ్లేయుల పరిపాలనవలన గల్గిన అల్లకల్లోలమువలన శాంతికి భంగము వాటిలియు, భారతీయుల జీవితము నిరుపద్రవము కాకపోయినది. నిస్తులార్థప్రతిపన్నము లగు కావ్యశ్రేణి నుత్పాదించు కవికులము కానబడకపోయినది. అటుపై కరిగిన అనేకము లగు మార్పులతో బాటు మహిళాసంఘమునను వృద్ధిక్షయములు కలిగినవి. పురుషులతో బాటు కష్టములే కాక, మహమ్మదీయు పరిపాలనలో మతాంతర మానభంగాదులకు లోనుగావలసిన యవస్థల పాలుబడిన మహిళాలోకమున విజ్ఞానచైతన్యములు కొఱగాని వైనవి.

కాని 19 వ శతాబ్దిని సంఘసంస్కర్తగా నవతరించిన ఘనుడు శ్రీ వీరేశలింగముపంతులు పుణ్యమా యని వనితాలోకమున గలిగిన చైతన్యము నూతగా గొని, గరిట బట్టిన చేతనే నూతనముగా కలము బట్టి కావ్యసంతతి నుత్పాదించి వాఙ్మయోద్యానమున సుగంధపరీవాహమును వర్దిసల గ్రమ్మించివేయగల ఘనసారమతు లైరి. శ్రీ పంతులుగారు వెల

యింపజేసిన గద్యరచనము, నాటకరచనము, నైతికోద్బోధము లగు ప్రబోధములు, సంఘసంస్కారపరము లగు వ్యాఖ్యానములు, ఉప న్యాసములు, కథానికారచనములు, (శ్రీ) గురుజాడవారి ననుసరించి దేశ భక్తి ప్రబోధము వెల్లుబికినవి. ఇవి యన్నియు గడచినతరమునందే ఆరంభింపబడియు నీ యుగమున బహుళవ్యాప్తి నందినవి.

ఇవియే కాక, (శ్రీ) రాయప్రోలు మున్నగువారి ఆచార్యకత్వ మున వెలసిన జాతీయకవిత్వము, రాష్ట్రోద్బోధము, భావకవిత్వము పేరిట ఖండకావ్యములు హెచ్చుగ నీ కాలమునుండి కాంచగలము.

ఇట్లు వైవిధ్యముతో విస్తృతి నందిన కావ్యప్రపంచమున మహిళ లెట్లు పాలు పంచుకొనిరో పరికింతురు గాక!

ఇక ప్రస్తుతము ప్రస్తావింపబడిన

(శ్రీ)మతి కనకాంబగారు— బహుగ్రంథకర్త్రి

బహుబిరుదసంధర్త్రి. ఆమె కడు పిన్నవయస్సునుండియు మనో హార మగు కవనము చెప్పగల్గినది. తన బాల్యమున వారి వారికి వ్రాయు లేఖలు కూడ పద్యాత్మకములే. ఈమె శైశవమందలి కవితాభ్యాసం గ మును జూడ కవిత్వ మీమెకు తోడబుట్టు వేమో యనిపించును. "ప్రవేదిశే (ప్రాక్తనజన్మవిద్యా" యన్నట్లు, ప్రాక్తనజన్మసంస్కారబల మున నీ యమ కవయిత్రీమణిగా జన్మించె ననవచ్చును.

పల్నాడుసీమలోని దుర్గి గ్రామమున విజయసంవత్సర శ్రావణ శుద్ధాష్టమి ఆదివారమున (3—9—1893) జన్మించిరి. తండ్రి రంగారావు గారు. తల్లి రంగమ్మగారు. వారి యింటిపేరును కాంచనపల్లివారే. బాల వితంతు వగుట, నీ (శ్రీ)మతియు దండ్రియింటిపేరునే తనకును ఇంటి పేరుగ నైకొనిరి.

బాల్యముననే తండ్రి గతించుటచే, తల్లి రంగమ్మగారు కొలది యేండ్లు కనువిప్పని పసిపాపలతో గుంటూరు చేరి యట నొంటరితనమున పలుబాధలు పడిరి. 1906 లో నెల్లూరునందలి వారి ఆప్తబంధువు లగు మంగు రామానుజముపంతులుగారును, పంగనామాల వెంకటరంగారావు గారును ఆదరించి ఆహ్వానించుటచే, నా పసికూనలతో నచటకు తరలి యచటనే జీవితశేషము గడపిరి.

బాల్యమునుండియు నిరుపమానప్రతిభాప్రపత్తులు గనబఱచుచు, అసాధారణధారా విశేషముతో తోడిచెలులతో గూడ కవిత్వపద్ధతిని సంభాషించు నీయమ ప్రజ్ఞావిశేషముల జూచి యట్టి ధీమానిత జీవితము వ్యర్థ మగుటకు విచారించి, వీరి పెదతండ్రిగా రగు మంగు రామానుజము పంతులుగారు ఈమెతనువు సార్థక మగునట్లు విద్యాబుద్ధుల తీర్చి దిద్దిరి. అప్పటినుండి స్వయముగ కృషి చేసి యెన్నో పరీక్షలలో ఉత్తీర్ణురాలై, యెన్నో పదవులను బొందుచు, నెన్నో సన్మానముల బడయుచు, మెల్లగా నున్నతవిద్యకై మద్రాసు చేరిరి. అచ్చట కూడ విద్యాపరీక్షలో కృతార్థురాలై ఆంగ్లభాషయందు B,. A. పరీక్షలో విజయము పొంది, సాటివారిలో మేటియయి క్రమక్రమముగ క్వీనుమేరీ కళాశాలా ఆంధ్రోపన్యాసపదవిని వన్నెకెక్కిరి. అనితరసులభము లగు సన్మానము లందిరి. మాక్మిలన్ కంపెనీ వంటి ఆంగ్లవిద్యాసంస్థలకు ఆంధ్రగ్రంథములు వ్రాసి యిచ్చిరి. మద్రాసు యూనివర్సిటీ పరీక్షాధికారిపదములను, తెలుగు పాఠ్యగ్రంథ నిర్ణాయకసంఘ సభ్యత్వమును పొందిరి. శ్రీ కేసరిగారిచే స్వర్ణకంకణ బహూకరణము నందిరి. ఇట్లు వన్నెయు వాసియు నొంది, బాల్యమునుండి యంతరంగమున ప్రగాఢముగా ప్రవర్ధమాన మగుచున్న ఆధ్యాత్మికచింతనాబలమున చెన్నపురియందు ఉద్యోగవిరమణము చేయగనె, విజయవాడకు వదాన్యచక్రవర్తి లని పేరుగాంచిన శ్రీ చుండూరి వెంకటరెడ్డిగారిచే నాహూతులై వచ్చి, తమ గురుదేవు లగు

శ్రీ అమృతానందస్వామి ఆదేశానుసారము త్రిలిఙ్గవిద్యామహాపీఠము నెలకొల్పిరి. అచట తెలుగుకవిపండితులను మన్నన సేయుచు, విద్వద్వరులచే దాను మన్నన వడయుచు, ఘను లగువారిచే బరాబసుల నందుకొనుచు, అబలల కిట్టి అంచితసత్కారము లరుదు గదా యని యెల్లరు నబ్బుర మందునట్లు సార్థక మగు మనికి గడుపుచున్న సాధ్వీలలామ యీమె.

శ్రీమతి కనకమ్మగారిని గూర్చి వ్రాయ దొరకొనినంతనే నాచి, మొల్ల, తరికుండ వెంకమాంబలు స్మృతికి వచ్చుచున్నారు. వారివలె బాలవితంతు వగుట, తండ్రిగృహానామమునే తన వ్యవహారమును సలుపుట, దైవచింతనతో తనువు గడుపుట, తాత్త్విక ఆధ్యాత్మిక వైదాంతిక భక్తివిషయములపై చవులూరు కబ్బములు చెప్పుట,మున్నగున వన్నియు వారికి నీమెకును సమానధర్మములే. కాని, శ్రీమతి కనకమ్మగారికి వారందఱకంటె విశేషప్రాముఖ్యము లింకెన్నో కలవు.

ఆమె పట్టి విడువని సారస్వతశాఖ లేదు, చేసి విడువని కావ్యభేదము లేదు. అనుభవింపక వదలిన గౌరవపదవి లేదు. ఆహరింపక వదలిన అధికపదము లేదు. అతిగంభీరముగ పండితులకు సహితము కొరుకుబడని పరమాద్వైతభావమును చిత్రించిన లేఖినితోనే, అతిసులభధోరణిని లౌకికకథానకప్రస్తావములను హాస్యరసానుప్రాణితముగా రచించి మెప్పించగల మనీషి.

ఔను. సిద్ధహస్తుల కృతీసౌభాగ్యము లిట్టివే కదా!

ఇంక నీమె రచనల పేర్కొందును:—

1. 1905 లో అనగా ఆమె పండ్రెండవయేటనే సింహపురీనాథుడు రంగభర్తపై జెప్పిన రంగశతకము. ఇది యామె తొలియత్నము.

2. 1907 లో అమృతవల్లి యను నవల. కీ. శే. పండిత నటేశనుశాస్త్రి గారి "దిక్కోట్రియుకోశంబైగల్" అను తమిళకథానకమున కిది యనువృత్తము. దీనినే మఱల 'రాధ' యను పేరున పునర్ముద్రణము గావించిరి.

3. గౌతమబుద్ధచరిత్రము
4. పాండవోదంతము } గద్యకావ్యములు.

5. 1912. లో కాశీయాత్రా చరిత్రము.

6. 1919. లో జీవయాత్ర. ఆధ్యాత్మికకావ్యము.

7. 'మహావిద్యానాటక మను నామాన్తరము కల హంసవిజయము' అను వైదాంతికనాటకము.

8. 1927. పద్యముక్తావళి.

9. 1928. కాళిదాస కృతి కనువాదముగ శాకున్తలనాటకము.

10. 1931, రామాయణకథాసంగ్రహము (సంస్కృతగద్యము)

11. 1935. అంబాస్తవము. 12. 'శైలి' అనుకావ్యము 5000 పద్యములు. 13. అమృతానందబోధసారము. 14. ఆనందసారము. 15. చక్కనికథలు (కథానకములు) 16. తోమాలియ— ప్రాస్తావికపద్యసంపుటి.

అను బహుళోక్తిమయ గురుతరకావ్యపరంపరను వెలయించినవారు.

వీరి వైదాంతిక దృక్పథము వీరి గురుదేవులు అమృతానందస్వాముల యనుగ్రహోపపన్న మగుట వీరి వివరణము కూడ తదనుయాయియే.

వీరి కావ్యములను సవివరముగ విమర్శించు నుద్యోగమునకు బూనినచో నదియే యొక పెద్దగ్రంథ మగును, వెదకుద మన్నను, నెక్కడను స్ఖాలిత్య మగుపడక పసవులవోలె నిర్దుష్టము లగు పదభావముల తోడి రచనావిశేషము లీ యుమ కృతివిన్యాసములు. వీరి కావ్యము

లన్నిట మకుటాయమానము లీమె జీవయాత్రా, హంసవిజయములు. జీవుడు బ్రహ్మసాక్షాత్కారము నొంది అంతైక్యము చెందువఱకు పృథగ్వస్తువుగా పరిగణింపదగునేని, అట్టి జీవుని యైహికాధ్యాత్మికజీవిత యాత్రావర్తనమే యిం దితివృత్తము. ఈ జీవుడే యిందు నిరంజన నాముడై పొందుపఱుపబడి యున్నాడు. కావ్యోపదిష్టమైన వేదాన్త మును వివరింప బూనుటకంటె, పఠితలను స్వానుభవానందమునకు నూల్కొలిపి యూరకొనుట యుత్తమము. "జీవయాత్ర" లక్షణరూపమై యుండ, 'హంసవిజయము' లక్ష్యపూర్వముగా నున్నది. ఈ గ్రంథముల యందు అడుగడుగున ఆత్మవిద్యాభిమానము, గురుదేవ పతిభక్తులూ నగ్గ లముగ నగపడుచున్నవి. ఆత్మసాక్షాత్కారము చరమగమ్యముగ నీమె యీ కృతుల నిరూపించినది. అందును స్వస్వరూపావస్థానలబ్ధియు, అంత శ్చక్షుర్దృష్టియు, అమనస్కానుభూతియు నీమెకు ప్రీతిపాత్రములు.

ఒక్కొకపట్టున దుర్గ్రాహములుగా నున్న యీమె తత్త్వము మఱల వీరివ్యాఖ్యనే కోరుచున్న దని తద్జ్ఞ లందురు.

శివ, రామ కృష్ణుల కభేదాధ్యవసాయము భజించుట యీమె యభిమతాంశములలో నొకటి.

'రాముం డని, కృష్ణుం డని,
నీ మహిమలు తెలియలేము, నీనామములన్
గామింతురు వేర్వేరుగ
రామా ! శివ రామ కృష్ణ! రామా! రామా! "

మీా కిపురకుఁ భేదము
లేకుండుటచేసి యిట్టి లీలలు చేయఁ
మీాకే తగు... ... ..."

సోదర స్త్రీలోకమును గూర్చి యెచట వ్రాసినను, చాలా ఉదారముగను ఉన్నతముగను సంభావించి చిత్రించిరి. అట్లని వారి అవినయమును సహింపలేదు.

వేదాంతవిషయముల నీమె యమృతలేఖిని తేజోమయమై యెట్టి మహోదార గంభీర పథముల విహరించినదో, యట్లే వ్యవహారపంథల సులలితమై లౌకిక కుతంత్రముల సునిశితముగ పరిహరించినది.

మహిళల నేటి విశృంఖల వృత్తినిగూర్చి నాయకు డాడిన మాటలు:—

"చదువ జదువ జదువ సంసారమూ లేదు,
వంట లేదు, కడుపుపంట లేదు,
మంట మగని జూడ మహిళాసభల నుంట
చదువునకు ఫల మగు శాంతి లేదు."

ఇట్లు నాయకుని యీ సందియమునకు మంత్రియు బాగుగనే ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

మగవారి చదువును గూర్చి వేరే సందర్భమున:—

చదివినాడు గాని, సంశయమూ పోదు,
చదువ చదువ దెలివి సన్నగిల్లె,
పిదప జూడ వీడు మొదటనే పోలుగా
గుణము కుదుర దేమి కొట్టుకొందు ?"

ఈమె పుణ్యాన్న వీని నింతతో వదలినది. "చదువుకన్న మేలు చాకితనము''అని పంచపాదిం జేసి యీ యాటవెలదిచే నీ చతుష్పాత్తును నాడించి విడిచినదికాదు— అని యొకరు చేసిన సమీక్ష బాగున్నది.

ఇంక నెన్నో పద్యములయందు సంఘమందలి కుళ్లును బైకి దీయుటలో నేమాత్రము వెనుదీయక నిర్భయముగ వెళ్ళగ్రాసినది.

ఇక నీమె యుపయోగించిన యుపమా లన్నియు ననిదంపూర్వ ములు. అనన్యస్పృష్టములు. లౌకికతంత్రమునుండి గ్రహింపబడినవి.

"జగము మఱచువాడు భగవంతుడా, భక్తు
డా, యనాథుడా, యథార్థ మెద్ది?
పాల గలసి వెంట బైలువచ్చెడు నీరు
పాలో, నీరో? తెలియ బలుక వశమె.

"గురుజనముల సేవింపక
పరమార్థముకొఱకు గ్రంథభాండాగారం
బరయుట వీణె మృదంగము
గర మర్థించెడు గతి గద గానంబునకై."

"త్రిప్పి త్రిప్పి త్రిప్పి తిన్నన నిలు జేర్చ
గొడ్డు వెంట నంటి గొల్లవాడు;
త్రిప్పి త్రిప్పి జీవు దిద్ది పోచును గడ
తత్పరుండు హరి పరాత్పరుండు."

ఇట్టి వెన్నో వారి కావ్యముల లెక్కకు మిక్కుటముగా నున్నవి.

ఈమె కావ్యములందు దడవని లోకోక్తులు, సామెతలు భాష యం దెన్నో పరిశిష్టములై యుండవు. ఇక శబ్దాలంకారములు, అర్థాలంకారములును దద్గ్రంథమున కెంతో రసపుష్టిని జేకూర్చినవి.

కొన్ని యెడల నీమె భావము లెంత నూత్నములుగనో భాసిల్లినవి. అందు చత్వారము నాధ్యాత్మముతో కూర్చి మెలపినది:—

"చుట్టు చేర్చిన సామగ్రి గిట్ట దింక
దూరదృష్టి బరాత్మను జేరవలయు
ననుచు బోధింప గాబోలు నబ్జభవుడు
దృష్టిభేదంబు నలుబదియేండ్ల కొసగె."

తిరుమలను గూర్చిన వర్ణనము:—

భక్తి హరిని వెదకు బాటసారుల కది
విశ్రమింపదగిన విడిదికాగ
వేంకటేశ్వరుండు వేడ్క నిర్మించెను."

... ...

ఇక లోకవృత్తమును గూర్చి—
"తెలియ మను కొనువారలె తెలిసికొండురి
తెలిసికొంటి మన్నారలె తెలియకుందురి."

ఈమె రచనలో కోరిన శైలి కోరినట్లు బడయవచ్చును. సామాన్య లక్షణము జెప్పవలె నన్న, హిమగిరిశృంగమునుండి జాల్వారు గంగా ప్రవాహమువలె గంభీరగమనవేగము కలదై చిన్నారి గీతమునను, చెన్నారు వృత్తమునను సమగతి నలరారినది.

చిన్న పద్యములలో తెలుగుపదములతో అంత్యపదనియమము పాటించిన పట్టులును గలవు. తెలుగుపదములతో శబ్దాలంకారముల సవదరించు టెంత సుకరమో అనుభజ్ఞు లెరుగుదురు.

"కామి యైనవాడు కల్లసంసారము
లో మునుంగు నాత్మలో గలంగు."
ఇట్టివె న్నని వివరింపను?

ఇక నీమె శాకున్తలానువాదము సామాన్యముగ నున్నది. ఒక చిన్న యుదాహృతి. "సరసిజమనువిద్ధం" అను శ్లోకమునకు:—

"జలజము రమ్యమే యగును శైవలసంగత మయ్యు నెంతయున్,
మలినమ యయ్యు జందురునకు మచ్చ మఱింతయు లక్ష్మి గూర్చు, వ
ల్కలముల నైన నీ కలికి కాంచు విశేషమనోహరత్వమే;
యిలపయి సుందరాకృతుల కెద్ది యలంకృతి కాలదే కదా."

ఈమె తన హంసవిజయనాటకమున నొక M. A. పాత్రధారిణిని సృష్టించి సంస్కారభావము వెలిబుచ్చినది. టొమాటోలీగా డను వాని నోట నెన్నియో కుహనాసంస్కారముల దూర్పారఁబట్టినది. సంస్కృత మునకు శ్లోకముల బచరించిరి. జీవయాత్రా హంసవిజయాదుల ప్రధాన రస మగు శాంతము బాగుగా పోషింపబడినది. తమిళ, కర్ణాట. మళ యాళము లగు దక్షిణదేశభాష లన్నియు నీమెకు వశవర్తులే.

వీరి హంసవిజయమును శ్రీ కూచిమంచి సుబ్బారావుగారు హిందీ లోని కనువదించిరి. వీరి కొన్ని పుస్తకములు యూనివర్సిటీలలో పాఠ్య గ్రంథములుగా నిర్ణయింపబడినవి.

ఇంగ్లీషు తత్త్వవేత్తలు నిర్వచించినట్లు, 'Poetry is the Criticism of life' అను నుడి జీవయాత్రయందు శ్రీమతిగారు సిద్ధము చేసిరి. 'తదదోషౌ, పరిష్కృతౌ చ వాగర్థౌ.........' అని విశ్వ శ్రేయస్కరకావ్యలక్షణముగా మనపెద్దలును నిర్వచించి యుండిరి కదా !

ఏవం విధ గురుతర కావ్యనిర్మాణము చేసిన శ్రీమతి కనకమ్మగారి వలన 'గార్గేయి, మైత్రేయి, సులభాదుల వలెనే భారతదేశప్రశస్తి యినుమడించును.

"నీ నెవ్వరు శాసింపగ?
నానారూపాత్మకుండు నారాయణుడే.
లో నుండి బుద్ధు లన్నిటి
దానే ప్రేరేప, భ్రమ వృథా నా కేలా !''

అని యామె వ్రాసికొన్న ట్లిది యంతయు భగవత్ప్రేరణవలన జరిగినదే.

ఆమెను గూర్చి శ్రీ చెళ్ళపిళ్ళవారు వ్రాసినట్లు,

"ఇట్టి యెడద యే సాధ్వికి
గలుగు, ప్రస్నె మెంతో సలుపకున్న?..."

సాధ్వికే కాదు— పురుషులకు మాత్రి మిట్టి యెడద యబ్బునా?

"ఇట్టి దుర్భిక్షకాలమం దెపుడో పూర్వ
ముపనిషత్తుల వినబడు నువిదల తల
మానికంబును బోలెడు మగువ యొకతె
పుట్టె మన భారతీయుల పుణ్య మనగ."

అనునది ప్రత్యక్షరసత్యము— ఈమెవలె సమకాలీన మహాపండిత ప్రిస్తుతి గాంచి యెసగిన మహీతురా లింకొకతె కనబడదు. ఎంతటి మహితచరిత యయ్యు, నీ మానిని తనతోడి మగువలగౌరవమును సమయము వచ్చినపు డెల్ల కాపాడుటకై కంకణము గట్టియే యున్నది.

"చదు వనగా శ్రీ (స్త్రీ) హృదయము
చదువుట, వేరొండు గాదు చదువులవానిక్
ముదితల కృప లేకుండిన
విదితం బగు నెట్లు బ్రిహ్మవేత్తల కైనన్?"

తమ తెలుగుల తోబుట్టువుగా నీమెను చెప్పి నిండుగరువమున తలయెత్తి యీమెకు పండుహృదయమున దల వంచని తెలుగుబిడ్డ లుండరు గాక!

55 గుడిపూడి ఇందుమతీదేవిగారు

ఆమె సాధుమూర్తి. మూర్తీభవించిన సుకృతము. పరిణతప్రజ్ఞను తోణికిస లాడని నిండుకుండ. నిరాడంబర యగు నిగర్వశీల. పెద్దకాలపు టువిదల తలపునకు దెచ్చు ముచ్చటగు ముత్తైదువుముస్తాబు! నాసను అడ్డబాసయు, కురులు ముడిచి కూర్చిన యొప్పగు కొప్పు, అన్నిటిని మించి అమాయకత్వమున నందగించు పొందమ్మిమోము. తెలికాంతులు వెలిజిమ్ము కన్నుదోయి, ఫాలమున పట్టెడు కుంకుమబొట్టు, కలుపు గోల్తనముతోడి కమ్మనినేస్తము, సహజసరళము లగు సల్లాపములు, ఒరులమనసు నొప్పింపని మెత్తని మెలకువతీరు, చూచినంత చిత్తమున హత్తుకొను సౌరు గల ఆ పెద్దయిల్లాలు శ్రీమతి గుడిపూడి ఇందుమతీదేవి. ఆపుణ్యాంగన ప్రథమదర్శనము ఇంకను నా కన్నుల నిలిచియే యున్నది. చేరువైనంత చేతు లెత్తి మొక్కజేయునంత మూర్తివాల్లభ్యమునకు మరొక్క మారు మనసార నమస్కరించి సారస్వత బంధువునై యామె యాత్మజీవితముతోడను, కావ్యజీవితముతోడను మీకు పరిచయము కల్గింతును.

✓ 1 అంబరీషవిజయము, 2 లక్షణాపరిణయము, 3 తరుణీశతకము, 4 రాజేశ్వరీశతకము, 5 నీతితారావళి, 6 నరసింహశతకము, 7 లోకావలోకనము, 8 సోదరి, 9 గోపిలాపము, 10 ఆంజనేయస్తుతి, 11 జన్మభూమి అను పద్యాత్మకకావ్యములను, 12 నర్మద యను నాటకమును, 13 గాంధీకీర్తనలను, 14 రామకథామంజరి యను గద్యమును రచించిన యీ యుత్తమకవయిత్రి మతుకుమల్లివారి యాడబడుచు. ఈమె తాత నృసింహశాస్త్రిగారు బొమ్మదేవరజమీందారుని ఆస్థానకవి. బహుగ్రంథకర్తలు. ఈమె సోదరులు నరసింహశాస్త్రిగారు కూడా గ్రంథకర్తలే. వీరివంశమున ప్రసిద్ధ లోకరు కనకశాస్త్రిగా రనువారు మంత్రి

శాస్త్రవేత్తలై పాము కరచి చనిపోయినవారిని బ్రదికించి రట. వీరిలో సింకోకరు మాధవశాస్త్రిగారు. వారును కవులే. వారి సతి మాంచాల వాసుదేవకవి కుమార్తె. ఆమెయును కవయిత్రియే.

ఇట్లు వంశరక్తమునుండి పారంపర్యముగను, ఉగ్గుబాలనుండి యుబుసుపోకగను నలవడిన కవితాధోరణితో పచేళిమమైన హృదయ సంస్కారము కల యీమెను పెండ్లియాడినవారు శ్రీ గుడిపూడి రామారావుగారు. వారి వంశమును సుప్రసిద్ధమే. వీరి పూర్వపు వాస స్థానము ఆత్మకూరు; ఇప్పటి యావాసము విజయవాడ. ఇందుమతీదేవిగారొకవర్షము పెద్దగా కనకాంబగారితో సమవయస్కయే. యీ యమ కలమున పండిన పంట గాక, కడుపున పండిన పంటగా నొక పుత్రిక కలదు.

వీరి కావ్యములలో లక్ష్మణాపరిణయము, అంబరీషవిజయములు ప్రబంధలక్షణలక్షితములు. లక్ష్మణాపరిణయము నాలుగాశ్వాసములు. అంతయు పూర్వపుపోకడయే. అధునాతన యుగమునందలి స్త్రీలును పూర్వరచనలను బోలిన రచనలు చేయగల రని నిరూపించుటకే యిట్లు వ్రాసి రేమో ? రచనలో క్రొత్తపద్ధతి గానరాదు. అట నట భావముల పోకడ మాత్రము విశిష్టముగా నున్నది. ఇది యీమె పదునేడవ యేట రచించినది. "పూర్వగ్రంథపఠనమున గల్గిన అభిలాషతోడుగా వాని ఛాయలనే కళాయాత్ర సాగించితి నని వారే గ్రంథాదిని వ్రాసికొనిరి. ఆ మాటలు సత్యము లని కావ్యవిమర్శకు గడంగిన తెలియును.

ఇందు భాగవతకర్త పోతన నెక్కడ పిలిచిన నక్కడ హా ! యనుచున్నాడు.

"బాలేందురేఖ దోచిన । లాలిత యగు నపరదిక్కు లాగున"

అని యున్న పోతనగారి పద్యముం గాంచి—

"అల చంద్రరేఖ దోఁచిన । వెలుగొంచెడు పశ్చిమాశ విధమున"

అను వీరి పద్యమును జూడ నక్కఱ లేదు.

లక్షణ శ్రీకృష్ణునికడకు చిలుకను ప్రుత్తెంచినప్పుడా చిలుకను గూర్చి—

"అల శ్రీ ద్వారక కేగెనో ? నడుమ నాధ్వాయాసముం దీర్పగా
ఫలవృక్షంబుల యందు నిల్చెనో ?......"

అను పద్యము "పోతన్నగారి 'ఘను డాభూసురు డేగెనో ? నడుమ మార్గశ్రాంతుడై డస్సెనో ? ......" అను పద్యమును జూచి వ్రాసినది.

"బొమ్మలపెండ్లిండ్ల పొలుపొందగా జేసి
వేమారు చెలులతో వియ్యమందు."

అను పద్యము పోతనగారి పోత యని వేరే చెప్ప నక్కఱయే లేదు కదా !

శైలియందును భాగవతభక్తురాల ననిపించుకొనవలె నని వీరి సంబరము.

"అట్టి త్రైలోక్యనిర్మాత, హరుని తాత,
వాగ్వధూనేత, చిత్తసంభవుని భ్రాత,
ధాత ననిశంబు మదిలోన దలచుదాన..."

శుద్ధఛాందసుడును, మది దప్పిన ముదివేలుపు నైన బ్రహ్మగారు "చిత్తసంభవుని భ్రాత" గా పొగడ్త గన్నారు.

ఇంకను శ్రీనాథ పెద్దనాదుల యనుకరణములును వేంకటశాస్త్రి గారి యనుకృతులును పెక్కులు గలవు.

ఇవి తప్పించిన లక్షణా బాల్యవర్ణన మెంత యుజ్జ్వలముగా నున్నదో కాంచుడు:—

"చెలులు వజ్రపు డోలల చెలువ నుంచి
లీల నూచుచునుండ నబ్జాల మెరయు,
నలరు మానసవీచికలందు దూగు
మున మలర్చెడు రాయంచకొదమ బోలి.

"నన్ను గన్న తల్లి! నాదు నోములపంట!
నాదు ప్రాణపదము! నా ధనంబ!
యనుచు తండ్రి ముద్దులాడిన గని నవ్వ
నమలరదనకాంతు లలమికొనగ."

"మృదుకరము సాచి జనకునిమోవి కేగయ,
నాత డానందవారిధియందు దేలు;
కన్నబిడ్డల యాశ్లేషఘనసుఖంబు
కంటె సుఖ మింక నరునకు గలదె ధాత్రి?"

"మిసిమి మీగడ పస మీరు మృదుల వాక్య
ములను దొట్రిల పల్కెడు పుత్త్రిపల్కు."

ఎంత మనోహరముగ నున్నదో కాంచితిరా వర్ణనాపద్ధతి!

చిన్న చిన్న జాను తెలుగుపలుకులతో, దిద్ది తీర్చిన గీతులలో, కమ్మని తేనెయూట లెట్లూరించినదో? రసపరిపూర్ణ మగుగీతము కన్న వృత్తము పాడిచినదా? కావ్యశిల్పమనోహరత గలనాడు గీత మైనను, వృత్త మైనను నొక్కటె. అది లేనినాడు రెండును లేనివే. గీతములు వ్రాయుటయం దొక యశిక్షితపటుత్వ మీమెచేతియందు కలదు. అది వీరి 'సోదరి' యను చిన్నకృతిని మఱింత శోభావహముగ గన్పడును. నర్మద— ఇది యైదంకములు గల నాటకము. ఇది వీరి యిరువదేడుల వయసున రచింపబడినది. షోడశచక్రవర్తులలో నొక డగు పురుకుత్సు నకును, నాగరాజనందిని యగు నర్మదకును జరిగిన కళ్యాణమే యిందలి

గాథ. ఇందలి నాయిక యగు నర్మదప్రతాపాదులు చక్కగా పోషింప బడినవి. శైలి ప్రసాదగుణసమంచిత మగు ద్రాక్షాపాకము. రసము వీర శృంగారము. నాయకుడు ధీరోదాత్తుడు. నాయిక శౌర్యోపజీవి యగు శీలవతి. ఇట్లు నాటకము పూర్వోక్త లక్షణలక్షితమై యున్నది. ఇందు శౌర్యమే నాయికానాయకులకు శుల్కము. ఇందలి ఉపనాయక పద్మ తన ప్రియుని వర్ణించిన సొబగు:—

"అక్కట ! యా ప్రసన్నవదనాంబురుహంబు, నేత్రముల్,
చక్కెరవిల్తువింటి నెకసక్కెము లాడగ జాలు కన్బొమల్,
నిక్కు భుజంబులున్, సుహరినీలకచంబులు, దీర్ఘబాహులున్,
చక్కని పెన్నురంబు మది సారెకు గన్పడు నేమి సేయుదున్ ?"

"చొక్కపు మేల్మిబంగరపు సోయగముం గని నవ్వు దేహమున్,
చక్కగ దిద్దిన ట్లమరి సంపెగ గేలి యొనర్చు నాసయున్,
చిక్కని పాలు చక్కెరయు జేర్చినటుల్ జవులీను పల్కులున్."

ఇందలి శైలి యంతయు నిట్లే సౌమనస్యము ఘటించినది,

తనయెడదు విముఖయై క్రోధారుణితవదన యైన నర్మదను తలచి తలంచి చిత్రసేనుడు క్షోభించిన విధము—

"ఆ యభిజాత్యసంపదయు, నా పటునిష్ఠురవాక్యశరౌఘమున్,
నా యురుధైర్యసాహసము, లా మహితాతిగభీరమానసం,
బా యసమానపౌరుషము, ఆ ఘనరోమకషాయితాక్షులున్
నా యువతిం దలంచిననె హా ! యిదె గుండెలు ఝల్లు ఝల్లనున్."

"మండలీకృత ఘనధనుర్దండ మొప్ప
ప్రళయరుద్రుని పగిది రౌద్రంబుతోడ"

అంశుమంతుడు విక్రమించెను.

ఇక సంబరీష విజయమున:- చక్రము వెన్నంటినపు, డామునికి గ్రోపి మునిరాయడు దూర్వాసుని యగచాట్లు:—

తపసియును జక్రజాతవేదనకు నోర్వ
కవని యదురగ, జెమ్మట యలముకొనగ,
జడలు జీరాడ, కాషాయశాటి యూడ,
తనువు గంపింప, బరువిడె దశదిశలకు."

"తడబడు, నటు నిటు నడచును,
బుడిబుడి పర్వెత్తు రొప్పు పుట్టగ, నిలువం
బడు, వెనుక తిరిగి మఱి దిగ
బడు పల్లములందు, క్రిందపడు, వడి లేచున్."

దండ మొక దిక్కు, మహీతకమండలు వొక
దిక్కు, జపమాల మఱి యొక దిక్కుగాగ
సంభ్రమంబున బర్విడు జటిలుని."

అగచాట్లన్నియు నచ్చుగ్రుద్దినట్లు చూపు నీ గీతము లన్నియు నమృతపాతములుగా నున్నవి. కందము మధురమాకందమే. అది 'డ' ప్రాసతో ప్రాస్వాక్షరములతో నుండి అచ్చతెలుగునుడికారపు సొగసులతో మునిరాజు తడబడుచు లేచుచు పరువిడుచున్నటులే తోపింప జేయుచున్నది.

ఇందు పోతనగారి "అడిగెద నని కడువడి జను" అను పద్యచ్ఛాయలు కలవు.

"కాలిబంగరుటందెలు ఘల్లు రనగ
గడగి తెక్కలు నల్లన గాలి వీవ
చిలిపికన్నుల నవ్వొల్కు చెలువు గుల్క
కలికి కరమున వ్రాలిన రాచిల్క" ను

"చక్కని యా కన్యామణి
ముక్కును వ్రాయంగలేక మునినాథుడు దా
చిక్కిరిబిక్కిరి జేసెను,
నిక్కము జెప్పితిని నీకు నీరజనేత్రా !"

అను చిలుక వాక్యమునందలి లక్షణాదేవి ముక్కును ఇందుమతీ దేవిగారు సతితలకు చక్కగా ఉపలక్షింపజేసినారు.

ఇంకను నచ్చటచ్చట విరహవర్ణనములు, శరద్వర్ణనములు మున్నగునవి బాగున్నవి.

'సోదరి' యను చిన్నకావ్యమునందు సామాన్యముగ మన యిండ్లలో జరుగు నిత్యవ్యవహారకాండలోని సంభాషణాదులలో, సంఘట నాదులలో మానవులు చూపు ఆంగికాభినయాదులను కన్నుల కగపడు నట్లు చిత్రించిరి.

అందలి నాయిక తన వదినగారి గయ్యాళితనముచే పుట్టింటికి రాక పోకలు పోయి, అన్నగారి సాధుత్వము పెంపున చాలకాలమునకు జూచుట తటస్థించిన తన మేనగోడలిని నొక గృహిణి యాదరించిన తెఱగు—

"ఒడిని బాల నుంచు, నొయ్యన ముద్దాడు,
శిరము మూరుకొనును, చేత నిమురు,
కనుల నీరు నించు, గనుగొంటి నిన్నాళ్ళ
కమ్మ! ని న్నటంచు హర్షమందు"

చూచితిరా ఈ స్వభావోక్తి! అన్నా చెల్లెండ్ర చిరవియోగా నన్తరము—

"అన్న యంట, చెల్లె లనురాగవతి యంట,
మానసములు ప్రేమమయము లంట,

పాలపోజులకు సందర్శనం బంటు—
ఎట్టు లుండ్రదు వార లెంచి చూడ ?
"అన్న చెల్లెలి హార్ష మంతంత గాదు,
చింతగింజను మొలవేసి పంత మొప్ప
పులుసు ద్రాగితి మంచు నుప్పొంగుచుండ్రి."

ఇంత వ్యంగ్యముతో ఊరుకొన లేక "మెలతలకు పుట్టినింటిపై మెండు ప్రేమ !...... అని వాచ్యము కూడ జేసిరి. "సత్యసుందరముగా నున్న స్వభావవర్ణనలు మనసున కింపు గూర్చునట్లు వ్రాయుటకు వీరే తగినవా రనిపించును.

రాజేశ్వరీశతకమునందలి పద్యముల కొక మచ్చు:—

మురిపెంపు పెండ్లికూతురవై శిరము వంచి
  శర్వుపై దలబ్రాలు జల్లునాడు
పాపపేరులు గాంచి భయపడ్డ చందాన
  నొక్క చెంపను లజ్జ నొదుగునాడు,
వల్లనమృదుపాణి పద్మంబులను బ్రీతి
  యొప్పార హారునంఘ్రి లొత్తునాడు,
అర్ధశరీరంబు నాక్రమించియు నంత
  బాయక నెవ్వేళ బఱగునాడు,
వీరరౌద్రాద్భుతావేశ మొప్పగ విజృం
  భించి రాక్షసుల మర్దించునాడు,
ముగ్ధ శృంగార విస్మయమూర్తి వౌచు
రౌద్రమూర్తివి నై నవరసము లొప్ప
నొనర నొక్కొక్కవేళ నొక్కొక్క రీతి
హార్ష మొదవించితి వయారె ! హారుని మదికి.

తరుణీశతకము—

త్రొందర జెందకు కోపం । బందకుమా, పరుల దూలనాడకుమా, కా
లెం దైన జారగా తీ । యందగు, నిక నోరు జార నగునే తరుణీ.

అను పద్యమును, నీతితారావళియందలి:—

చదివిన లాభ మేమి ? మరి చాన గృహంబును దిద్ద నేర్పు, నిం
పొదవ పతివ్రతాత్వమును, భూరిదయామతి, సత్యభాషలున్,
మృదు వగు మానసం బలరునేని జగన్నుత యాను గాదె ? యా
ముదిత సతీవిభూష యన మోదము నందదె ! మంగయాంబికా ?

అను పద్యమును తోడిసోదరీమణులకు నీతి నుపదేశించిరి. తాను దొడ్డయిల్లాలై యిల్లాండ్రి కింగిత మెఱింగించు టిట్టి సాధ్వికి చెల్లును.

ఈమె కావ్యము లన్నిటిలో చిరుకబ్బ మైన 'సోదరి' కడు హృద్యముగ నున్నది. అందలి గమనవేగము ప్రశంసనీయ మైనది. కథా కథనశక్తి యద్భుతము.

ఈ యమ కవయిత్రియే కాక, గొప్పవాగ్మి. వినువారి హృదయము లలరునట్లు పూర్వకవిప్రబంధములనుండి అనేక పద్యముల నుదహరించుచు గంటల తరబడి యుపన్యసించు ప్రజ్ఞ గలదు. విజయవాడ యందలి యే దేశహితకార్యములందును నీమెపాల్గొనకుండ నున్నది లేదు.

ఏలకో ఈ నడుమ శ్రీమతిగారు రచనోద్యోగము విరమించిరి. ఏదేని యుత్పాద్య మగు నితివృత్తమును గైకొని తెలుగు సాహిత్య క్షేత్రమున రాజనముల బండింతురు గాక !

ఈ సాధ్వి సత్కావ్యములు సరస్వతి కెత్తిన దివ్యనీరాజనము లన్న నత్యుక్తి గాదు.

56 'కవిరాణి' చిల్కపాటి సీతాంబగారు

"ఆజికి దప్పి శత్రువుల కౌదల లొగ్గితి రేని, మే మికన్
గాజుల నూడ్చి కత్తులను కత్తళము ల్గొని వైరిసేనలన్
తేజ మడంచి, యీ భరతదేశము కున్నతి గూర్చి, హైందవ
స్త్రీజన శౌర్యము ల్దెలిపి, చేతులు మోడ్వగ జేతు మిత్తరిన్."

వీరవనిత లగు స్త్రీజనమునకు దళవాయియై హుటాహుటినడల నరివీరుల నెదిరింప నేర్చి పిరికివారి నదలించుచు వారి కుద్బోధము సలుప గల్గుటచేతనే కాబోలు, వీరికి "కవిరాణి" యని యన్వర్థ బిరుదనామము కల్గినది.

ఈ కవిరాణి యేల్బడిని సుఖ ప్రశాంతులు గని భావియశః కాంతులు గొనిన కావ్యసందోహమును గనుడు:—

అవి—పద్మినీ పరిణయము, క్షీరసాగరమథము అను నాటకము, 'దిలీప' యను నేకాంకిక, అరవింద యను నవల, శూర్పణఖ యను నేకాంకిక, పద్యరత్నావళి యనునవియై యున్నవి. ఇందలి 'శూర్పణఖ' యను నేకాంకిక అముద్రితమై శిథిలబంధ మైనట్లు వీరి యుత్తరములబట్టి తెలియు చున్నది.

వీరు శ్రీమాన్ పర్ణశాల రాఘవాచార్యులకును, నలమేలు మంగతాయారమ్మగారికిని 1900 వ సంవత్సరమున జన్మించినారు. జన్మ స్థానము నెల్లూరుజిల్లా కలికివాయి. శ్వశ్రూస్థానము రాపూరుతాలూకా ఆదూరుపల్లె. చిల్కపాటి వెంకటనరసింహాచార్యుల సతి. కమ్మని కవిత చెప్పగల ప్రోఢ.

వీరి పద్మినీపరిణయము పూర్వప్రబంధముల యడుగుజాడలనే హవ ణించినది. అవే నగర్యాన శశివర్ణనములు. అదే కథావృత్తము. అదియే భావసరణి...

అయితే, యిందు విరహార్తయై నిశీథమున ఉద్యానవనమున కేగిన రాకుమారి నొక కాపాలికు డెత్తుకొనిపోవుటయు, దేవికి బలి యిడబోవు సమయమున నామెప్రియుడు రాజసుతు డామెను రక్షించి మిక్కిలి సుదూరమున నున్న తన దేశమునకే తీసికొనిపోవుటయు, రాజకుమారి కనుపించక నాయిక చెలికత్తె అపరాధపరిశోధన మొనర్చి రాకుమారిని గనుంగొనుటయు నను ఘట్టములు పూర్వకవిమార్గమున కించుక యెడలై ఆధునిక నవలాసాహిత్యచ్ఛాయల పొడగట్టించుచున్నవి.

కథా విషయమున నౌచిత్యా నౌచిత్యముల దడవ బని లేదు. నాయకుడు ధీరోదాత్తుడు. నాయిక ఉత్తమకులసంజాత. రసము శృంగా రము. శైలి ద్రాక్షాపాకము. రచన ప్రసాదగుణము.

ఇంక యిందలి యచ్చటచ్చటి మనోహరవర్ణనలం జూతము. ఈ కావ్యమునం దన్నిటికంటె సన్ను లోగొన్నది వసంతఋతువర్ణనము. అం దీమె ఆదినుండి యంత్యమువఱకును నారామలక్ష్మిని సన్నిహిత వసంతాగమ నిరీక్షమాణ యగు వాసవసజ్జికగా వర్ణించిరి.

"కోమలంబులౌ చిగుళ్ళ గొంచు జీర్ణపర్ణముల్
భూమిమీద రాల్చి వేడ్క బూను తరుల గాంచ, నా
రామలక్ష్మి యవ్వసంతురాక నెంచి వచ్చనౌ
కోమలాంబరమ్ము దాల్చుకొన్న లీల గన్పడెన్.

ఋతురాజే తెంచెడి నని
మతి నుబ్బుచు నతని కడుగుమడుగుల నిడగా

క్షితికాంత పట్టి పఱచిన
గతి, బచ్చిక యెల్లయెడల గన్పడె గనుమా.

మున్నగు పద్యములయందలి వసంతవర్ణనము వసంతమారుతము వలెనే హృదయంగమమై యున్నది. ఈ సందర్భమున మణిరంగము, మలయజము మున్నగు వివిధచ్ఛందములు గలవు.

"కాటుకచుక్క పెట్టె నొకకామిని పద్మిని చెక్కులందు, బ
ల్మీటు చెలంగ బూసరుల నిండుగ రాసుత కీలుగంటునన్
వాటము గాగ జుట్టె నొక వారిజలోచన, నిల్వుటద్దమున్
దేటపడంగ నొక్క చెలి తెచ్చి రయంబున నిల్పె ముందటన్."

ఇచ్చట పెండ్లికుమార్తె కైసేత లందముగ మేళగించినవి. పద్మిని యొక్క శైశవమును వర్ణించు

"మించులను మించు నెమ్మొనిమించు దనర
చిలుకపలుకుల నలరించు పలుకు లలర
నెలమి రాయంచపిండుల గెలుచు నడల
గలిగి యాబాల లీలలను నొప్పు"

అను నీపద్యమున ప్రతిమాతయు దమ బిడ్డల శైశవక్రీడలలో పొందు నానందమును సహజముగా వర్ణించి మఱల మఱల మాత్ర నుభవమును జ్ఞప్తికి దెచ్చిరి.

కవయిత్రి వైష్ణవి యని ఈ క్రిందిఘట్టములు జెప్పక చెప్పుచున్నవి.

కళావతి యోగినీవేషమున మేననిండ భూతి నలదినను, పూర్ణిమాచంద్రుని గేరు మొగంబున నూర్ధ్వపుండ్ర ముంచిన దట. మాధవుని నగుమొగంబునను నీరునామము గలదు. పెండిలిబువ్వమునకు వచ్చిన వారును పారిభాషికములనె సాపడిరి.

వీరి యీ కావ్యమందలి కొన్ని విషయములు నాకు జిత్రముగ దోచినవి. పురుషకవుల వలె, గణికా పుష్పలావికాది వర్ణనములను శృంగారాంచితముగా నొనర్చుట. జలక్రీడలో—

"కలికి యొకర్తు వెల్లకిలగా బవళించి జలంబులోపలన్
బలుమఱు నీద, దాని చనుబంతుల గన్గొని నీరజాత కు
ట్మలల మనుచు నలంచి యొక మత్తమరాళము జీర జేరినన్,
గలగుచు బొబ్బవెట్టి యొక కాంతను గౌగిట జేర్చె భీతినై"

అను వర్ణనమును పచ్చిపచ్చిగ గావించుటయు, నాయికానాయకుల సమాగమ దృశ్యములు తెరచాటు లేకుండ జేయుటయు, నుచితమా యనిపించుచున్నది. ఒకచో "ఎక్కడివాడు యక్షతనయేందు జయంత" అను పెద్దన్నగారి పద్యమున కనుకరణము కన్పించుచున్నది.

విష్ణుమాయావిలాస మను నామాన్తరము కల వీరి క్షీరసాగర మథన దృశ్యప్రబంధము బాగుగ నున్నది.

"నీలపుఁజాయల నెగడు శిరోజముల్
 రాలుచు వెస పాండురత వహించు,
లావణ్యపుంజమై రహి మించు వదనంబు
 దంతంబు లూడగా దరుగు వన్నె,
దేహపటుత్వమ్ము దెరలి శుష్కించుచు
 కడు రోత పుట్టించు ముడుతలు వడ,
కనులకు వెస పొరల్ గ్రమ్మ, చిత్తంబు స్వా
 ధీన మందదు, వాక్కు దిటవు సెడును,
చెవుడు ప్రాప్తించు, దండంబు చేత నమరు,
సతియు సుతులును పరిజనుల్ సరకు గొనరు,

హానముద్రియు గైకొను మంచమునను
కష్టముల నిట్టి కాలంబు గడుప వశమె?"

వార్థకమును వర్ణించిన ఈ సీసము స్వాభావికతను సవదరించినది.

"వ్రతము లొనరించినను నేమి? యతులనిష్ఠ
జపము గావించినను నేమి? తపసి యగుచు
జడలు దాల్చిన ఫల మేమి? జనుని మదిని
కరుణయును శాంతి లేకున్న కలదె ఫలము?"

అను పద్యమును,

కడు భయంబు గూర్చు పిడుగులు పడి గాదె
అఖిలజీవదాయి యైన యట్టి
వర్ష మొదవుచుండు, వసుధ నీ తీరున
కష్టములె శుభముల కారణములు.

అను పద్యమును, అనుభవోపదేష్టలై కావ్యశోభ నినుమడింప జేసినవి.

ఇక దిలీప యను నేకాంకికకు ఇతివృత్తము రఘువంశములోని 1, 2 సర్గలలోనిదే. దేవేంద్రునకు సహాయము వెడలి విజయము నాపాదించి స్వర్గమునుండి తిరిగి వచ్చుచు మార్గమధ్యంగత యగు కామ గవి నారాధింపకుంట ననపత్యుడుగ దిలీపుడు శప్తు డగుటయు, తదుపరి తన్నందినిని నారాధించి యపేతశాపుం డగుటయు ననునది యిందలి కథానకము.

శైలికి ఉదారభావపరిశుష్టతకు నొక యుదాహరణము—

"నిరతము కొండయేళ్ళదరి నివ్వరిధాన్యము వండికొంచు సం
బరమున నెట్టి చింతలకు బాల్పడుట కే హారి నెల్ల వేళలన్

దిరమున నెమ్మనంబున నుతించుచు శాంతమనస్కులై వసిం
చిరుగు మునీంద్రచంద్రులకు దీటె మహీశులు? వారి భోగముల్?

అకల్మష మగు ప్రశాంతవాతావరణము, అందలి పరమతపో ధనులు, కుహనాకల్మషదూషిత మగు ప్రభురాయుల హేయభోగములు చక్కగ నిరూపించు నీ పద్యము విహంగకలబుతమువలె హృదయమును స్పందింపజేయుచున్నది.

ఇంతే కాక, గృహలక్ష్మి మున్నగుపత్రికల ననేక శీర్షికల ప్రచు రించిన వెన్నో కలవు.

"కలుగు శ్రీమంతులను గాసి నొందింప
గలుగుదే ? గ్రీష్మమా ! కడు పేదవారి
నలయింప జేతు, వియ్యది మేలె నీకు ?
తలగి పోపొమ్ము సంతాపంబు వీడి."

గ్రీష్మ నుద్దేశించి చేసిన యీ ఉపదేశము వీరి "గ్రీష్మము" లోనిది.

వీరి యీ విమర్శమునకు మకుటముగ పేర్కొన్న రసోజ్వలపద బంధ మగు "ఆజికి దప్పి" యను పద్యము వీరి వీరచంద్రామతిలోనిది. పద్య మొక్కటే కాదు, అందలి పద్యము లన్నియు రసపూరములే. ఇంకొకటి వీరి యశోదయు నిట్టిదే:—

"కొంటె గోపాలుడ వటంచు గొల్ల లెల్ల
ఊరకే నిను బలుమారు లువ్వతింప,
యెఱుగవే వెఱ్ఱితండ్రి! నీ తెరగు జూచి
కన్న కడుపు సహించునా? చిన్నతనయ!"

ఇట్టి ఘట్టములు జూచిన వీరి కలము స్వతంత్ర కావ్యరచనయందే తెుక్కుడుగ శోభిల్లు నని యేరికైన దెలియక పోదు. వీ రింకను నిత్య

సౌభాగ్యమహితలై జీవము గలిగి యుక్కుమీరిన రచనలతో 'ఆంధ్రి వళి మోదముం బొరయ' జేయవలె నని యాశింతును.

ఈ కవిరాణి ఆశుకవిత్వము గూడ చెప్పగలదు. వారి యింట నొకప్పు డెవరో యొక పండితులు జదివిన సంస్కృతశ్లోకమును విని వెంటనే దానిని తెలు గొనర్చె నట.

"కమఠపృష్ఠకఠోర మిదం ధనుః
మధురమూర్తి రసౌ రఘునందనః
కథ మధిజ్య మనేన విధీయతాం
అహహ తాత పణః ఖలు దారుణః."

దీనికి వీరి రచన—

"కమఠపృష్ఠకఠోర మీ కార్ముకంబు,
సరస సుకుమారు డీ రామచంద్రమూర్తి;
ఎటుల నెక్కిడ నేర్చునో? యేమి యగునో?
కటకటా! యేమి శపథంబు కన్నతండ్రి."

వీరికిని కేసరిగారు స్వర్ణకంకణ మిడి సమ్మానించిరి. ఇట్టి భవ్య కవితామోదమున తన్ను దేల్చు వరపుత్రిక లుండ, నాంధ్రమాత కేమిం లోటు కల్గును!

57 శ్రీమతి కనుపర్తి వరలక్ష్మమ్మగారు

ఆధునికాంధ్రస్త్రీ వాఙ్మయముననే శ్రీమతి కనుపర్తి వరలక్ష్మమ్మగారు జాతీయ మైనభాషను రచనము చేయగలవారుగా కనబడుచున్నారు. శ్రీ కేసరిగారీమెకు ప్రప్రథమమున స్వర్ణకంకణ మిచ్చి బహూకరించినారు.

గద్య వాఙ్మయమున 'శారదలేఖల' రూపముగా వీరు ఆంధ్రజనులకు బాగుగా పరిచయపడియున్నారు, అట్లని వీరు పద్యవాఙ్మయము వెలయింపలే దని కాదు. కాని వీరి రచనలలో గద్యమునకే ప్రాధాన్యము మెండు. వీరి శారదలేఖలు సంఘమున గల ఆయాకాలపు సమస్యలన్నిటిని పరిష్కరించుచు తమ యభిప్రాయముల నొసగుచు వ్రాసినారు. చిన్ననాడు వ్రాసిన రెండు ద్విపద కావ్యములును, కొన్ని కథలును నింకను గలవు.

ఆంధ్రదేశమున శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారి సహచరభాగ్యము నంది సంస్కారవ్రతము నాచరణలో జూపి, అనుష్ఠాన బ్రాహ్మ లని, ప్రాజ్ఞు లని, సాధుసత్తము లని పేరు బడసిన శ్రీ పాలపర్తి నరసింహాము పంతులుగారి జ్యేష్ఠసోదరి. సోదరులు శ్రీ పాలపర్తి నరసింహాముగారు అనుష్ఠాన సద్ధర్ములు. సోదరి శ్రీ వరలక్ష్మమ్మగారు అక్షరగత ధర్మోప దేశికురాలు. తండ్రి పాలపర్తి శేషయ్యగారు. తల్లి హనుమాయమ్మగారు. 6–10–1896 వ తేదీ వీరి జన్మవాసరము. శ్రీ కనుపర్తి హనుమంతరావుగారికిని, వీరికి 1906 వ సంవత్సరమున పెండ్లి జరిగెను. బాపట్ల వీరి నివాసము. సోదరులు శ్రీ నరసింహాముగారు చిన్నతనము నుండియు తన్ను బుజ్జగించి చదివించినట్లును, శ్రీనాళము కృష్ణారావు ప్రభృతుల పత్రికలు, గ్రంథాలయములవలన నప్పట దమబోంట్ల చదువు సాములు ప్రోత్సహితములై సాగిన వనియు వీరు కొండొకచో వ్రాసిరి.

నిజమున కంతే. ఆనాడు— అనగా ఇప్పటికి సుమారు ఏబదేండ్లకు పూర్వము— స్త్రీవిద్య యన్నచో సంఘమున నెంత వ్యతిరేకభావము లుండెడివో, శ్రీ వీరేశలింగముగారి కాలమువారికే తెలియవలెను. అట్టి దుష్కాలమున దమ తమ శైశవములు గడిపియు శ్రీ నరసింహముగారి వంటి ప్రాజ్ఞుల సాహాయ్యముతో విద్యలు నేర్చుటే కాక, నేర్చిన విద్యలు సాఫల్య మందునట్లు రచనలు చేసి సంఘములు, సమాజములు స్థాపించి స్త్రీజనసేవ కి గ్లింత రెందరో పాటుబడి రన్న, నిజముగ నది యెంతో సాహసకార్య మన్న నతిశయోక్తి కానేరదు. అట్టివారిలో శ్రీ వరలక్ష్మమ్మగా రొకరు. వారు సుమారు ఇర్వది వత్సరములనుండి బాపట్లలో స్త్రీహితైషిణీమండలి యను నొక సంస్థను స్థాపించి ఏకాధిపత్యముగ పాలించుచున్నారు. వీరు తమ అనుచరవర్గమును తమ మాటపలుకుబడిచే ఎదురు లేకుండ ఏలుకొనఁగల సమర్థత కలవారు. భద్రాచలమందు జరిగిన అఖిలభారత మహిళాసభ శాఖ యగు ఆంధ్రరాష్ట్ర మహిళా సభకు అధ్యక్షపీఠ మలంకరించి యుండిరి. కాంగ్రెసుభక్తురాలుగాను, హిందీభాషాభిమానినిగాను వీరు ప్రఖ్యాతి బడసిరి.

శ్రీ వీరేశలింగముపంతులు మొదలగువారిచే నాంధ్రవాఙ్మయమున ఆధునిక గద్యసారస్వతమున బీజావాపము గావింపబడినది. అప్పటినుండి గద్యరచనయందు తమ యోపిన సేవ జేసినవారిలో వీ రొకరు. గృహలక్ష్మీపత్రికకు ముందు నడుపబడిన శ్రీమతి వింజమూరి వెంకటరత్నమ్మగారిచే నడుపబడిన "అనసూయ" పత్రికయందును, వీరికథలు, వ్యాసములు కనబడుచున్నవి. తరువాత గృహలక్ష్మికి వీరు నిత్యపూజారిణియై, కేసరిగారిచే "శారదలేఖా రచనమునకు" స్వర్ణకంకణ బహూకృతి నందిరి.

శారదలేఖలలో నా యా కాలములకు చెందిన బహువిధ సమస్యలను వీరు సమగ్రముగా చర్చించి జాతీయ మగు తెలుగున రచించు

చున్నారు. అయితే, ఒక చిన్న విషయ మే మన, పత్రికలలో లేఖారచనము ఇంగ్లీషుపత్రికలనుండియే మనము నేర్చుకొంటిమి. కాని తెలుగున నిట్టిరచనకు [illegible] ఆద్యము లని పెక్కురు వ్రాయుగా గాంచితిని. కాని శ్రీమతి వింజమూరి వెంకటరత్నమ్మగారిచే నాదికాలముననే నడపబడిన 'అనసూయ' పత్రికయందు శారదలేఖలు ప్రసిద్ధములై తత్పత్రికా సంపాదకురాలిచేతనే వ్రాయబడుచుండెడివి. కావున, న్యాయమునకు ఆంధ్ర లేఖాసారస్వత స్రష్టగా శ్రీమతి వెంకటరత్నమ్మగారిని - పేర్కొనుట ధర్మము. శ్రీమతి వరలక్ష్మమ్మగారి శారదలేఖలును తదనుసృతములే.

ఇంతే కాక, అపరాధిని, వసుమతి యను సాంఘికనవలలను, వరదరాజేశ్వరి యను చారిత్రకనవలను, 'పెన్షను పుచ్చుకొన్ననాటి రాత్రి' వంటి ఎన్నో పెక్కుకథలను, ప్రహసనములను, సంభాషణములను, వ్యాసములను వీరు నేర్పుతో రచించిరి.

ఇంకను 1926 వ సంవత్సరమున ముద్రిత మైన ద్రౌపదీమాన సంరక్షణము, సత్యా ద్రౌపదీసంవాదము అను రెండు ద్విపదకావ్యములు వీరివి కన్పట్టుచున్నవి. 'పద్మ' యను నొక నాటకము (ఒకప్పుడు రేడియో వారి పోటీకి పంపినది) 'ఓటుపురాణము'—మహిళాసభల బుఱ్ఱకథయును వీరి ఆధునికరచనలు. ఇవి యింకను అముద్రితము లనుకొందును. వీరు నిరంతర రేడియో ప్రాసంగికురాలుగా నున్నారు.

ఇక ద్రౌపదీమానసంరక్షణ మనునది వీరి ప్రాథమికరచనగా కనుపట్టుచున్నది. ఇది వీరి ముప్పదివర్షముల ప్రాయమున ముద్రింపించిరి.

"ఏకవస్త్రా నైన హీనవస్త్రైన
కొనిపోక మాననూ కోమలీ నిన్ను"

ఇట్టి వ్యాకరణదుష్టములైన అపప్రయోగము లెన్నో కలవు.

"విజ్ఞానవిదు డైన విదురుడూ యంత
దుఃఖమ్ము నొకకొంత......
ప్రాతికా మేగి యా పాంచాలసుతను..."

పై పద్యములందు గల యాయా సందర్భములు జూచిన, నిది వారి ప్రాథమికరచన మను విషయము తెల్లము కాగలదు. సత్యా ద్రౌపదీ సంవాదమునం దిట్టి దోషము లంతగా గానరావు. భాషయందును శైలి యందును పరిణతి గానవగును.

"నా చిన్నిసుతులార! నా యన్నలారా!
జూదాన మీ కెట్టి చుమ్మర్లు వచ్చె?
రాజభోగము వీడి-రాజ్యంబు వీడి,
కానల నుందురె కడు దీనవృత్తి?
నారచీరలను గట్టి, నగలను విడిచి
కాయగసురుతో—కడుపు నింప."

ఇందలి శైలి యి ట్లున్నది.

ఒకప్పుడు వీరి రచనలగూర్చి భారతియందు సమీక్షించిన శ్రీ చిరుమామిళ్ళ శివరామకృష్ణప్రసాదుగారి పలుకు లొక కొన్ని యిట నుటంకించుట యప్రస్తుతము కాబోదు. "మొత్తముమీద శ్రీ వరలక్ష్మమ్మ గారి లేఖిని గద్యమునందే విశంకుశముగ విహరించిన దన వచ్చును. వీరి భావము లున్నతములే కావచ్చును. కాని, ఆభావముల నొప్పించు పద ములబిగింపు వీరి పద్యములయందు కొఱవడినది. అంతే కాక, గద్యము నందు సహితము 'నానా తిట్లు, సకలచిక్కులు, మహారోంపి, నానా బాములు ,అగ్రహమండలింపులు, సప్తవన్నెలు మున్నగు దుష్టసమాసము లెన్నో కానిపించుచున్నవి. వీనిని వీరు రెండవముద్రణమున సవరించిన బాగుగ నుండును" అని వారు వ్రాసిరి.

కాని, యిటీవల వారు గావించిన పద్యరచనము కేవల మింత గాఢవిమర్శకు పాలు కాదగినదిగా లేదు.

'లక్ష్మి' యను మకుటముతో నొక శతకమును, 'స్వాగతము' అను మకుటముతో కొన్ని పద్యములును, తమకు శ్రీ కేసరిగారు స్వర్ణ కంకణము బహూకరణ మొనర్చినపుడు ప్రశంసాపూర్వకముగ చదివిన "ముత్యాలసరములు"ను, ఇంకను అప్పటప్పటి పద్యరచనలును ఎన్నో కలవు.

'లక్ష్మి' యను సంబుద్ధితో నెన్నో నీతుల నుపదేశించిరి. ఆంధ్ర సారస్వతమునకే యిది ప్రధానలక్షణమో యేమో కాని, ఏవియో ఒక తీరున కవు లనిపించుకొనినవారు చాలమంది యిట్లే యొరులకు నీతి నుపదేశించిన వారగపడుచున్నారు.

"సర్వమయుడు స్వామి, సర్వమాతని రూపు,
సకల మతని యాజ్ఞ సాగిపోవు;
అతని యాజ్ఞ మీర నలవిగా దేరికి
నెఱిగియుండు మిద్ది యెపుడు లక్ష్మి !
విడుతు రెల్ల జనులు, విడుతురు బంధువుల్,
విడుతు రాప్తు లైన విహితజనులు;
విడువరానివాడు, విడువకుండెడివాడు
దేవు డొకడె సుమ్ము తెలియు లక్ష్మి !
విద్య చూపరాదొ? వెలువు చూపగరాదొ ?
మఱల పెండ్లి చేసి మనుపరాదొ ?
పతి గతించినంత బాధింపగా నేల ?
తెరువు చూపకుండ తెలుపు లక్ష్మి !"

ఇట్టి వింకను నెన్నిటినో నీతు లుపదేశించిరి. వయోవృద్ధురాలై శ్రీమతి వరలక్ష్మమగారు చేసిన ఉపదేశములను పతితలు ఆచరణయోగ్యములుగా గ్రహించిన బాగుండును.

ధాతవత్సరమున కిచ్చిన శ్రీమతిగారి స్వాగతము బహురుచిరముగ నున్నది.

"స్వాగతము ధాత నామకవత్సరంబ!
స్వాగతము నీకు మనసార స్వాగతమ్ము.
అరువదేండ్లకు మజిలి మా యాంధ్రభూమి
పాలనము సేయ పని బూని వచ్చినావు;
హర్ష మయ్యెడు గాని, నీ యాగమనమున
కల దొక భయము మా మది గాఢముగను,
–చెప్ప మొగమాట మైనను చెప్పివైతు–
... ...
అరువదేండ్లకు పూర్వ మిూ వరుగుదెంచి
తెలుగువారికి తిప్పలు తెచ్చి తంట,
నాటి నీ దుష్ప్రభుత్వంపు మాట దలచి
కలఁగి హాపోవుచున్నారు తెలుగుజనము,
ఎచట నుంటివో యిన్నాళ్లు నెఱుగ వేమొ
మా సమాచారముల నిసుమంత యైన?
సిరుల కిరవగు బంగారు సీమ కేగె
వాన లెడ యయ్యె, నీటికి వల్ల డయ్యె
... ...
పోసగ మేల్జేసి వెస సాగిపొమ్ము ధాత!"

అని వీరు జాతీయ మగు కవితామృతముతో ధాతకు మధుపర్కము నున్నించిరి.

ఇక వీరి ముత్యాలసరాలలో స్థానము నిర్ణయము సేయవలె నన్న నేనును మీతో బాటు తమకపడుచుంటిని.

'అస్మదీయ లేఖాసుమాళి కాంధ్రదేశం బన్ని దిశలను
నే మహామహు లాదరమ్మున నీ మహాయశ మబ్బెనో
ఆంధ్రమహిళాభ్యున్నతికి నై యహరహంబును బాటువడియెడి.
వరగృహలక్ష్మీజనకు నై వరలు నవ్యాకృతో,
"ఆ కేసరీమహాశయునకే అంకితం బొనరింతు లేఖల
నిమ్మహాజన సమక్షముననుసమ్మదంబునన్."

నవ్యకవిత్వజ్ఞు లొకరు ముత్యాలసరముల కూర్చుట, అందఱు తలంచునట్లు సుకరము కాక కడు దుష్కర మనియు, అట్టి రచనకు కవిత్వ విషయమున చేయితిరిగినవారే ప్రయత్నించిన బాగుండు ననియు ననిరి.

వీరినే కాక, తమకు చిన్ననాటనుండి హితచింతకు లైన శ్రీ నరసింహంపంతులుగారిని భక్తిపూర్వకముగా కృతజ్ఞతాస్మరభావముతో స్మరించినారు. వీరు ఎచటనో ఒకచోట తమ భర్తగారికిని కృతజ్ఞతను జూపియున్నారు.

వీరి గద్యరచనకు వాఙ్మయమున నొక స్థానము కలదు. తెలుగు నుడికారము, జాతీయములు వీరిరచనలలో తొంగి చూచుచుండును. గద్యరచనమున సుప్రసిద్ధ వాఙ్మయకర్త్రిణిగా పేరొందిన యీమె వ్యాసములు ఆంధ్రసరస్వతి కమూల్యభూష లనుటలో నతిశయోక్తి లేదు.

"పాములు మ్రింగు స్వాములకు పచ్చిగడ్డి ఫలహారమా?" "ఇచ్చిన వా రీగయు, పుచ్చుకొన్నవారు పులియును గదా!" "కొండంత తండ్రి కంటె పేకులబుట్ట యంత తల్లి మేలు." "ఎవరి కైన నున్న మాట యన్న రొండి గాల్చుకొని న ట్లుండును..." ఇట్టివి వారి రచనలలో లెక్కకు మిక్కుటము. వీరి యనర్ఘ కావ్యరత్నములు ఆంధ్రభారతి కమూల్య గ్రైవేయకము లనక తప్పదు.

58 శ్రీమతి ద్రోణంరాజు లక్ష్మీబాయమ్మగారు
59 శ్రీమతి పొణకా కనకమ్మగారు

అబ్దముల తరబడి బానిసతనమున గ్రుంగుడువడి అజ్ఞానాంధ కారచ్ఛటాపరీవృత మైన భరతదేశము బాధలు బాపుటకయి యహింసా వ్రతదీక్షాపరుడయి, సత్యాగ్రహోద్యమము నడిపి, నలుబదికోటుల జీవ రాసుల స్వేచ్ఛాపరతంత్రుల గావించిన యుగపురుషుడు గాంధీజీ అడుగు జాడల ననుగమించి దేశదాస్యశృంఖలల ద్రెంచుటకయి, సేవావ్రతమును స్వీకరించి, ప్రాణము లొడ్డి, పెండ్లిపందిటికివలె కారలకు నేగి, జాతికి గరువము దెచ్చిన శుభ్రకీర్తులలో కృతజ్ఞతమెయి స్మరింపదగిన అభి ధేయములు కల్గిన యీ కవయిత్రీద్వయము రాజకీయరంగముననే కాక, సారస్వతరంగమునను సన్నుతికెక్కిన జన్మవిశేషము కలది.

గాంధిదేవుని సహచరి పూజ్యమాతృశ్రీ కస్తూరిబా పేరిట నెల్లూ రులో బాలికలకు విద్యాలయము నెలకొల్పి నిర్మాణాత్మక మగు సేవ గావించుచున్నారు.

భూషాడంబర మేమియు లేక గాంధిగురుదేవునియొక్కయు, రమణభగవానునియొక్కయు బోధల నిండార దనిసిన ఫలమో యను నట్లు, విశుద్ధమైన అంతరంగమును ప్రతిబింబించు తెల్లనైన ఖద్దరు ఉడు పులను దాల్చి నిరాడంబరవేషములతో ఆ విక్రమపురీప్రశాంతారామ వాటికలలో పాఠశాలాకార్యము లొనర్చుట చూడ నేరికైన ముచ్చటగ నుండును.

అచ్చపు దెలివియు, మచ్చలేని మర్యాదతో వచ్చిన యతిథులకు మనసిచ్చి మన్నించు స్వభావము కలిగి వీ రాంధ్రస్త్రీల కాదర్శప్రాయు రాం డ్రగుచున్నారు.

గీతాకారుడు వాకొనినట్లు, "గీతః కర్మ సు కౌశలమ్" అను నుడి యిట్లు సాహిత్యరంగమునను, అటు సంఘసేవారంగమునను సార్థకము చేసినారు. ఎన్నోపత్రికలు వీరి రచనలచే నలంకృతము లైనవి. వేంకట పార్వతీశ్వరకవులు, తిరుపతివెంకటకవులు అనునట్లు, స్త్రీలయందు వీరును జంటకవు లైనారు.

వీరు ముద్రించిన గ్రంథములు కడు కొలఁదిగ మాత్రమే కలవు. అవి యన్నియు రమణభగవత్సంబంధములే. జ్ఞాననేత్రము, ఆరాధన, నైవేద్యము అనునవి ముద్రితములు. అముద్రితము లైనవానిలో చక్కని తేటగీతలు ప్రధానముగా చేసికొని యనువదించిన 'గీత'యు రమణ గీతయు ప్రధానములు. 'ఆంధ్రస్త్రీలు' మున్నగుపొత్తము లింకెన్నో వ్రాయదలచియున్నట్లు వినియుంటిని.

ఇందు 'జ్ఞాననేత్ర' మనునది 'గీత' లోని శ్లోకముల కప్పటప్పట పత్రికలలో ప్రచురించిన కొన్ని యనువాద పద్యముల సంపుటియె.

'సర్వభూతస్థ మాత్మానం । సర్వభూతాని చా త్మని
ఈక్షతే యోగయుక్తాత్మా । సర్వత్ర సమదర్శినః.'

అను గీతాశ్లోకమునకు వీరి యనువాదము.

సకలభూతవితతి సమదర్శనుం డయి
యోగబుద్ధితోడ నుండువాడు
తన్ను నఖిలభూతతతియందు, తనయందు
నఖిలభూతచయము నరయుచుండు.

"అనన్యా శ్చిన్తయన్తో మాం । యే జనాః పర్యుపాసతే
తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం । యోగక్షేమం వహా మ్యహం."

దీనికి వీరి యనువాదము.

ఎవ్వ రితరచింత లేమియు లేక
నన్నె సేవ చేయుచున్న వారొ,
సతతయుక్తు లట్టి జనుల యోగక్షేమ
ములను నేనె యూచు పూనువాడ.

పద్యము లెట్లున్నవో పరికించితిరా! పులుగడిగిన ముత్యములట్లు, కాంతివిక్రాంతము లీ చిన్నగీతములు. గీతానువాదము మిగుల కష్టతరమైన కార్యమని విజ్ఞు లెఱుంగుదురు. అత్యంతదుర్గ్రహములగు ఆధ్యాత్మిక భావముల నాకళించుకొనుటే మిగుల కష్టము. అట్టియెడ మూలమున కవిరుద్ధముగ రచించుట సిద్ధహస్తులకే కాక, యితరుల కలవి కాని దని వేరే నుడువవలెనా? పురుషులయందును గీతానువాదము చేసినవారున్నారు. కాని సులభాన్వయముతో సంగ్రహరచన చేసిన వా రందును అరుదుగనే యున్నారు. పురుషకృతములలో శ్రీ బచ్చు పాపయ్య శ్రేష్ఠి గారి యనువాదము సుగ్రహముగ నున్నదని కొందరి యభిప్రాయము.

స్త్రీలలో నిట్లు స్తుతిపాత్రముగ, సుకరముగ, సుసఙ్గ్రహముగ, సులలితముగ, గీతానువాదము పచరించిన వారిలో ప్రథమగణ్యాత వీరికే ప్రాప్తింపగలదు. విశేషించి వీరి గీతానువాదము విశదమయి, యపుడె విచ్చిన విరజాజివలె నున్నది.

"తనకు దనయంత ప్రాప్తించుదానం దనిసి
ద్వందముల కతీతుడయి మత్సరము వదలి
సిద్ధ్యసిద్ధుల సమదృష్టి నెందు నతడు
కర్మముల నాచరించియు గట్టువడడు.
హర్ష మొందక ద్వేషమ్ము లంటబోక
శోక మందక యాశకు చోటు లేక
అనయమును శుభాశుభ పరిత్యాగి యైన
భక్తు డెవ్వ డతండు నా పరమహితుడు."

అహం వైశ్వానరో భూత్వా ప్రాణినాం దేహమాశ్రితః
ప్రాణాపాన సమాయుక్తః పచా మ్యన్నం చతుర్విధమ్.

"నేనె వైశ్వానరుండనై నిఖిల మైన
తనువులందును నాల్గువిధమ్ము లైన
యన్నపానములను జీర్ణ మందజేయు
చుందు నుమ్ము ప్రాణాదివాయువులగూడి"

ఈ అనువాద మంతయు నిట్లే సరళ మయి, మూలమునకు మిక్కిలి సన్నిహితమై, జాళువాపసిండి బోని జాను తెనుగుపసల నెసలారుచున్నది.

అట నట మూలమున కనుగుణ్యముగా దీర్ఘవృత్తములును కలవు.

విశ్వరూపప్రదర్శనఘట్ట మగు ఏకాదశాధ్యాయమునందలి యీ పద్య మట్టిదే:—

"అరవిందాసనసంస్థితుం డయిన దేవాధీశ్వరుఁ బ్రహ్మ ద
త్పరణిఁ సర్వసుపర్వకోటుల ఋషీంద్రవ్రాతముఁ దివ్యమా
యురగానీకము లెల్ల భూతగణముఁ నుర్విఁ సమస్త మ్మిదే
యరయం గంటి భవత్స్వరూపమున దేవా! సర్వలోకేశ్వరా!"

రెండవది యగు రమణగీత భగవానులకును ముఖ్యముగ దన్ముఖ్యశిష్యులగు వాసిష్ఠగణపతి మునికిని జరిగిన ప్రశ్నోత్తరరూప సంభాషణము. ఇదియు ననువాదమే.

చతుర్థాధ్యాయమున జ్ఞానస్వరూపకథనమునందలి యొకప్రశ్న.

"మునివరేణ్యా! అహంబ్రహ్మ మనెడి వృత్తి
యదియె జ్ఞానమ్ము, లేక బ్రహ్మమ్ము, నేను
ననెడి బుద్ధియె జ్ఞానమ్మొ యట్లు గాక
నేను సర్వమ్మనెడి బుద్ధి యదానొ చెపుము."

మఱియు నీ సర్వజ్ఞకమె బ్రహ్మ మ్మటనేదు
నదియె జ్ఞాన మ్మొక్కొ? ఈ నాలు గైన వృత్తు
లకును మించిన దగుచు విలక్షణ మగు
నద్దియే జ్ఞాన మగునో? మెయ్యదియొ తెల్పు.

ప్రత్యుత్తరము:—

ఈ సకలవృత్తులు దలంపు లేను, సంది
యంబు లేదు, తత్త్వజ్ఞాను లైనవారు
శుద్ధ మగు స్వరూపస్థితి జొప్పడంగ
నుండుటయె జ్ఞాన మని చెప్పుచున్న వారు—

జిజ్ఞాసు హృదయపద్మకుట్మలముల వికచారవింధముల నొనర్చు ఉదయరాగములవలె నున్న ఈ పద్యముల జూడుడు.

ద్విపదమంజరిలో రమణభగవాను నారాధించినదే 'ఆరాధన' అను కావ్యము.

"కరుణామయమ్ములు, కాంతిపూర్ణములు
అరమోడ్పుకన్నుదామరలలో తొణుకు
వాత్సల్యమధువు లవారిగాఁ గురియు
కమనీయ మగు ప్రేమకలశమ్ము వోలె.

జగములఁ దన్పు తేజస్సముద్రమ్ము
అడుగడ్డునకు క్రొత్తయందమ్ము దోప
తనివి దీరని యమృతస్వరూపమ్ము
నిరతమ్ము మాలోన నివసించు గాక!

ఉదయభానుని యట్టు లొకవేళ వెలుగు,
ఊరక గగన మట్లొక వేళ నుండు,

అరయ మహాబ్రహ్మ మటు లొప్పు నొకట,
కన పసిబాలునిగతిఁదోచు నొకట,
పూలలో గంధమ్ము పొలుపారునట్లు,
ఆకాశమున వాయు వలరారినట్లు,
బహిరంతరముల సర్వవ్యాప్తి నొంది
సకలమ్ము తానయై సాక్షాత్కరించు."

ఇందు జ్ఞానకిరణకాంతిచే నెరవిరిసిన వారి హృదయాబ్జముల నుండి తొరగిన భగద్భక్తి మరందధారాపూరము. "ఉదధు లన్నియు మీరి ఉర్వి చదలును పారి" జగతీరంగమును రసప్లావిత మొనర్చినది.

ఇంక తుదను భక్తిరమణు కిడిన నైవేద్యమున మనమును నొకింత ప్రసాదముగ స్వీకరింతము.

"నిలిచి నిన్నుజూడ నిలు వెల్ల వివశమై
యణువు నణువు బొగడ నాశ వోడము
వాక్కు లేల మానవాటిక జేరునో
సచ్చిదాత్మకిరణ ! జ్ఞానరమణ !"
"వాచోనివర్తన్తే యత్రాప్యస్య మనసాసచం"

అను నుడి కిది యుదాహరణము వంటిది.

గాలి లేని దీపకళిక చందమ్మున
అలలు సుడులు లేని యబ్ధిపోల్కి
సర్వకాలములను నిర్వికారుడ వీవు
సచ్చిదాత్మకిరణ ! జ్ఞానరమణ !
చిత్తలయము చేసి, చిద్వీణ సారించి,
ప్రకృతి కేలు మోడ్చి, ప్రణవరవము.
రేయి బవలు నొక్కరీతి నాలాపించు ॥సచ్చి॥

పీరి కావ్యము లన్నియు నిక్లే సహజసుందరములుగను సరళ ములుగను నున్నవి. కాని యట నట సీషద్దోషములు గానవచ్చు చున్నవి:— "ప్రపంచమున కెల్ల బ్రహ్మాత్మత్వము" "అరుణాశైలమ్ము ప్రత్యక్షమైన యంత......యరుణిమ మ్మయ్యె ననంత విశ్వమ్ము" అను చోట్ల నామవాచక విశేషములకు బదులు, గుణవాచక విశేషములు వాడబడినవి.

ఇట్టి యలంతు లగు వ్యాకృతిదోషములు గానంబడుచున్నవి.

ప్రసన్న గంభీరములును, నోజస్వంతము లగు రచనా రామణీయ కముల నించిన యీ రమణీమణుల కృతులు రమణీలోకమునకు కీర్తియు, వాఙ్మయప్రపంచమునకు స్ఫూర్తియు బెంపొందించిన వన్న నత్యుక్తి కాదు.

ఇట్లు స్త్రీలోకానికి తిలకప్రాయురాం డైన ఈ శ్రీమతులలో శ్రీమతి కనకమ్మగారు 1892 లో నెల్లూరుజిల్లాలో మరుపూరు కొండా రెడ్డిగారికి రామమ్మగారికి జన్మించిరి. వీరి భర్త గారు ఆగర్భశ్రీమంతులు పొణకా సుబ్బరామరెడ్డిగారు. వీరి కుటుంబ మనాదిగా దానధర్మముల కెంత ప్రశస్తి గన్నదో, దేశసేవయం దంత ప్రసిద్ధి గన్నది. ఈయమ 1921 వ సంవత్సరం నాటి కాంగ్రెసు తొలిదశనుండి నేటివఱకు కాంగ్రెసు సేవకురాలుగా ఉన్న తరుణి. ప్రజోద్యమములలో లక్షలాది ఆస్తి హారతి కర్పూరమువలె హారించిపోగా పీడిత రైతులోకమున జీవనజ్యోతులు తిరిగి వెలిగించినారు. వీరి కృషిఫలితమే జమీన్ రైతు పత్రిక. 1930 సత్యా గ్రహోద్యమమునందును మఱియొకమారును జైలు కేగినారు. ఆలిండియా కాంగ్రెస్సునకు తొలి తెలుగుస్త్రీసభ్యురాలు. ఆంధ్రరాష్ట్రకాంగ్రెస్సు నకు తొలి తెలుగు ఉపాధ్యక్షురాలును వీమెయే. దేశాభ్యుదయమునకు జాతీయవిద్యయే పునాది యని నమ్మి గాంధీజీఆదేశం ప్రకారం 1923లో

నెల్లూరున శ్రీ కస్తూరీదేవీ విద్యాలయము స్థాపించి నిర్మాణాత్మక మగు కృషి చేయుచు, నా సంస్థను మిక్కిలి యున్నతస్థితికి దెచ్చినారు.

సుమారు ముప్పదిసంవత్సరములనుండి వీరికి కుడిభుజమువలె నుండి దీక్షగా సేవాకార్యముల నిర్వహించుచున్న శ్రీమతి దోనింరాజు లక్ష్మీబాయమ్మగారు 1904 లో పశ్చిమగోదావరిజిల్లా ముత్యాలపల్లె వాసస్థులు. శ్రీ చన్నాప్రగడ సుందరరామయ్యగారికిని, సీతారామమ్మ గారికిని పుత్రికగా జన్మించినారు. ప్రస్తుతము జంషెడ్పూరులో టాటా కంపెనీలో ఇంజనీరుగా పనిచేయుచున్న శ్రీ దోనింరాజు శేషగిరిరావు గారు వీరి సుద్వాహమాడిరి. వీరికి శైశవమునుండియు సారస్వతపిపాస మెండు. వీరి కుటుంబమే సారస్వతాభిలాష గల కుటుంబ మన్నను నతి శయోక్తి లేదు. హృదయమును గాయపఱచు సన్నివేశమై ఏకైక పుత్త్రి మరణము తటస్థింపగా, కొన్నేండ్లు రమణాశ్రమవాసము చేసినారు.

ఈమెయు గొప్ప జాతీయవాదియే. మొదటినుండియు సత్యా గ్రహోద్యమమున పాల్గొని సేవ చేసినవారే. కొన్నాళ్లు జిల్లాకాంగ్రెసు సంఘ కార్యదర్శినిగాను, చాలాకాలము ఆంధ్రరాష్ట్రకాంగ్రెసు మహిళా సంఘ అధ్యక్ష కార్యదర్శిని పదవులతోను వీరు చేసిన కృషి నిరుపమాన ముగా ప్రశంసింపదగినది.

ప్రస్తుతము నెల్లూరున శ్రీ కస్తూరీదేవీ విద్యానిలయమున నిల్చి దేశసేవను, భాషాసేవను చేయుచున్నారు.

60 'కవికలహంసి' చేబ్రోలు సరస్వతీదేవిగారు

సరస్వతీరామాయణము

సరస్వతీ రామాయణమును, సరస్వతీశతకమును, సత్యనారాయణ వ్రతకల్పమును, ఆత్మోపదేశమును, పతివ్రతాశతకము అను కావ్యముల రచించి సుప్రసిద్ధ స్నేహలతా కవితాసంఘ ఉపాధ్యక్షపదవి నధివసించి తనరిన శ్రీమతి సరస్వతీదేవిగారు చక్కని కవితాగుణ మెరిగినవారు. ఈమె స్నేహలతా కవితాసంఘాధ్యక్షు లగు శ్రీవాజపేయాజుల రామసుబ్బరాయశాస్త్రిగారి శిష్యవరేణ్య. నూజివీడు పురవాసులు శ్రీ చేబ్రోలు రాజగోపాలమునాయుడుగారి సతి. నీలగిరి నివాసులు, సుప్రసిద్ధ న్యాయవాదు లగు కీ. శే. రాజగోపాలమునాయుడుగారి కుమారి.

చల్లని వాతావరణమున బుట్టి చల్లని గాలి బీల్చుచు పెరిగినందుననే యేమొ, యీమె కవితామృతమును చల్లనై, సరసుల యుల్లము లలరింప జాలిన దని విమర్శకు లనిరి.

కేవల మాంధ్రముననే కాక, ఆంగ్లమున ప్రవేశపరీక్షయందు కృతార్థురాలై, ఆయుర్వేదమున ప్రవేశపరీక్ష నిచ్చి, హిందీయందు రాష్ట్రపరీక్షను కృతార్థురాలై, సంస్కృతమునను ధారాళ మగు సాహిత్యజ్ఞాన మలవఱచుకొని చదువుల సరస్వతి యైనది. ఈయమ భర్త రాజగోపాలముగారు జ్యోతిశ్శాస్త్రమున దిట్ట. వేదాంతమున గడు ననుభవజ్ఞులు. అగుటఁ దనసతిని గూడ శాస్త్రముల ప్రజ్ఞామతిం గావించెను. జ్యోతిషమందలి యీయమ ప్రజ్ఞ గాంచినవారు ముక్కుపై వ్రేలిడికొని యబ్బుర మందెద రట.

బాల్యమున కాంచీపురమున శ్రీ కందాడై కృష్ణమాచార్యులకడ పంచకావ్యములు, నాటకాలంకారములు చదివి సాహిత్య జ్ఞాన మలవఱచు కొన్నది. క్రమక్రమముగా ననేకభాషలలో పరీక్షల నిచ్చిరి. కేవలము ప్రదర్శనలకై పరీక్షల నిచ్చుట కాక, జ్ఞానసముపార్జనకొఱకు చదివి కుదురైన పాండిత్యము సంపాదించి, కవితారూపమున నద్దానికి సార్థక్యము గూర్చిన నేర్పరి. ఈయమ సరస్వతీ రామాయణమును నూజవీడు సంస్థానరాజ్ఞి ప్రచురింపించిరి. మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయమువారిచే పట్టపరీక్షకు గొన్నాళ్ళు పాఠ్యభాగముగా వరింపబడినది. శ్రీ కేసరిగారు స్వర్ణకంకణ బహూకరణము గావించి 'కవికలహంసి' బిరుదము నిచ్చి సంభావించుటే కాక, గృహలక్ష్మి ఉపసంపాదకురాలుగా నొనర్చి యర్హ సమ్మానము చేసిరి. ఈమె తన కావ్యమునఁ దన కవితాగురు వగు రామసుబ్బరాయశాస్త్రిగారిని మిగుల ప్రశంసించిరి. కవిత్వము నిర్దుష్టమై జాతీయప్రయోగముల వీనుల విందు గూర్చును.

మొల్లరామాయణము 800 పద్యముల ప్రబంధమై యుండ, ఉత్తర రామచరిత యేడుకాండములతో నిది 1900 పద్యములు గల రసవత్తర కావ్యమై యున్నది. శ్రీమతి సుభద్రయాంబగారి రామాయణము యుద్ధ కాండవఱకే 2000 కు పైబడి పద్యములు గలవు. మొల్ల యెక్కువ నియమములకు దావీయక, సంగ్రహకథాగమనమును నిర్నిరోధముగా నిర్వహించినది. ఈమె వర్ణనలకు హెచ్చుతా విచ్చినది. సుభద్రయాంబ గారు కథల కెక్కువ ప్రాముఖ్య మిచ్చిరి. అయ్యలరాజువారిది, మొల్లది కావ్యధోరణి నున్నది. సీరంవారిది పురాణధోరణి. వీరిది కూడ పురాణ ధోరణి యనియే కొంద రనిరి. కాని, వీరి ఉత్తరరామచరిత్ర ప్రబంధ ధోరణి నున్నది. సరస్వతిగారి ఉత్తరరామచరితమున శ్రీ సీతారాముల విహారవిలాసములకు హెచ్చుప్రాధాన్య మిచ్చి కథాభాగమును జాల సంగ్రహించినది. లవ కుశుల యాగాశ్వహరణ మిందు ప్రసక్తము కానే

లేదు. కడపట సీతాభూమివివరప్రవేశానన్తరము శ్రీరామావతారోపసం హారపర్యన్తము కల గాథను బెంచి వ్రాసిరి. లోకమున నెక్కుడు వ్యవహారములో నున్న కథకు హెచ్చు ప్రాధాన్యము నియ్యనేల? లోకమునకు దెలియని కథ కెక్కువ ప్రాచుర్యము నిచ్చి వెలయింపవలె నని తలంచిరి కానోవు! అయినను కుశ లవుల వృత్తాంతమునకు కొంచెము సందిచ్చి తీరవలెను గదా!

ఈ కావ్యరచనమున సీమె కొన్ని యెడల క్రొత్త దారులు చూపినది. ఇష్టదేవతాప్రార్థనముతో బాటు పతివ్రతాప్రార్థనమును ప్రచరించుట యొక ప్రత్యేకత యనవచ్చును.

"సతతము ధర్మచింతనము, శ్లాఘ్యతమం బగు శీలవృత్తులున్,
ఋతమృదువాక్కు, నెందును జలింపక నిల్చెడు దైవభక్తియున్,
హిత మగు రూపసంపదయు, హెచ్చిన ప్రేమరసంబు మీరగా
పతిపదసేవలన్ మెలగు భవ్యచరిత్రల కేను మ్రొక్కెదన్."

"అమలశశాంకబింబముఖ మశ్రుకణంబులు నిండి యుండ, న
క్కమలసుగంధి రామపదకంజములం బడి యార్తచిత్తయై,
నిముషము నిన్ను బాసి యిట నిక్కముగా వసియింప జాల, నీ
సమముగ శోకభోగముల సందడి నాకును భాగ మీయవే."

అన్న సీతాసాధ్వి వాక్యములు సరళ సహజముగ నున్నవి.

ఈ కావ్యమునందలి చక్కని పద్యముల మచ్చునకు:—

నల్లనిమేనివాడు, చిఱునవ్వులు చిల్కెడు మోముతోడ శో
భిల్లెడువాడు, చక్క నగు పీవరవక్షమువాడు, సోగతా
ఫుల్లసరోజపత్రముల బోలు కనుంగవవాడు, లోకమున్
జల్లగ నేలువాడు, కరుణాఖని శ్రీరఘురాము డమ్మరో."

"ఎక్కడి వానరాధముడ? వీ విటు రాదగు స్వామి తు వెద్ది? నీ
కిక్కడ నాప్తు లెవ్వ? రెటు లీవు మహాంబుధి దాటితో? సుధా
భుక్కులు గూడ లంక మొగముం గన నోపరు, జీవితేచ్ఛ లే
కిక్కరణిం దెగించుటకు నెవ్వడొ నీ కిట నండి? తెల్పుమా."

"పద్యములు సరళముగ బాగుగనె యున్నవి. కాని, యాయాయా పట్టులలో వారు కొంత అశ్రద్ధ చేసి మెలకువతక్కువతనము చూపిరా యనిపించుచున్న" దని యొకరు విమర్శించిరి. "నల్లనివాడు..." అను పద్యముతో హరిస్తుతి సేయుట పోతన తరువాత పరిపాటి యైపోయినది.

సీతను భయపెట్టిన పద్ధతి పాత్రితపంథయే:—

చంద్రశాలలయందు చలువవెన్నెల గాదు,
చండమార్తాండ ప్రచండలక్ష్మి;
పసిడి యుయ్యెలమీద పండి యూగుట గాదు,
కాంతార కంటక కఠినభూమి."

ఇట్టి పద్యరచనకు పోతరా జాద్యుడు.

"సమదపుష్పంధయ ఝుంకారములు గావు,
భీషణకుంభీంద్ర బృంహితములు."

ఇట్టి భావమునే శ్రీ చిలకమర్తి వారు అచ్చ తెనుగులో అందగించియున్నారు,

"కదలు కొండల బోలు గజతండములె కాని,
గండుకోయిల పిండు లుండ వచట."

ఈ కవికలహంసి పై రెండింటిలో గల ఉభయభావముల పల్కు పరువమును సమపాళముగా తన కవితలో మేళగించినది. సాధారణముగ నైనచో ఒక పాదము సంస్కృతము, ఒక పాదము తెలుగును గా నొనర్చిన సమ మగు పాకము కుదురక తూకము చెడును.

వీరి పద్యమున నట్లు గాక, సంస్కృతాంధ్రముల రెంటను ఒకే విధ మగు తూఁగు కుదిరినది. కాని ప్రథమపాదము 'చలువవెన్నెల గాదు' అని కర్తృపదముతో ముగించినపుడు, రెండవపాదమునను "ఉయ్యాల కాదు" యని కర్తృపదముతోనే ముగించవలసియున్నది. కాని వీ రట్లు కాక, రెండవపాదము "పండి యూగుట కాదు" అని భావార్థకముతో ముగించిరి. సీసములలో వీనిని ప్రక్రమభంగ మందురు. ఆ రెండవపాదము "పవళించి యూగగా పసిఁడియుయ్యాల కాదు'' అని కూర్చినచో సరి పోయెడిది. కవితామహనీయహృదయు లగువారి కిది తోఁచలే దని కాదు మా యీ సూచన!

ఏదో వారు దీనిని గమనించి యుండకపోవచ్చును.

సీత రాముని వెదుక లక్ష్మణుని పో మ్మనినపుడును, రావణు డంతి పురకాంతలతో విహరించి రాత్రి పరున్నవిధమును జూచి, ఆంజనేయుడు వర్ణించు ఘట్టముననును, కాకాసురావమానమును సీతాసాధ్వి పతికి దెల్పు ఘట్టముననును, ఔచిత్యము పాటించి తత్తదుచితవర్ణనముల వెలయించిరి.

పతిప్రాణ యగు సీతాదేవి ప్రణయసందేశము:—
"మవ్వమున జంట బాయని గువ్వలకును,
సారసంసార మెఱిగిన జాణలకును,
ప్రణయబంధములో నున్న రసము తెలియు..."

కాని ఇతరులకు తెలియదు. అట్టియెడ ప్రణయపరాకాష్ఠ జెందిన ఆదిమదంపతులమై భూమిని ప్రేమరసప్లావిత మొనర్చుటకై యేతెంచి, నేఁటివఱకు "మవ్వమున జంట బాయని గువ్వలవలె" నున్న మాలో మాకు విరహము కల్పించుట కా రాముని కెట్లు మనసొప్పినది? అనునంత గంభీరార్థము వెల్వరించుచు పేర్చిన యిచ్చట పద్యములపేర్పు బాగుగ నున్నది.

సీత రాముని గూర్చి లక్ష్మణునితో నింకను నే మనునో—

"వా క్కేటు లాడెనో? మనసు వజ్రమయం బయిపోయెనో? కటా!
మక్కువ మాయ మయ్యెనో? కుమార స్వసౌఖ్యము గోరియైన స
న్నక్కడ నిల్ప డయ్యె గద హా! యిక నేటికి మేనఁ బ్రాణముల్?
వ్రక్కలు గాదె నాదు మది వజ్రమొ యిట్టి కఠోరవార్త కున్?"

ప్రపంచమున నెలుగెత్తి ప్రణయప్రచారము చేయవలసిన రామునకు 'మక్కువ మాయ మయ్యె' నని యామె కటకట బడినది.

సీతారాములు జలవిహార మొనర్చిన సరస్సు:—

"నవజాత వనజాత నవసీధురసపీత
మధుకరకులజాత మధురగీత
మిందీవరోత్పల బృందావలంబిత
కోక కోలాహలాకులిత కూల
మాలోల బిసరుహానాళాదనా మత్త
కలహంసకలరవ కలిత కవిత..."

మై, భట్టుమూర్తిగారి సరోవరముతో సఖ్యము నెఱపజూచినది. కాని, సీసమున ఆసాంత మీతూగు సాగిన బాగుండెడిది.

ఉత్తరరామాయణమున శ్రీ సీతారాముల ప్రణయవిహారవిలాస మాయమ రచనయం దొక వింతభంగిమములతో హాయువు సూపినది.

"తళుకారు వాలుజూపుల బెడంగులు కాక,
సన్నకాటుకరేఖ వన్నె గలసె;
నకలంక చంద్రబింబాననంబే కాక,
దరహాసచంద్రికల్ దళముకొనియె."

"చెలి! దాహ మయ్యె, నీ చిగురుమోవి యొసంగి
తనివి దీర్చిన నీదు తపము పండు."

అను పద్యములు ప్రబంధధోరణిని విహంగి కలబుతముపలె, కోయిల కూజితములవలె మధురములై యున్నవి. కాని, యా యాదిమ దంపతుల విహారముపట్ల నిట్టి గంభీరహీనవర్ణనలు కూడునా ?

ఈ పట్టున పఠితల కా దేవదేవులపై గల భక్తిగంభీరభావము చెడ లేదా ? యని యనుమానము. కాళిదా సంతటివాని నిట్టి వర్ణనల విషయ మున నానందవర్ధనుడు తడవక విడువలేదు. ఇది ఆలోచింపదగిన దే.

అచ్చటచట "మణిని బాసిన ఫణిరాజు ఫణములట్లు" అనునట్టి యుపమలు కలవు.

ఇట్లు సమ్మోదసంధాయకముగ సములంకరించి రామాయణ మును సరస్వతీదేవి కుడుగర జెట్టినది.

సరస్వతీరామాయణమును శ్రీ జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారును, శ్రీ కాశీ కృష్ణాచార్యులుగారును, నింకను పెక్కురు సమకాలీన కవయిత్రు లును సన్నుతించిరి.

"పూలతేనె చుక్కల గురియించు మేలయిన కైత నీక సెల్లెదుగ"
"పోలిక లేని మేలయిన పోకల బోయెడు నీ కవిత్వపుం
జాలు సుధారసాల నగజాలు, పదా లిక జాజిపూ లనం
జాలును, సొమ్ము లన్న సహజాలు, వరాలసరాల నేలు, చే
బోలు సరస్వతమ్మ! నిను బోలిన మొల్లయె పోలెడుం జుమా."

ఇవియే కాక, వీరు ప్రచురించిన బాష్పాకులిత, మదయంతి, తెలుగుతల్లి మున్నగు శీర్షికల పద్యములు బాగుగ నున్నవి.

బాష్పాకులిత:—

తే రెక్కి దశదిశల్ తిరుగాడు బలగుణ
మాన్యుండు ధన్యుండు మామగారు

సకలారిషడ్వర్గజయశీలు, డనఘుఁడు,
ప్రేమవారాశి నా ప్రియజనకుడు
పక్షపాతము లేక రాక్షసకుల మెల్ల
బట్టి కూల్చిన మహాబలుడు విభుడు
మేఘనాథుని గూల్చి మేదిని విఖ్యాతి
బడసి వర్ధిల్లెడువాడు మఱది
కోటిబలగంబు లుండియు మాట కైన
దోడు లే దాయె నక్కటా! తుట్టతుదకు
నడవి పాలైతి నీ గర్భమందు బుట్టి;
యిన్ని యగచాట్ల కైతి నే కన్నతల్లి.

ఇది సీతావచనమే.

"పువ్వుల బోలు నంగములు పొల్పెసలారగ, రాగమాలికల్
నవ్వులవెన్నెలై నవవిలాసము దోపగ, మందయానయై
క్రొవ్విరిగంధి దా నచటకుం జనియెన్ మదయంతి, మాలతీ
పువ్వుల గోయు వ్యాజమును బూని మరందుని జూచు వేడ్కతో."

సరస బెరిగిన పూపొదచాటునుండి
స్వాదుమధురోక్తు లెన్నియో సంభ్రమమున
వరల దొడగెను భావనాభరిత మగుచు
ప్రకృతిసహజంబ కాదె యీ ప్రణయరసము.

ఇది మాలతీమాధవకథయందలిదై యుండును.

వీరి సరస్వతీశతకము ప్రశస్తముగ నున్నది.

"విలసిత మైన ఫాలమున వేడుక మీరగ కమ్మవజ్రపుం
దిలకము దిద్ది, కన్నులకు తీరుగ కాటుక బెట్టి, యందమౌ

వెలగల యాణిముత్యముల పేరు లురంబున చొకళింపగా,
పలుకువెలంది! నీ ముఖము భావన చేసెద శ్రీ సరస్వతీ."

"అనవరతంబు మోహమున కాస్పద మైన భవాబ్ధి జిక్కి, నే
వినయవిధేయతాగుణము వీడి, తమోమయతత్త్వమందు పూ
నిన మతిచేత దివ్య మగు నీ పదచింత యొకింత లేక, నా
జననము వీట బుచ్చితిని, శారద! ప్రోవుము శ్రీ సరస్వతీ."

వీరి ఆత్మోపదేశ మన్నిటికిని తిలకాయమానముగ నున్నది.

"జనితానందరసాబ్ధి దేలుచును సంసారంబులో జిక్కి, యొ
క్క నిమేషం బయినన్ బరార్థమును నాకాంక్షించి, వేదాంతవే
ద్యుని భావంబున నిల్పి కొల్వక యె సాయుజ్యంబు చేకూరు నే?
మనమా! యేటికి జీవితంబు? కనుమా మాయాపహారిన్ హరిన్."

"ధనకాంక్షన్ మొదలంట వీడు మిక, సద్ధర్మానురక్తిన్ వెసన్
జనకాదుల్ మును బోయినట్టి పద మాస్థం బట్టి పొమ్మింక, లో
గనుమా యిచ్చ జరింపగా వలదు, భోగం బంత నిత్యం బొకో?
మనమా! ... ..."

ఈ పద్యముల మకుటము శ్రీ తిరుపతివేంకటకవుల శ్రవణానందము లోని 'మనమా! వద్దిక నాదుమాట వినుమా! మర్యాద గాపాడుమా!' అను మకుటమును పోలియున్నది.

పీయూషాసారసధారల గురిసి లోకులచే విరులసోన గురియించు కొన్న సరస్వతీమతల్లి చల్లని కవితలు సరస్వతీ సమ్మాన్యములే.

61 శ్రీమతి వాజపేయాజుల మహాలక్ష్మమ్మగారు

శ్రీమతి సరస్వతీదేవిని గూర్చి వ్రాయగానే, స్నేహాలతాకవితా సంఘాధ్యక్షులు, జటప్రోలు సంస్థాన కవీశ్వరులు నైన శ్రీ రామసుబ్బ రాయశాస్త్రిగారి ధర్మపత్ని శ్రీమతి మహాలక్ష్మమ్మగారు స్మృతిపథమునకుం దట్టుచున్నారు. వీరు ఏవో కొన్ని కావ్యములు రచించి రట. కాని ఇంకను నవి ఏవియు అచ్చుపడలేదు. వీరు ప్రచురించిన పోతనభక్తివైరాగ్య ములు, భారతనీతులు అను గ్రంథములయందలి యీ క్రిందిపద్యముల వలన వారి కవిత్వము తెలియగలదు.

"భక్తిం భాగవతంబును
భక్తిం గాలందిని పఠించు శాంతాత్ములకున్
ముక్తి బహు సులభం బగు, వే
దోక్తం బగు మార్గ మిది- బహూక్తు లేలా?"

"సారము లేని సంసరణసంగతి గాలము బుచ్చబోక, వి
స్తార కథాసుధామధురసారము జిల్కెడు భారతంబులో
నేరితి గొన్ని నీతులను నేర్పడునట్లు జగద్ధితంబుగన్;
నేరుపు చాలకున్న జననీ! నిరసింపకు మమ్ము శాంకరీ."

ఈ సతీతిలకము భర్తగా రగు శ్రీ రామసుబ్బరాయశాస్త్రిగారు ప్రస్తుతము కొల్లాపుర ఉన్నతపాఠశాలాంధ్రోపన్యాసకులుగా నున్నారు.

62 శ్రీమతి ఇనగంటి సరస్వతీదేవిగారు

ఈమెయు జటప్రోలు సంస్థాన కవయిత్రియే.

"ప్రబోధ" మను ఖండకావ్యమునందలి వీరి పద్యములు.

"పడతి పుట్టుకతోడనె పరునిసొత్తు,
నీటు ముంచిన, పాల ముంచినను, ప్రాణ
కాంతుడే దైవ మంచు నెక్కాల మెంచి,
యతని మెప్పించి మెప్పొంద నగును సతికి."

"అత్త మామ లెంచగ గఠినాత్ము లైన,
మించు వేడుక భర్త ప్రేమించనేని,
పుట్టినింటాసకై లోనఁ బొంగఁ బోక,
కష్ట మెంతైన భరియింపగలదు కొంత."

"అరయ బుట్టింట పంచభక్ష్యపరమాన్న
మారగించుటకంటె, సౌఖ్యం బొసంగు
నబల నొక్క కబళ మైన నత్తగారి
గృహామునందు స్వాతంత్ర్యమై యొసఁగు గాన."

ఇట్లున్నది వీరి కవిత్వము.

63 శ్రీమతి గిడుగు లక్ష్మీకాంతమ్మగారు
64 శ్రీమతి జొన్నలగడ్డ శారదాదేవిగారు

జంటకవయిత్రులై దంటతనమున వాఙ్మయరంగమున స్వేచ్ఛా విహారము సల్పిన శ్రీమతులు గిడుగు లక్ష్మీకాంతమ్మ, జొన్నలగడ్డ శారదాంబగార లిద్దరును వదినా మరదండ్రు.

ఇందు మొదటివా రగు లక్ష్మీకాంతమ్మగారు రాజమందిరమున 1903 ఫిబ్రవరి నెల మూడవ తేదీనాడు శ్రీ పక్కలంక గవరరాజుగారికిని, శ్రీమతి చెల్లాయమ్మగారికి జన్మించిరి. వీరి యన్నగారి పూర్వులు చాల ప్రసిద్ధి గన్నవారు. తాత కామరాజుగారు జిల్లాకోర్టు మునసబుపని చేసినారు. వీరి మాతామహులు రామవరపు అప్పారావుగారు సంస్కార ప్రియులు. వీరియింటియందే శ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహంపంతులు గారు చిరకాలము కాపుర ముండిరి. బాల్యమున మేనమామల యింటఁ బెరిగిన శ్రీమతి లక్ష్మీకాంతమ్మగారు రసవత్కవిత్వ వాతావరణమున కమ్మని వాసనల నాహరించిరి.

చిన్నతనమున రాజమందిరమున ఉన్నతబాలికాపాఠశాలలో IV form వఱకు చదివి, ప్రతిసంవత్సరము చిన్న పెద్ద బహుమతులు పొందియున్నది. కాని, అపుడే జరిగిన వివాహమువలన విద్యావిఘాతము జరిగినది.

వ్యావహారికభాషా బ్రహ్మ లగు శ్రీ గిడుగు రామమూర్తిపంతులు గారి అన్నకుమారులు వెంకటరామమూర్తి పంతులుగా రీమెను పెండ్లి యాడిరి. శ్రీ పంతులుగారు చక్కని భాషావేత్త, కవిసత్తముడు కూడ. వీరి సోదరీమణియే జొన్నలగడ్డ శారదాంబావిదుషి. శ్రీ పంతులుగారు బాల్య

మునసే అత్తింటికి వచ్చిన భార్య లక్ష్మీకాంతమ్మగారికిని, చెలియలు శారదాంబగారికిని కవిత్వాభ్యాసము చేయించినారు. అప్పుడు మొదలుగా సంస్కృతకావ్య పరిచయము చేసి పండితురాలి నొనర్చినారు. వదినా మరదండ్రు అవధానము చేయు శక్తి సంపాదింప జూచి, తన శిష్యురాం డ్రింత వారైనారు గదా యని తలపంకించి హర్షించినారు. కావ్యకాంతారస గ్రహణపారీణులును, కాంతాకావ్యరసపరిగ్రాహకులు నైన శ్రీ రామమూర్తి పంతులుగారు నిజముగ సుకృతియే.

వారి చెలియలు శారదాంబను సుప్రసిద్ధవక్తలు, బహురచనా ధురంధరులు, బహుభాషావేత్తలు, శ్రీ జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణ **M.A., L.T., B.L.** గారి కిచ్చి పెండ్లిచేసిరి.

లక్ష్మీకాంతమ్మగారు స్కూల్సు ఇన్స్పెక్టరుగా బనిచేయు భర్తతో చీటికి మాటికి నూళ్ళు దిరుగుచు "అంతలు నింతలు నగు సంతానము వెంటనంటి సందడి చేయగా సంసారము నొడిదుడుకులు లేక సరిదిద్దుకొనుచు, నీ యతులిత కవితావ్యాసంగమున దవిలి, కావ్యరచయితగా పేరొంది రన్న నది నిజముగా ప్రస్తుతింపఁదగినది. అనురక్తు డైన భర్త తానై ప్రోత్సహించుచుండగా, నిటు లాత్మసంసారమును, అట కావ్య సంసారమును నేలుకొనుచున్న శ్రీమతి లక్ష్మీకాంతమ్మగారికి పరీక్షార్థమో యనునటుల, భగవానుడు కష్టములు కల్పించి, 1942 వ సంవత్సరమున భర్తను, అన్నింట చేదోడు వాదోడుగా నున్న మఱదలిని శారదాంబను 44 వ సంవత్సరమునందును మాయముచేసి యెత్తుకొనిపోయెను. ఇట్లొక్కుమ్మడి క్లేశపరంపర లెత్తివచ్చి చీకాకు చేసినను, మిక్కిలి యోర్పుతో సహించి శ్రీమతి యట్లె విడువక కావ్యోద్యోగము సాగించుచునే యున్నారు. ఇట్టివారికే కదా, "ప్రారబ్ధార్థము లుజ్జగింపరు సుమీ ప్రజ్ఞానిధుల్ ..." అను వాక్య మన్వర్థ మగును.

ఇట్టి సాధుమతికి, ఆదర్శగృహిణికి శ్రీ కేసరిగారీ వత్సరముననే తమ స్వర్ణకంకణ మిచ్చి బహూకరించినారు. వీరి ప్రస్తుతనివాసము మదరిపురి.

ఇక వీరి గ్రంథావళి నరయుదము. మూజవీడునం దున్నపుడు వీరు లక్ష్మీశారదాగీతములు, 2 లక్ష్మీశారదా శతకములు, 3 లక్ష్మీశారదా సుభాషితములు, 4 ఆరోగ్యసామ్రాజ్యము, 5 పితృస్మృతి, 6 మానస సామ్రాజ్యము, 7 కుమారీనీతి, 8 లేఖదూత అనువానిని ప్రచురించిరి.

ఇవి కాక, తిరుపతివేంకటేశ్వరశతకము, 2 రామచంద్రశతకము, 3 కన్నీరు అనునవి యింకను నముద్రితములు.

వీనిలో 'కన్నీరు' అనునది పతివియోగ దుఃఖమున గట్టిన కాలువ.

లక్ష్మీ శారదా సుభాషితములు సంఘదురాచారముల దెవ్వి పోయుచున్నవి.

"ధర బరార్థపరుడు చరితార్థు డగును,
స్వార్థరహితుండె మహిని యశమ్ము గాంచు,
తావి వెదజల్లు పుష్పమ్ము దాచుకొనుము;
జనులు తలదాల్తు రద్దాని శారదాంబ!

"కాన బండిన పండు లక్కఱకు రాక
ఎండి తమయంత బడిపోవుచుండునట్లు,
ధర్మయుక్తంబు గానట్టి ధనచయంబు
లూరకే కాలగతి బోదె శారదాంబ!"

ఇట్లే, యిందలి సుభాషితములు క్రొంబసిడిపూదెబ్బవలె తీర్చి దిద్దిన ట్లున్నవి. ఏలకో యీ యుగమున ఉపదేశశతకములు హెచ్చుగ గానంబడుచున్నవి. నైతిక దారిద్ర్యమున కుంటువడియున్న సంఘమును

చైతన్యసంపదతో సరిదీర్చవలె నను నుబలాటమే యీ యధికసృష్టికి కారణ మేమో ? కాని, ఇంతకంటె రమణీయకావ్యసృష్టి పొనర్చిన మే లని నా తలంపు.

'లక్ష్మీ శారదా కుమారీనీతి' యను గ్రంథమున నప్పుడప్పుడు తన కుమారికల నత్తిండ్ల కంపునప్పుడు, చేసిన హితబోధములు—

"ఆర్తిని జెందు బీదలకు నన్నము వెట్టుచు దృప్తి జేసి, నీ
భర్త మనోగతంబు లగు భావములే గ్రహియించుచున్, సదా
వర్తిలి, నీ గృహంబునకు భవ్యశుభం బొనగూర్చి, నీ మనో
వార్త ముదంబులన్ గనుచు హాయిగ నుండుము కన్నతల్లిరో !"

పతి పెడత్రోవల ద్రొక్కిన
ధృతి చెడి కలహింప కమ్మ, తిన్నగ నతనిన్
జతురమతి ద్రిప్పజూడుము,
బ్రతిమాలుము గతి యటంచు బ్రాకటభక్తిన్.

చెప్పిన నీతులలో క్రొత్తదనము లేకున్నను, చెప్పినపద్ధతిలో క్రొత్త లేకున్నను, వీరు ఏదో ఊహాపథాంతరవర్తి లగు భావములను బడలాగి "మేమును కావ్యము చేసితి" మని వేడబము పడు కొందఱవలె గాక, సాధారణజీవితమునందలి నిత్యసమస్యలనే యెంచుకొని కావ్యముల నించుకొన్నారు. ఈ యభిప్రాయముతో శ్రీ కేసరిగారును నాతో నేకీభవించిరి.

కొమరితల నత్తింటికి బంపుచు ప్రాచీనాచారము ననుసరించి యుద్బోధించిన తల్లిమనసు తత్త్వమును దెలుపు నవిగా నివి నిలుచును. ఈ పద్యములందు వ్యర్థపదములు కొంచెము హెచ్చుగా కనబడుచున్నవి.

లక్ష్మీ శారదాశతకములయందు 'శారదాపతి, రమాపతి' యను రెండు శతకములు కలవు. మొదటి దానిని శ్రీమతి శారదాంబగారును,

రెండవదానిని లక్ష్మీకాంతమ్మగారును రచించి రసి చదువరులు గ్రహింం చియే యుందురు.

ఇందు లక్ష్మీకాంతమ్మగారి శైలితో తేటతెలుగు పా లెక్కువ. శ్రీమతి శారదాంబగారి కవితకు సంస్కృతపదసంచయముపై మక్కువ. మచ్చునకు:—

చిక్కనిపాయసం బనగ జెల్లెడి నీ కథలే వినంగ, నీ
చక్కని నామ మేను మనసారగ గ్రోలగ గల్గుచుండ, సదా
మక్కువ దీర నాదు మనమారగ సంతస మందుచుండగా,
తక్కిన వేల్పు లెందులకు ధారుణి నా కిక? శ్రీరమాపతీ."

"శతకము జేసిన న్మనము శాంతిని బొందగలేదు నాకు, నా
గతభవసంచితంబొ ? నను గావగ నీమది చింత లేదొకో?
సతత మనంతవంత లవి స్వాంతమునన్ గృశియింపజేసె, నీ
వితరణ మేల జూప విక? వేడగ లే నిక శారదాపతీ!"

మూడవపాదమందలి 'అనంతవంతలు' అనునది దుష్టసమాసశ్రేణి లోనిది.

ఏ పోకడ పోయినను, వీరి కవితాధార యిట్టులే చిరుగాలితో పరుగులిడు సెలయేరువలె నుండును. కాని, అచ్చటచ్చట వ్యర్థపదములు మెండుగా గనపడుచుండును.

వీరి 'లేఖదూత'ను వీరి యన్ని కావ్యములలో నుత్తమముగా శ్రీ కేసరిగారు పరిగణించిరి. ఉద్యోగధర్మమున దూరముగ నున్న భర్తకును, భార్యకును జరిగిన ఉత్తరప్రత్యుత్తరములు. ఇవి లక్ష్మీకాంతమ్మగారికిని, శ్రీ వెంకట రామమూర్తిగారికిని నడుమ జరిగినవి. సాధారణసాంసారిక శృంగారరసభరితములై నా యా యెడ జరిగిన సంఘటనల నివేదనముతో

పతితల కుల్లాసమును ఉబుసుపోకను కల్పించును. కట్టకడ వరకట్నముల విషయమున, వియ్యపురాండ్రకు జరిగిన పద్యలేఖలు కూడ కలవు.

“వనటను జెంద నేల ? మఱి వారిజనేత్రి ! విదేశమందునన్
దనయుల బంధుమిత్రులను దారను వీడియు నొంటి నుంటి నం
చనయము చింత మాను మిక, నా జగదీశుని ప్రేమ కల్గినన్
శని గిని యేమి సేయు ? నిక సందియ మేలను శ్రీ మనోహరా.”

అను పద్యమున దాను భర్త యెడబాటున కోర్వని దయ్యు, దన పతికి ధైర్యము నూల్కొలుప జేయు సాహసము పూనిన యీ సతి సాధ్వీ ధర్మము ప్రశంసనీయము కదా !

వేగమె వత్తు నం చిటకు బ్రీతి లిఖించిన పద్యరత్నముల్
నే గనుచున్ బఠింప విని, యెంతయు నీదగు ముద్దుబిడ్డలున్
న్నే గడియన్ దలంచుచును “నెప్పుడు వచ్చెద రమ్మ” యంచు మీ
యాగమనంబుకై యెదురు నందఱు చూచుచునుందు రిత్యమున్.

తండ్రికడనుండి లేచి రాగానే “అమ్మా! నాన్న ఎపుడు వస్తా రమ్మా” యని యీగలు ముసిరినట్లు ముసరి గందరగోళము చేయు పిల్లల నొక్కమా రీ పద్యమున భర్తకును, పతితలకును ప్రత్యక్షము చేయ జాలినది. అన్నిటిని మించి నా కీ పద్యము మిగుల మనస్సునకు హత్తు కొన్నది.

“పిల్లలతోడి నాట తెరపించుక లే దిక, నేమి సేతు? నే
నిల్లును దిద్దుకొంచు నొక యించుక తె న్నొక ట బ్బనేని, నే
నుల్లస మంది యుత్తరిని నోపిక దెచ్చుక కొన్ని పద్యముల్
జల్లగ వ్రాయ జూతు సుమి! చారుగుణాకర! శ్రీ మనోహరా.”

సారస్వతము చవు లెఱింగిన గృహిణు లెల్లరును నిది యాదర్శ ముగ గైకొని యిట్టి వ్యవసాయము సేయ దలంచుచో, నీపాటికి స్త్రీ

సారస్వతము బంగ్లా కె క్తైడు పాటిద్దై యుండెడిదే. తెలుగున నట్టి పద్య లేఖా సాహిత్యమును వెలయించిన స్త్రీలలో వీరిదే మొదటి వ్రాఁతలను కొందును.

వీరి 'కన్నీరు' కావ్యము శోకవిధురమ్మై, సాహిత్యమునందు కరుణా మయము లగు కావ్యములు వ్రాసి స్థిరకీర్తి బడసిన శ్రీ వడ్డాది సుబ్బరాయకవిగారి కావ్యము, శ్రీ నాళము కృష్ణరావుగారి (పాపాయి) కావ్యము వలె నున్నదని విమర్శకులు వ్రాసిరి.

ఇట్లు స్వాభావిక కవితనే సరళ పేశల మృదూక్తుల జొనిపి, శారద నలరించిన వీరి కవితలు కమ్మని తావుల వెదజల్లు విరులసరుల వలె నారీజన శిరోలంకారములే.

65 శ్రీమతి కల్లూరి విశాలాక్షమ్మగారు

కవిసార్వభౌమ, కళాప్రపూర్ణాది బిరుద విభ్రాజమానులును, ప్రభుత్వాస్థాన కవీశ్వరులును, శతాధిక కావ్యజనకులును, శ్రీకృష్ణ భారత, భాగవత, రామాయణాది మహాకావ్య రచనాపటిష్ఠులును నగు శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారి పుత్రిక. శ్రీమతి కల్లూరి విశాలాక్షమ్మ గారును కవయిత్రియే. తండ్రిరక్తము పాలు పంచుకొన్న యీపె కా మాత్రము నబ్బు టరిదియా! 1901 వ సంవత్సరమున వీరి జననము. నెల్లూరివాసులు శ్రీ కల్లూరి సుబ్బారాయుడు గారు వీరిని పెండ్లియాడిరి.

ఈమె చంద్రమతీచరిత్రము, దమయంతీచరిత్రము, స్వారాజ్యలక్ష్మీ పరిణయము నను కావ్యములను, భారతకథామృతము అను పౌరాణిక కావ్యమును, వానినే వచనకావ్యములుగను రచించిరి.

రచన యంతయు పురాణధోరణి.

దమయంతీ చరిత్రమును, చంద్రమతీ చరిత్రమును నతి సామాన్యధోరణి నుండి, యవి యామె బాల్యకవిత్వము లని చెప్పక చెప్పుచున్నవి.

చంద్రమతీ చరిత్రమందలి యొక పద్యముం గాంచుఁడు:—

'పతి భుజియింపక పూర్వము
సతులు భుజియింపరాదు శాస్త్రతలమందుఁన్;
బతి భుజియించిన పిమ్మట
సతి భుజియించుటయ మేలు జపివరశిష్యా ?"

దమయంతీచరిత్రము ఆమె పదున్నెదేండ్ల వయసున వ్రాసిరి. చంద్రమతీ చరిత్రముకంటె ధారాళముగా నున్నది.

"శ్రీరమణీమనోహరుని, జిన్మయరూపుని, నీలగాత్రునిఁన్,
సారసపత్రలోచనుని, సజ్జనసన్నుతు, నమ్మహాత్మునిఁన్,
ధారుణి నేలు రక్షకుని, దైత్యవిరోధిని, జక్రపాణినిఁన్
గోరి భజింతు నా మదిని గోరిక పీరిక లెత్తునట్లుగఁన్!"

"ఓయి మహారాజ ! ఓ దయాగుణసాంద్ర !
యో పరాక్రమశీల! యో నరేంద్ర !
నిషధపురీధవా! నిత్యసత్యవ్రతా!
సుందరాకార! యో సుజనవంద్య!
వినుము విదర్భలో భీమమహీజాని
కూర్మినందన, సుమకోమలాంగి
దమయంతి నా నొక్క తలిరుబోడి గలదు
సాధుస్వభావ, ప్రజ్ఞాధురీణ.

శైలి యీ పైరీతిగా నున్నది.

కథాగమనమునం దీమె లేఖిని కడు శీఘ్రగామిన్యై, పిల్లలకు కథలు చెప్పినట్లు అల్లుకొనిపోయినది.

"కలియాజ్ఞఁ నిరసింపరా దనుచు నా కాంతారమధ్యంబులోఁ
పల నున్న న్నను జూచి నీవు కరువఁ, బ్రార్థించితిన్ నిన్ను, 'నఁ
దలపఁ నీదు సురూప మిత్తు' ననుచుఁ దక్ష్యంబుగా బల్కు నిఁ
దలతుఁ నాదు సురూప మిమ్ము ఫణినాథా! నేడు కర్కోటకా!"

భారతకథామృతాదులలో రచనాపరిణామము కనబడుచు బాగుగ నున్నది.

భారతకథామృతమున, తన్ను గోరిన పరాశరునకు సత్యవతి—
తపము చెడును గాదె తాపసేశ్వర! నన్ను
నీవు గోరునంత నిమిషమంద ?
తపము చెఱుప నేల? తప్పు సేయగ నేల?
నీదు త్రోవ జనుము నీవు తొలగి."

మిక్కిలి సరళమైనరీతితో చక్కనై గభీరమైన నీతి నుపదేశించినది.
శంతనుడు గంగను జూచి,

"ఎవ్వరిదాన వెవ్వ తెవు? ఇచ్చట నెందుల కుంటి వొంటిమై?
నివ్వనభూమి జేరుటకు నేమికతంబొ ? జలేజనేత్రి ! యో
జవ్వని! నాదు మానసము చయ్యన దొంగిలియున్న దాన, వీ
వెవ్వరొ నాకు దెల్పు మన, నిట్లను నాయమ నవ్వుమోమునన్."

ఈ పద్యము మనుచరిత్రను మనసున నుంచి రచించిన ట్లున్నది. ఇంకను ననేక ఘట్టముల భారతచ్ఛాయలు కలవు.

రచన సామాన్యమైనను, రుచిరమును నిర్దుష్టము నగు శైలిని రచించి, వీరు శక్తిని తండ్రికి దగిన తనయ యనిపించినది.

66 శ్రీమతి గంటి కృష్ణవేణమ్మగారు

కవితాసౌరభ్యలహరీ సంవాసితహృదయయై, 'చంద్రకళావిలాసము' రచించిన శ్రీ కరాా సుబ్బలక్ష్మమ్మగారికిని, శ్రీ రామశర్మగారికిని అనంతపురముజిల్లా తాడిమర్రి గ్రామమున 20—12—1910 వ సంవత్సరమున జన్మించిరి. కడపజిల్లాలో ప్రొద్దుటూరుతాలూకా ఎర్రగుంటపల్లె శ్రోత్రియందారు గంటి సుబ్రహ్మణ్యముగారి జ్యేష్ఠకుమారులు గంటి వెంకటసుబ్బయ్యగారిచే పరిణీత యైనది. ఈమె తాతలు దివాన్ పేష్కారులుగను, ప్లీడర్లుగను, ఆస్థానపండితులుగను జీవితము గడపిరి.

ఈమె భర్తగారు రామశర్మగారు ఆంధ్రభాషాభిమానులే కాక, ఆంధ్ర కవిత్వసారము దెలిసిన గణ్యులు. బాల్యమున నీమెకు తెలుగన్న చులకనగను, రోఁతగను నుండెడిది. తిరుపతిలో నుండగా, ఆంధ్రము నభ్యసింపు మని నాగపూడి కుప్పుస్వామిగారును, వీరి తాతగారును మందలించెడువారు. కాని యీమె కప్పట నా హితవు రుచింపలేదు. పిమ్మట భర్తగారికి పట్టపరీక్షయందు బహుమానముగా వచ్చిన మనుచరిత్రాదికావ్యములను జూచి వేడుకగా చదువుకొందని మ్మని యడిగినది. కాని "తెలుగన్న నిష్టము లేని నీ కెందుల కీ పుస్తకములు? నీ కర్థ మగునా?" యని యాక్షేపింపగా, నపు డభిమానము చెంది, పండితులకడ తెలుగు నేర్చి పద్యముల జెప్ప నేర్చిరి. ఏ మైనను, నిట్టి వన్నియు నిమిత్తమాత్రములు కాని, కవు లగువారు పుట్టువుతోనే కవులుగా నుందురు. ఇంతే కాక, చిన్నపుడే కన్నడము నేర్చిరి. భర్తతో ఉద్యోగధర్మమున బొంబాయి మొదలగు పట్టణముల కేగినపుడు, హిందీ మహారాష్ట్రములను శాస్త్రవిధిగా నభ్యసించి, యా భాషలయందును నసి యైన యనుభవము సంపాదించిరి. బొంబాయిలో నున్నపుడు,

వార్ధావిద్యాపీఠమున 'హిందీభాషాకోవిద' గౌరవపత్రము కూడ పొందిరి. ఈమె కిర్వురు బిడ్డలు. ఇ ట్లింత సుఖసామగ్రిసముల్లాసముగా సంసారము దిద్దుకొనుచు,

"మును నా యిందిరకోడ లైన రతియుం, బూతాత్మ సావిత్రియున్
ఘనమౌ దీర్ఘసుమంగలీత్వమును నీ కారుణ్యభాగ్యంబునం
దనియం గల్గిరి, నాకు నట్టి వర మత్యంతానుకంపామతిం
జననీ! యిమ్ము నినున్ భజింతు నెపుడున్ జ్ఞాన ప్రసూనాంబికా!"

అని యంబికను ప్రార్థించి యున్నను, నాదేవి యామె ప్రార్థన మాలింపక, 1940 వ సంవత్సరమున భర్తను, 42 వ సంవత్సరమున దల్లిని, అక్కగారిని గ్రమింగివైచెను.

కష్టములు విడిగా రావు గదా! ఇ ట్లిన్ని పాట్లుబడిన యనంతర మా దుఃఖభర మోర్వక కాబోలు, పోలీసుశాఖోన్నతోద్యోగు లైన వీరి తండ్రిగారు సన్న్యసించి కాళహస్తియందు విమలానందతీర్థ లను పేర కాలము గడపుచుండిరి.

ఇన్ని కష్టముల నొంది యవదయై కుయ్యోడుచున్న వీరిని సమీపస్థు లోదార్చి "ఏదైనా చదువుకో, జదువుతో వ్రాతతో శోక ముడుగు" నని యుపదేశించిరి.

అంత తన భర్తగారు వ్రాయుచు విడిచిన "కాలుట్లాధిప చెన్న కేశవశతకమును పూర్తి చేసిరి. అక్కగారి జ్ఞాపకార్థ మామె పేరున 'జ్ఞాన ప్రసూనాంబిక' శతకము రచించిరి. చిన్నతనమున కుమారసంభవము చదివినపుడే, 400 పద్యములతో 'గిరిజాకళ్యాణ' మను పేర నొక ప్రబంధ మును రచించిరి. ఇవి కాక, సైరంధ్రి, నిర్వేదన, స్థైర్యము, తెలుగుతల్లి, పవనదూత్యము మున్నగు ఖండకావ్యముల నెన్నింటినో గృహలక్ష్మి ముఖమున బ్రచురించిరి. జ్ఞానప్రసూనాంబికాశతకమును శ్రీ కేసరిగారే ముద్రించిరి. గిరిజాకళ్యాణ మింకను నముద్రితము.

జ్ఞానప్రసూనాంబికా శతకము ఛాందసధోరణికి పేరు బడసిన శతకధోరణి నుండక, కాంత్యుజ్జ్వలసమంచితశైలి నలంకృతమై యున్నది.

"కైలాసాచలవాసినీ ! గిరిసుతా ! కళ్యాణసంధాయినీ !
కాళీతాండవలాస్యకేళిరసికా! కౌమారి ! కాత్యాయనీ !
హేలాలోలకురంగశాబకధరీ! హ్రీంకార బీజావృతా !
కాలాంభోధర నీలదేహలతికా ! జ్ఞానప్రసూ..."

అంతయు సంబోధనపట్టిక యైనను నెంచుకొన్న పదముల బట్టియు, సంబోధనల సన్నిహితత్వ మెఱిగి కూర్చిన కూర్పును బట్టియు, నామె హృదయ మెంత రసోత్కరమో యూహింపనగును.

"అరయన్ బార్థునిపై, మృకండుసుతుపై, నబ్జారిపై, బాణుపై,
గరిపై, శ్రీపయి, భిల్లవంశపతి యా కన్నప్పపై, కాళుపై
బరగం గల్గు కృపారసం బిపుడు నాపై జూవ నీ నాథుతో
కరుణావార్నిధి! తెల్పరాదే! జననీ! జ్ఞానప్రసూ..."

అను నీ పద్యము పోతన్నగారి యీ క్రింది భాగవతపద్యమును జ్ఞప్తి కెలయించుచున్నది. అది– 'ఆదిన్ శ్రీ పతికొప్పుపై......" అను పద్యము. ఇంతే కాక, ఇట్టి పద్య మింకొకటి ఆంధ్రుల వ్యవహారమున నున్నది.

"అరయన్ శంతనుపుత్త్రుపై, విదురుపై, నక్రూరుపై, కుబ్జపై,
నరుపై, ద్రౌపదిపై, కుచేలునిపయిన్, నందవ్రజశ్రేణిపై,
పరగం గల్గు కృపారసము నాపై గొంత రానిమ్ము, నీ
చరణాబ్జంబులె నమ్మినాడ జగదీశా ! కృష్ణా ! భక్తప్రియా !"

పోతనవలె పద్యము వ్రాయవలె నని యత్నించి యనుకరించు తన్నిర్వాహణమున చరితార్థ యైన దనుకొందును.

"ఏ పాదమ్ములు మోక్షదాయకము లం చేవేళ మౌనీంద్రులు,
న్నే పాదంబులు సర్వశక్తిదము లం చేవేళ బ్రహ్మాదులు
న్నేపారంగను గొల్తు, రట్టి పదము ల్నే గొల్తు నే వేళలన్
నా పాపౌఘము బాపి ప్రోవ గదవే జ్ఞాన..."

ఈ శతక మంతయు నిట్లే రసవంతమై, జిలుగుదువ్వలువల కై సేసిన పుత్త్రికి బోలె నున్నది.

కౌలుట్లాధిప శతకమునం దొక పద్యము:—

"వేలున్ లక్షలు లెక్క లేక పలుకున్ వేమారు లీ జిహ్వ, తా
నేలా బల్కదొ యక్షరద్వయము నీ యింపైన నామంబు? బదే
మూలంబై యలరారు మోక్షలతకున్ మునుంగొంగుబంగార మై
కౌలుట్లాధిప! చెన్న కేశవ! రమాకాంతా! మనోనాయకా."

కృష్ణుని విడిచి విరహవేదనా దోదూయమానస యైన రాధ వేకువజామున మలయానిలుడు మెయి సోకి తన్ను గాసిం బెట్ట, నా పయ్యోదకుమారుని చేత నే శతసహస్రగోపీ నవమన్మథుం డైన నందబృందారకున కంపిన రాయబార మే 'పవనదూత్య' మను ఖండకావ్యము.

"అల్పు డైనవాని యాచించి మది నభీ
ష్టంబు గొనుటకంటె, సకలవిధుల
గొప్పవారి వేడి కోరిక లీడేర
కున్న, దాన నేమి కొదువ గాదు."

కాళిదాసుని 'యాచ్ఞా మోఘా వరమధిగుణే నాధమే లబ్ధకామా' అన్నమాట కిది తెలుగుబాట.

"వినుమా పవనా! నా మొర
జనుమా మధురాపురంబు సత్వరముగ, నీ

వనుమా నా వచనంబుల
ననుమాన మొకింత లేక యాతని మోల్రక్."

"నల్లనైనవాడు, నగుమోము గలవాడు,
చూడదగినయట్టి సొగసుకాడు,
కంబుగళమువాడు, కంజాతనేత్రుండు,
సుందరుండు, నందనందనుండు."

"అలసి యుండెనేని, యల్లన మెయి సోకి
సేద దేర్చి, యవల జెప్పు మయ్య"

"పోవునప్పుడు, హిమకణపూరితంపు
కమల మొక్కటి కొని చని కమలనేత్రు
పాదములచెంత నిడి, 'నిన్ను బాసి యున్న
ప్రణయసఖి రాధ మో మిట్లు వరలు' ననుమ."

"వినవా నా మొర లించుక?
కనవా నా కూర్మి కృష్ణ! కరుణానిధి! నీ
కనువా యీ గతి సేచుట?
వినువారలు నవ్వ రొకొ? వినుతగుణాఢ్యా!"

అరవిరిమొగ్గలై యందములు గురియుచు సుగంధములు నలు కెలంకుల జిమ్ము మల్లికాదామమువలె శోభిల్లుచున్న దనిన నత్యుక్తి కాదు.

అవుడపుడు గృహలక్ష్మియందు ప్రచురించిన ఖండగీతులలో 'స్మృతిపథము' అను శీర్షికకింది 'హంపీశిథిలస్మృతి' రసోదంచిత పదాంచితమై వరలినది.

"తన మహోదగ్రప్రతాపారుణచ్ఛటల్
ఖండాంతరముల కీరెండ గాయ,

తన దిగంతక్రాంత ఘనయశశ్చంద్రిక
లెల్ల లోకములకు వెల్ల వేయ,
తన మహాపాండిత్య ధారణాగరిమంబు
కవిచంద్రులకు కల్పకంబు గాగ,
తనచేతి శితమహోదగ్రఖడ్గప్రభల్
ప్రతిపక్షులకు గుండెబరువు గాగ,"

వెలసిన శ్రీకృష్ణదేవరాయలు పాలించిన సామ్రాజ్యము పేరున కైన లేక కాలగర్భమున గలిసిపోయినందుకు కన్నీరు కార్చినది. కార్పించినది కూడ—

ఈమె వ్రాసిన తెలుగులేఖని కూడ ఇట్లే శక్తిమంతమై యున్నది.

ఇక వీరి గిరిజాకళ్యాణ మున్నది.

వీరి కృతులలో నిది యొక రసవత్తర ప్రబంధము. ఇందు ఉదాత్త శృంగారము రసము. గిరీశుడు నాయకుడు. గిరిజ నాయిక. నాయికా నాయకుల ఔచిత్యము, రసము కావ్యమునందు బాగుగా పోషింపబడినవి. చంద్రోపాలంభ పుష్పలావికా విరహాదివర్ణనములతో నిది మహాకావ్యలక్షణలక్షితమై యున్నది. కాని, విరహవర్ణనాదుల పట్ల మఱింత అనౌచిత్యమునకు పాలుపడకుండుట 'బ్రదుకు జీవుడా' యనిపించినది. కావ్య మంతయు ప్రాతపద్ధతియే. కాని, రచనామార్గమున మాత్రము కొన్ని క్రొత్త పోకడలు కనబడుచున్నవి. ఆధునికపద్ధతిని కొన్ని వర్ణనములు, కొన్ని సంభాషణములు నుండి కావ్యనవీనత్వమును స్ఫుటపఱచుచున్నవి. శైలికి—

రజతాచలేశుండు, రాకేందుధరమౌళి,
పరమేశ్వరుడు, భక్తపాలమౌళి,

కాంచనాచల దివ్యకార్ముకహస్తుండు,
గంగాధరుడు, నీలకంధరుండు,
పురమర్దనుడు, లోకపూజ్యుడు, శంభుండు,
మూడుమూర్తుల కెల్ల మూలబలము,
అసురాంతకుడు, దేవతారాధ్యచరితుండు,
భూతనాథుండు, విభూతికరుడు,
సృష్టిస్థితిలయకరుడు, శిష్టనుతుడు,
శాశ్వతానందకరుడు, ప్రశాంతయశుడు,
అగజ తమకమున నుపొంగి, యద్రిరాజు
నడుగ బంపెను పరిణయం బాడ దలంచి.

దీనిని బట్టి, కావ్యము కాంతియుత మని తెలియనగును. అటనట నచ్చ తెలుగు సొబగులును కానంబడుచున్నవి. అట్టి పట్టుల గూడ ధార యొకే విధమున పరిపుష్టమై యున్నది.

"గిత్త తత్తడి గాని కత్తలానులు లేవు
ఎక్కుట కాతని కిందువదన!–"

అను నీ సీస మాసాంతము అచ్చ తెలుగుఅందమునే ప్రస్ఫురింప జేసినది. తపోభిన్న యగు గిరిజకడ కపటబ్రహ్మచారి యామెను పరీక్షింపచుటకై శివునిగూర్చి యాక్షేపించినది. అందుల కా తపోకృశాంగి యిడిన ప్రత్యుత్తరము:—

"కట్టుపుట్టము లేక కట్టడు, కైలాస
మతనికి శౌర్యచిహ్నంబు గాని"

అని ఆతని యాక్షేపణ లన్నిటిని నిరాకరించి సమాధానము చెప్పినది. ఆత డెంతటికిని నా శివనింద మానకపోవు సరికి, శివనిందలు సేయకుమో యన్న! నేను వినలే నన్నది. ఇట్లు నాయికను చక్కగా పోషించిరి.

ఇందు ప్రబంధపు పోకడ లెన్నియో కలవు. హిమవంతుడు వసంతమున నుద్యానమున మేనకతో విహరించుచు,

"పల్లవంబు లటంచు భ్రమసి గిల్లగబోవు,
భామకెంగే లంచు పట్టి యుబ్బు."

నట శయ్యాగృహమునకు గిరిజను బంపుచు, చెలికత్తెలు

"కలికి నీ నెన్నొసల్ గనినంత సిగ్గుచే
శశిఖండ మభవుని జడల బడదె ?"

యని యగ్గించిరి. అంతే కాక, గిరిజబాల్యమును, మేనక గర్భదౌహృదమును స్త్రీసహజముగా వర్ణించిరి.

"పుల్లని నిమ్మపండ్లు దిన బుద్ధి దలంచు, మరెవ్వారేని ద
న్నుల్లస మాడ జూతు రని యూరక మూర్కొని పారవైచు, నే
పల్లవపాణు లైన పసిపాపను గందు వటన్న, సిగ్గుచే
నుల్లము పల్లవింప నిక యూరకయుండు డటంచు నవ్వొడిక."

ఇందలి రెండు నాలుగుపాదములలో స్త్రీసహజ మగు ఉచితలజ్జ ఎంతయో స్వభావసుందరముగ చిత్రింపబడినది.

వీరి వసంతఋతువర్ణన మొక ప్రత్యేకఘట్టము:—

"వనిత వనలక్ష్మికిని వసంతునకు పెండ్లి
సమయమున జేయు సంగీతసభ లనంగ,
క్రొవ్విరుల దేనియలు ద్రావి క్రొవ్వియున్న
తేటిగీతంబు లెల్లెడ నీటు గులికె..."

నట— వనలక్ష్మి వసంతుల పెండ్లికి కాసీ ఖర్చు లేకుండగనే గానసభ యేర్పాటు చేసినారు శ్రీమతి కృష్ణవేణమ్మగారు ! ఎంత బాగుగ నున్న దీ యుక్తికల్పనము ! ఇట్టి పట్టుననే కవిహృదయభావవిశిష్టత గానవగును! ఈ ఘట్టమున వీరు వివిధచ్ఛందములను వాడియున్నారు.

ఇక స్త్రీసహజము లగు వేషభాషలు, భూషాడంబరములు, అలంకరణాటోపాభిలాషములు, కడు మనోజ్ఞముగ చిత్రించినారు:—

"శంకరు దోడితేవలయు, జా గొనరింపక రండు పోదమే
యింక నిదేమి టమ్మ యిటు లీ కయిసేత లటంచు నో ర్తనన్,
శంక యొకింత లేక యతిజాణతనంబున మమ్ము బల్కె దీ
వింకను బొట్టువెట్టకయె యేటికి వచ్చితి వమ్మ! నావుడున్."

"చెవరెనా నాదు నెన్నొసటి సింధుర మం చొక బాల వల్కగా,
కుదురుగ నున్నదమ్మ, యిక గొబ్బున రా గదవమ్మ, జూచు నా
మదకరి నెక్కి వచ్చు హరి మానక నీదెస కంచు బల్కుచున్,
మదవతి యొార్తు బోయె నల మన్మధు శాతకృపాణమో యనన్."

మగవా రైనచో, నీపట్టు లింత రసవంతముగను సహజముగను నుండ వేమో యనిపించినారు. వీరి ఉపమలు చక్కనివి:—

"పార్వతీదేవి తలబ్రాలు పరమశివుని
మస్తకముపై వెలుగగ, సమస్తజనుల
కనుల కప్పుడు దోచె చుక్కలుగ, నదియు
సొబగుగా నుండె వ్యోమకేశుండు గాన."

"పద్మములకు మూగు భ్రమరంబులట్టుల,
గిరిజ శివుని పాదసరసిజముల
కెరగునప్పు, డలక లింపార శంకరు
పాదయుగళిపైన పరిఢవిల్లె."

హరిహాకుల హాస్యప్రసంగములు సముచితముగ నున్నవి. ఇదిగో చూడు డా ఘట్టమును:—

విసము దిన్న నోట కస టయ్యె గాబోలు,
భక్షణంబు లెల్ల పార్వతీశ!

ఇట్టి దివ్య మైన ఆహారములు లే వ
టంచు బల్కె విష్ణు డభవు గాంచి."
"నిక్కము నీవు బల్కినది నీరజనాభ ! యిటెందు ముచ్చిలన్
జిక్కదు వెన్న, దెత్తు మన జిక్కవు ఎంగిలి గాయ లెందు, నీ
చక్కట నీకు నట్టి కెలసంబును దీర్చెడి వారు లే, రిక
న్నెక్కడ దెత్తు మయ్య యవి యిప్పు డటంచు శివుండు నవ్వినన్."

సరసప్రబంధరచనాధురీణయై, రసజ్ఞుల మెప్పులు వడసిన శ్రీమతి కృష్ణవేణమ్మగా రెంత ప్రశంసార్హలో రసలోకమే నిర్ణయించు గాక !

67 శ్రీమతి రావూరు వెంకటసుబ్బమ్మగారు

ఆధునికవాఙ్మయప్రపంచమున వివిధశాఖల వెలసిన నాటకములు, నవలలు, ప్రబంధములు, కావ్యములు, ప్రహసనములు, ఉపన్యాసములు, అన్నియు వ్రాసి శ్రీ వీరేశలింగముపంతులుగారికి పిదప నంతటివా రని మంతు కెక్కిన శ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముపంతులుగారే "ముదితల్ నేర్వగరాని విద్యకలదే ముద్దార నేర్పించినన్" అను పద్యము మూలముగ మహిళాజనబంధువు లగుటయే గాక, ఆచరణలో సహితము అతి సుసాధ్య మని నిరూపించినారు శ్రీ లక్ష్మీనరసింహముగారు. దృశ్య ప్రబంధములు రచించిన శ్రీ రావూరి సుబ్బమ్మగారు వారి మేనగోడలే కాదు, వారి శిష్యురాలు కూడ.

శ్రీ చిలకమర్తి వారి రెండవచెల్లెలు అచ్చమాంబగారికిని వీరవాసర గ్రామస్థులు మధునాపంతుల రామస్వామిగారికిని అరువదిఏండ్లనాడు జన్మించిన ప్రథమపుత్రిక. చిన్నటనాటనుండి మేనమామకడ బెరిగి, వారి కడనే విద్య నభ్యసించి, వారి ప్రోత్సాహముపైననే ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమువారి ఉభయభాషాప్రవీణయం దుత్తీర్ణురా లైరి. రాజమందిర మందలి బాలికా ఉన్నతపాఠశాలయందును, మద్రాసు క్వీనుమేరీ కళాశాలయందును తెలుగుపండితురాలుగా పనిచేసి, కొలదికాలముక్రిందనే ఉద్యోగవిరమణ చేసి, ప్రస్తుతము రాజమందిరము దానవాయిపేటలో విశ్రాంతి గైకొనుచుండిరి. వీరి కొక కుమార్తె. వీరు రాజశేఖరకవి "కర్పూరమంజరి" యను నట్టకమును దెనిగించిరి. 2 ఉదారపాండవము, 3 బాణకృతహర్ష చరితాంధ్రీకరణము ననునవి వీరి కృతులు. అంతే కాక, ప్రాస్తావికము లగు పద్యము లెన్నో యున్నవి.

ఇందు కర్పూరమంజరి యనునది రాజశేఖరకవిచే రచింపబడినది. ఇతివృత్త మంతయు కాళిదాసుని 'రత్నావళి' నాటకము వంటిది. అనువాదగ్రంథ మగుటచే, రసౌత్కట్యాదుల గాని, పాత్రపోషణవిషయమున గాని, వేర వివరింపవలసిన పని లేదు.

ఇక వీరి శైలి యన్ననో, ఓజోగుణప్రధాన మైనది.

"అంతఃపురీసత్కాంతవిలోచన
ప్రతతి కమేయ లావణ్యావార్థి,
మానసరంజక మందహాసాది వి
లాససంతతులకు వాసనగరి,
సకలసౌభాగ్యలక్షణముల సరిహద్దు,
దృష్టి కైరవముల దిగుడుబావి,
సరస శృంగారరసమునకు సంజీవి,
వలరువిల్కానికి నాయుధంబు"

ఈ కావ్యనాయిక నాయకుని మనస్సు నాహరించినది. ఇట్లు "సరిహద్దు, దిగుడుబావి" మున్నగువానితో పోల్చిన పోల్కి-వంటివియు, నింకను లక్షణము లైనవియు నైన వర్ణన లా కావ్యమున నెన్నో యున్నవి.

"వెలదుక తీవ్రచంచల సువీక్షణమందు ద్రిభాగ మేనిపై
నిలుచునో, వాడు కామమధుసీరజవైరులబారి కగ్గమై
పోలియును, వేనిపై నిలుపు బూర్ణముగా దనదృష్టి, వానికి
జెలులును జుట్టముల్ విడువ జెల్లు దిలోదకముల్ విషణ్ణులై."

ఇందు భావములు రాజశేఖరునివే యైనను, శ్రీ సుబ్బమ్మగారు ఆ భావములను దెలుగున గ్రహించిన నేర్పున కిట్టివి యుదాహరణములు. శైలికి:—

అమితలావణ్యపూర్ణ మైనట్టి మేను,
వీనుదోయిని దాకెడు వెడదకనులు,
చారుతర మైన పీనవక్షస్థ్సలంబు,
పిడికిటం బట్టదగినంత పిన్న నడుము.

"సురుచిర కాంచికావలయ సుందర మందిరవాస లక్ష్మి స
న్మరకత రత్న గుంఫిత సమంచిత హారని కేతనం'' బై

వీరి రచన స్వరత్న కాంతిపూరమో యనున ట్లుండును.

ఇక మూలమునకు వీరి యనువాదమునకును పోలికల నరయుదము:—

"యయా చక్రవర్తి గృహిణీ జనగేహినీవా
ప్రేమ్ణి తయో ర్నతిల మాత్ర మపి విశేషలాభః
జానే శ్రియా యద్రిక్రియతే కోపిభావః
మాణిక్యభూషణనివసనకుంకుమైః"

అను శ్లోకమునకు వీరి అనువాద మెంతగా సన్నిహితముగా నున్నదో చూడుడు:—

జగతి సామాన్య నింతికి, చక్రవర్తి
గృహిణికిని భేదమే లేదు ప్రేమయందు,
మణివిభూషణ కుంకుమాంబరగణంబె
భేదభావంబు గలిగించు, లే దితరము."

వీరి కావ్యమున సూర్యున కొక క్రొత్త బిరుదము తగిలించినారు. "వాసరజీవపిండ మయి భాసిలుచుండెడి భానుమండలం"బు అంతే కాక, వీరు తమ బాల్యసఖియు, ప్రియమిత్రమును, సహాధ్యాయినియు, రాజమందిరమందలి ఆంధ్రయువతీసంస్కృతకళాశాలాధ్యక్షిణియు నైన శ్రీమతి కామాక్షమ్మగారి షష్టిపూర్తి సమ్మానసమయమున ప్రచురించిన పద్యములు కడు హృద్యముగా నున్నవి.

"సదనము సదన మ్మనుచును,
మది నెప్పుడు కుదురు లేక మసలుదు వౌరా!
సదనమె నీ కొసగిన దీ
యదనున చేకొ మ్మటంచు నక్షయపాత్రన్.
"లేదు లే దను శబ్దంబు లేదు నీకు,
కాదు కా దను నుడి నీకు కానివాని,
వలదు వల దను వాక్కు నీ కొలది గాదు,
ఉన్న దే మున్నదో తెల్పు మొక్కమాట."
ఆగ్రహంబు నసూయయు నసలె లేవు,
పక్షపాతంబు లే దింత పరులయెడను,
లేదు సుంతైన స్వార్థంబు, లేదు విసుగు,
ఉన్న దేమున్నదో తెల్పు మొక్కమాట."

"కాపురం బన నేమొ కని విని యెఱుగని
లలనకు గొప్పయిల్లాలితనము,
కడుపున నొకబిడ్డ గాంచ నోపని యట్టి
తన్వికి వెలలేని తల్లిప్రేమ,
ఏ వృత్తి చేపట్టి యెఱుగని యింతికి
వివిధసంస్థలలోని పెద్దతనము,
వీధిగుమ్మము దాట వెఱచు వెలందికి
దేశాటనమునందు దిట్టతనము,

కలుగ జేసిన యీ సంస్థ కడుపుచలువ
గలిగి, విజ్ఞానవతులను గసియు, మిగుల
స్థాపకుల కీర్తి యిల చిరస్థాయి కాఁగ
వర్ధిలును గాత పదివేల వత్సరములు!"

ఇట్లు కవితాపద్ధతులు శయ్యాపాకముల చవు లెఱింగిన వీరు స్వతంత్రకావ్యరచనతో నాంధ్రుల సరస్వతి నలరింతురు గాక! యని కోరుచున్నాము.

68 శ్రీమతి భువనగిరి లక్ష్మీకాంతమ్మగారు

పావన గౌతమీతీరమున శ్రీయుతులు నాళము రామలింగయ్య గారిచే స్థాపింపబడి, సంతత సేవానురక్త సరళస్వభావ యైన శ్రీమతి బత్తుల కామాక్షమ్మగారిచే పాలింపబడుచున్న ఆంధ్రయువతీ సంస్కృత కళాశాలయందు చాలకాలము సహాయాంధ్రవిదుషీమణిగా పని చేసి, శిష్యురాండ్ర నమిత వాత్సల్యమున తీర్చి దిద్దిన శ్రీమతి లక్ష్మీకాంతమ్మ గారిని గూర్చి ప్రశంసించు శుభతరుణము దొరికినందులకు నా లేఖిని మిగుల నానందముతో గంతులిడుచున్నది.

శ్రీమతి లక్ష్మీకాంతమ్మగారు రాజమందిర పురవాసులు శ్రీ కందర్ప తిమ్మరాజుగారి కొమరిత. సుమారు అరువదికి పైబడిన వయ స్సుండ వచ్చును.

వీరు ఆంధ్రయువతీ సంస్కృత కళాశాలయం దధ్యాపకురాలుగా బని చేసినపుడు, అచ్చట ప్రధానోపాధ్యాయులుగా బని చేసిన శ్రీ వారణాసి లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రివరేణ్యుల కడ కావ్యాధ్యయనము, కవితాభ్యాసమును గావించినారు. అది మొదలు వారు ఎడనెడ నేదో వ్రాయుచునే యున్నారు. అట్లపుడపుడు వ్రాసినవే పుస్తకరూపముతో, భీష్మస్తవరాజము, భారతకృష్ణశతకము,భగవద్గీతానువాదము అను పేరున వెలసియున్నది.

అన్నింటియందును "భీష్మస్తవరాజ" మను చిన్న పొత్తమున భీష్ముడు మరణశయ్యపై నుండి చేసిన కృష్ణస్తవము నా మనమును జూరగొన్నది. పొత్తము చిన్నది. అందు గైకొన్న ఛందము చిన్నది. మూర్తి చిన్న దైనను, కీర్తి గొప్పదై విలువ బలికినది.

"అతనికిని దుల్యమైన దేహంబు గలిగి
పీతకౌశేయవాసియా వేదపురుషు
నాశ్రయించినవారల కఖిలపాప
భయములు నశించు, గలుగు నవ్యయపదమ్ము."

"నరకభయమును బాపు విన్నాణి యెవడు?
ప్రబల సంసార నిమ్నగావర్తతరణ
తరణి యెవ్వడు, వాని జిత్తమున నిలిపి
పరిస్తుతింతును భక్తి సంభ్రమము లొప్ప."

మిగుల పచ్చని కన్నులు, మేటి సటలు,
లలిత దంష్ట్రానఖాయుధంబులును గలుగ,
నెవని రూపము దైత్యుల నే పడంచు,
నట్టి దృప్తస్వరూప తుభ్యం నమోస్తు."

కప్పురపు పలుకులో, కలకండచిలుకలో యనున ట్లున్న యిట్టి పద్యములతోనే నిండియుండి విషయభారముచే గురుగభీరమై యున్న యీ చిన్న కావ్యమున చక్కని యుపమలు ఎన్నో కలవు.

"తంతుసంబద్ధ మగు పూలదండ వోలె
సదస దుపబృంహితం బగు జగ మశేష
మే మహామహునందు నిర్వృత్తి గనునొ."

భీష్ముడు తన యవసానసమయమున:—

"మోక్షమార్గాభిలాషులౌ మునివృషభులు
తన్ను వేష్టించియుండ, శంతనభవుండు
సరస నక్షత్రసముదాయ సహితు డైన
యోషధీశుని భంగి బేరోజ నొప్పె."

అం దిట్టి విం కెన్నో కలవు.

భారతకృష్ణశతకమున వీరు భారతగాథ నంతను సులభశైలిని కందములలో వివరించిరి.

ఇంక స్త్రీవిద్య యను ఖండకావ్యమున:—

సీతిన్ వీడక శీలరక్షణకునై నిర్భీతితో ప్రాణముల్
ప్రీతిన్ వీడిన భారతాబ్జముఖులన్ బేర్కొన్న చారిత్రముల్
చేతోమోదము గాగ బాల్యముననే చెప్పందగున్ స్త్రీలకున్."

"కాలను వ్రేల దున్నుకొను గాక, ధనంబు నగల్ సమృద్ధిగా
దాలిచియుండు గాక, వివిధం బగు విద్యలు నేర్చు గాక, దు
శ్శీలపథంబు పట్టుబడు స్త్రీలకు గౌరవ మబ్బకుండ స
చ్ఛీలము ముఖ్యమైన దని చెప్పుట ధర్మము విద్య నేర్పుచోన్."

వీరి స్త్రీవిద్యాపద్ధతి యిటు లున్నది.

ఇంకను గృహలక్ష్మిలో అప్పటప్పట ప్రచురింపబడిన సేవకావృత్తి, భగవద్గీతా మాహాత్మ్యానువాదము ననునవి సముచితములుగా నున్నవి.

'కవితిలక'
69 శ్రీమతి పులవర్తి కమలావతీదేవిగారు

"విక్టోరియాక్రాసు" అను యుద్ధసంబంధ మగు నితివృత్తముతో నవల రచించి ప్రసిద్ధి కెక్కిన శ్రీమతి పులవర్తి కమలావతీదేవిగారు రాజమహేంద్రపురవాసులు. వీరి తండ్రి కంచర్ల కామరాజుగారు B. A. తల్లి సీతారత్నమ్మగారు. వీరి మామగారు పులవర్తి సుబ్బారావుగారు సర్కిల్ ఇన్స్పెక్టరు. వీరి భర్త పులవర్తి మాణిక్యాలరావుగారు.

చిన్నతనమునుండియు తరుగని కావ్యరచనతో సారస్వతసేవ చేసిన చిరస్మరణీయులలో వీ రొకరు.

1 కుముద్వతి, 2 రాధికాచంద్రావళులు, 3 విజయభాస్కర విజయము, 4మీరాబేజుమ్మా, 5 విక్టోరియాక్రాసు, 6 తిలోత్తమ- పాపయ్యశర్మ, 7 వీరభారతకథామంజరి, 8 పుళిందకన్య, 9 క్రీస్తుచరిత్ర. 10 మొండి శిఖండి, 11 అబిసీనియాయుద్ధము, 12 వాసవీవిజయము, 13 రాణీ ప్రమీల, 14 విద్యుత్ప్రభ- మున్నగు పెక్కు పొత్తముల రచించిరి. ఇందు కడపటివి మూడును నముద్రితములు. వీరి రచనలలో కొన్ని నవలలును, కొన్ని నాటకములును గలవు. ఇన్ని గ్రంథములు రచించినను గ్రహచారవశ మేమో వీరియొద్దను గూడ వీరి పుస్తకములు దొరకకున్నవి. ఇంతే కాక, అనేక పత్రికారాజములలో వీరు వ్యాసములు పద్యములును వ్రాయు దురు.

1936 సంవత్సరమున శ్రీ కేసరిగారు వీరికి స్వర్ణకంకణ బహూకరణ మొనర్చిరి.

తిక్కనజయంతి బంగారుపతకము కూడ వడసియుండిరి. పెద్దాపురమున నొకపుడు జరిగిన వైశ్యసభలలో స్వర్ణపతకము కలెక్టరుగారిచే బహూకరింపబడుటే కాక, "కవితిలక" బిరుదముచే సమ్మానిత లైరి. వీరి కుముద్వతి యను నవల యొకపుడు స్కూలుఫైనలుకు పాఠ్యగ్రంథముగా నిర్ణయింపబడినది.

బహుళసంతానవతి. ఏడుగు రెనమండ్రు సంతానముతో సంసారము దిద్దుకొనుచు, ని ట్లింత వాఙ్మయము నభివృద్ధిచేసి రన్న, వారి శక్తి నిజముగ ప్రశంసింప దగినదే. కొన్నినాళ్లు వీరు రాజమందిర ఆంధ్ర యువతీసంస్కృతకళాశాలా కార్యనిర్వాహకసభ్యురాలుగా నుండిరి.

వీరి ప్రస్తుత నివాసము చీరాల.

70 శ్రీమతి సీమకుర్తి సత్యవతీదేవిగారు

నానాక్షేత్రసందర్శనము, భక్తిరసామృతము మున్నగు గ్రంథములు రచించిన శ్రీమతి సీమకుర్తి సత్యవతీదేవిగారు ఆంధ్రరవివర్మ యని ఖ్యాతి గాంచినట్టియు ననేక గ్రంథములు రచించినట్టియు శ్రీయుత ఆత్మూరి రామమోహనరావుగారి కుమారీరత్నము. మద్రాసున మేనమామ లగు క్రిస్టియన్ కాలేజి ప్రొఫెసరు శ్రీ కొల్లిపర సీతారామయ్యగారింట 14—3—1895 వ తేదీనాడు జన్మించిరి. వైశ్యలోకమున కంతకు కీర్తి సంపాదించి దేశప్రఖ్యాతి గాంచినట్టివారు. వేద వేదాంత పురాణేతి

హాస గూఢార్థప్రతిపాదకులును, సంస్కృతాంధ్రాంగ్లేయ జర్మనీ భాషా ప్రవీణులు, B. A., B. L., D. G. W., C. T. ఇత్యాది పట్టభద్రులును, యజ్ఞయాగాదిక్రతువు లొనరించిన నేటియు నైన శ్రీ ఆత్మూరి లక్ష్మీనరసింహ సోమయాజులవారి పౌత్రి. నీతిదాయకము లగు కావ్యముల రచించి, నివురు గప్పిన నిప్పువలె ప్రచ్ఛన్న కవయిత్రిగా నుండిన అన్నపూర్ణమ్మగా రీమె జనని. సనాతనదీక్షా పరతంత్రులును, సుప్రసిద్ధు లును, గర్తపురీనివాసులు శ్రీ సీమకుర్తి బసవయ్యగా రీమెను పెండ్లాడిరి. ఇట్లు వీరి పుట్టినింటివారు, మాతామహీవంశమువారును, మెట్టినింటి వారును విద్యావంతులే.

ఏవంవిధ మహనీయవంశ పరంపరాగత మగు విజ్ఞానము, కవితా వ్యాసంగమును, పితృప్రియ మగు సంపత్తివోలె వీరి వశంవదమైె. రసరూప మున వీరి భక్తిరసామృతమున జాలువారినది. ఈమె చిన్నతనము మిగుల స్మరణార్హ మైనస్ప్రహణీయ మైన కథానకములతో నాదర్శప్రాయముగ నున్నది. సుమారు పంచవర్ష ప్రాయమున నున్న యీమెకు తల్లి అక్షరా భ్యాసముచేయగా మొదలిడిరి. ప్రథమదివసముననే చూపిన ప్రతియక్షర మును గ్రహించి, యా మఱునాటికే యక్షరమాల నంతటిని అప్పగించివేసి రట. శైశవమున మాటల నేర్చినప్పటినుండియు పాటల కూర్చుటయు, విద్యల నెఱిగినది మొదలు పద్యములు దీర్చుటయు నీమెకు బాల్యక్రీడా చాపలము లైన వనుట యీమె ధిషణాశక్తికిని, ప్రతిభోన్మేషములకును దార్కాణములు.

నెల్లూరువాస్తవ్యులు శ్రీ చుండూరు వెంకటకృష్ణయ్యగా రను కవి వరేణ్యు లీ బాల సహజపాండితీగరిమను, అబ్బుర మగు కవితాస్వభావ మును గాంచి యామెకు పద్యములలోనే లేఖలు వ్రాయుచు, నామెచే పద్యములలోనే ప్రత్యుత్తరముల బడయుచు, నామెయందలి అంతర్నిహిత

శక్తి నుద్దీపనము గావించి, తెలుగుభారతి కొక భవ్యారాధకురాలిని, తెలుగు దేశమున కొక దివ్యాభరణమును ప్రసాదించిరి. కేవల కవిత్వము కాక, చిత్రలేఖనము, కుట్టుపనులు మొదలగు నితర లలితకళలకు నీమె పుట్టినిల్లు. ఆ యా కళలయం దెన్నో బహుమానకరణముల గూడ బడసి యున్నది. అనేకసభలకు సమావేశములకు నధ్యక్షస్థానమును గూడ పొంది సమ్మాన్య లైరి. ప్రస్తుతము వీరి నివాసము విజయవాడ. తాతగారి బహుభాషాపాండిత్యము, తండ్రిగారి కళానిపుణత, భర్తగారి వైదికాచార సంపత్తియు నీమెయందు వికాసము గాంచినవి.

'భక్తిరసామృతము' వీరి పదునొకండవ యేట రచింపబడినను, నిరవద్యమై వికసించిన బొండుమల్లియలదొంతరల వలె వ్రకాశించు భగవన్నుతి పద్యావళితో సురుచిరముగ నున్నది. అనర్గళ మగు ధారా శుద్ధికి:—

"ఎంతయు వేడిన నీ దయ
నుంతయు నాపైన రాదు, చోద్యము గాదే?
యింతటివాడవు నీ వని,
స్వాంతమునం దెన్న డెఱుగజాలను తండ్రీ."

అంత్యప్రాసనియమముతో నడిపిన యీ క్రింది చిన్నగీతమును జూడు డెంత శోభావంతమై యర్థగంభీరముగా నున్నదో!

"జన్మజన్మంబు లెత్తి వేసార జాల,
నింక నైహికవ్యథల భరింప జాల,
ముక్తి నీవె, నే నన్నిట నశక్తురాల;
నన్ను మన్నింపవే కరుణాలవాల!"

భక్తిరసామృతమున భగవానుని ప్రార్థించుచు; ప్రపంచవృత్తము, వైరాగ్యపద్ధతి తెలియజేయుచు రచించిన పద్యము లెన్నో కలవు.

మిక్కిలి యాశ్చర్యకర మైన విషయ మేమన, ఛందశ్శాస్త్రమును సరిగా నెఱుంగుట కైన నవకాశము లేనియంత పిన్నవయసున రచించిన యీ గ్రంథమున సుమారు 30, 40 వింత ఛందసములు గల ప్రార్థన లున్నవి. పంచచామరము, కుసుమవిచిత్రము, పానపము, సుముఖి, మేఘవిలసితము, పద్మనాభము, తోటకము, భూతిలకము మున్నగునవి యందలి ఛందములలో కొన్ని.

తన పతి నామాంకములతో రచించిన పద్య మొకటి బాగున్నది. కవయిత్రులలో పెక్కురు తమ నాథులనామముల గూర్చి పద్యములు చెప్పిరి. కాని వీరి పద్యము అంత్యనియమముతో సుభగముగా నున్నది.

"బహుళనిర్మలతరకీర్తి, భవ్యమూర్తి,
సత్యపథవర్తి బంధుపోషప్రవర్తి,
వరలు మద్హృదయాంబుజ భానుమూర్తి,
యనగ బేరొందు మన్నాథు నభినుతింతు."

ఈ గీతము నాలుగు పాదములలోని మొదటి యక్షరముల జేర్చిన తన భర్తనామ మగును. అంతే కాక, ప్రసక్తానుప్రసక్తముగ తండ్రిగారిని, తాతగారిని, కృతజ్ఞతమెయి వందించిరి,

దివ్యక్షేత్రసందర్శనమున అచ్చటచట కొన్ని విచిత్రభావములకు దా వగు కొన్ని పద్యముల జూపుదును. విఘ్నేశ్వరుని వర్ణించిన పద్ధతి:—

"ఎటు భరియింప గల్గితివో యింతటి బొజ్జను ? నిట్టి రూప మె
చ్చట గనలేదు, విఘ్నముల శాంతి యొనర్చెడి దేవు డండ్రు నిన్,
కటకట! కాలసర్పమున గట్టి రిదేల భయంబు లే దొకో !"

ఇంక అన్నపూర్ణను ప్రార్థించిన తీరు:—

"స్వర్ణరూపంబు దాల్చి నీ సరస నిలిచి,
రజితగిరినాథుడైన నీ ప్రాణనాథు

డీశ్వరుడు గూడ నిన్నె యర్థించుచుండ,
తనయులము మేము. మా పాలి తల్లి వీవు,
నిన్ను యాచించు టొప్పదే యన్నపూర్ణ?"

అహో కల్పన! స్వామిరూపము స్వర్ణ మట! నివాసము రజిత గిరి యట! అయినను, నా యంబను యాచింపక తప్ప దట. ఇక మన బోటులము యాచించుట తప్పెట్లగును?

ఈశ్వరు నంతవానిని నిలువదీసి యె ట్లడుగుచున్నదో యీమె:—

ఎత్తైన కొండపై నెక్కి—నంతనె నిన్ను
జేరలే నని చింత జెందబోను,
పులిచర్మమును గట్టి బూచుల తేషనై,
జడలు దాల్చుట చూచి జడియబోను,
కైలాసమును వీడి కాటిలో నివసించు
బిచ్చగా డని నిన్ను విడువబోను,
సన్న్యాసి పగిది వేసము దాల్చినంతనే
వర మీయ లే వని వదలబోను,
తనయులము మేము, మాకడ దాచ నేల?
తెలుగమే తండ్రి! నీ దివ్యచరిత మెల్ల!
దర్శనం బిచ్చి మ మ్మేల దగును గాక,
మాయచే మోసగింపంగ న్యాయ మగునె?

ఆహా! యెంతటి భావౌజ్జ్వల్యము! ఏ తొలిబాము నందలి సుకృతవిశేషమో, కాకున్న నింతటి ప్రదీప్తభావప్రకర్షతోడి కవితా సౌభాగ్య మలవడునా! ఈమె తన లేఖినిని భక్తిరసామృతపూరమున పూర్ణముగ ముంచి కాని యేమియు చేయ నొల్లదు. అగుట, నీమె కవితకు ప్రాతిపదికయు, సందర్భమును, రసమును నంతయును భక్తిమయమే.

చిన్ని పద్దియములు సహితము చిక్కని యుక్తికతోను చక్కని యూహాలతోడను శక్తిమంతములై యున్నవి.

"ఉన్నాడో లేడో యని,
ము న్నాతడు బిలిచినంత మోక్షం బీవే ?
న న్నేల వెతల బెట్టెదు ?
ఉన్నా వని నిన్నె నమ్మి యుంటిని విభలా!"

లాగి విడిచిన యమ్ములవలె, దూసిన చికుకత్తియపోలె, జంకు గొంకులు లేక పద్యములతో న్యాయనిష్ఠురముగా భగవాను నెట్లు సవాలు చేయుచున్నదో !

ఇంతే కాక, వీరి చందమామ, వేణుగోపాలుడు మున్నగు ఖండ కృతులును చక్కగా నున్నవి. భగవన్నుతి యను ఖండకావ్యమున:—

చల్లగా వర్షించు జలధరమ్ములలోన
పిడుగుల నేల గల్పించినావో ?
రమణీయతర మైన రత్నాకరంబున
బడబాగ్ని నేల యేర్పఱచినావో ?
ఫణిఫణాదులలోన మణుల నమర్చియు,
క్రూరమౌ విష మేల గూర్చినావో ?
విషయభోగములందు వివిధసౌఖ్యము లిచ్చి,
విరివిగా వెత లేల బెట్టినావో ?
"బురదలో కల్వ పూలెట్లు పూయు నొక్కొ ?
ముండ్లలో గులాబీ లెట్లు పూయు నొక్కొ ?
... ...

అను పద్యమున చీకటి యున్ననే వెలుగునకు విలువ యెక్కుడనియు, "కష్టసుఖములు, కలిమిలేములు, కావడికుండలు" అను పరమ

సత్యమును కావ్యకళాశిల్పసౌందర్యమున నందముగ పొదిగి మన కందించి నా కీ కవయిత్రీమతల్లి.

సుభగంభావుకురాలై, సుందరతర కవితాసృష్టి నొనర్చి, ఆంధ్రవాఙ్మయ నందనోద్యానమున పరిమళపారిజాతమై, కళాభిజ్ఞుల మన్నన లందుకొనజాలిన సత్యవతీదేవి కివే మా జయవాదములు !

71 శ్రీమతి ఆత్మూరి అన్నపూర్ణమ్మగారు

శ్రీ సత్యవతీదేవిగారి యట్టి సరసకవీశ్వరిని కడుపార గని పెంచిన సాధ్వి శ్రీ అన్నపూర్ణమ్మగారును గడిదేరిన కవిత చెప్ప నేర్చిన కాంతా రత్నమే. 'కుమార సుగుణబోధిని' యను పేర నీమె యొక చిన్ని పొత్తము రచించిరి. దీనిని వీరి పుత్రికారత్న మగు శ్రీమతి సత్యవతమ్మగారే వెలయించిరి. ఈ గ్రంథకర్త్రి చక్కని జాతీయ మగు కవిత్వము వ్రాయ నేర్చినవా రయ్యు, భారతసహజలక్షణ మగు స్త్రీలజ్జాసాధ్వసముల పెంపున దమ నామమును ప్రచురించుట కియ్యకొన రైరి. ఈ యమ మద్రాసులో తహసీలుదారుగా నున్న తమ తండ్రి కొల్లిపర శ్రీరాములు గారియింట 1875 వ సంవత్సరమున ప్రభవమందిన పూతచరిత్ర.

లోకమున కడు ప్రకటముగ ప్రకి చిక్కని పరదాలై, పందిళ్లై, లోకము వెలుగే చూడనీయక సముచిత మగు స్వాతంత్ర్యమును సహితము

హరించు పురుషులు రచించిన కుమారీనీతులు, స్త్రీశతకములు చదివి చదివి, యామె కొకయూహ దోచినది.

"పిచ్చుకపై బ్రహ్మాస్త్రము
విచ్చలవిడి వేయునట్లు, విరివిగ సుకవుల్
హెచ్చుగ విద్యల నేరిచి
వచ్చిరె స్త్రీనీతి గఱుప ? వసుధ కుమారా."

హెచ్చుగ విద్యల నేర్చిన ఫలము పిచ్చుకపై బ్రహ్మాస్త్రమన్నట్లు, బోష్ఠూడ కున్నను, పురుషుల మను పేరిట పల్కుబడి చెలాయించుచు, స్త్రీలకు నీతులు గఱపువారే కాని, యెంత దుష్టు లైనను పురుషులకు నీతులు గఱపువారు లే రని యామె కటకటంబడినది.

"తప్పు లెన్ను వారు తమ తప్పు లెఱుగరు"
అని వచించు సామెతను దలంచి,
నీదు దప్పు లెఱిగి నేర్పున సవరించి,
సఖుల నీతి గఱప జను కుమార."

ఇట్లు మొదలిడి బారున చెయ్యెత్తి వీరు దుర్జను లగు పురుషులపై రవాళింపు మొదలిడి యొక దుమారము లేవదీసిరి.

కంకణము గట్టి లోకపు
వంకరలను దీర్త మను నవనవప్రజ్ఞల్
శంకింప కింక సానుల
వంకరమతి మాన్ప రెట్టివారో ? కుమారా !"
"సిరులు గలిగె నంచు సరగున గర్వించి
చిరుత్రిమురు లాడి చెడకు మయ్య!
ప్రజల కష్టములను బాపని సిరి యేల ?
నరుల వెంట రాదు సిరి కుమార !"

నీ సతియె నీకు మిత్రము,
నీ సతియె నీకు దోషు, నిజముగ సుమ్మీ,
రోసమున సతిని దూరిన,
మోసము నీ సౌఖ్యమునకు ముందు కుమారా !"

రుసరుస లాడుచు, దిట్టుచు,
గసరుచు గోపింప సతులు గ్రక్కున వశులై,
మసలుదు రని తలపోయుదు
రసురుల వలె దుష్టపురుషు లవని గుమారా !"

ముదమున బతంగనివహము
వదలక ఫలరసములకును బరుగిడు కరణిన్,
మృదుహృదయుడవై మెలగిన
సుదతి నినుం బొంద దలచు జూవె కుమారా !"

సరసము లగు భావముల కూర్పుతో, సలలిత మగు పదముల పేర్పుతో, ఏర్చి తీర్చిన ఈమె పద్యములు తిన్నగా పతితల హృదయమును దూరి సన్నగా పనిచేయ జాలినవిగా నున్నవి.

చల్లనైన జీవముతో మెల్లగా నర్తించు నదీమతల్లియొడిలో ముక్కుకు సూటిగా చుక్కాని ద్రిప్పుకొనుచు, నొడిదుడుకులు లేక జీవన పథము నొక మధురయాత్రగా సాగించి, తుదకు పరమాత్ముని పదపల్లవ ముల భజింపు మని యీ సాధ్వి పురుషులకు, బాలురకు కుమారులకు నుపదేశించినది.

ఇది యంతయు నిజము ! పవిత్రముగా నిర్వర్తింపవలసిన బ్రదుకును బడబాగ్నిపాలు గావించుటకు మున్ముందు పురుషులే సాహసింతు రనవలయును. అట్టియెడ, పుంలోకము జంకు గొంకులు లేక స్వేచ్ఛా మతులై అవినీతిరతులై విహరించుచుండ, సమాజమున నీతి యను

పదమును దలచుటకు మాత్రము తా వేరి? ఇట్టు మఱికొందఱు సాహసించి పురుషసంఘమును సంస్కరింప బూనిన, యావత్సంఘమును నసంత దానే బాగుబడును.

స్త్రీజాతి జీవితసార్థక్యము గల్గించు నిట్టి ప్రశస్తకృతి దొరకొనిన యీ సదుద్యమశీలకు స్త్రీలపక్షమున నివే మా సాధువాదములు !

72 శ్రీమతి దేశిరాజు భారతీదేవిగారు

కాంతాశతకమును రచియించి కావ్యజగద్వీథిని వారసత్వము నిర్వహించినవారు శ్రీమతి భారతీదేవిగారు. పాఠశాలల కేగి, కళాశాలల కేగి విద్య నభ్యసించి పండితురాండ్రుగను, కవయిత్రులుగను పేరు గాంచుటలో వింత యే మున్నది ? ఇంటియందే యుండి, కవిశ్రేష్ఠుడగు తండ్రి కనుసన్నల కవితాసతి సౌందర్యము మన్నించి యల్లన మెల్లన కావ్యము నల్లు మెలకువ సంపాదించిన సాధ్వి మా సోదరి భారతీదేవి ! వారసత్వముగ సిరు లబ్బవచ్చును. సంపద లబ్బవచ్చును. కాని కవిత్వ మబ్బునా ? అది పూర్వపుణ్య తపఃఫలము గాక !

శ్రీ భావపురీక్షేత్రమున బ్రసిద్ధ న్యాయవాదులును, నంతకంటె ప్రఖ్యాత కవిశేఖరులును నైన శ్రీ చంద్రమౌళి చిదంబరరావుగారికిని, అన్నపూర్ణమ్మగారికిని బొడమిన ఏకైకపుత్రిక. వీరి తల్లిగా రగు అన్నపూర్ణమ్మగారు వారి యౌవనకాలమున బాపట్ల గ్రామమునకు

మొదటి మహిళాసంఘ సంస్థాపకురాలుగా ఖ్యాతి గాంచిరి. శ్రీ భారతీ దేవిగారి మామగారగు శ్రీ దేశరాజు రంగారావుగారు భావనారాయణ దేవాలయ ధర్మకర్తగా నుండి, యా పురాణ దేవాలయము నెన్నో విధముల యుద్ధరించిరి. వారు సమర్థులగు యుపాధ్యాయులుగ వారి కాలమున పేరొందిరి. వారి కుమారులు శ్రీ రామచంద్రరావుగారు శ్రీ భారతీదేవిగారిని పెండ్లాడిరి.

బాపట్లయందలి స్త్రీసంఘకార్యములలో శ్రీమతి భారతీదేవిగారి పద్యములు లేకుండ నడచు వేడుక లేదు.

గృహలక్ష్మి ప్రముఖరచయితగా ఆంధ్రులకు వీరు పరిచిత పూర్వులే. వీరి రచనలు బహుముఖములు.

కాంతాశతకము అను పేరిటి వీరి శతకమును శ్రీ కేసరిగారు ప్రచురించిరి. దీనిని శ్రీ భారతీదేవిగారు తమ జనకులకే యంకిత మిచ్చి, తమ ఋణ మీగి వారికి పుత్రులు లే రన్న కొరత దీర్చిరి.

ఇంతే కాక, 'ముక్తాంబ' యను నాటికను రచియించి, యందు కొన్ని భాగములు గృహలక్ష్మియందు ప్రచురించిరి.

వీరు తమ శతకమున సాధారణముగ నందరును జేయు,

"పతి జగతి పరమమిత్రుడు,
పతి భువి నీ కేడుగడయు, పతి బాంధవుడున్,
పతిరత యగు సతి కిహపర
గతులకు నే కొఱత లేదు గదవే కాంతా."

అను పాతివ్రత్య బోధ యొనర్చుటే గాక, దేశసేవ, ఖాదీధారణ, కవిత్వాభ్యాసము మున్నగు విశిష్ట విషయములగూర్చి బాలికలకు, పడతుకలకును పులుగడిగిన ముత్తెములవంటి పద్యములతో చక్కని యుద్బోధము చేసిరి.

"చదువుము దేశచరిత్రల్,
చదువుము మహనీయులైన జనుల చరిత్రల్"

"భావింప విశ్వమానవ
సేవ యొనర్చుటయె దైవసేవ యటంచున్
భావింతురు పెద్దలు భువి......"

"మొల్లవలె గైత జెప్పిన,
మల్లెలవలె స్వచ్ఛమైన మంచి యశంబున్
కొల్లగ గాంతువు, గనుమా
సల్లలిత కవిత్వ మల్లు సరణిన్ గాంతా."

ఇంతే గాక, భృత్యులను దయతో జూడు మనియు వీరి ప్రత్యేకించి ప్రబోధించినారు.

ఇక గృహలక్ష్మిలోను, ఇతరపత్రికలలోను అప్పటప్పట ప్రచురించిన పద్యము లెన్నో మకుటములుగ నున్నవి. అవి యన్నియు ప్రచురించిన నొక ఖండకావ్యముల సంపుటి యగును.

రమణభగవానున కొసగిన పుష్పాంజలి:—

అరుణాచలస్వామి కరుణామృతరసంబు
తనివార కడుపార ద్రావినాడు,
పరమ చిదంబరస్వామి శ్రీ నటరాజ
పదపద్మమధుసేవ బడసినాడు,
శుద్ధుడై మధురలో సుందరేశ్వరు పాద
వందనాసక్తుడై బరగినాడు,
జన్మాంతర సుకర్మసంస్కార సంజాత
జ్ఞానంబు నొందగ జాలినాడు,

చిత్తశుద్ధి తపస్సిద్ధి జెందినాడు,
అనదగు మహర్షి విఖ్యాతి నందినాడు,
స్వస్వరూపానుభూతి నొసంగినాడు,
అనుభవానందయోగి రమణమహర్షి.

పూజ్య బాపూజీ అస్థినిమజ్జనమును గూర్చి వ్రాసినది కూడ యిట్లే ఉజ్జ్వలముగ నున్నది.

పరమ ప్రేమనిధానుడై, విపుల విశ్వ(వాత సంపూజ్యుడై,
తరణోపాయ విధాన కార్యరతుడై, తత్త్వార్థ నిర్ణేతయై,
దురితక్షాత్రజన పంకశుద్ధికరుడౌ ధుర్యుండు శ్రీ గాంధిజీ
నర దేహాస్థిక దాల్చు భాగ్య వట కృష్ణావాహినీ ! పావనీ.

రవీంద్రకవిచంద్రుని యస్తమయముం గూర్చి వీరిలేఖిని బహుధా వ్రాసోయినది.

జగదేకకవీశుడనై,
అగణితవిఖ్యాతి భారతాంబకు నార్జిం
పగ జాలిన మేటి రవీం
ద్రగురూ ! కాలనియతి దప్పలేదే నీకున్ ?
వంగమే కాదు, నిన్నెంచి పొంగిపోవు
నఖిల భారతరాష్ట్రంబు లనవరతము;
నార్యవిజ్ఞానకవితల నరసి తాము
గర్వమును బొందుచున్నారు గాదె కవులు.
స్వర్గలోక ద్వారపటలి తటాలున
దెరువంగబడియె సుధీవరేణ్యా !
దేవర్షి నరులు సంభావింప నెదురుగా
వచ్చుచున్నారదే పరమ తేజ !

దశదిశాంతరములు ధన్యవాదములు ప్ర
తిధ్వనించెడు న దే దివ్యపురుష !
పుష్పాంజలులతోడ పొంగుచు భక్తులు
యొగు లదే నిల్చి రుజ్వలాత్మ !
స్వాగతశ్లోక సంగీత సరస మధుర
వాక్సుధాధార ప్రస్థానభరము దీర్ప,
నమరకాంతలు నీకొఱ కరుగుదెంచి
రదిగొ విశ్వకవీ ! నీకు మర్యాద సేయ."

ఆర్ద్రము లగు పదార్థముల కలయికతో పూవును, తావియు నలె పొలుపొందిన యీ పద్యబంధమును గాంచి యభినందింతము—

"ముద్దుకృష్ణ గోవిందకృష్ణ" యను మకుటమున శతకము కాబోలు వీ రిపుడు రచించుచున్నారు. ఇంకను నది యసంపూర్ణము.

"పాలమున్నీటి తరగల బాపపాన్పు
రోసి, వ్రేపల్లెవాడ విచ్చేసి, పసుల
కొట్టములలోన వసియింప గోరి......"

పసిపాప ముద్దుకృష్ణుని లీలాసౌందర్యమందు తేట తెలుగున నుడి కారము నీటు గొలుపు—

"తల్లి కెంగేలు మాటికి దడవి తడవి,
పట్టుకొనుచును, కాళ్ళకు జుట్టుకొనుచు,
రాకు మన్నను వచ్చి మారాము సేయు
మురుపు నొకసారి జూపరా ముద్దుకృష్ణ !"

"చద్దిముద్ద చిక్కాలు బుజాన బెట్టి,
నెమలిపింఛంబు శిరముపై నమర బెట్టి,

నాల దోలుచు వని కేగునట్టి వింత
వేషమును జూడ వలతు గోవింద కృష్ణ !''
గోపికలతోడ చల్దుల గుడిచినావు,
పెరుగుకుండలకుం దూట్లు బెట్టినావు,
ఈడుచేడెల గోడిగా లాడినావు,
పెద్దమనిషివై నీవు గోవింద కృష్ణ ?''

అని కృష్ణలీలలను గీర్తించిరి. చికిలి యొనర్చిన చిన్నిరతనముల వలె చెన్ను మీరుచు నటనట వ్యాజస్తుతిపరముగ కూడ నీ పద్యము లందగించినవి.

భారతాంబ యని, తిక్కన యని యింకను ననేకకృతులు గలవు. రాష్ట్రప్రబోధము అను మకుటమున కొన్ని ముత్యాలసరాలు గలవు. వీరి సంక్రాంతి, దసరాదృశ్యములు కడు మనోజ్ఞములు.

కవిశేఖరుల పుత్రియై, స్వయముగ కవయిత్రియై, రసములు చిప్పిలు పదబంధములతో పద్యసుమముల సంగ్రథసరస్వతి నర్చించిన మా సోదరి భారతీదేవి యభివంద్యయే.

ఆధునికాంధ్రవాఙ్మయ మనబడు
మూడవ తరము సమాప్తము.

ఆంధ్ర కవయిత్రులు

నాలుగవ తరము

అద్యతనాంధ్రయుగము

73. శ్రీమతి స్థానాపతి రుక్మిణమ్మ

" శ్రీ మదోంకార పంజరాసీన శుకము
ప్రాంచ దుపనిష దుద్యాన పరభృతమ్ము
ఆగమారణ్యవీథీ మహా మయూర
మైన కాత్యాయనీ దేవి నాత్మ దలతు "

అమృత రస భాండార మైన మానసతరంగిణినుండి యుద్బుద్ధ మైన తలపువిరిదమ్మినుండి తొరంగిన తీయని తేనెవాకలే సోదరి రుక్మిణమ్మ గారి కృతసౌభాగ్యములు.

పొలివోని జీవరత్నములై, ఆంధ్రుల యదృష్టరేఖలై, పొలుపు మిగిలిన కృతిరత్నముల వెలయింప జేసిన ఈ కుంకుమశోభిత నుద్వాహ మాడినవారు విశాఖపురీవాసులు శ్రీ స్థానాపతి సత్యనారాయణగారు. వారును కవిశేఖరులే. నిడదవోలునందలి శ్రీకాకుళపు పురుషోత్తము గారు, గరుడమ్మగారు అను వారు ఈయమతల్లిదండ్రులు. 1915 వ సంవత్సరము వీరిజన్మవర్షము. ప్రస్తుతము వీరి నివాసము విశాఖపురీ కన్యకాపరమేశ్వరీ పూజా ప్రాంగణము. శైశవమున పుట్టినింటను, సంస్కృతకావ్యపఠనశ్రవణముతో కనులు విప్పి కాల్వకృత్యముల నెఱ

వేర్చెడివారు. యౌవనమున మెట్టినింటను పలుకుపసదన మెఱిగి గర గర నా కావ్యవితానముల గ్రుచ్చి విరిమాలలు గ పరమేశ్వరి నలంక రించు పతిదేవుని కడ, నిటు సాహిత్యశిక్షణమును, నటు సంసారశిక్షణ మును సాగించెడివారు. ఒక ములువాసి హెచ్చుగా సాహిత్యశిక్షణకే కాలము వెచ్చించి రేమో యన్నను పరామరిక లేని పలుకే.

శ్రీ స్థానాపతి గారు సాహిత్యగురువు లని మా సోదరి తన జీవనస్వామిపై గౌరవము బాయలేక యూఁది యూఁది పలుమరు పలువ రించుటే కాని, నిజమునకు వెలలేని తులలేని కావ్యరత్నముల హృదయ కోశమునుండి వెలువరించి రసలుబ్ధు లగు ఆంధ్రుల ప్రోల పలుకు పలుకునకు బేహారము పఱపి విలుచుకొన్న యశోధనముల నుగ్రాణ ములు నించి కుటుంబ గౌరవము పెంచిన ప్రతిష్ఠ మా సోదరిదే.

చెంపకు చేరెడుకన్నులు, విజ్ఞానపువెలుగు తొలుకాడు చురుకు చూపులు, తొలకరి మబ్బువలె కనుల దళ్కొత్తు విగ్రహముతో, తొలి పలుకరింపుననే "చెల్లీ" యని మనసిచ్చి మాటమచ్చిక నెఱపు మంచి తనము సోదరి రుక్మిణమ్మకే చెల్లినది.

అందాలు చిందు చెందామర తంపర వంటి వారి కావ్యపరం పరలో నొకింత ప్రొద్దుపుత్తము :—

(1) పూలమాల (2) దేవుడు (3) వత్సరాజు (4) దూతఘటో త్కచము (5) దయ్యాలు (6) ప్రార్థన (7) ఊర్మిళ (8) ప్రతిజ్ఞ (నాటకము) (9) ఛాయ (నవల) (10) పూర్వగానము (ఖండకావ్యము) (11) లీల (కావ్యము) (12) దేవీభాగవతము (సంస్కృతము) (13) కాదంబిని (ఖండకృతుల సంపుటి) (14) చారుదత్త (నాటకము) ఇవి వీరి ముద్రిత గ్రంథములు. (1) సప్తశతి (2) నీలాటిరేవు (3) యుక్తి

మాల అనునవి యింకను నముద్రితములు. ఇందు దూతఘటోత్కచము, వత్సరాజు, చారుదత్తము అనునవి భాసుని కావ్యశ్రవణమున పూరించు కొన్న రసభావములతో పొదిగి తయారుచేసిన దృశ్యకావ్యములు. నీలాటిరేవు, దయ్యాలు, యుక్తిమాల అనునవి 'కథానకములు. సప్త శతి అపుడపుడు వ్రాసిన ఏడునూర్ల పద్యముల సంపుటి. "దేవుడు" "ప్రార్థన" యనునవి వివిధోపనిషత్తుల నుండి యేర్చి కూర్చిన దైవతత్త్వ ప్రతిపాదక సూక్తి సమన్వితములు.

వీరేశలింగముగారినుండి యేపు జెందుచు వచ్చిన ఆధునిక ఆంధ్రవాఙ్మయ రసాలము శ్రీ ఆచార్య రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారు, శ్రీ దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రిగారు మున్నగు రససిద్ధుల భావామృతసేచనముచే బలుపు జెంది మధురమాకందముల నందించినది. జాతీయతా భావముల ప్రాపుతో క్రొత్తచివురు దొడిగిన యీ రసాలమున దేశభక్తి, రాష్ట్రోద్భోధము మొదలగు ఫలములు రసికహృద్విపణిని బాగుగా ప్రచారమునకు వచ్చిన దీ కాలమునే. శ్రీ గురుజాడవారే యీ తీరు కవితలకు గణపతిపూజ గావించినను, శ్రీ రాయప్రోలువారి యాచార్యకత్వము నంగీకరించిన తదుపరియే వీని పలుకుబడి హెచ్చైనది.

ఇట్టి పరిణామప్రవాహమున పరవశులై తోడి కవిలోకము పూర్తిగా మునిగి తేలగా, కవయిత్రీలోక మా జలమును శిరసుపై సంప్రోక్షణ సేసికొనుటలో మాత్రము తనివిచెందిన దనవచ్చును.

యద్యతనాంధ్ర సారస్వతరంగమున నభిషిక్తయైన రసజగద్రాజ్ఞి యీ సోదరియే.

పూవు పుట్టగనే బరిమళించు నట్లు, వీరి తొలికబ్బ మగు 'పూలమాల' యందే చందమామ యెట్టివాడుగా ప్రకాశించుచున్నాడో గాంచుడు:—

" మల్లిపూదోట దిరుగాడు మాలి వోలె
చల్లగా నెటు పోదువో చందమామ ! "

ఉత్తమకావ్యలక్షణ మగు ధ్వన్యాత్మక మైన ఈ యొక వాక్యమే యొక కావ్య మన నగును.

"కవిత, గుమ్మడు, కుంతీసందేశము, కృష్ణునితో పాంచాలి, సుమనశాండిలి" యను నొక కొన్ని మకుటములక్రింద నీ వరవర్ణిని సుధానిష్యందిలేఖినితో పూలమాల కూర్చినది.

"గుమ్మడు" అనే కావ్యమున "వెలలేని రతనాల నలరారు బహువిధ రత్నకంకణమ్ములు ఘల్లు ఘల్లు రనగ, ఘుమ్ము ఘుమ్ము మని పెరుగు తఱచు యశోదమ్మ" లో రూపొందిన స్త్రీత్వమును మనకు ప్రత్యక్షము జేయుచు, స్త్రైణధర్మపరిపాలనాగౌరవమును నేటి నాగరిక యువతీలోకానికి హెచ్చరించినారు.

" కవి" యను కృతియందు కవి నిరంకుశతా విహారమును, సర్వతంత్ర స్వతంత్రతను, అప్రతిమాన ప్రతిభను ఒకచక్కి ప్రశంసించునే

" అన్య దేశాల సంచార, మన్యదాస్య,
మొక్క భార్యకు నేవురు నొప్పు మీర
భర్తలై పాండవులు కీర్తి ప్రబలి యుంట
వ్యాసకవిసార్వభౌము నిర్వ్యాజకరుణ !"

అను పద్యమున "కవిసార్వభౌముని కలముపోటుచే స్త్రీజాతికి గల్గిన మాయని యవమానమునకు కలంగిన మదితో పరమాభిమానినియై కవయిత్రి యైన దానును ప్రతీకారముగ వ్యాసున కొక్క కలముపోటును చురుక్కున దగిలించి మఱి విడిచినది:—

" నిబిడ నిద్రాభిముద్రిత మైన యట్టి
మహిత హేమంత శర్వరీ మధ్యజగతి" ని

జ్యోత్స్నా విహాయసము నరయుచు, "పసిడిజిలుగు రతనాల పాత్ర నిండ మధురద్రాక్షాసవమ్ము తనివి తీర ద్రావి—"

ప్రణయ రహస్యగీతాల వలపు
తేట వెన్నెల జీవంపు బాట నిలిచి
చలువ తెమ్మెర కెరటాల గళము నిలిపి

......భువనాలు పల్లవింప......శరీరాలు మఱచి, యేకమై పాడుకొనుచు, రసజగతిని మధురకవితా పరిమళమార్గ నిత్యయాత్రికులై యనంతపథమున నాగిపోవు ప్రణయియుగళమును మనస్రోతాల సాక్షాత్కరింపఁ జేయుచు, నీమె తన కాదంబినిని చవిఁ జూచుటకై యిపుడే క్రొత్తగా తెలుఁగుల కందించినారు.

కుమార్గవర్తనలై, పతిప్రాణ లగు పల్లవాధరలను బాధించు కూళలను "ఓయి మధువ్రతా! నిలువుమోయి" అను నదలింపుతో నదుపునకుఁ దేఁజూచిన ఈ కవిరాణి పదగౌరవమును, పలుకుబడిని గమనింపుడు.

"ఓయి మధువ్రతా! నిలువు మోయి! నిశీథపు వేళ కూర్మితో
ప్రాయపు నా విముగ్ధహృదయాసవ మంతయుఁ గ్రోలి విస్మృతి
చ్ఛాయ మునింగి యీయెడ తుషారతిరస్కరణీనిబద్ధ మీ
తోయజమంచు మర్వ్యథల ద్రోసి కనుంగొన వేల సుంతయున్.

సార శిరీష బంధుర విశాల రసాల కదంబ కుంద మం
దార సుమాంతరాళముల దైవవశాన మధువ్రతమ్ము సం
చార మొనర్చి నీదయిన సాంద్ర పరీమళ నూత్న సద్గుణాం
కూరము లే తలంచుఁ జుమి కొందల మేల సరోజరాజమా!

రసాభ్యుచిత పదాంచిత మైన పదబంధమున నవనాగరికుల వినింద్యజీవితమార్గము నెట్లు ధ్వనివ్యంజకముగ నిరాస మొనర్చిరో

చూచితిరి గదా! ఇచట "సరోజరాజమా!" యనుట కూడనిది. 'సరోజభామినీ' యనుచో బాగుండెడిది. ఇంతే కాక, ఒండు రెండుగా మాత్రమే కానంబడు నీ క్రిందిచోట "పోసి తే తెమ్ము మధురద్రాక్షాస వమ్ము" మున్నగు పాదాలలోని ఛందోభంగాదులను సవరించిన బాగుండును.

'అమృతబిందు' అను మకుటమున నీ యమ ఆధ్యాత్మికోప దేష్టగా మన పరిచయము పొందుచున్నారు.

"రంగు రంగుల వెలయు గోరాజి కాని,
వాని పాల రం గొక్కటై పరగుచుండు;
జ్ఞాన మాపాల రీతిగా గానుపించు
లింగసకలమ్ము నావులరీతిఁ దోచు.

అని యామె వ్రాసినట్లు ఉద్దిష్టవస్తువు ఆధ్యాత్మిక మైనను శృంగారి మైనను కవయిత్రి లేఖని మాత్ర మెప్పుడు నొకే విధముగ తేజోమ యమై యమృతమునే కురియుచుండును.

" చారు సుకర్ణ కల్పిత విశాల వినూత్న రసాలమంజరీ
పూరిత పంజరీకృత కపోల విరాజిత గోపికామనో
హారుని గాంచి......తరళాంబుజలోచన తప్తబాష్పవాః
పూరము నించు కన్గొనల భూరివిషాదవిఘూర్ణితాత్మయై".

రాధ విరహ మిట్లు సుదీర్ఘసంస్కృతసమాసముతో బాట తెగసాగి నిష్ఠుర మైనది.

చారుదత్తములోని శకారుని యీ యభిభాషణ మందలి యౌచి త్యము నారయుడు;

" మనము వెనువెంట తగులంగ జనెదు నవిగొ
కుక్కలు తఱుముగా నాడు నక్కవలెను,

చక్కిలము బోలె నామది స్రుక్కఁజేసి—"

పాత్రోచిత భాషతో నిట్లు చారుదత్తము సాగించినారు రుక్మిణమ్మగారు.

'సతసయి' (సప్తశతి) యందలి యీ పద్యముల జూడుడు.

" నగలు ధరియింపగా నేడు నాదు మనసు
మోజుపడ్డది, తీర్తు రా మోజు నాథ!
సారసాహ్లాదకరుఁ డదే చందమామ!
కాంచు సుందరీ వానికి గలవె నగలు?

సామాన్యకుటుంబమందలి యాలుమగల సంభాషణయందును దొంగిజూచు వ్యంగ్యము తీరుతీయములు ఎంత సుందరము? సాధారణముగ ప్రతిపురుషుడును భార్య నగ లడిగినపుడు చెప్పు సమాధానమును చందమామతో పోల్చి చెప్పుటలో గల శోభను గాంచితిరి కదా!

"విక్రేతుకామా కిల గోపకన్యా......మాధవార్పిత చిత్తవృత్తిః దధ్యాధికం మోహవశా దవోచత్ గోవింద దామోదర మాధవేతి" అను గీతమును స్ఫురణకు దెచ్చుకొని వ్రాసిరి కాబోలు ఈమె. యీ పద్యమును గాంచుడు.

" కూరగాయల గొనఁ నేగి కోవిదుండు
చారుపద్మమ్ము నూతన చంపకమ్ము
వికసితేందీవరమ్ములు విద్రుమమ్ము
మంచి ఫలములు పరికించి మరులుకొనియె!"

ఆ రసవత్తరశ్లోకమున కీ పద్యము పోలిక యని కాదు, కాని భావ మట్టిదే యని చెప్పుటే ఇచట నభిప్రేతము.

ఇక వీరి నాటకము లన్నియు భాసకృతుల కనువాదములు. దూతఘటోత్కచము నందలి "దురమున బాలు నభిమన్యుఁ జంపిన దుర్యోధనాదులను ధృతరాష్ట్రుడు—

"కరుణాశూన్యు లనేకులు
పరిగొని యేకాకి యైన బాలుని దునుమన్,
పోరి నద్దురితాత్ములు కర
చరణంబులు గూలి యేల చావక లేదో!"

అనగా, దుర్యోధను డిడిన ప్రత్యుత్తరము సమంజసముగనున్నది.

"ముసలి భీష్ముని మిష జేసి యుసురు గొన్న
వారి బాహువుల్ పడలేదు, బాలు డయ్యు
ఘోరసంగ్రామకేళీవిహారు డతని
యుసురు దీయంగ మా చేతు లూడి పడునె?"

పద్యము చిన్నదయ్యు, మూర్తిని చిన్నదైనను, కీర్తిని బెద్దదైన రుక్మిణమ్మగారి వలె, నూర్జిత మైన పదవిన్యాసముతో నుల్లము బల్లవింప జేయుచు, నీకావ్యము భాసునికవితను భాసమానము చేసినది.

రాయబారము విఫల మైనప్పటి ఘటోత్కచుని కోపము—

"ఎవరు యమమందిరమున కేగ దలచి
యుండిరో, వారు వేవేగ రెండు రెండు
పండ్లుకొఱుకుచు బిడికిలి బట్టి కూరు
చున్నవాడు గ్రమముగ నీ ఘటోత్కచుండు."

ఇందు కోపవిస్ఫూర్తి చక్కగా నగపడుచున్నది. కాని యీ పాత్రప్రదర్శనమున కీమె యితరకవులవలె కటుశబ్దపూరితము లగు నిష్ఠుర పదముల నాశ్రయింపక, కేవలము నుగ్రమగు నర్థము శక్తిచేతనే తద్రస స్ఫూర్తి కల్గించి "తలపులోతుల నర్థ మం దలపరించు" మహాకవి యని పించినది. ఈమెను శ్రీ కేసరిగారు 52 మార్చిలో స్వర్ణకంకణ మిచ్చి గౌరవించిరి.

ఇటులే యనన్య సామాన్య ప్రతిభతో నద్వితీయ కవితా ప్రకర్షతో కవిత్వ మొక యుపాసనగ, రచన మొక పవిత్రదీక్షగ, కావ్యోద్యోగ మొక నియతజీవనవిధిగ భావించి "క్షురస్య ధారా నిశితా దురత్యయా దిర్గం పథ స్తత్కవయో వదంతి" యను నుడికి సార్థకత భజించి సరస్వతీప్రియ సేవికయై తనరారిన మా నెచ్చెలి లేఖిని యమృతనిష్యందిలేఖినియే.

——

74. ఓలేటి నిత్యకళ్యాణమ్మగారు.

"అతడు వికసించు పుష్పరాజమ్ము, మానిని తద్భవ్య మకరంద కణము" అని తేనె లొలుకు పలుకులతో గృహిణీగృహస్థుల పొందికను పద్ధతిని పొసగించిన శ్రీమతీ నిత్యకళ్యాణమ్మగారికి కవయిత్రీ లోకమున గల విశిష్టస్థానమును విజ్ఞు లెప్పుడో గుర్తించి యామె నాదరించియె యుండిరి.

ఆంధ్రవాణీ పదారవిందాగ్రవేదీ వితానములకడ తన సాహితీ జీవితము నంకితం బొనరించిన యీ చిరయశస్వినీ జీవితవిశేషము లేవియో యెంత ప్రయత్నించినను నెఱుకగాకున్నవి.

గృహలక్ష్మి యందు ప్రచురింపఁబడిన తేజోవంతము లగు రచనావిశేషములచేతనే యీ యమ్మ నంధ్రసోదరులు పరిచయ భాగ్యము బడసినారు.

"లలితవసంతకాల మనోజ్ఞ వేళ
తేనె పూవులు నవ్వు సోనలో నీదు
విమల తేజస్వి జీవితకాల మెల్ల
ప్రాణకాంత కుపజ్ఞ హర్షింపు మయ్య."

"ప్రబల నైదాఘతాపమున శోషిల్లు
పూరేకు దడుపు మో వుష్పరసంబ
కష్టాలదశయందు కాంతుని హృదిని
మోదరసార్ద్రింబు పొనరింపు గృహిణి."

గృహిణీగృహస్థుల కర్తవ్యౌచిత్యమును ఉచితముగ నిర్వర్తించిన యీమె యున్నతభావసంపదను గాంచి తలయూచని వా రుందురా?

'కవి' యను కావ్యమున నీమె భావములు మిక్కిలి యుదారము లై యున్నవి.

"తావక లేఖనీ నవ సుధా తరుణాక్షర దివ్య భావ పు
ష్పావళి తేట తేనియల జల్లుల తీయదనాలు గ్రోలి యీ
భావలయంబు మైకమున ముగ్ధత దాల్చి సుఖాలయంబునం
దే వసియించు సంతతము నెంతటి శక్తియుతుండవో కవీ!!

లేతవేకువ సుధాలీల రసాల ప
ల్లవ శయ్య కోయిల లలితగీతి
నరమోడ్పు కనుదోయి దరహాసముల గల్వ
సకి పంపు ప్రేమవాసనల గములు

నమలప్రణయైక జీవులౌ సుఖచక్రవా
కద్వయంపు సొబగు కౌగిలింత
నలరు పిసాళి చూపుల గల్గ హృది దెల్పు
నెలవంక ప్రేమసందేశ వితతి
లలితభావ మారుతకిశోరమ్ము తిరుగ
నవసుఖానంద జీవియై పవలు రేలు
ప్రకృతి ధామమ్ములో విహారమ్ముతోడ,
గడపు, . . .'

ధన్యమూర్తి యైన కవికుమారు నెంతో యాదరమున ప్రశంసించినది.

"నీ కవితాభ్రవీథి రమణించెడు మంజులభావతారకా
నీక తుషార దృగ్గళిత నిర్మలరోచులలోన నైక్యమై
నాకపు సౌఖ్య సంపద ననారతమున్ హసియింతు సత్కవీ
యీ కలుషావనీ భయద వీక్ష నినున్ స్పృశియింప నేర్చునే!!

ప్రకృతికి భాష్యప్రణేత యైన కవిహృదయము పాలకడలి యట్టిది. లచ్చిని, యుచ్చైశ్శ్రవమును, నైరావతమును, శీతమయూఖుని, కల్పవృక్షమును, కామధేనువును ప్రసవించిన క్షీరోదధివలె, బహువిధ భావ శబలిత మైన కవిహృదయమును మిగుల పవిత్ర మైనది. అట్టి మహనీయు డగు కవిని "కలుషావనీభయద వీక్ష'' స్పృశియింప సాహసించునా? నిజము! నిజము!!

ఆ యా యీ ఋతువుల ననుసరించి చేసిన ఋతుగానము స్వాతంత్ర్యలక్ష్మి, శరద్వేళ, వర్షర్తువు, మున్నగు మకుటములలో ప్రకటితము లైన వనేకములు గలవు. "కళ్యాణగీతి" యను ముత్యాల సరములలో స్త్రీహృదయసహజలాలిత్యమును చక్కగ రూపొందించినది:—

"ఇది శుభోదయ విజయ వాసర హృద్యబాల ప్రత్యూషానిల
భృంగ సంభృత దివ్యమోదాక్రాంత సమయమ్ము"

ప్రథితమోహనయౌవనాగత బాలికామణివగిది విశ్వ
ప్రకృతి నూత్నవిలాసనంపద రాగదృష్టి లసించెడున్.
విజయ వాసర మంజుగీతా, ప్రేమ యౌవన పరిమళంబులు
దివ్యమోద శ్రీ లొసంగుచు, దిరిగి ప్రబ్బెడున్.
"మేలుకొమ్మో యాంధ్రబాలిక! మెఱుగుచూపుల బంపుగకున్నె
సరవి వచ్చిన ప్రాణకాంతుని, నరసి మురియంగన్"

నవోఢలజ్జాప్రకృతిని మేళగించి చేసిన యీ ప్రకృతిసమీక్ష యెంతయు రాగరసభరితము గదా!

"ఆంధ్రబాలిక నవనీల దృ
గంచలపు టమాయకత్వము
సుగుణ మంజుల కీర్తి వల్లిక
సొబగు నిడు గావుతన్"

అని యాంధ్రబాలికా విశిష్టగుణము లగు అమాయకతను ఆశీర్వదించినారు తమ "ఆశీస్సు" అనే కృతిలో.

అందరిదే యగు ఈ క్రింది
భారతీసతి గుండెలందున
పల్లవించిన స్వేచ్ఛభావము
నిత్యలోకామోద మగుచును
'నెగడు గావుత లీలగన్'

ఈ పద్యమునుబట్టి వీరి కద్యతనాంధ్రకవితాపరిణామ రేఖపై గల యభిమానము వ్యక్త మగును. అయినను వీరి కావ్యభాషపై గల మోజు ఏ మాత్రము తరుగనిది. సంస్కృతోక్తి బహుళమై వీరి కవిత్వము బిగువు సడలని పదబంధములతో, చిక్కని యల్లికతో, జాజి పూపొదరింటివలె కమ్మతావుల గుబాళించుచుండును.

కాళిదాసు ననుకరించి చేసిన యీ శ్రావణప్రకృతి వర్ణనముం గాంచుడు:—

బింబాధరమునందు ప్రిదిలియు లోచనేం
దీవరోష్ణాశ్రులు నేల రాల
కటికచీకటిపూత కబరీభరము వీడి
యంసభాగమున వ్రేలాడుచుండ
వరకాంతి యుత బహు రత్నరాజిత
మండనశూన్యమై మది చెమర్ప
కస్తూరికాగరు గంధాది లేపన
శ్రీ లేమి గాత్రంపు జిగి నశింప
జిలుగు వసనంపు పయ్యెద మలిన మొంద
కమలనేత్రాల కావి రక్తిమలు నిండ
ప్రాణనాథాగమనంబు దుర్లభంబు గాన
కుములుదురు ప్రవాసిప్రియప్రమద లిపుడు.

వ్యోమతలనాట్యరంగమున కమర్చిన
నీలిడేరా వోలె నింగి దనర
చిమ్మచీకటి రేయి బమ్మరక్రాసి యులి
వట్లు మేఘారవం బతిశయిల్ల
నీటిమబ్బులయందు నిల్చి కన్నులు మూత
వడజేయు శంపలప్రభ లెసంగ.
హృదయమున నించు కేని జలింపబోక
మోహమున బ్రియు సంకేతభూమియందు
నరయుగా నభిసారిక త్వరితగతిని
తరలు శ్రావణశర్వరీధ్వాంతవీథి.

ప్రాణనాథాగమము దుర్లభ మైనందున కుమిలెడు ప్రవాసీ ప్రియప్రమదలను, ప్రియులను సంకేతభూమియందు దరయఁగా నేగు నభి సారికలను దన గర్భమున దాచి వారిని ప్రోత్సహించిన శ్రావణ శర్వరీ ధ్వాంతవీథిని మన కన్నుల కగపడునట్లు చిత్రించుటలో వీ రాశ్ర యించిన యీ యీ పదముల గుర్తింపుడు.

తన మనసున నుద్దేశించిన వర్ణ్యాంశమునకు సరి యగు ప్రతి కృతిని కల్పింప జాలిన ఈ క్రింది పద్యము గూడ పరికింపదగినది:—

"జాళువా నెమ్మేన లీల సింగారించు
తెలిపట్టుచీర సొంపులు వెలార్ప
తలిరుచెంగావి రంగుల ఫాలతలమున
గమ్రమోహనతిలకము రహింప
గాత్రహేమాభతో గలసిపోయిన కంక
ణంబు లమృతనిస్వనము లొనర్ప
పాణిచే నొక్క కుంకుమబరిణె బూని
యరుగుచున్నది యొక్క కన్యాలలామ
గొనబుగా దీర్చు బొమ్మల కూటమునకు
నమలహృదయమ్ముతో బేరటాండ్రు బిలువ".

ఇట్టి వస్తుప్రత్యక్షీకరణశక్తి (Picturesqueness) చాలమంది కవులలో తరుగుగా నుండదా!

శ్రావణమేఘముల వర్ణించిన ఈ క్రింది సీసము నిట్టిదే.—

శుభ్రనీలోత్పలస్తోమవిలాసభా
గ్జ్యోత్స్నతిఁ జూపించి యొక్క చక్కి
తేజవరాలి మై లీలల కాటుక
నోసరించుచు నుండె నొక్కమూల

పసిమినీలిమ సొంపు మిసిమి రేకులచాలు
నొడిగిల్లుచు నుండె నొక్క దెసను
శక్రచాపపు గళాజాలమధ్యంబున
వికచరోచుల నీని యొకపథాన
చాతకహృదంతరమ్ములు ప్రీతి నించి
వింత వేసాలతోడ త్రుళ్లింతలాడి
సొంపులను నించు నీరద సమితి సతము
శ్రావణ విలాస లలిత వాసరము లందు"

ఇట్లు వీ రేది వ్రాసినను, నందు ప్రకృతి విలాస రేఖలయందలి ప్రతివిన్యాసమును అచ్చు గ్రుద్దినట్లు తమ లేఖినియందు పొదిగి యుందించుచుందురు.—

"నీ వొక యాంగ్ల దేశరమణీమణి వైన నుదారబుద్ధి హిం
దూనరమాతృకా ప్రజ కనూనముదం బెద నుప్పతిల్ల స్వే
చ్ఛావిభవంబు కూర్ప నిజశక్తిని సర్వము ధారవోయ జ
న్మింపు మహాత్మునొద్ద కరుదెంచితివో జననీ శుభాంఘ్రుణీ!"
యని వీ రొకప్పుడు మీరాకన్య నభినందించి యున్నారు.

పదునైన మేధస్సుతో, పక్వమైన పాండిత్యముతో, చక్కనైన సంస్కృతసాహితీసంస్కారముతో నచ్చువడ, చిక్కనైన ప్రకృతికవితా శిల్పము వెలయించిన యీ మనీషి కల్పించిన మనోహరసృష్టివిలాసములు ఆ నలువరాణికి విహారభూములు.

75. శ్రీమతి మదమంచి యనంతమ్మగారు.

"రమ్యాణి వీక్ష్య మధురాంశ్చ నిశమ్య శబ్దాన్
పర్యుత్సుకో భవతి యత్సుఖితోఽపి జంతుః"—కాళిదాసు.

చక్కని దృశ్యము చూచినను, తియ్యని శబ్దము విన్నను, రసాలింగితమై సుస్నిగ్ధ మైన మనస్సు మీటిన వీణె తీగెవలె మొరయుచునే యుండును.

అనంతమ్మగారి కవితయు నిట్టిది.

శ్రీమతి అనంతమ్మగారు నిజమైన కవయిత్రి. ఈ సోదరి పసిడి గంటము వ్రాసిన వ్రాతలు కవితాప్రియుల మనస్సు నుఱ్ఱూతలూగింప గలవి. మెడ మెలిచి తెచ్చినట్లు గాక, మొక్క మొలిచి వచ్చిన ట్లుండు వీరి పద్యములు పాఠకులను చల్లగా మెల్లగా పలుకరించిన ట్లుండును. రచనలో మెత్తని యూగు, పదములలో కమ్మని తూగు, భావములలో క్రొత్తసోయగము నిండి వీరి కృతులు రసమధురములై ధ్వనిమంజులములై భాసించును. పలుకు, పలుకు పొంకము సెడకుండ బింకముగా నతుకు పనితనమందే కాదు, పసిడితీవెను కమ్మచ్చున లాగినట్లు, భావమును సాఫీగా సాగించుటలో కూడ నీమె మంచి ప్రతిభాశాలిని. ఈ శ్రీమతి కబ్బపుఖజానాలో పస గల పలుకుకలిమి గాక, మోటుగా మ్రోగు వ్రాటాసరకు గాని, అరిగి మెరుగు మాసిన చెల్లని నాణెములు గాని చెదురువాటుగానైన దొరకవు. అగుటనే, సారస్వతరసాపణమున నీమె ఖండకావ్యముల కింత గిరాకి. దీని ఫలితముగా కళారసికుల హృదయకేదారముల పండించుకొన్న కీర్తిపంటల నీమె గాదెలకు బోసినది.

ఈమెలేఖిని నే యమృతసంజీవనీవిద్య నిక్షిప్తమై యున్నదో కాని, పరిగ్రహించిన వృత్తము శృంగార వీరరసాలింగిత మగు

"మాంచాల" యే యగు గాక, శౌర్యరసవిస్ఫూర్తిత మ్మగు "నాయకురాలే" కానిండు, మధురకథావిధాయి యగు "సీతమ్మపెండ్లి" యే యనుడు, ప్రకృతిశోభావిలాసశ్రీ యగు "వర్ష ఋతువు" అయినను, ముగ్ధ మనోహరభావవితానకము లగు "పల్లెపదాలు" కానిమ్ము, అందము చిందు చిత్రరాజమువలె కైసేసి, ప్రాణములు వోసిన పసిడి పుత్తళికల వలె పఠితలసన్నిధి నిల్పును. స్వతస్సిద్ధ మగు నీయమ శక్తి కంధ్రరసజ్ఞ లోకమున నిదు పది సేయని వా రెవరు? ఇంతవట్టు నా పలికిన పలుకులు అవితథములు గా వని తెలియ దలచు చదువరులను గండువారి దివాణమునకు కదిలించుకొనిపోయి 'మగువ మాంచాల' మాట వినిపింతును. అదిగో వినుచున్నారా—

> "కారెమపూడి యుద్ధమున కాసలనాటి పసిండికోటపై
> సారెకు వెల్మబాపుట ప్రచండమరున్న ద దంతరిక్షమై
> హోరున నార్చుచున్నది, మహోద్ధతి బోరు కలంగె భేరికా
> వారము, ప్రాణనాథు డిటు వచ్చునొ? పాళెము పట్టి పోవునో?"

అని మాంచాల చింతాసంశయడోలాందోళితయై, తగటు దీర్చి చెక్కటచేయిజేర్చి ఉమ్మలికము పుక్కిలింతలు కాగా, ముత్యాలనవకమ్ము మురువార బెంచిన నయగారికూచి 'కన్నమనీని కన్నులవెన్నెల' బ్రహ్మనాయుడు బిగ్గవట్టి చెక్కిలి నొక్క వసవల్చువాడు, నాయకురాలు లోలో క్రుళ్లినటువంటి తన నాణెకాడు, మోజుకాడు, వన్నెకాడు నగు బాలచంద్రునికై ప్రతీక్షించుచున్నది. పాప మా చిరవిరహవ్యథాఖిన్నరాలికి తన ప్రాణనాథుడు వచ్చు ననునాశ యొకమూల మినుకు మినుకు మనుచున్నను, పగయెత్తిన ట్లున్న ప్రకృతిమోము జూడ సందియమే మిగులువడినది.

"జయ జయ చన్న కేశవ యను ధ్వనులతో
నావులించినది వియత్తలమ్ము
బాకు టీకెల పరస్పరఘట్టనలచేత
అంతరాళంబు నిప్పంటుకొసియె"

ఈ దుశ్శకునములతో పాటు 'కాళరాత్రి మీద గాలివాన ముసురు'లో క్రొత్త సౌధమునకు గురుతు పట్టి రాగలడో లేడో!! రప్పించి చెప్పెడి పీరబోధ సుంత వినునో వినడో! ఇట్లు సందియ మందుచునె యింతకును దన్నంత చులకన జేసి వెలిచవులు మరుగుటకు హేతువు చెప్పుడుమాటలే. కావుననే పెంటి కెడమైన జంటవురుగువలె నాక్రోశించుచు నట్టికొండెములు చెప్పి మతి విరిచిన యామతకరి పారుని బట్టి శపింప నారంభించినది:—

"మాదు వదిన మగువ మాంచాల తలదుబ్బు
దో నెకడుపు చెవులు దొప్ప లనుచు
పలుక కారణ మేమోయి బ్రాహ్మణుండ
ఆడుకోడున పుట్ట వే మయ్య నీవు?
సానిసబ్బాయి నీ కేమి సారె బెట్టె?
పక్క మని తల వ్రక్కలై పగులు గాక!!"

అని దుమ్మెత్తి పోసినది. ఇక నావగ తీరినది!? అంతలో తన దీనస్థితి జ్ఞప్తికి వచ్చినది, "జగతిపై బుట్టి నిర్భాగ్యజన్మ నైతి- భర్త మెచ్చని యీ భోగ్యభాగ్యమేల?" యని వెచ్చనూర్చినది మాంచాల. అంతలో కోపము, అంతలో ద్వేషము, అంతలో ఈర్ష్య, అంతలో దుఃఖము అన్నియు కలబోసిన కళ్ళమైనది మాంచాలమనసు!! ఇది యెంతయు స్త్రీజనోచితము గదా! పగ, పట్టుదల తీరుటకు వెరవు లేని

యిల్లాం(డకు చింతలు, వంతలు మనసుననే శతధా పుట్టి వితథా యగును. వివిధరససమ్మి(శణమ్ములై క్షణ క్షణ పరిణామ బంధురము లగు భావ భంగిమల అనంతమ్ము గా నెట్లు శబలీకృతము చేసిరో చూచినారే కదా!

"ఆవులించినది వియత్తలమ్ము" "అంతరాళమున ని ష్పంటు కొసయె" ఇవి యెంత భావుక (ప్రయోగములు!! తెలుగువారెకిన్నంత నజకు "చీర సారె వెట్టుట వెలదులకే యైనను, కోపమున త న్నెరుగని మాంచాల (బాహ్మణుని (బాహ్మణి చేసి సానిసబ్బాయిచే సారె బెట్టించి నది! 'ఆడుతోడున బుట్టని' యా వెడనోటి కొండెగాని కా శాస్త్రి కావ లసినదే! పై గీతముల నుడికారపు బరువూ పసవూ విజ్ఞులకు విశద మొనర్ప బని లేదు.

కడకు కన్నతల్లి 'ఐతాంబ' మాట మన్నించి భార్య 'మాంచాల' యొద్ద రణమున కేగుటకై సెల వడుగ వచ్చినాడు బాలచం(దుడు. వచ్చి కట్టెదుట తన సొగసుల రాణిని చూచి—

"కేలిడి ముక్కుమీద తులకించెడి రూపము నట్టె గాంచి, మాం
చాల విరూపిగా దలచి సానిగృహంబున కేగినాడ...
... ...
గాలికుటీర మంచు కనుగానక నే వసియించినాడనే"

యని యంగలార్చినాడు. ఎత్తుగడలోని సొగసు. నీపాటికి గమ నించియే యుందురు. ముక్కున కే. లిడుట గన్న (వే లిడుట సాజము గదా! గాలితో కట్టుకొన్నపుడు కుటీర నేమికర్మము? సౌధమే కట్ట వచ్చును. ఇచట 'మేడ' యన్ననే హెచ్చు నిందుదనము చేకూరి యుండెడిది.

అంతవఱకును పత్రికై పలవరించిన మాంచాల వచ్చిన వల్లభుని కాంచి మాటాడగా కొంత యుంకించి తేరి చూడలేక తిరిగిపోయె నట. ఓహో! నవోఢాపకార్ధ్యములోని యౌత్సుక్యముచే మాట్లాడించ వలయు నని ప్రయత్నించిన దట! సమయమునకు చక్కఁ చనుదెంచిన సిగ్గ తేరిచూడనీయక త్రిప్పి పంపిన దట!!

ఒక్క చిన్ని తూలికావిలసనముతో నొత్తైన భావము నెంత యలవోకగా చిత్రించినారో యీ కవయిత్రి!

ఈ క్రింది 'మాంచాలా బాలాచంద్రుల' వాకోవాకముల చిందిన అందాల చెవివికొందము రండు—

"తెవిరి తేటనీరు దెచ్చి దక్షిణపాద
కమల మొకటి గడిగె కాంతునకును"

ఈ భావరహస్యము నెఱుగని బాలుడు "మాంచాల! రెండపది మానినా వేమి? గండువారాచారకొండ గాబోలు" నని మొత్తముగా నత్తింటివారి నెత్తిపొడిచినాడు.

"పల్నాటివీరుఁడా! పరిగణింపవ దేమి?
సానిసబ్బాయి దాచరణంబు గాదె?"

భార్య యెదురుదెబ్బ కొట్టి తన కక్కుర్తిని వెక్కిరించుటతో కిమ్మనక పెడదారిని—

"కోమలీ యిది యేమి కుడిపైట వేసితివి
శీలము వారి దాసీకైన లేదె?"
అని యక్కసు తీర్చుకొన్నాడు.
"గండువారింటిలో గాలిసైతము గాని
కుడివైపుగా వీచు కోల్పోదు పటిమ."
మాటకు మాటవంతు తీర్చినది మాంచాల. ఆతరువాత

''తములపాకు రెండు దరుల జీల్తు న దేమి
వేసుబంధము జేతువే వీరపత్ని?''

అన్న పతిదేవు నెంత సూటిగా నీటుగా మందలించి మరులు కొల్పుకొనుచున్నదో—

''సాని దా తంపు, నీసతిది యీ తుంపు
వీనె లాగున నిన్ను వెదకి తీసితిని''

ఇరుపురిమధ్య నిరుకున బడ్డ బాలుని చూచిన నెవ్వారి కైన నవ్వు రాక మానదు. నవ్వినాడు బ్రహ్మనాయుని కొడుకు. మాంచాల రెప రెప మరుగున కేగినది. సహజలంపటు డైన బాలచంద్రుడు శృంగారరస సాగరమున బడి తెప్ప విడిచి మునిగి తేలుచు నొ డ్డెఱుగకున్నాడు. మాంచాల మనసు మలుపుకొన్నది. ఆ వింత ప్రకృతి నాలోచింపుడు. భర్త వచ్చెడు దాక ప్రాకులాడి ప్రాల్మాలినది; పరితపించినది. వచ్చిన వల్లభుడు తన కౌగిళ్ళలో నొం డెఱుగక శృంగారస్వర్గము సృష్టించు కొనుచు నానందరస రాజ్యశ్రీల నేకచ్ఛత్రముగ నేలుకొనుచుండగా, చూచి యూరకొన లేకపోయినది. తనకు కావలసిన బాలచంద్రుడు విషయభోగి కాడు, వీరభోగి. తన బాలచంద్రుడు వీరాధివీరచంద్రుడై లోక మెఱుగని ప్రతాపదర్పము లెలయింపగా, తా నా నాడు వెలదుల సిగపూవై వీరపత్ని కావలయు నని కనిపెట్టుకొని యున్న కాంక్షలు చిటిలిపోయినవి. అది యా వీరకాంత కోర్వనిది.

అద నెఱిగి పనిమఱచిన పతి కెట్లు రాచబాట చూపుచున్నదో!

''పల్నాటియుద్ధమే వచ్చెను నీకు
క్రోసిరాజులు నీకు తోడిమార్బలము''

పచ్చీసులో పావులే కాని, త్రోసిరాజు లుండవు. అవి చతురంగ మున మాత్రమే.

"బ్రతికిన, పలనాడు రతనాల మేడ
చచ్చిన, పలనాడు పచ్చలవీడు"
"విసరుమా నీవెల్మ బావుటా
వింటికిని మంటికిని హోరుగ
కరుడు గట్టిన రక్తధారలు
తిరిప మిచ్చుచు పిరికివారికి".

యని యురిమినది. కాని శృంగారజడు డగు నీతని కీ వీరవిధి వెగటు తోచినది. ఎంత బేలగా జాలిగా బయటపడుచున్నాడో —

"కారెమపూడి కే కదల మాంచాల!
రాజ్య మేలను నేను రాజు గా నేల?
నీదు సౌఖ్యాంబుధి నీదులాడకయె
కనికరింపుము నన్ను కలికి మాంచాల"

ఇది విని వివేకవతి యగు నా వెలమబిడ్డ యాతని మతి మించి గతి తెరచు నయగారపు పలుకులతో మొదలిడి పోనుపోను నెల్లి తీవ్రత పెంచి నిష్ఠురము లాడినదో:—

"మధురజీవన! యెంతమంది పోలేదు?
షట్చక్రవర్తులు చావకున్నారె?"

... ...

కష్టసుఖములు తప్పగలవె జీవులకు?
ఉన్నది పోదు, లేకున్నది రాదు

... ...

కర్మభాజనుడనై ఖడ్గమ్ము బట్టి
క్రమించి తూటాడుమీ దొడ్డడికాంద్ర.

...   .

పడతులచేతిలోపల బొమ్మనైన
పలనాడు మీచేత పాలితం బౌనె?"

సశ్వరమైన జీవనవిభూతి నిట్లు తేటతెల్లము చేసి, చివర కతనిని "పడతుల చేతిలోని బొమ్మ"వని కవ్వించి, "యాతని కనుమూలపు నలపు తగులాటము" తనకు సహింపరానిది కాగా, యింకను కదనరంగమునకు కదలి పారని వానిపై గాంద్రుమని యాడుపులివలె యెట్లు దుముకుచున్నదో—

"శీలమువారివంశమున ఛీ యిటువంటి నికృష్టుడైన రా
చూలి జనించెనే? వెనుకచూపును వెన్నున తూపు జన్మజ
న్మాల కెఱుంగనట్టి పలనాటి మహాత్ముల రక్తధారలో
కాళిమ నేడు కన్పడియె, గట్టిది నా మెడతాళి యింతకున్"

పై పద్యములోని కూర్పు ఎంత శక్తిమంతముగా నున్నదో! పదునుబెట్టిన బాకుల వంటి పదముల పచరింపు గాంచితిరా?

"గట్టిది నామెడ తాళి యింతకున్" యనుట లోని వ్యంగ్య వైభవము విమర్శకుల కందని యెత్తున నున్నది. తండ్రులు నన్నలునైన వారందఱు నని మొన నిలిచి దేశరక్షణకై తెగుచుండగా, నిట్లు కోమలి కొంగు పట్టుకొని కులుకు పిఱికివాని పెండ్లాము మెడ బరువైన తాళిబొట్టున కేమియు భయము లేదనుట కన్న, రాచపుట్టువు పుట్టినదాని కేమి కావలయును?

మాట మందువలె పని చేసినది. "చివరిమాట వినియె శీలము సింహాముష్మ-దుమికె బయటికొక్క- దూకులోన" అమ్మయ్య! ఆయిల్లాలు అనుకొన్నపని సాధించినది! కావుననే

"నవ్వుకొన్న దపుడు నాజన్మఫల మేమి?
వీరపత్ని నంచు ధీరురాలు"

'మదమంచి'వారి 'మాంచాల' రసపాంచాలికయే యగును. శ్రీ అనంతమ్మగారి వాసస్థానము పలనాటి యందలి పెదకూరపాడు. కాగా, నాగులేటి నీరుత్రావి, పల్నాటి గాలి పీల్చిన వీరికలమున గూడ తెనుగుల యా తెగువమగటిమి గూడుకట్టుకొన్నది, ఈకలము చిందిన యింకొక రక్తబిందువే "నాయకురాలు!" అదియును నిట్లే శౌర్య రసోద్గారితమై యున్నది.

వీరి "నాయకురాలు" కావ్యమొక పరిమళకర్పూరఖండము. అబలయె మంత్రాంగమున పగవారిని మగవారిని వెళ్లివేసిన జాణనాయకు రాలు నాగారిబ. తన మాట రాజముద్రికగా నాయని యాటకట్టించిన. లగాము నేలించినది, మూడు నాళ్లైనను నెదురు లేక నడిచినది. పౌరుషముతో స్త్రైణము, పరువముతో స్థైర్యము, అధికారముతో నాలోచన, పంతముతో పట్టుదల జంటతీవెల పూచిన యొక పువ్వే నాయకురాలు. నాయకురాలి మగసిరి, మనస్తత్త్వము వర్ణించుటలో మదమంచివారి లేఖిని స్వారి తీయు గుఱ్ఱపుఖురముతో సాగిపోయినది. ఈ కావ్యరచనమునమున వారు పరవశులై పచ్చిరక్తము జిమ్మ పసిడి వ్రాలతో గైసేసినారు.

తగరు దూకిన చట్టు వగిలి బావురు గొల్పు
గొరిజల పసగుత్తి కొండబెళము.

... ...

రత్నభాండారముల వెల్తి రానినాఁడు
మొనసి ముత్యాలకోవలు మూల్గునాఁడు
వీరనాయకురాలితో వీగిపోయె
మచ్చుకైనను లేదీమె మాత్ర మిపుడు"

అని గతవైభవ మొక్కసారి కన్నుల మెరసినట్లుగా నై యానాడు 'వీరనాయకురాలితో వీగిపోయె' ననివాపోయినారు.

రవి తిర్గ లేనంత రాజ్యాన సత్కీర్తి
గేల గీలించిన గేస్తురాలు
పలనాటి పసిడికోటల గావు లెత్తించి
సారె భూపుల కంపు ధీరురాలు
నాయనిప్రక్కలో నాగుబామై నాఁడు
మంత్రిగా నెగడిన మాన్యురాలు
కనుల జేవురునిప్పుకలు రాల్చి కనుమల
వలస బంపిన బలవంతురాలు"

అంతే కాదు— అట్టి నాయకురాలి "పేరు వాడిన గుఱజాలకోరు లందు, చంటిబిడ్డడు పాల్ద్రావ జంకుచుండు" నట! అట్టి నాయకురాలిని "మాన్యురాలు, గేస్తురాలు, బలవంతురాలు, ధీరురాలు" అని మనసు దీర నామంత్రణము జేసియు తనివోక వీరరసస్ఫూర్తి గల నామెమూర్తిని పలుకుపోగరతో చెక్కి, వన్నె వెట్టి, యూపిరి వోసి, ప్రత్యక్షము చేయుచున్నది.

"పాట్నా గులాబిపావడక్రింద జెలువారు
బిళ్ళాణి నటు నిటు బెట్టుకొనుచు

జిలుగురత్నాల పోసీలు ముంజెయిమీద
మాటికి ముంగోట మలుపుగొనుచు
తొంగి ముంగురు లోలి దూగాడ మోముపై
తిన్నగా వ్రేలితో దిద్దుకొనుచు
గిలుకుపావల పాదతల ముంచి వేమారు
చివ్వున లేచి యాసీన యగుచు
చికిలిబాకును డాకేల జెరివికొనుచు
కనుగొనలు జేవురింప దిగ్గనుచు లేచి
అధరపుటములు నల్లల నాడుచుండ
ఓరి మోరోజిపంతు! నిన్నొగి దెమల్తు."

అని లేచి యార్చినది. "పాట్నాగులాబిపావడ" 'జిలుగురత్నాల పోచీలు' 'గిలుకుపావలు' 'చికిలిబాకు' అనునవి కవయిత్రి క్రమహృదయమును దెల్పుచు పాఠకుల పలుకరించుచు తిక్కన ద్రౌపదిని జ్ఞప్తికి దెచ్చుచున్నవి. వీరవనిత యామె యదిగో! సమరమునకు దూకి బాలచంద్రు నెట్లు కవ్వించుచున్నదో చూడుడు:—

"మగవాడో నట దాను, పౌరుషగుణప్రాప్తం బట ప్రాభవం
బగనెత్తురు జిమ్మ లాచు నెగబ్రాకె న్నాళనాళంబులన్"
యని పిచ్చలించి కచ్చవట్టి లాగుచున్నది.

వెళ్లి రా దోయి మీ వీరలోకమునకు
రోసమా? మూతిపై మీసమా మీకు?
పడతి చెల్లుబడిని పచరించునాఁట
నిలువ మన సెటులాడు వెలమబాబులకు?
స్వాతంత్ర్య మనునది సర్వుల కొకటి

సాసినబ్బాయింట చతురంగ మహానె!
ఉగ్గుబాలను గాదు యుద్ధంబు గాసె"

ఈ యెత్తిపొడుపుకో విడువక చిరకాలముగా తనలో రగులు కొను చున్న అహంకారాగ్నిశిఖల నెట్లుమియుచున్నదో:—

"ఆడుది సింహాసనాసీన యైన
కన్నుగుట్టునె నిన్ను గన్న బాబునకు!
సర్వేశ్వరుని సృష్టిజాలంబులోన
స్వాతంత్ర్య మనునది సర్వుల కొకటె
పశుపక్షు లైనను పారతంత్ర్యాన
మధురజీవాప్తిగా మనియుండ గలవె?"

అని గర్జించినది. నిజమునకు యుగయుగముల తరతరముల పారతంత్ర్యమున మునింగిన భారతమహిళ యేనాడు సర్వతంత్ర స్వతంత్రయై విజ్ఞానవిభాస్వరయై జగద్వేదిక నన్నిరంగముల మున్నాడి నిలుచునో, నాఁడే దేశము సుభిక్ష మయి సుఖశాంతుల కాలవాలమై సరివారిలో తలయెత్తికొనగలదు. అంతవఱ కిట్లు జీర్ణించిన చరిత్రపుటలు త్రిప్పుకొనుచు కన్నీళ్ళు గ్రుక్కుకొనుట కన్న గత్యంతరము లేదు. కను కనే, యీ కవయిత్రీమణి పరువులెత్తి పోవుచున్న కాలమును బట్టి నిలిపి మరి ప్రశ్నించుచున్నది.

"కాలమా! మాదు నాయకురాలివంటి
బిడ్డ నే దేశమం దైన బెంచినావె?"

శ్రీనాథ కవిసార్వభౌముని "పల్నాటివీరచరిత్రము" నం దా యీ భాగములు తహావేలు వేసి, సరిచూచి, తూచి, విలువలు కట్టి

జమాఖర్చులు నిలువలు తేల్చిన, ఈ కవయిత్రిఖాతాకే తెలుగువా రెక్కువ వడ్డీ చెల్లింపవలసియుందు రనుట అసత్యము కాదు.—

పలుకువిలువ తెలిసిన కవి పదములు వాడుటలో చాల పొదు పరియు, భావములు పరికించుటలో గడుసరియు నై యుండును. శ్రీమతి యనంతమ్మగారును మలుపచ్చిమాటలతో తెలుగువారి గ్రామసీమల తీరుతీయములు చవిచూచుటలో కలమును పద్యాలెత్తించినారు.

వర్షర్తువు వైభవము చూడుడు :—
"ఆకాశముపై కళ్ళు లెత్తుకొని
కన్నుల పేదరికంబు గీలుకొన
భగవంతునిపై భార ముంచుకొని
విత్తెడు కర్షకవిభులున్నా, మా
కోపులెడ్లపై కోటేరూ, మా
కొట్టము ముంగిలి కోనేరూ, మా
పశువుల గాచెడి పాలేరూ"

"నీ కుండపోతకు మురిసిపోయినా" రని వర్షలక్ష్మితో విన్నవించి, తమ యాతిథ్య ప్రథమధర్మము లైన యర్ఘ్యపాద్యము లందించు చున్నారు.

గొలగొల జారెడు కొండవాగులు
పసరుల గ్రక్కెడి పచ్చికపట్టులు
జీబులు దేరెడి చివురుజొంపములు
మోసులు గట్టిన మొలకపైరులు
అర్ఘ్యపాద్యముల నర్పించూ, ప

చ్చాకుపుట్టముల నందించూ, లే
జాజులపానుపు సవరించూ, మే
ల్పసిమిజాలరుల బరిపించూ, ఓ
సజల జలదమా! స్వాగతము"

క్రమాలంకారముగ స్వాగత సత్కారములు దీరిన వెనుక నిష్టా గోష్ఠిలో—

"ఏరువాక కీ వే తెంచినచో
ధుమధుమలాడును తొలకరిచినుకులు
గమగమలాడును గమ్మవాసనలు"

అని చనువు కుదిరించుకొని తుంటరి వానదేవుడు సేయు కొంటె పనులు చెప్పుచున్నారు.

"మాటున దాచిన తాటిగొడుగులను
పల్లెబాబుచే బట్టించెద వోయి!
కమతగాండ్ర కరికంఠము గూర్తు
గొల్లవారి తల గొంగళ్లిడెదవు—
అటునిటు పనికై యరిగెడు సతులకు
చేటలు నెత్తిన దీటు గొల్పెదవు
కఱ్ఱపెత్తనము గల పెద్దలకును
గుడ్డగొడుగు గీల్కొలుపుదు వన్నా!
కొమ్ములు దిరిగిన కోటీశ్వరునకు
చెప్పులు చేతికి జేర్చి కుల్కెదవు"

అవును. లోకములో ప్రభుదర్శనమున కేగువారు తలపాగలు చేత నిడుకొనుట యాచారము కాని, వర్షప్రభువుదర్శనమునకు చెప్పులు

చేతబట్టుట మాత్రము తథ్యము. ఏమి చేసినను చల్లని శీతదృష్టిని వీక్షించుచు ప్రకృతిని 'రాజవైభవము రంజిల్లంగా' గాలిరథముపై కదలి వత్తు వోయి" వేళపాళా లేకుండవస్తే జాగ్రత్త! అనవసరంగా తిట్లు తింటా వని హెచ్చరించారు.

"ఖండవృష్టి యని గర్జించెడి మా
కాపుకుమారుల కండ్లనీళ్లతో
పిడకలు పుడకలు పిండి పప్పులును
ఎండబోయుతరి నే తెంచితివా
సుదతులు పల్కెడి సూటిపోట్లతో"

మాటదుబారాకు, భావముల పల్చదనమునకు మార్గచ్ఛంద మెక్కుడు మార్గ మిచ్చును. దేశీయములలో నది యంత యుండుటకు వీలు లేదు. నుడికారపుసొంపు జాతీయతయు నిం దిమిడిన ట్లం దిము డవు. అనంతమ్మగారు కూడ దేశీయచ్ఛందముననే మనసిచ్చి మక్కువ జూపినారు. "పల్లెపదాల"లో పల్లెపట్టుల మురిపెపు ముచ్చటలు చదు వరుల యెడదకు గిలిగింతలు పెట్టునవిగా నున్నవి. ఈఖండకావ్యశ్రేణిలో నొకదాని కొకటి తీసిపోదు.

ఇంత రసవత్తర మైన యీమె కవిత్వమున లెక్కకు లేనన్ని లక్షణదోషము లుండుట పాఠకులు పరిగణించియె యుందురు. కాని యీ యనంత రసప్రవాహమున నవి మనస్సులను దాకకయ యెటో కొట్టుకొనిపోవును. "నిమజ్జతీందోః కిరణేష్వివాంకః" అని కదా కాళి దాసు సూక్తి!

"తగరు, జిలుగురత్నాల పోసీలు, వింత గురిపించు వన్నెల తెసనకట్లు, "చిట్లగూడదు, ముత్యము చెదరరాదు, రవ్వరవ్వన చుక్కలు

రాలువేళ, చిమ్మచీకటినీలిచీర డేరా, పొలి గల్లు రేగడిపొలములు, గొఱ్ఱె కడ్డెడు బండు, రెపరెప జారె బారెడుప్రొద్దు, మ్రబ్బు వ్రేలెను దూప్పుమలపైన, పెనవేయువే యోదె పఱచి, సుంకు బోసిన పాల కంకులు, రెండువంశము లీనాము రేవులోన, నల్లలను ద్రెంచుటకు వచ్చి నది రణంబు, నాలుకపై బొంకు, నడివీపుపై పోటు; నాలుగు పగ్గాల దూరము," అను జాతీయములు జనపద వ్యవహారములును ఈ కవయిత్రి పరిశీలనాశక్తిని, ప్రయోగనైపుణిని, పాండిత్యప్రతిభను పట్టి యిచ్చుచున్నవి.

దరు లొరసి పారు నిర్మల తరంగిణివలె, స్వచ్ఛమైన ఈమె కావ్యజీవనము తెలుగువారి మధురరసన కామెత లిచ్చుచు, తెలుగుల పసవు మర్యాదలకు బరాబరు లెత్తించిన దన్న నతిశయోక్తి కాదు—

76. శ్రీమతి పుట్టపర్తి కనకమ్మగారు

సాహితీలోకమున నేమాత్రము ప్రవేశము కలవారైనను 'పుట్ట పర్తి' దంపతుల నెఱుగనివా రుండరు. 'అచట పుట్టిన చిగురుకొమ్మైన చేవ' యనున, ట్లాకుటుంబమున కవిత పిల్చిన నోహో యని పలుకుచుం డును. ఈసతికి పతియైన, శ్రీ నారాయణాచార్యులుగారు కవి, రసజ్ఞుడు బహుభాషావేత్త, విమర్శకుడు, వండితుడు. మఱి యా పతికి సతి యైన శ్రీమతి కనకమ్మగారో, ఆయన కర్ధాంగలక్ష్మియే! చూడ ముచ్చట గొల్పునట్టిది వీరి దంపతీవైభవము.

వీరి ప్రస్తుతావాసము కడపమండలమందలి ప్రొద్దుటూరు. భర్తతోబాటుగా నీ పుణ్యసాధ్వినామము వారి ప్రతిగ్రంథముపైనను గ్రంథకర్తగా ప్రక్క ప్రక్కల కనబడుచునే యుండు టెంతో ప్రశంసా ర్హమైన విషయము.

ఈయమ భర్తతోపాటు ఒకానొకప్పుడు 'అగ్నివీణ' సారించి పతి ప్రథమమూర్ఛన చేసి యాలాపింపగా, తా నందుకొని ద్వితీయ మూర్ఛన నాలాపించి చూపినది. ఈ జీవకావ్యమందలి ప్రతియణువును ప్రాణ మున్న ప్రతివ్యక్తిహృదయమును ప్రతిస్పందించును. ప్రతిస్పందిం చుటే కాదు- సొంపు తడియారని యీ కావ్యగభీరార్థములు రసవిహీ నము గాని మానవహృదయవీణయందు ప్రతిధ్వనించును. స్త్రీ సౌకు మార్యమునకు కోమలత్వమునకు ప్రతినిధి. అట్టి స్త్రీ మగవానికి ఛాయా మూర్తి మాత్రమే. ఆమెకు హృదయము లేదు. ఉన్నను దానికి విలువ లేదు. ఆమెకు ప్రత్యేకభావములు లేవు. ఉన్నను, వానికి

సు_త్రింపు లేదు. ఆమె ఊహాలు గోచరానివి. ఆమె ప్రత్యేకత భాసింప రానిది. అట్టి "చిన్నమనసును చిన్నబుచ్చుకొని యెన్ని కని యోచింతురో ఏమో!" ఎంత పవిత్రతకును ఉపేక్షయే మనసార పూజించు పతి దేవునికడ. సహితము లభించు ప్రతిఫలము.

ఈ విస్మృతస్త్రీలకు— స్త్రీలకే కాదు, కఠినకాలపథాన నలిగి తుత్తుము రైన ఉపేక్షితవస్తుసంచయమునకు శ్రీమతి కనకమ్మగారు 'వకాలతు' తీసికొన్నారు. ఆమె కావ్యసుమా లన్నీ అవే చూడండి. 'యశోధర'—యశోధర పశ్చాత్తాపం, ద్వితీయ వనవాస 'దుఃఖితసీత'— 'జీర్ణవిజయనగరం' 'హంపివిరూపాక్షుని ముంగిలి రాతిరథము,' 'కస్తూ రిబా' అనునవి. ఇట్టివారి ప్రభావౌజ్జ్వల్యము 'విచిత్రభావకర్కశు లైన పండితులకు తట్టనిది.'

"అతడు బ్రహ్మర్షి యని జగం బధికభక్తి
బాడినది రసతంద్రభావములు గూర్చి;
వాసికీర్తి చింతాసఖి వాడివత్త
లైన భవదీయచరిత తేమై మయ్యె నమ్మ!"

అని 'యశోధరను సానుకంపముగా పరామర్శించి ఇల్లాలి నేడ్పించిన బుద్ధదేవుని నిర్వ్యాహకమును కొంచెపఱచుచున్నారు.

'చెక్కిళులయందు చిరునవ్వు చిందులాడ'
లక్ష్మివై యున్న నిన్ను నిల్లాలి విడిచి
యడవులకు పారిపోయినయట్టివాడు
ధవుడు గొని తెచ్చె శూన్యవాదమ్ము కడకు.'

అంతే కాదు— బుద్ధుని నైతికవిజయమునకు, అఖండ తపస్సిద్ధికిని యశోధరచల్వయే కారణ మనుమాటను ప్రపంచమునకు చాటినారు.

"నీ మనసుచల్వాయే బుద్ధు నింతవఱకు
నిలిపినది కాలమందు, కానీ- విచిత్ర
భావకర్కశు లైన యీ పండితులకు
తట్టలే దమ్మ నీ పవిత్రత సవిత్రి."

వెలితిపడని కూర్పు, సొగసు చెడని తీర్పు శ్రీమతి కనకమ్మ గారివి !

గంగాతరంగ నిస్వనములలో ప్రతిధ్వనించిన సీతాసాధ్వి విషాద గానము :—

"చాకలివాని మాటకయి సాధ్వి ననిందితశీల నైన న
న్నా కఠినోగ్రకాననములందు దొలంచుట ధర్మదృష్టి రా
జా కృపణంబు గాదు, జనకాత్మజశీలము పృచ్ఛసేయరా
నీ శోకయాత్మ యున్న గమనింపుమురా బదు లేమి వచ్చునో!"

"నీ శోక యాత్మ యున్న గమనింపుమురా!" యని సీత యను కొన్న వాక్యములు గంగాప్రవాహముతో బాటు నీరు నీరుగా నీరవ ముగా సాగిపోయినవి. లేకున్న వాని కేనాడో ఫలితము కనబడియుండ వలసినది :—

"నేను విడిచినావు గానీ,
విను విడువగలేదు నేను నిర్మలగంగా
వనిని, ప్రతికుసుమమందును
కనుగొందును సుమ్మ భావకల్పితు గాగన్.
హృదదయమే లేని రాముండు ప్రేమమయిని
విడిచినాడు చాకలివాని నుడుల కొగ్గి:

హృదయ ముండిన సీత జీర్ణించుకొన్న
దాత్మదుఃఖంబు దయితుని యశముకొఱకు.

ఆహా! యేమి యీ లోకోత్తర కల్పనము! అక్షరమునకు లక్షలీయ దగిన అక్షరరమ్యాపంక్తి! కనకమ్మగారూ! "దయితుని యశముకొఱకు" ఒక్క సీతమ్మయే కాదు– సీత నొరవడిగ తమ జీవితాంకములను చరిత్రపుటలలో స్వర్ణమయముగ దిద్దుకొన దలచిన యావత్ స్త్రైణము నంతయే!!

కన్నుల నీరు నించు కరుణరసము, రసముతో జాలువారు నౌచితియు, ధార నంటివచ్చు ప్రసన్నతయు, ప్రసన్నత నంటివచ్చు మాధుర్యమును వీరి కావ్యముల సర్వాంగీణములై యున్నవి. కనకమ్మగారు సారించినది యగ్నివీణ! కాని వారిసీతమ్మ చదువరుల గుండియలపై శ్రుతుల సవరించి తంత్రులుమీటి యాలాపించినది విషాదవీణ!!

హంపిలోని రాతిరథము ఇట్లు నడువవలె నట!!

కల వోలి, కలలోని	కాలమే స్తబ్ధమై
వలపుటచ్చర వోలి	కనులు విచ్చుక జూడ
అచ్చరలమనసులో	కృష్ణరాయల కీర్తి
నాకాంక్షలను బోలి	కాంత నాట్యములాడ
నడువవే రథమా !!	నడువవే రథమా !!!

అబ్బా!! ఏమి కనకమ్మగారి కోరిక! ధ్వని వ్యంజకముగా గూఢముగానే కాని, మనసులోని మాట స్పష్టముగా విప్పరు కదా!

"కల వోలి, కలలోని వలపుటచ్చర వోలి" అనగా కలలోని యచ్చర ఎంత సత్యమో, రాతిరథము కదలుటయు అంతే సత్యము.

కాని కదలినచో, నది "యచ్చర గమనము"వలెనే యుండును. అచ్చర మనసులోని యాకాంక్షవలెనే, ప్రభాతసౌందర్యకాంతులు వెలిజిమ్మును. ఆ రాతిరథ మేదో! ఏదో కాదు- మూగవోయి, కండ్లుపోయి, హృదయమే పోయి, శిలాసదృశ మైన తెలుగుల విజ్ఞానచైతన్యహృదయమే.

అది కదులుట స్వప్నసదృశము కాదా! అట్టిది కోరుట మృగ మరీచికలలో జలము ద్రావ గోరుట యట్టిది. నిజముగా రథమే కదలినచో, "కృష్ణరాయల కీర్తికాంత నాట్యము లాడదా ?" మఱి. "దేశమ్ము తెలుగు" "ఏను తెలుగు" అని రొమ్మువిరిచి సవాలుచేసిన ప్రభురాయడు కదా మఱి యాతడు !! కావుననే రథము కదిలిన మరల "అడుగడుగులో తెన్గాటందము చిఱునవ్వు" నవ్వు నని శ్రీమతి కనకమ్మగారాశించిరి. జిలేబిచుట్టలలోనుండి రసము లావృతు లావృతులుగా చిప్పిలునట్లు, గులాబిపువ్వులనుండి యందములు కుప్పలు కుప్పలుగా కురియునట్లు, హృదయము చల్లనై ఝల్లుమన్న దొక్కమారు !! కాని యేమి లాభము!! అది చక్రములు అరిగి విరిగి కాలగర్భమున సురిగి పోయిన రాతిరథము !!

వా రనినట్లు, మన కేమి మిగిలియున్న దచట ? తెన్గునిట్టూర్పు తప్ప !! ప్రళయరాక్షసి మువ్వలరవళి తప్ప !!

స్పృహణీయము లగు ధ్వని, భావ, రస, గాంభీర్యములను సొగసు తడియారని వర్ణపటలికతో, పదవితతితో హృదయముల హత్తుకొనునట్లు చిత్రించుటలో నీ చిత్రకారిణి కుంచె పందెము వైచినది. నిజమ్ముగ కనకమ్మగారి కావ్యములు సాహిత్యక్షేత్రమున కేతామెత్తిన మధుకుల్యాలే !!

---

77. శ్రీమతి బుజ్జా కమలాదేవిగారు

విశాఖపురీ స్వగృహారామవాటికలలో ఆ పురీరామల హితసౌభాగ్యముల నౌదల నిడుకొని సందడి దండడిగ దిరుగు శ్రీమతి కమలాదేవిగారు నిజముగ కమలాదేవియే. "కదలియాడుచున్న విజ్ఞానచైతన్యమామె" "కరగి పోసిన కళాజీవస్వరూప మామె" అన్నచో, నామెను గూర్చిన స్వరూపజ్ఞానము ఒకింత పఠితలకు సన్నిహితముగా కలిగింప గల్గితి నేమో! ఆమెకు తెలియని కళ లుండునో ఉండవో !! జీవము లుట్టిపడునట్లు చిత్రముల చిత్రించ గలదు. చిత్రములు అచ్చుపడునట్లు జిలుగుకుట్టుల కుట్టరింపగలదు. మోడులు చిగుర్చునట్లు వీణియల మొరయింప కలదు. శిలలు కరగునట్లు హాయిగ కంఠమెత్తి పాడగలదు. పండితులు సెబా సని మెచ్చునట్లు కలము త్రిప్పగలదు. ఆంధ్రావనిని సుప్రసిద్ధు లైన 'బుద్ధవరపు' వారియింట బుట్టి, 'బుజ్జా'వారి యిల్లు మెట్టినది. అనేకము లగు శక్తుల బ్రసాదించియు భగవంతు డామెను అనాథగా శపియించినాడు. శాపమువలని తాప ముడుగక శతదుఃఖ దుఃఖనిట్టై ఆరడిపోవు మనసు నూరటబుచ్చుటకై, పనికాని పనిగా మహిళాసౌభాగ్యవిహితకార్యకలాపముల కధికారిణియై అలవోకగా జీవితము నెగ్గించుచున్న చిరతపస్విని యామె !

అంతే కాదు— మృతజీవు లగు నా ప్తజనముల యాత్మశాంతికై కాలక్షేపమునకై లేఖనీవిక్షేపము చేసి కావ్యనిక్షేపముల దీసి తరుగని తత్కాంతిరేఖలలో, మాయని మమతతో ఆప్తులకీర్తుల జరామరముగ నచ్చువోసిన చిరంటి యామె. ఆమెయావాస మొక కళావాసము.

1908వ సంవత్సరమున వీరు జన్మించిరి. వీరి మాతామహు లగు దివాన్‌బహద్దూర్ వల్లూరి జగన్నాథంపంతులుగారు మహాభాష్య ములను, బ్రహ్మసూత్రములను 'ఆంధ్రశారీరక' మనుపేర కందపద్యము లలో తెనిగించిరి. వీరి కబ్బిన కళానిష్ణాత్వ మాయననుండి వంశపరం పరాగతముగ సంక్రమించిన వారసత్వమే !

వీరి వన్నియు ననేకమకుటములతో గూడిన లఘుకావ్యములు. వాని నన్నింటిని ప్రోదిసేసి ప్రస్తుతము 'సుమమాల'నుండి విరిసి పరిసిన 'భావలహరి'గా నాంధ్రుల యామోదానుభవములకై దేశముపై బరపు ప్రయత్నమున నున్నాను.

ఒకప్పు డామె వ్రాసిన "వందేమాతర" మను దేశమాతృస్తవ మును చూడుడు:—

"శ్రీరమణీయ నిర్మలసమృద్ధజలాంచిత పుణ్యవాహినీ
వారపునీత ! సర్వఫలపాదప మంజుల పుష్పవల్లరీ
హారివనీసమేత ! సదహస్కరచంద్రవిభాప్రపూత ! స
త్సారభవాత ! తుంగగిరిజాత! సమస్త సుశస్త సస్యసం
భార శుభప్రజాత ! మణిమానిత కాంచన ముఖ్యలోహ వి
స్తార ఖనిప్రతీత ! ఘనశైలశిఖాంబుఝరీప్రపాత ! సం
ధ్యారుణ రక్తకాంతి విభవాతిశయాంబరదిక్ప్రభూత ! కా
సార సరోజమండ విలసన్మధువిభ్రమదుగీత ! పక్షివా
గారవసుప్రభాత ! మహితాబ్ధిపరీత! నిరామయప్రథా
భారతమాత !..........."

ఈ విధమున 'ర' ప్రాసతో, 'త' అంత్యానియమముతో సుమారు నలుబది యాబదిపంక్తుల ఉత్పలమాలికను రచించిరి. ఇది వీరి సంస్కృతపాండిత్యగౌరవమున కొక మచ్చు మాత్రమే!!

ఇక వీరి ఖండకావ్యము లున్నవి. వీనిని ఖండకావ్యము లనవలెనో, కావ్యఖండము లనవలెనో తోచకున్నది. కాని కర్పూరఖండములు, ఇక్షుఖండములు ననినచో సరిపోవు నని చెప్పదగును. ఒక మహాకవి—

''యతి విటుడు గాకపోవుటె ట్లస్మదీయ
కావ్యశృంగార వర్ణనాకర్ణనమున.''

నని వాకొనియున్నాడు. ఆ ట్లుత్తరకుమార ప్రజ్ఞలుగా శ్రీమతి కమలాదేవి బీరములు బింకములు పలుకకున్నను, వారి విషాద కావ్యగీతికావళి వినువారల నెల్లరి ననుకంపముతో గదల్చివైచుచు, వీరి పద్యావళు లాలకించిన ''అపిగ్రావారోదితి'' యను నుడి సత్యసిద్ధ మగును. మఱి శృంగారాదులు రచించినను నంతే, యుల్ల ముత్ఫుల్లమై రాగిల్లును.

వీరిపలుకులు భారతీసతి ముంజేతిచిలుక లనుట అతిశయోక్తి కానేరదు—

సకలవస్తు సంపద్భరితములై యైశ్వర్యభోగములతో దులదూగు కుటుంబములలో పుట్టియు మెట్టియు "చెలువునుండి తావి, వలపునుండి తెల్వు విడబడంగ పుష్ప ముడుగు" నట్లు, తొలిజవ్వనముననే భర్తృ

విహీనతా దౌర్భాగ్యమునకు పాలుపడినది. తచ్ఛోకమున కనురెప్పల నించిన జలములతో సంతాన సంరంక్షణమును సేసికొనిరి. కాని విధి బలమున తనయుని, తనయను గూడ గోల్పోయిరి. ఇట్లు దెబ్బపై దెబ్బ తగులగా, మన స్నతివికలమై యామెకు ప్రకృతియందలి ప్రతిస్వల్ప రేఖాస్పందనము నొక గాఢవిషాద రేఖోపచితమో యనునట్లు కనులబడినది. పరిశ్శితము లగు శీస్షికలలోని వీరి రచనము లన్నియు చదివిన వారెవ్వరు? కాని 'అయ్యో పాపము!' అని కాని, 'అబ్బా ఎంత దుఃఖము!' అని కాని వచింపనివా రుండరు.

"కలితవికీర్ణ రాగలతికా నిచయోద్భవ మంజు మంజరీ
విలసనభంగకారకలవిత్రము తుష్టిమనోజ్ఞచంద్రికా
ఫలన నిరోధకృన్మలినవారిధరం... ... ..."
బట విధవాత్వము!

దానిని "వర్గక్రమోదితా।బలలకు వద్దు వద్దు విధవాత్వము జీవము లుండు నంతకున్" అని వర్ణనాతీత మగు వారి చిరవిరహాబాధ పూర్ణముగ వ్యక్తము చేసిరి.

అంతే కాక, ఈ జీవితబాధ గాఢాశేషమై శిథిలజీవిగా పరిణామము చెంద, భగ్నమైన తమ హృదయవిపంచితో పాషాణములను గూడ కరగించు కరుణగీతముల నాలాపించి:—

"ధర విపన్నజీవి ముదుపు చెడి విషణ్ణ
వదనమందు నటుల వరుస దప్పి
యున్న నా విపంచి నొద్దిక నీకడ
దెచ్చితి సరిజేయు దిట్ట వనుచు.

... ...

"నిలుపకు మికయ్యు నీ శ్రుతి తెగిన తెగు
గాక! జీర్ణతంతువులు సాగ బటువు జెడి
నిముస మైనను జాలు ననిమిషగతిని
బలుకనిమ్ము త్వత్కరముల భవము మఱచి—"

అంతే కాదు—. సుకుమారకళాస్వరూపిణి యనదగు తన్నింత పడరాని యిడుమలకు గురిసేసిన భగవానుని 'జటిలుడు' అను కావ్యమున నెటు లెదుర్కొనిరో కాంచుడు.—

"నింపు సొంపుల దళుకొత్తు నిఖిలసృష్టి
నిటు లవజ్ఞతకా జూచునో జటిలరూపి
నిలువు మెటు బోదు వీ గాఢకలుషతతివి
జూడ నీవైఖరి నవేవొ జాడ లొలయు.

హత్యకు గాని, చౌర్యమునకు గాని యేగ సిద్ధపడు ముష్కరుఁడు చీకటిచాయల నెల్లఱ కనుఁబ్రామి యేగుచుండ, నెవరేని జూచి 'ఎవడవురా నీవు! నీముఖం చూస్తే దొంగలా గున్నావు!' అని నిలువదీసి అడుగునట్లు, కాలస్వరూపి యగు దేవదేవుని నిలువదీయుటే కాక—

"లేదు భయము నీ కట వక్ర! లేశమైన
యేల నను జూతు విటు లింత బ్రాలుమాలి?
యడుగకయె నే నెవరో విన నాశ యున్న
వినుము— నిను మించు మొరటునై మనుదు నిలను"

అంతతో వీనిని విడిచినదా! లేదు—తన కసిదీరునట్లింకను నురుము చున్నది.

"ఇనుపమానిసి! ఇంక చెప్పు హృదిని విప్పి
సుంత పెళుసు దక్క భవదుదంత మంత
కర్కశా? నీ నుడి యిక గ్రాహ్య మగునె?
చేయి జాపుము, నీరేఖ చిక్క గొనుదు"

అని కచ్చెబట్టి పిచ్చలించి యా పగవానిని కయ్యమునకు లాగు చున్నది:

"హింస జేయ దోష, మీశుండు శిక్షించు
ననుచు బెద్ద లెల్ల రాడుచుందు;
రిట్టి జీవహింస యొనయించు నీ కెట్టి
శిక్ష తగునొ నీవె చెపుమ దేవ"

అని యుగ్రభక్తితో నడుగుచున్నారు— వీరి యనుభవమువలె వీరి యనుభావమును నింత తీక్ష్ణమైనదే—

శోకమునే కాదు, సంతోషమును వర్ణించినను, వికృతిని కాక ప్రకృతిని వర్ణించినను, నీ వరవర్ణినిలేఖని తత్త్రదసోచితశయ్యాల నలంకరించు ననుటకు ఈ క్రింది పద్యములు దృష్టాంతములు. చూచితిరా? వీరి రచనాపాటవము? ఏ రసమున కలము ముంచిన, నా రసమునఁ బరితలు తన్మయు లగుదురే కదా! 'ఘనాఘనము' అను మకుటమున.

"ఇను డగువాడు చండకరవృత్తి హరింపగ లోకసారముం
ఘను డగు నేను గల్గియు నకార్యము సైతునె యంచు నెంచుచుం
గొనకొని మధ్యవర్తి వయి క్షోభను మాన్ప సుకంకణుండవై
ఘనవినందంబు లుప్పతిలగా నరుదెంచితె పుణ్యమేఘుడా"

అనన్యభావశబలతయు, అనర్ఘశోభా పదసంచయమును గల్గి శబ్దగత శ్లేషతో రమణీయార్థ ప్రతిపన్నము చేసిన యీ పద్యములు 'పొసగ ముత్తెపుసరుల్ పోహళించి' నట్లున్నవి-

వీరి 'ధూర్తగోపాలుడు' మఱింత బాగున్నది.

"ఊదకురా నీ మురళిని,
వేదన హెచ్చెడు జగమున వింతగ బశుప
త్ప్యాదులె తెలియని వివశత
నొదల వంచెడు మఱి జన మలయక నెటులో"

'వెన్నెల వెలుగున రాగము గ్రొన్ననవలె విచ్చి వింతకోరికలీనన్'

ఆహా! యెంతటి సుమనోజ్ఞకల్పనము! అట్లే పలుపోకల పోయి, పోయి నంతమేర రసప్రసన్నము చేసినారు-ఎన్నని వ్రాయను? హయప్రచార ములు, రగడలు, తరువోజలు, ఎన్నో వృత్తములు, దండకములు, సంస్కృతశ్లోకములు, ఎన్నో మాలికలు మాలికలుగ సుదీర్ఘపంక్తులుగా గ్రుచ్చికుప్పలు వోసిరి. 'అడవిమల్లె, ఘనజీవితము, మ్లానవదన, అళిమి ధునము, తొలకరి, కాంక్ష, కొలువు, ప్రాంజలి, పురిటిపాప, కృశా బ్జము, శారదాగమనము, నిద్రాదేవి...... ఇంక నెన్నో శీర్షికలలో తెలుగు నుడికారపు సొంపులలో, సంస్కృతోక్తులలో పువ్వులు గ్రుచ్చిన ట్లచ్చుపడ, మెత్తని కూర్పుమంపులలో, మధురభావరసావిష్కృతిలో, విధురభావనివేదనములో, కల్పనా సౌరభ్యములో, శిల్పనాసౌలభ్య ములో, ముక్కారలో ముత్తెము పొదిగినట్లు పొదిగి చూపినారు- పాఠ కులు వారి కావ్యము లన్నియు చదివి కావ్యరసామోదము ననుభవింప వలసినదె.

"నైసర్గికీచ ప్రతిభా, శ్రుతంచ బహునిర్మలమ్"

అనునుడి వీరియెడల సార్థక మైనది– ఆంగ్లమున, సంస్కృత మున గూడ కవనము చెప్పగలరు–

ఈ మహిమాన్విత యేదేని విపుల కావ్యగ్రథనప్రయత్న మేల చేయరో! ఇట్టివారి కావ్యములే కదా సారస్వతమునకు పుష్టిని, సరస హృదయాళికి తుష్టిని చేకూర్పును.

---

78. శ్రీ మాణిక్యం వేదవల్లీ తాయారమ్మగారు

పావన గౌతమీతీరస్థ మైన గోష్పాదక్షేత్రము (కొవ్వూరు) నివాసముగా గల శ్రీమతి సోదరి తాయారమ్మగారు సంస్కృతసాహిత్యము చవు లెఱింగిన సారస్వతీయ. ఆంధ్రమువ లోతులు చూచిన అనుభవజ్ఞ. ఆధ్యాత్మికము, వేదాంతము, జ్యోతిషము వీరి యభిమాన విద్యలు. కవిత్వము తండ్రిగారికడనుండి యరణము తెచ్చుకొన్న చెలిమికత్తె.

ఆధ్యాత్మికానుభవములతో నిండిన మనస్సు, న్యాయవాదవృత్తి అనుభవముతో పండిన మేధస్సు కలిగి, ఇహపర లౌకికజ్ఞానమున తల నెరసిన సాధుసత్తములు శ్రీ చదలవాడ గోపీనాదముగారు వీరి జనక పాదులు. మాణిక్యము వారి కోడలు. 42– 43 ఏండ్ల వయస్సు. వీరు

శ్రీమతి కామాక్షమ్మగారి పర్యవేక్షణమున నడుపబడుచున్న ఆంధ్ర యువతీ సంస్కృత కళాశాలలో విద్య నభ్యసించి, ఉభయభాషా ప్రవీణ పట్టపరీక్ష నిచ్చి, యచ్చటనే చాలకాలము బోధకురాలుగా నుండి, ప్రస్తుతము స్వస్థానమున కొవ్వూరునందు సంస్కృతపాఠశాలను, మహిళా సమాజమును నడుపుచు, ఈశ్వరచింతనతో ప్రశాంతముగా కాలము గడుపుచున్నారు. ఆధ్యాత్మికానుభవముచే ఆరముగ్గిన బుద్ధితో, అద్వితీయజ్ఞాన సంపదలచే వికసించిన చేతనతో, ప్రతినిముసము నన్ను వీపు దట్టుచు పరామరికల పాలుకాకుండ కార్యరంగమున హెచ్చరించుచుండెడి బాల్యసఖి. శ్రీతాయారమ్మగారి హితభాషలు నాచెవుల కింకను రింగు రనుచు నామెపై గల భక్తిశ్రద్ధలను నానాటికి నతిశయింపజేయుచున్నవి.

స్త్రీహితచింతకురాంధ్రులలో వీ రొకరుగా వేలుమడిపించుకొన్న మహిళాసేవ, అమృతహృదయగా అనుగునెచ్చెలులలో నవనీతసమాన యనిపించుకొన్న హృదయమార్దవము, చక్కని శిక్షకురాలిగా తోడి గురుకులములో ఖ్యాతిదెచ్చుకొన్న బోధనాపాటవము, సమ్యగధీతగా పండితలోకమున మెప్పులు బడసిన పాండిత్యపు గరువతనము, వీరికి ఉగ్గుబాలనుండియు వచ్చిన సహజశిక్షలై, రాను రాను మా సోదరిగా రూపుగొన్నవి.

నాకు వీరికావ్యములపై నున్న రక్తికంటె, వీరి యుదారహృదయముయెడ నున్న భక్తి హెచ్చు. నా రక్తికిని, భక్తికిని మించినది నన్ను సహితము మంచిచెడుగు లుపదేశించి మలపుకొను వీరి వాక్శక్తి !!

ఏవంవిధగుణ శ్రీ యనదగు నా సోదరి కావ్యాళితో చదువరులను సమీపింతును.

ఆంధ్రీకృత "చైతన్యలీలామృతసారము" (వచనము) ఒక్కటే వీరి ముద్రితగ్రంథము. "రామశతకము", "ఆంధ్రీకృత బాలరామాయణము", "అహల్య" అను కృతులు అముద్రితములు.

వీరి రామశతకమందలి పద్యములు;—

"ఏరూప మైన గానీ। నీరూపమె యంచు నెంచి నేర్పున గన, నీ
వారూపముననె భక్తుల। మారాముల నెల్లదీర్చి మనిచెదు రామా"
"నూవులలో తైలమువలె। నావులపాలను గలట్టి యా వెన్నవలెన్
జీవులు వీడక నెప్పుడు। నీవే నివసింతు గాదె నిజముగ రామా!"
"ఆత్మారాముడ వీ వని। యాత్మానాత్మల గుర్తు నందినపిదపన్
స్వాత్మకునొరునాత్మకుబర। మాత్ముం డొక్కడనురూఢి యాగదె రామా
"లోకంబు లన్నినీలో। నేకంబుగ నున్న గాని యెఱుగనటుల నా
లోకించి తటస్థునివలె। తాకకనే యుందు వయ్య తారకరామా !!"

ఇట్లాధ్యాత్మికమును, తాత్త్వికము నగు విషయములను గైకొని పోనుపోను గహనముగ నీశతకము రచించిరి. శైలి సర్వులకు సులభముగా తెలియునంత తేట తెల్లముగా నున్నది.

"బాలరామాయణము"నందలి బాలరాముడు !

సకలలోకప్రియుండును సజ్జనుండు
సాధుధర్మమ్ము లెఱిగిన జ్ఞానధనుఁడు
ఎల్లనదులు పయోనిధి నెనసినట్టు
లుత్తములతోడ నేవేళ నుండువాఁడు॥
మంచికులమున బుట్టిన మహితయశుఁడు
సర్వభూతములకు ప్రీతి సలుపువాఁడు

నగుచు నీభావములతోడ నలరుచుండు
జనని కౌసల్య యానంద మినుమడింప."
ఇట్లు పెరిగి శ్రీరామచంద్రునితో కడకు—
"సర్వలక్షణసంపన్న · సాధ్వియిన్న
భర్తయే దైవ మనియెడు పరమసుగుణ
దేవి జానకి గూడ నాదేవితోడ
నేగ రోహిణి సోముతో నేగునట్లు"

వీరి యహల్య మిక్కిలి యుజ్జ్వలముగా నున్నది:—

"ఆచూపులు, నాపలుకులు,।నాచేతలు, నాయొయార, మావిన్నాణం,
బా చోద్యమైన నడకలు। నేచేడియలందు గాన మేయుగమందున్॥"
"ఆయమ యందచందములు నాపెవిలాసము లెల్ల రెప్పలన్
వేయక చూచు యక్షులును వేల్పులు సిద్ధులు సాధ్యచారణుల్
హాయిగ నీమెతో బరిణయం బయి సౌఖ్యము లంద గోరుచున్
తీయని భావవీచికల దెప్పల దేలుచు నుండి రిత్తతిన్"

అహల్య నడుగవచ్చిన గౌతముని ముస్తాబునందలి భవ్యత్వ
మును జూడుడు:—

"చిరతపోబలమున సిద్ధి నొందిన దివ్య
దేహంపుకాంతులు తేజరిల్ల
ముత్యాలు గూర్చిన మురిపెంపు యజ్ఞోప
వీతంబు మెడలోన వ్రేలుచుండ
వసిమినిగ్గులు దేరు మిసి మించు మేనున
పసిడివల్కల మెంతో బాగుమీర

ప్రణవజపమ్ముచే పావనం బైనట్టి
త్స్నాక్షమాల కరమున వెలుగ

దివిజగంగాతరంగిణీ తీర్థములను। నింపినట్టి కమండల మింపు మీర
గా ధరించిన భూరితపోధనుండు। గౌతముం డరుదెంచెను గన్నె నడుగ"

ఇక నమరపాలుడు ఇంద్రుని ముస్తాబునందలి దివ్యత్వమును జూడుడు:—

"తనదు వాహన మైన దంతిదేహపుకాంతి
దిశల కపూర్వంపు తేజ మిడఁగ
తనచేతి వజ్రాయుధమునుండి వెల్వడు
మెఱుగులు కనుల మిర్మిట్లు గొలుప
తను డాల్చినట్టి మందారదామంబుల
ఘుమఘుమల్ దిశలందు గ్రుమ్మరింప
తనదు సౌందర్యంబు తరుణుల మనముల
నానందవీచిక లమరజేయ

నూతనోత్సాహ మెదలోన నూలుకొనఁగ
వెలఁది చక్కఁదనమ్ము భావించుకొనుచు
వేలుపులపతి యైన దేవేంద్రుఁ డపుడు
కన్నె నడుగంగ వచ్చెను కౌతుకమున"

చూడుడు. ఈ యిర్వురువరుల వర్ణనమందును అంగశోభావర్ణన మేమంత లేదు. అంతయు వారివారి వైభవ ప్రాభవ వర్ణనమే. శ్రీమతి సోదరిహృదయ మెట్లు ఆడంబరమును, అలంకరణమును, ఆంగిక సౌందర్యమును ఆస చేయదో, అట్లే వారి కావ్యకన్యయు

ఆడంబరము నొల్లదు. ప్రశాంత మగు వీరి కవితాకన్యపై వాగ్దేవి ప్రశాంత దృక్కుల ప్రసరించు గాక!

---

79. శ్రీమతి చుండూరు రమాదేవిగారు

ఏలూరుపురవాసిని యైన శ్రీమతి రమాదేవిగారు నేటి పత్రికా లోకానికి చిరపరిచితురాలు. ఏలూరునందలి సుప్రసిద్ధ హోమియో వైద్యులు శ్రీ వేంకటేశ్వరులు గారు వీరి భర్తగారు. వీరి తండ్రిగారు వడ్డి మార్కండేయులుగారు. తల్లిగారు సీతారామమ్మగారు. 1912 సంవత్సరము జననము- బాల్యమునుండియు పాఠశాలాశిక్షణ మింత యెఱుగక తండ్రికడనే విజ్ఞానబోధ వడసినారు. పశ్చిమ గోదావరీ మండలమందలి హేలాపురి వీరి నివాసస్థానము.

సుమారు పదివర్షములనుండి యెడతెగని కృషితో తెలుగుదేశ ములోని యనేక పత్రికలకు కథలు, వ్యాసములు, పద్యములు, గేయ ములు వ్రాయుచు ననల్పముగ భాషాసేవ చేయుచున్నారు. కథాశిల్ప మున వీరికలము మిక్కిలి యందమగు పోకడలు బోయినది.

పత్రికలలో ప్రచురిత మైన శీర్షికలు కాక, 'రాఘవేశ్వరశతక' మొకటి, 'విరుల సరులు' అను ఖండకావ్య మొకటి వీరి వింకను నముద్రితకావ్యములు. కథారచనమునందు వలెనే, గేయములయందును

వీరిచేయి బాగుగా తిరిగియున్నది. జీవమూ జవమూ గలిగిన వీరి గేయములు పఠితల నాకర్షింపజాలినవి గా నున్నవి :—

"విరులలో సౌరభము వెల్లివిరిసినయట్లు,
మాటలో నర్థంబు మణిగియున్నట్లు,
తంత్రిలో నాదంబు దవిలియున్నట్లు,
గీతిలో భావంబు గిలుబుకొన్నట్లు,
ఒండొరుల భావంబు లొక్కటై పొలుపొంద-
అది గదా దాంపత్య మాదర్శమై యుండు"

అని వీరు తమ "దాంపత్య" మనే కావ్యమున దంపతీధర్మమున మంజులఫణితిని నిర్వచించిరి.

"కనకసౌధమ్ములు గలిగియుండినను,
తులలేని భాగ్యముల తూగుచుండినను
మనసులు వేరైన, మహి సుఖములేదు"

అని నిష్కర్షగా కూడ తేల్చి సిద్ధాంతము చేసిరి.

"ఎంతటి మాయలాడి చెలి! యీగతి నన్ గికురించిపోయె నీ
పొంతకు రాదుగా సుదతి పున్నగరాజము ! సుంత తెల్పవే!
కంతునిబారి ద్రోసి నను కాంత యొకింత పరాఙ్ముఖంబుతో
చెంతను బాసిపోయె సుమి, చెప్పుము తప్పవి కానిపించినన్"

అని ప్రియాన్వేషణమున వీరు నాయకపాత్ర ధరించి చెట్టు చెట్టును, పుట్టపుట్టను బ్రతిమలాడినారు. ఈ కావ్యమున వీరి కవిత్వము హృదూర్తి మధురముగను, ముగ్ధమనోహరముగను నున్నది.

"నిండుచందురు హసియించు నెమ్మొగంబు,
తళుకువెన్నెల మఱపించు మొలకనగవు,
సొరిది కలువల నేలెడు సొగసుకనులు,
మెరపుతీవను బోలెడు మెలతమేను"

ఇట్టి సమంచిత రూపరేఖాంచిత మైన నాయిక కనబడకుండు టకు నాయకుడు చేసిన పరమాపచార మేమో తెలియునా?

"అద్దముముందు నిల్చి దరహాససమంచిత చంద్రబింబమా
ముద్దులు గుల్కు మోముపయి ముద్దియ తిల్కము దిద్దుచుండనే
నొద్దికమీర చేర జని యు ష్షని యూవిది నంతె గాని, యిం
కెద్దియు నేర మే నెఱుగ, నింతటికే పొలయల్క చెల్లునే?"
"నేరమె సుమ్ము కా దనను నీరజపత్రవిశాలనేత్ర తా
వైరము బూని నాయెడద వంతల పా లొనరించి యేగుటల్
నేరము కాదొ నీమదికి? నేర్పున నింతిని బుజ్జగించియుఁ
గూరిమిమీర నా దరికి కోమలి నంపు రసాలవృక్షమా"

అని ప్రియుడు ప్రియ నన్వేషించుచు, గంగవెఱ్ఱు లెత్తినట్లు తిరుగుచున్నాడు. కాంతుల యనురాగపు వెఱ్ఱు లిట్టివే కాబోలును!! ఈ కావ్యముతీరు చూడగా, నిది రాధికకొఱ కైన కృష్ణుని యన్వేషణ మేమో! యనిపించుచున్నది. కాకున్న, అధునిక నాయకు లైన నీ నయ గారపు వర్ణనకు శ్రీమతి రమాదేవిగారిపై యలుక వహించి యుందురు :—

వేరొకచో పిరి రాధిక—

'మధురనాదము లొలుక నా హృదయవీణె
సారె సవరించి విసిగి వేసారిపోతి;

పలుక దయ్యెను తొల్లింటి భావగీతి
మూగవోయెను నేడేమొ మోహనాంగి'

అని వాపోయినది—

వీరి సంక్రాంతి నిజముగ కాంతివల్లియే చూడండి :—

పసిడి బంగారుపంటల పాలవెల్లి,
కష్టజీవుల కృషికుల కన్నతల్లి,
చీకు చింతల మఱపించు స్నేహవల్లి
వచ్చె నల్లదె సంక్రాంతి—వచ్చె నదిగొ !''

ఇంకను దిందలి సహజోక్తి మాధుర్యమును దనివార గ్రోలుడు:—

"తెల్లవారకమున్నె తల్లితోడనె లేచి
గొబ్బిళ్ళు చేయుట కుబ్బువారు,
అవ్వ పెట్టిన ముగ్గు గవ్వ చేయ దటంచు
వింతచుక్కలపట్లు వేయువారు,
చలికంతముల కట్టి చలిమంటదరి జేర
వెనుచుట్టి మాతను వేడువారు,
వలదురా యని తల్లి వారింప నలుకచే
బుంగమూతిని పెట్టి బ్రొక్కువారు,
రండు తలయంటుకొందురు పండు గన్న
వలదు చలి యంచు పడకల బ్రాలువారు"

వీరు సంక్రాంతిలో సందడిగా కనబడుచుందురు— ఇక "రాఘవేశ్వర శతకము"న స్త్రీజనతను వీ రెట్లుద్బోధించిరో, చూడుడు:—

కంటెలు కాసులున్ వివిధ కాంచనవ్రాతము కల్గియున్న మా
కంటెను మిన్న లెవ్వ రని గర్వము చెందిన లాభ మేమి ? ఈ

కంటెలు కాసులున్ తుదకు కాలము తీరినవేళయందు మా
వెంటను రావు సుమ్ము, తను వేగతి బ్రోతువా రాఘవేశ్వరా ?

కథలు వ్రాయుటే గాని, కవిత సెప్పుట నేర నని యీామె వినయమున కనుటే కాని, చక్కని బరు వగు కావ్యములు సృష్టింప గల ప్రజ్ఞ యీామె కపారముగా కల దని యేరి కైన తెలిసియే యుండును—

ఇట్లే కమ్మనౌ కావ్యసంపదచే ఆంధ్రుల నలరింతురు గాక యని యాశింతును—

---

80. శ్రీమతి నాళము సుశీలమ్మగారు

'మధురకవి' శ్రీ నాళము కృష్ణరావుగారి నెఱుగనివారు ఆంధ్ర లోకమున నుండరు. గౌతమీగ్రంథనిలయసంస్థాపకులుగా, 'మానవ సేవ' పత్రికాధిపులుగా, సంఘసంస్కార పితామహులుగా, బ్రాహ్మ మతావలంబులుగా, తేనెయూటల నూరించు మధురకవిగా, ఆంధ్రదేశ మెన్నో విధముల వారికి గురుపద మిచ్చి పూజించుకొనుచున్నది. అట్టి శ్రీ కృష్ణారావుగారి సతీమణి నాళము సుశీలమ్మగారు. వీరి పుట్టి నింటివారు ఏలూరువాస్తవ్యులు జమీన్‌దారులు సుప్రసిద్ధ మోతే కుటుంబమువారు. శ్రీ మోతే కృష్ణయ్యగారు, రామమ్మగార్లు వీరి తల్లిదండ్రులు. శ్రీ మోతే కృష్ణరావుగారు వీరిసోదరుడు. 1889వ

సంవత్సరమున జనించిరి. శ్రీ కృష్ణారావుగారిని పరిణయ మాడిన వెనుక, వారీయమకు తెలుగు కవితాహృదయముతో పరిచయము కల్గించినారు. అది మొదలామె యేమేమియో వ్రాయుచునే యుండెను. కాని యవి లోకము గుర్తు తెచ్చుట కామె మనసొప్పలేదు. ఈ నిరాడంబరశీలము ఆమెకు సహజగుణము. లోకములోని యెందఱు స్త్రీలకో ఆదర్శముగా నుండ దగు స్వభావప్రవర్తనలు కలిగియుండియు, నీయమ కీర్తి నాశింపదు.

పూజ్య బాపూజీ ఆంధ్రదేశమున నడుగిడినపుడు కలిగిన భావ పరివర్తనతో నానాడు రాసులు రాసులు బోసి వైదేశిక వస్త్రదహనము గావించి ఖద్దరుధారణ మొదలిడిరి. అంతే— అది మొదలు ఇంతవఱకు ఆమె మఱి విదేశవస్త్రము ముట్టియైన నెఱుగదు. అనుదినము నిత్యకృత్యములతో బాటు రాట్నము త్రిప్పవలసినదే. ఆ నూలుతో గుడ్డలు నేయించవలసినదే. ఆ గుడ్డలతోనే నిత్యవ్యవహారము జరుపవలసినదే. అంతే కాని— యిబ్బంది యైనను, విదేశవస్త్రమునకై పైస వెచ్చించుట కామె యెప్పుడు. రాట్నముతో బాటు ఆమె సాగించు నిత్యకార్యక్రమము ఇంకొకటి— యది అనుదిన వీణావాదనము. కానీ యైనను మందుమాకులకు వెచ్చపెట్టుట కిష్టపడక సతతము ప్రకృతి వైద్యమునే నెఱపుచే కాక, ఇరువదివత్సరములనుండి యన్నము మాని యుపక్వాహారములపై నుండుచున్నారు. సుమారు ఇరువది వర్షముల నుండి "ఆంధ్ర మహిళాగానసభ" యనుపేర నొక గానకళాసంస్థను స్థాపించి, మహిళల గానకళాభివృద్ధికై పాటుపడుచున్నారు. ఇట్లవిరళోత్సాహమును, అవిరత దీక్షయు గలిగి, ఈ సదుద్యమశీల యెన్నియో సత్కార్యముల గావించి మించిరి.

వీరు పెద్దపెద్ద కావ్యములు వ్రాయలేదు. ఏదే నవసరము తటస్థించి నపు, డా యవసరము ప్రసక్తిం గైకొని యనేక శీర్షికల వ్రాసిన పద్యము లెన్నోకలవు.

డోలోత్సవము.

చిట్టిపాపను దోడ్తెచ్చి తొట్టె నుంచి
సుదతు లెల్లను గూడి బల్ సుందరముగ
తొట్టె నూపుచు పాటలు బాడవలయు,
వేగ రా రమ్మ చానలు వేడ్కతోడ,
జోల వినుచును హాయిగ బాల నీవు
లీల లన్నియు మానియు సోలియుంటి,
హాస్యమో, యిది నిద్రయో, అభినయమ్మొ,
తెలియ జెప్పవె మా కింత తెలుగుబాల!
ఇంతసేపును గోలగా నేడ్చి యేడ్చి
మురువుటుయ్యాలలో నుంచి ముదిత లూప
ఒక్కత్రుటిలోననే నీవు అక్కజముగ
నిదుర చెందితివే? యిది ఎక్కువ యటె?
అహహా! ఊయలఁ గలదా యనంతసుఖము,
నిర్మలం బైనట్టి నీదగు హృదిని గలదా?
ప్రాప్త మౌనె మా కింక భవ్యసుఖము?

వారి తల్లిగారు సర్వగుణసమ్మాన్య రామమ్మ జమీన్‌దారిణి మృతి నందినపుడు, వ్రాసిన మాతృవియోగమునందలి కడపటి పద్యము:—

"ఎనుబదేడుల జీవిత మ్మింత రోసి,
సర్వబంధుల విడనాడి, నిర్వికారు
పాదయుగమును సేవింప భక్తితోడ
నరిగియున్నావు కాబోలు నమరపురికి"

81. విజ్జపు హేమలతాదేవిగారు

సుప్రసిద్ధ నాళము వంశముననే శ్రీ వల్లభరాయుడుగారు వెంకటసుబ్బమ్మగార్లకు జన్మించి, యోపినంత సారస్వతసేవ చేయు చున్నవారిలో శ్రీమతి హేమలతాదేవిగా రొకరు. వీరి యావాసము రాజమందిరము. విజయనగరము విజ్జపువారి కోడలు. కాని, బాల వితంతు వగుట, వీరి మనికి యంతయు రాజమందిరముననే. వారి జన నము 1914 కావచ్చును.

శ్రీ నాళము రామలింగయ్యగారిచే స్థాపింపబడిన ఆంధ్ర యువతీ సంస్కృతకళాశాలయందు చదిని 'ఉభయభాషాప్రవీణ' పట్టము గైకొని, యచటనే, హిందీపరీక్షలకు చదివి 'విశారద' పట్టము గైకొని, చిన్న ఖండకావ్యముల చేయునంతటి ప్రతిభ సంపాదించిరి. కొన్నినాళ్లు తాము చదివిన కళాశాలయందే ఉపాధ్యాయపదవిని గూడ నిర్వహించిరి. ప్రస్తుతము వీరేశలింగము హైస్కూలున పని చేయుచు రాజమందిరమున నున్నారు.

నారికవిత్వమున మచ్చుకు—'దేశసేవ':—

"తనయు డుదయించినంతనె, తల్లి తనదు
నసువులను బాసి యరిగె దా నమరపురికి;
పాప మా తండ్రి వానిని పరమప్రీతి
బెంచి యానందు డనునామ మించియుండె;
మాతృదేశమ్ముసేవయే మాన్య మనుచు,
తనకు పొరుగున నున్నట్టి తపసికడనె
ఆత్మజుని వీడి తనవాంఛ నరుస మొదవ
నతసి కెటిఁగించి సత్వర మరిగె నెటకొ;
కలదు జపికుటీరమ్మున కన్నె యొకతె
విజయ యన్ బాల యతడును విమలమైత్రి
విద్యయును బుద్ధులును నేర్చి వివిధగతుల
చిలుక గోర్వంకలట్టుల చెలగుచుండి"

ఇట్లు లున్నది వీరి కవిత్వము.

82. 83. శ్రీ అయితం ఇందిరా, భారతులు

సుప్రసిద్ధ కవిశేఖరులు అయితం కాశీశ్వరప్రసాదరాయవర్యుల కుమార్తెలు అయితం ఇందిరా, భారతుల నామములు వాఙ్మయ ప్రపంచమున శ్రుతపూర్వములే. వారిద్వరును 1930, 31 వర్షముల జన్మించిన బాలికలు. వారు కావ్యగానము సేయుట మొదలిడి యప్పుడే 6, 7 వర్షములైనది. వీరి జనని సావిత్రమ్మగారు. వీరి జనకులు హృదయనివేదనము, కోదండరామచరితము, సులభీకృతబాలఛందము, బోసు భారత మను మహాప్రబంధము మున్నగు పంచాశతి గ్రంథకర్తలు. వీరి ప్రస్తుత నివాసము గూడూరు.

ఈ కవయిత్రీ సోదరీమణుల రచనలు జననీశతకము, అన్నపూర్ణా సుభాషితరత్నావళి యనునవి పద్యగ్రంథములు, ప్రతిమాదేవి యను చారిత్రాత్మక నవలయు నై యున్నవి.

బాల్యమునుండియు విద్యాశిక్షణ తండ్రిగారిదే. ప్రస్తుతము రాజమందిరమందలి ఆంధ్రయువతీ సంస్కృత కళాశాలయందు ఇప్పుడు వీరు భాషాప్రవీణ పట్టపరీక్షకు చదువుచున్నారు.

బింకము సడలని పదబంధముతో పొంకముగా కలము ద్రిప్పు నేర్పు ఈ సోదరీమణుల కవిత్వమున గానవగును.

వీరు వ్రాసిన "అన్నపూర్ణా సుభాషితరత్నావళి" స్వర్గీయ శ్రీ మాగంటి అన్నపూర్ణాదేవిగారు విదేశములయందు విద్యాభ్యాసము చేయుచుండగా వ్రాసిన లేఖావళియే కావ్యవస్తువు.

అన్నపూర్ణాదేవి లేఖ లుదాత్త రమణీయములు. వీనియం దామె యెన్నియో విషయముల దడవినది. శృంగారము, వీరము,

కరుణ, భక్తిరసములు వానియందు ప్రధానముగా పొంగి పొరలినవి. మాతృదేశార్చన, సేవారక్తి కావ్యమునందంతయు ప్రబ్బికొని యున్నవి. భర్తకు గావించిన యుద్బోధము, కడపటిలేఖలలో దండు నారాయణ రాజుగారికి గావించిన యాత్మబోధమును అసమానములు, అద్వితీయములు. పెండ్లి యైన రెండు నెలలకే భర్త యగు బాపినీడుగారు తన్ను విడిచి విద్యకై అమెరికా కేగుట, తానట విరహవ్యథాకలితయై కాలము గడుపవలసినచ్చుట, బుద్ధి భావన, మనసు తన స్వాధీనము గాకుండ కాంతునిపై కరుగుట, వానిని మళ్ళించుకొనుట, సత్యాగ్రహోద్యమమున జేరుట, అది మొదలు భర్తను కూడ ఉద్యమమునకై ప్రోత్సహించుట ననునవి లేఖావిషయములు.

ఉజ్జ్వలము లైన ఈ లేఖాంశములను మఱింత యుజ్జ్వలముగా రచించినారీ బాలికలు.

"ప్రియజనని దేశసేవ కర్పింప నన్ను
బితల నత్యంతభక్తితో వేడికొందు,
నాయకా! యిందు నా కీవు సాయపడుము;
జీవితము వృథ గాన వసింపజాల"

మొదటినుండియు దేవి యభిలాష యిట్టిదే.

"సాయ మాశించె మీనుండి సంఘ మెల్ల,
వలయుచో ప్రాణధనముల వలదె విడువ?"

ఇట్లుత్పన్నమైన దేశభక్తి, సేవారక్తి పోను పోను దృఢపడి సత్యాగ్రహోద్యమమున బాపూజీ ప్రవేశించి శంఖము పూరించుటతో బలపడి, దృఢపడి యొక రూపము దాల్చినవి. భర్తృసందర్శనార్థము అమెరికా కేగ దలచిన ప్రయాణ మాగిపోయినది:—

"దాస్య మరసి స్వాతంత్ర్యంబు దలచినారు
దీక్షతో స్వరాజ్యము భారతీయు లిచట;
అమెరికా రాను, నా కిట నర్హ మైన
దేశసేవాప్రకార సద్దీక్ష గలదు"

యోగ్యమతి యైన అన్నపూర్ణ కర్తవ్యము నిర్ణయించుకొన్నది.

"సత్త్వగుణరాశి, యార్యుండు, సరళశీలి
దేశభక్తాగ్రగణ్యుండు, దివ్యమూర్తి,
సతత పరమేశ్వరధ్యానజాతబలుడు
గాంధి పతి నేటి యసహాయ కదనమందు"

ఇట్టి ఉద్యమమునందు జేరి యామె బుద్ధి స్థిరరూపము దాల్చి నిర్మాణాత్మక మైనది.

"కల విభూషల నేలూరుకడ నొసంగి,
కడగి బెజవాడలో వెండి గాంధి యడుగ,
బైడిగాజులు నాల్గు సభక్తి నిడితి
కలుకు వడుకునూల్గుడ్డను గట్టికొంటి."

ఆమెలోని యా తీవ్రాసక్తిని గలిగిన పరిణామ మూరయుడు—ఎంత విచిత్రమొ! ఎంత గాఢమొ!

"చేరినది మీరు పంపిన చిత్రపటము,
పొంగిపోతిని, నటుపైని క్రుంగిపోతి,
దుస్తుతీరు, నిల్చినభంగి దుర్భరంబు,
కోపగించితి, నేడ్చితి, గూలబడితి"

చూచితిరా? యీ పద్యమునందలి గ్రథనశక్తి. అతి సంగ్రహమగు రచన, అతిశయమగు భావవిస్తారత, అత్యంతరమణీయమగు నీ రచనాసౌందర్య మతిమాత్ర మైనది.

"కాల్చనిల్చితి భక్తితో గాంధి కేను
రెండువేల్సేయు పట్టుచీరెలను, మఱియు
పెండ్లిచీరెను గూడ సర్పించుకొంటి,
వలయుచో బ్రాణమే నిత్తు భరతధరకు"

ఇంతకు దెగువ చేసియు, నామె మన మూరడపడినది కాదు.

"పెండ్లియుంగరమును గూడ బ్రీతితోడ
తిలకునిధి కిచ్చినాను, మీ విలువ గలుగు
చేతిగడియార మిచ్చితి, జేత మలర
నకట! మిము నిచ్చుకొనెడు భాగ్యంబు లేదు"

అని వాపోయినది! ఎంత విశుద్ధ మైన యంతఃకరణ! ఎంత నత్యమైన దీక్ష!! ఇంతతో నామె దేశభక్తి చరమపరాకాష్ఠ నందినది.

ఇట్టి సుందరతర విషయములను సత్యం శివం సుందరమ్ము లగు పద్ధతితో సన్నజాజులదండవోలె గ్రుచ్చి, ఆంధ్రుల హృదిని గైసేసినారు.

వాడిన పదములలో ఒక్కటియు అర్థము కాని పదము లేదు. అర్థవిహీన మైన పదమును లేను. అతి సరళ పేశల మృదూక్తియే. అయినను, ఏదియో ఒక కమ్మని ధార, ఒక తియ్యని ప్రవాహము, ఒక చిక్కని కూర్పు, ఒక చక్కని నేర్పు, ఒక్క పొల్లుపదమున కైన కొంత యెడమీని అల్లికబిగింపును నొక్కచో ప్రోగువడి విశద మైన రూపముతో పఠితల లోగొనుచున్నది. కవిత్వ మన్న నిట్టిదియే కాబోలు!

ఇంతే కాదు- ఈమె శృంగారభావములను ఎంత సముచితముగ వెలిబుచ్చినదో కాంచుడు :—

"లేమి భరియింతు నెట్టులో భామగతిని
గాని, మీ ప్రేమలేమికి గలుగు వగపు
అన్యజనములపై జూపునంతయేని
గరుణ జూపరు, నామాట గాని వినరు."
"యుష్మదీయభావంబుల నొక్కనాడు
నెఱుగ, బరులతో జెప్పెద రింతె కాని,
వెతలు నావి, నీయవిగ భావింపలేదు.
పెండ్లి క్రొం గ్రొత్త నిలు లుండ, వెనుక నెటులొ"
"ఎఱుగుదురు మీరు మీ రిందె యెసగునపుడె
నిద్ర పోలేని యెన్నియో నిశల నెటుల
జింత నాక్రందనముల జేసినారు,
వలదె నా కనుకూల దాంపత్యఫలము?"
"నన్ను బాధల బెట్టెదు తెన్నుకంటె
మీర లనుకూల సతి నొందు మీననేత్ర
బెండ్లియాడుట మేలు ఱీ వెతల వేల?
జ్ఞానహీన యంచేసి హర్ష మిడరాదె?"
"లేఖకుడు కఠినాత్ముడో, లేఖ నిచ్చు
వాడు నిర్దయుడో, జాబు ప్రాప్తిగాదు,
వరుడ నక్క గని నే డానవాలు నేని
పట్టలేవు, నాహృదయంబు భ్రాంత మయ్యె"

పెండ్లైన క్రొత్తకాలపు పొంగునందు కూడ ఉచితమైన లజ్జ, ఉచితమైన సిగ్గు, సింగారము, సాంసారిక మగు నుదాత్త భావములు, కావ్య మంతయు నిల్చి యున్నది. ఏ పద్యమున కాపద్య మొక వెలలేని మణిమాణిక్యము. ఉచిత మగు ఇతివృత్తము, దానికి దగిన రచన, వీని రెండిటి నలంకరించు తనివోని భావసంపద.

విభుడు కవిచే, విభునిచే కవియు, కవిచేతను ప్రభునిచేతను కొలువుకూటమును శోభించు ననున ట్లున్నది.

వయసున పసివార లైనను, కవితాగౌరవమున వయసువా రన దగిన యీ సోదరీద్వితము కృతివిన్యాసము ఆంధ్రుల యదృష్టరేఖ యన పొలుపు మిగిలినది. చిన్నతనముననే యిట్లు సుమాళించిన వీరి లేఖని నింక పెద్దతనమున నెట్లు పిసాళించునో, వేచియుండము.

శీఘ్రకాలముననే విద్యా పరిపూర్తి గావించుకొని, యిత్తోధిక సుకుతర కావ్యసంపదలతో నాంధ్రవాణికి అమూల్య భూషల నర్పించుకొందురు గాక!

ఆంధ్రకవయిత్రులు

ఐదవతరము

నవ్యాంధ్రవాఙ్మయము

84. శ్రీమతి తల్లాప్రగడ విశ్వసుందరమ్మగారు

భావకవిత్వ మను పేర వెలసిన యీ యుగపరివర్తనమున బుుషులతో బాటు పాలుగొని ముందంజ వేసిన గౌరవము శ్రీమతులు తల్లాప్రగడ విశ్వసుందరమ్మ, సౌదామని (బసవరాజు రాజ్యలక్ష్మమ్మ), చావలి బంగారమ్మగార్లదే. 1935 వ సంవత్సరమున వెల్వడిన భావ కవిత్వముల సంపుటి వైతాళికులయందు వీరల గేయములు, ముత్యాల సరములు వెలువరించబడి యున్నవి. వీరి తరువాతనే స్త్రీలలో ఈ లక్షణము విరళముగా ఆశ్రయము కల్పించుకొన్నది.

సుప్రసిద్ధ కాంగ్రెసు యనుయాయులు, గాంధేయమతానుష్ఠాన పరులు, బ్రాహ్మ మతాభిమానులు నగు శ్రీ తల్లాప్రగడ నరసింహం పంతులుగారి పత్ని. 1900 జననము. ఇప్పటి కాపురము పశ్చిమగోదావరియందలి చాగల్లు అనుకొందును. అచ్చటనే శ్రీ నరసింహము పంతులుగారి బందుగులు సాధుసత్తములు శ్రీ ప్రకాశరాయుడుగారు గాంధియాశ్రమము నొకదానిని స్థాపించి యుత్తమ పద్ధతులతో నడుపు చున్నారు. వీరును అందే నివసించుచుండి రని వినికిడి.

వీరి కావ్యము లప్పటప్పట పత్రికలయందు ప్రచురింపబడుచే పఠిత లెఱింగినది.

వచ్చి లాలించేటి ప్రియుడా! నన్ను
మచ్చికల నలరించు ప్రియుడా!
హెచ్చైన ప్రేమసుధ లిచ్చి నన్ను
వగల మఱపించేటి ప్రియుడా!
భవ మెంతొ భారమై పరుగులెత్తే వేళ,
శీర్ణమై నాగుండె శిథిల మయ్యే వేళ,
కన్నుగవలో నొక కాంతిపుంజము దాల్చి
చిన్ని నవ్వులు మోముపై చిందులాడంగా
ప్రేమతో మనసిచ్చి ప్రీతితో తనువు జేర్చి
రమ్య మధురాలాపరసము నాపై చిల్క
నడకలో నొక వింత నాట్య మాడుచునుండ
పలుకులో నొక తీపి పలుకరించుచునుండ
ఇరుల నీ నవ్వుతో విరిసిపోవగ జేసి
మాటిమాటికి నాలో మమత పెంపొందించి
"వచ్చి లాలించేటి"

'కుపితవిధి' యను ఈ చిన్ని కృతిలో విరహార్తను చక్కగా ధ్వనిప్రాణముగా నుపలక్షించిరి:—

"పూలమాలిక లల్లినందుకు
కరకుకత్తులె కాన్క లాయెను,
తేనెసుధలను చల్లినందుకు
తేటిపోటుల కాటు లాయెను,
అగ్ని మండె గుండెలోన,
ఆర దేమి చేతునే?—

మలయపవనుడు పారిపోయె
మాధవీ మృదుసౌరభము గొని,
విలువ లేని చలువ కాన్క
లిచ్చినాడు గదమ్మ నీకు
గరళ మగునో? కట్టకడకు
మురళిసన్నిభగాన మగునో?
వేచియుండుము వేగపడక
కాచియుండుము మాలతీ!''

ఇందు "మలయపవనుడు పారిపోయెను మాధవీ మృదుసౌరభము గొని'' అను గీతిక వెలలేని రతనంపు తునుక యనదగును.

ప్రియు డన్యాసక్తుడై స్వీయను త్యజించుటే గాక, పూర్వ ప్రణయినీ హృదయ సౌరభము కూడ గొనిపోయి, యా పరకీయ కొసంగి వైచినాడు గదా యని స్వీయ బాధపడుచున్నది.

'విలువలేని చలువ కాన్క
లిచ్చినాడు గదమ్మ నీకు,.........

అను పదములయందు స్వీయకు పరకీయపై గల్గిన ఈర్ష్యాద్వేషము లభివ్యక్తములై "గరళ మగునో కట్టకడకు'' అను పదములలో నా ఈర్ష్యాగుణము పరాకాష్ఠను పొంది స్త్రీసహజత్వమును పోషించినది.

వీరి దింకొక మకుటము– "సహజబాధానుభవము కల ప్రేమి కల పాట్లు'' అను కావ్యమున మగవారి ప్రకృతి నచ్చుగ్రుద్దినట్లు ప్రతిబింబింపజేసినారు శ్రీ సుందరమ్మగారు.

"లేత కాంతుల వెలుగొందు లేగులాబి
మించు రక్తిమ గాంచి, తా మించు ప్రేమ
కౌగిలింతల గనుటకు గలిసె లతిక
చిగురుటాకుల జిగి మించు చెలువుతోడ''

... ...

"ప్రేమ గనిన లతాంగి యన్ నెనరు లేక
అలరుమ్మృదులంపు చెల్వ యన్ కరుణ లేక
తొలుత దరి జేర్చి ముద్దాడి దయ దొరంగి
కంటకంబులచే తను వెల్ల గీరె"

... ...

"ప్రకృతిని నడచు భర్తల చేత లివియె;
ప్రేమకొఱకు నై జీవించి, ప్రేమకొఱకె
కష్టమే సుఖమని మానసముల నెంచి
బ్రతుకు సుకుమారలే పుణ్యసతులు భువిని;
సహజబాధానుభవమె ప్రేమికల పాలు"

పతులే ప్రాణ మని దైవ మని భావించి, ప్రేమించి, వారినే పూజించు సతులను నిరాకరించి హింసించి బాధించు కొందఱ మగవారి దుశ్చర్యలను "గులాబిచెట్ల నాశ్రయించిన లతకూనల అవస్థల మీదుగా చాటిచెప్పిరి.

ఇంకను చిల్కా, అంధకారము, స్నేహరుచి, మున్నగునవి యెన్నో కావ్యములు వీరివి కలవు.

అందరాని యూహము లెన్నో అంతరంగమున కుదించి పరుగు లిడియెడి భావముల నొక పట్టణవాసి పదసంచయమున బంధించు ప్రయత్నము వీరి కవితయందు ఛాయగా గనబడుచుండు నని విమర్శకు లనిరి.

85 శ్రీమతి బసవరాజు రాజ్యలక్ష్మమ్మగారు

(సౌదామిని)

శ్రీయుత వీరేశలింగముపంతులుగారి సంఘసంస్కారమును, గురుజాడవారి కవితాసంస్కారమును సాటివార లగు తనబోటివారికి హృదయసంస్కారము గావింప, మొరసిన రమ్యవీణ యనునట్లు, బ్రదుకు బ్రదుకె యొక నవ్యగీతిక యై, దివ్యరాగిణి యై దేజరిల్ల, కావ్యసౌరభపరీవాహమున జీవికల నల్లనల్లన ప్రసవమట్లు దేల్చి తెమల్చివైచినవారు శ్రీ బసవరాజుదంపతుల కవితయే తానుగా గూడుకట్టుకొన్న అప్పరాయని గీతికలలో ఒక మధుర మైన హృదయానుభూతి, ఒక మంజుల మైన చైతన్యస్పందనము ప్రతిరవము లీనుచుండును. కమ్మని తన కవితాసుమముల యెద ప్రాలి ఘుమ్మని మొరసి పాత కాళిని ముసరికొనసర గేయములు వ్రాసి మృతజీవి యైనాడు అప్పరాయుడు! వారిసతియే సౌదామని. వీరి గీతములు మిక్కిలి చిన్నవై, మిగుల గంభీరములై యుండును. పలుకు సున్నిత మైనను, తలపు సునిశితము.

వీరి జననము 1904 వ సంవత్సరము. భర్తమరణానంతరము వీరు చాలకాలము గుంటూరు శారదానికేతనమున నుండి దేశసేవ యొనర్చుచు జీవితము గడుపసాగిరి.

"చింతమానుకొమ్మపైన
వింతగాను గువ్వజంట
సంతోషముతోడ సరస
సల్లాపము లాడుచుండె."
వాడుటాకు లన్నియు బడి
వాడల నాడుచు బోవున్.

... ...

చల్లని చిరుగాలిపాట
మెల్లగ వీనుల సోకగ,
వాకిట నిలబడి అడుగుల
చప్పు డైనయప్పు డెల్ల,
అత్రముతో నీవె వచ్చి
తని భ్రమపడి చూతు నాథ!

... ...

సందె జారె చుట్టుప్రక్క,
మినుకు మినుకు దీపమ్ములు
వెలుగుచుండె దూరమ్మున,
కోవెలలో హాయిగాను
మేళము వినవచ్చుచుండె,
చల్లగ వెన్నెలలు కన్న
తల్లి వోలె కాయు గాని
మన సేమో మాటుమణగె"

ఈ గీతి యుత్తమ మైన ధ్వని కుదాహృతి యని విమర్శకు లనిరి. నిజమే తుది మూడుపాదములు మరింత రసపూర్ణములు. కాని, ఆట నట గమనములో తూగు సడలినది.

"దురదృష్టము" అను వీరి కావ్యము వీరి జీవితములోని విషాదముచే మలీమస మైన యేదో యొక ఘట్టమును తొంగిచూచుచు మర్మవేధ యొనర్చుచున్నది:—

"చూచితి నెంతో దేశము
సుఖము శాంతి దొరకునో యని

మునిగితి మెన్నో నదులను
మోక్షము చేపట్టుద మని,
యెక్కితి మెన్నో కొండల
నీశ్వరు దర్శింతా మని,
మ్రొక్కితి మెన్నో వేల్పుల
నొక్క పండు వర మిమ్మని,
నోచితి మెన్నో నోములు
కాచి ప్రోచు నని పార్వతి;
కడకు దేవిదయచేతను
కంటి రత్నములు రెండు;
బ్రతుకు కలంకారము తా
వాని దాచ చేతగాక
ఎచటనో పోగొట్టుకొంటి
మెంతటి దురదృష్టముననో''

బహుశః కడుపున గన్న బిడ్డల వియోగ బాధయే వీరి కిట్టి కుమ్మర్లు గలిగించిన వేమో ?

ధ్వన్యనుప్రాణిత మైన వీరి కవిత యితరుల కుత్తమాదర్శ మైనది.

86 శ్రీమతి చావలి బంగారమ్మగారు

నవ్యాంధ్రసారస్వతమునకు తొలిపూజలు పచరించిన గౌరవమునకు నోచుకొన్నవారిలో శ్రీమతి బంగారమ్మగా రొకరు. వీరు 1900వ సంవత్సరమున జన్మించిరి.

తెలుగునదుల తోయములు ద్రావి చేవదేరిన జీవితరసాలమున కమ్మని తెలుగునుడికారపు సొంపులు గురియు పరిపక్వమాద్వీకఫలముల గాయించిన అమృతహస్త యని తత్సారస్వత బంధువులచే నుతులు గొన్న దీమె.

"కప్పతల్లి పెండ్లి, ఆ కొండ, తమస్సు, కార్తికపూర్ణిమ అను శీర్షికల గీతికలు వైతాళికులలో కనుపించుచున్నవి.

కార్తికపూర్ణిమ:—

పక్షుల్లు పలుకకే పడియుండినాయి,
వృక్షాలు చూచుచు ఊరకున్నాయి,
తనవెంట పడుతున్న తరుణి జూడ్డడి దేమి?
పోతువున్నాడు తాను పోంగు లోకాలు గనను.

గాలివుయ్యాలపై కదలుతుండెడి మబ్బు
కనుల కడ్డము రాగ, కాలైన తడబడక
పోతువున్నాడు తాను తన గర్వపొంకములు
దెలుపుతూను.

వాద్యములు వినబడవొ? చోద్యములు కనబడవొ?
నిముసమ్ము నిలువ డే సీడ నిలుచునో కాని,
పోతువున్నాడు తాను గర్వపుపొంగు పోకారిపోను.
పక్షికలకలమ్ములే పరిభవం బని యెంచి

తెల్లబోయిన మోము తెలియకుండుటకునై
పోతువున్నాడు తాను తనువెల్ల తారుమా రగుటచే
ఇది సరియే-ఇక వీరి "కప్పతల్లి పెండ్లి" బాగున్నది చూడుడు.

"కప్పతల్లీ పెళ్లి చూడ రే— నేడు
కావెళ్ల నీ ళ్లొంపినాడు.
వరుణదేవుడు పంపినాడూ— ఓ చెలి
వాడ లన్ని నింపినాడు
గగనతలమునుంచి నేడు— వీవనలు
చెట్లచే వేయించినాడు.
స్వర్గాధినాథుడూ నేడు,— రథ మెక్కి
పయనమై పోతువున్నాడు.
భత్యాలు లేకనే వాడు.— బాగ
బాజాలు వేయించినాడు.
బండరాళ్లపైన మా వాడు.— చక్రములు
బడబడా దొర్లించినాడు.
బాణాసంచా వెలితి లేదే.— పెళ్లికి
బహు బాగుగా చేసినాడే.
కప్పమ్మపెళ్లికో యంచూ— మేళములు
గొప్పగా తెప్పించినారే.
కప్పమ్మ గడప తొక్కినాదీ.— శుభమన్న
సూచనలు చూరు చెప్పినది.
కప్ప లెగిరే వాన లమ్మా— పొలములూ
కనకమే పండుతా యమ్మా:

'కప్పల సంతోష మెంత హెచ్చైన నంతగా వరిచేలు పండు' నన్న సామెత నాధారముగా చేసికొని వ్రాసిన ట్లున్న దిది.

వర్ష ప్రకృతి సహజము లైన వస్తుసంపద యంతయు కప్పుమ్మ పెండ్లి కనువుగా కూర్చి రూపకానుప్రాణిత వ్యంగము మాతృకగా రచించిరి.

---

87 శ్రీమతి కొత్తపల్లి లలితగారు

ఈ కుంకుమశోభిత శ్రీ రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారి కొమరిత. నవ్యాంధ్రసారస్వతమున కాచార్యు లైన శ్రీసుబ్బారావుగారి నెఱుగని సారస్వతేయు లుండరు. జడకుచ్చులు, రమ్యాలోకము, మాధురీదర్శనము మున్నగు నెన్నో కృతుల రచించి మాన్యు లైన వారు శ్రీ సుబ్బారావుగారు.

వారికిని, శ్రీమతి వరలక్ష్మమ్మగారికిని ద్వితీయపుత్రికగా 17—8—1930 సంవత్సరమున మాతామహులయింట జన్మించిరి. శ్రీ కొత్తపల్లి వీరభద్రరావు M, A: గారు వీరిభర్త. శ్రీ వీరభద్రరావుగారి జన్మస్థానము రాజమహేంద్రవరము అయినను, ఉద్యోగధర్మముపై విశాఖపురిలో నివాస మేర్పఱచుకొనిరి.

శ్రీమతి లలితమ్మగారు లలిత లలితముగా వాణీలాస్యమున వర్తించు లలితాకుటీరమున లాలితముగ పెరిగిరి. లలితాదేవి శ్రీ సుబ్బారావుగారి యుపాస్యదేవత. తమ కులదేవత పేరిటనే తమ ముద్దులతనయ ముద్దుమురిపెముల జూడ నుత్సహించి, వా రట్లు తనయకు పేరిడిరి. పసిడిగంటము పట్టి, పలుకురమ్యత ముట్టి, అక్షర రమ్యపంక్తి నవ్యయానందము చిందిన కవితాచార్యుని వారసురాలీమె.

పురిసిళ్లు కొలది కావ్యమధువును పుట్టియే త్రావినదో! పుట్టక మునుపే యానినదో కాని, ఆవగింజంత మేర అడుగుకదలిన తొట్రిలు తలపు తేనెలు పారించు వీరి లేఖిని అమృతములు చిందుచు సాగి పోవును. అయిన, ఆచార్యులు పారించిన తేనెయూటల బాటలు వేరు, ఆచార్యుని తనయ అనుసరించిన నవ్యకవిత్వపు తీరులు వేరు. తాత పాదు డాలోచించి యొక అడుగు ముందు వేయగా, తనుజాత ఆలో చింపకయే యింకొక పదము ముందునకు సారించిరి.

ఆలోచనకు వ్యవధి యేది? అది యొక మహాప్రవాహము. శ్రీ శ్రీ శ్రీరంగం నారాయణబాబు, బుచ్చిబాబు మున్నగువారు మొదలిడిన నవ్యకవిత్వము వెల్లువయై తెలుగు దేశమును ముంచివైచి నది. దేశమునందలి పరిస్థితులు తారుమారై దేశస్థితి అల్లకల్లోల మైనది. పాలించు ప్రభువులు పాలితప్రజల మంచిచెడ్డలు, బాగోగు లను లక్ష్యపెట్టక స్వార్థపరులై ప్రజాధనమును, ప్రజాక్షేమమును జూరగొనిరి. ఆంగ్లవిద్యాభ్యాసము కతమున జనతలో నాగరక వ్యామోహములు పిక్కటిల్లినవి. అగుట, జనులకు నిత్యావసర ములు పెరిగి సామాన్యుల జీవనప్రమాణమును మన మూహింప లేనంత, సాధారణులు భరింపలేనంత, యతిమాత్రముగా పెరిగిపోయి నవి. అసలే ఆర్థికదుస్థితిచే క్రుంగి కృశించిపోయిన భారతీయ సామాన్య జీవనము ఈ యెద్దడికి తట్టుకొనలేక తల్లక్రిందు లైనది. ఒకప్పుడు నిత్యకల్యాణము పచ్చతోరణ మైన భారతీయగృహాంగణము కన్ను తెరువగానే, కసిగాయల కడుపుచిచ్చుల రోదనతో, ఆలుమగల యక్షాకలివేదనతో మూల్గుచు దుఃఖము దైన్యమును నిత్యమాంగ ల్యము చేయు మ్రుంగి లైనవి. వాస్తవికదృక్కు లగు కొందరు వ్యక్తుల కీ దృశ్యములు వేదనను పెంచినవి. నిత్యదారిద్ర్యమున నిలు వెల్ల గూలిన జీవికి నిత్యజీవితమున నన్నియు భయంకరసమస్యలే.

ఆ జీవితభావన నాకళింతకు దెచ్చుకొని, హృదయమున వుక్కిలింత లుగా ద్రోసికొనివచ్చు దుఃఖమును పఠిత కర్థ మగునట్లు చేయవలె నను నాసతో జగతీరంగమున గల వాస్తవిక పరిస్థితిని నగ్న సత్యముతో వర్ణించిన అధివాస్తవిక కవులకును అన్నియు సమస్యలే అయినవి.

అన్నీ సమస్యలే—
సందేహాలే—
ఏవో,
ఏవేవో—ఏవేవో
ఘోషలు వినబడుతున్నాయి
గుండెలు విడిపోతున్నాయి''

అని శ్రీ శ్రీ ఒకచో వ్రాసిరి. అట్టివారి పరిస్థితి నగ్నముగ వర్ణించుటయే గాక, అట్టివారినిగూర్చి సహానుభూతితోడను వీరు కవిత్వములు వ్రాసిరి.

దానికి నియమిత మగు ఛందము (అనగా లక్షణము) లేదు. ఆంగ్లసారస్వతమందు చెప్పబడిన Rythm అనగా—ఊతము లేక తూగు, లేక గమనము అనునదియే ఈ కవిత్వమునకు ప్రాణము. కొందఱందు Rhyme ను కూడా (అనగా, అంత్యనియమమును) పాటింతురు. పూర్వకవిత్వము గణపరిబద్ధము. అందును దేశీయ చ్ఛందము మాత్రాగణపరిబద్ధము. ఇవి గీతము, సీసము మొదలగు నవి. శ్రీ అప్పరాయాదులు ఆవిర్భవింపజేసిన నవ్యకవిత్వము— అదియే భావకవిత్వము మాత్రాచ్ఛందోబద్ధము. అనగా, ఒక్కొక్క పాదమునకు నియమితమాత్రలు గల గణములు నియమితముగ నున్న చాలును. నిర్దిష్ట మగు గణ ముండవలె ననియు లేదు. ఇంక నేటి నవ్యకవిత్వమున కదియును లేదు. ఒకవిధ మగు నడక మాత్రమే దీనికి ప్రధానము. ఆవేదన చెందిన హృదయమునుండియో, అను

భూతి నందిన డెందమునుండియో ఎట్టి అడ్డు ఆతంకములు లేక ఏ భావము తిన్నగా నెట్లు వచ్చునో, దాని నట్లే ఒక నియమిత మైన గమనవేగముతో అక్షరరూపమున నిబంధించుటే వాస్తవిక కవితా లక్షణము. భావకవిత్వమునకు పిదప వచ్చిన పరిణామమున యీ కవిత్వము అహంభావకవిత్వ మనబడినది. తరువాత వాస్తవికకవిత్వము, అటుపైన అధివాస్తవిక కవిత్వము నని పేర్లిడిరి. Lyric Poetry అని, Surrealistic poetry అని, Realistic poetry అనియు ఆంగ్లమున వాకొనబడు కావ్యగుణములే ఆంధ్రమునను భావకవిత్వము, అహంభావకవిత్వము, అధివాస్తవిక కవిత్వములయందును భాసించినవి.

అట్టి కవిత్వమునకీ యుగమున శ్రీ శ్రీ ఇత్యాదు లాద్యులు. శ్రీ శ్రీ గేయం:—

"ఇతిహాసం—చీకటిగోడల
అట్ట అడుగున పడి కాన్పించక
కథ లన్నీ కావా లిప్పుడు,
దాచేస్తే దాగని సత్యం.
... ...
నైలునదీ నాగరికతలో
సామాన్యుని జీవన మెట్టిది ?
తాజమహాల్ నిర్మాణానికి
రాళ్లెత్తిన కూలీ లెవ్వరు ?
... ...
సామ్రాజ్యపు దండయాత్రలో
సామాన్యుని సాహస మెట్టిది ?
ప్రభు వెక్కిన పల్లకి కాదోయ్—
అది మోసిన బోయీ లెవ్వరు ? శ్రీ శ్రీ

సుడులు దిరుగుచు, ఉరవడుంగ్రక్కు ఈ ప్రవాహమున కల మును ముంచి తలపు లోతుల నర్థమంతను వరించినవారిలో శ్రీమతి లలితమ్మగారొకరు. నవ్యాంధ్ర కవితా పితామహు లనబరగిన తండ్రి గారియింట బాల్యము గడపినపుడు, సోదరులతో బాటు వీరును విశేష ముగ ఆంగ్ల సారస్వతమును ద్రచ్చిరి. పుట్టుకనుండి కవిత్వపు పుట్టువు బుట్టిన శ్రీమతిగారి హృదయ మీ సారస్వత సేవనచే నిండార దనిసి క్రొత్త పోకడల గట్టున త్రెన్నినది. ఎప్పుడును నవ్యతను, స్వేచ్ఛను గోరి వెదకుకొను శ్రీమతిగారు కంఠము బట్టి, ఊపిరి యాడనీయక, క్షణక్షణము నొక్కి-వేయుచున్న దుష్టగ్రంథి ఏదో తునిసినట్లై ఆనంద మున దనిసి 'సెబాస్! కోరిన పంథ దొరకిన'' దని సంతోషించి యంగీ కారముద్ర వైచిరి. కాని ఇంతలో తటస్థించిన శ్రీ క్రొత్తపల్లి వీర భద్రరావుగారి నెయ్యము పెంపున వారికి తెలుగుతియ్యము నోరు సోకినది. శ్రీ వీరభద్రరావుగారు కదలియాడుచున్న తెలుగువ్యక్తి త్వము! నీరు పల్లము బట్టినట్లు, స్వభాషా మాధుర్యపు చవులు మఱిగి వీరినుమడించిన ఉత్సాహముతో, అతిశయించిన అభిలాషతో తెలు గున రచనలు సేయ నుద్యమించిరి. వీరి యీ యుద్యోగమునకు ముఖ్య ప్రోత్సాహకులు శ్రీ వీరభద్రరావుగారే. వీరి రచనములు చాలా భాగము గద్యవాఙ్మయమునకు చెందినవే.

కాని, అప్పుడప్పుడు గేయములు కూడా వారు వ్రాసినవి కను పించుచున్నవి.

1. అదిగో—
చూడు మాతని
మట్టిలో దాచిన దచటనే.
పక్షులు రాల్చు పచ్చనాకులు
పరామర్శకో యన...

2. నేడు—
లే దాతని
శరీర మచట;
కనుపించ దాతని
ముద్దు మోము...

3. నాటి——
సమాధి
జీర్ణచ్ఛాయలన
పూచు గడ్డిపూ లెన్నెన్నో
ఆతనికై
విషాదముతో తలలువాల్చును.

4. అల్లనల్లన——
దారినే పయనించు మేఘుడు
రాల్చిపోవును కన్నీటిబొట్లు
దేవతలు పంపిన కానుకలట్లు.

5. ఆతని——
విచారముతో
భూదేవికడుపులో దాచుకొనెనో
ఆ చల్లని తల్లి
నిశ్చలప్రకృతిలో కలుపుకొనెనో
కానుపించవు
మనకాతనిఅడుగుజాడలైనా.

6. నిశీథములో
ఆ సమాధినుండి
వినగవచ్చు
వైరాగ్యబోధక వాక్యములు
రామ రామరామా యనుచు
రాత్రిహృదయాల చలింప
చేయుచు...

7. కడసారి——
చిదానందుడు
చిన్నవా డయ్యు,
భావన కందని బాధలతో
సాధించె రామనామ మహిమ
చూపించె మాకుజ్ఞానపథంబు.

8. లేదు——
చావలేదు–చావలేదు
ఆతని
మహోజ్వాల తేజస్సు.
ఇంచుక
విరక్తి వహించి
దేహంబును విసర్జించిన
అమరజీవి
చిరంజీవి
చిదానందుఁడు!!

9. మా అమ్మ
వరలక్ష్మమ్మ ఇంట
కారణజన్ముడై వెల్గిన
చిఱుతపాయపు చిన్నతమ్ముడు
గతించె నని విలపించు
తోబుట్టువను నేను.

చిన్నతమ్ముడు సంధ్యాస్మృతికి కలగిపోయిన శ్రీమతి లలితగారి హృదయావేదన ఎంత కరుణామయ మైన కవిత్వమునకు అనుభూతి నిచ్చినదో చూచితిరా? భాష యే దైన నేమి? ఛంద మే దైన నేమి? ఆ గేయములోనుండిముందునకు దూసికొని వచ్చిన ఆ భావపు సొంపు నకు, ఆ పాదములలోనుండి తొంగిచూచు కవితాత్మకును హర్షింపని వా రెవ్వరు? ఎల్లెడల నిండి వెల్లువయై ముంచియెత్తిన శోకరసమునకు కనులు చెమర్చనివా రెవ్వరు? నిజముగా నిది యొక భావస్రోతస్సు. ఒక కళాఖండము. ఒక రసోపాయనము. "మట్టిలో దాచిన దచటనే" అని నిర్దేశించి చూపుటలో పనవిపనవిపోవుట వ్యక్తమగుచున్నది. "పక్షులు రాల్చు పచ్చనాకులు పరామర్శకో యన" అనునది యెంత గురుతర మైన భావము! కదలిక యే సహృదయులో ఎఱుగుదురు. లలిత మైన ఉపమాన రేఖ అచట ఒక చిన్నకదలికలో మెఱసి పోయినది.

"జీర్ణచ్ఛాయలన పూచు గడ్డిపూ లెన్నో ఆతనికై విషా దముతో తల వాల్చును." చిన్నియనుగుపై దమకు గల ప్రేమాను రాగముక తన సృష్టియంతయు నాతనియెడ గౌరవ మాకల్పించుచు, నాతనిమృతికి శోకించుచున్నట్లే యా మెదృష్టికి దోచినది. "రాల్చి పోవును కన్నీటిబొట్లు దారినే పయనించు మేఘుడు." "దేవతలు పం పిన కానుకలట్లుల" ఓహో! ఏమి యుదారభావకల్పన! దుఃఖము తలమున్కలై కారుమబ్బులు గ్రమ్మిన హృదయపుటంచులనుండి తెగిపారిన శోకరసము పరిమితిని దెల్పుటకు ప్రకృతియందలి మబ్బులు రాల్చెడి నీటిబొట్లకంటె నింక నతిశయోపమానము నెట్లు చూప గలరు? కాని, యొక మనవి, "మరో ప్రపంచం– మరో ప్రపంచం" ఇత్యాది శ్రీ శ్రీ గేయములలో ఒకఒద్దిక గలగమకపు దూకుడు– తూగు– కనబడును. ఆ తూగే– ఈ పదకవిత్వము(worse libers)

నకు జీవము. ఆ తూగు విషయమై వీరు ప్రయత్నించిన బాగుండును.

నిజమున కిది యొక శోకవిధుర మగు భావస్రోతస్సు. రస పరవశ మగు ఈ చిరంటికలముచిందు లింకెన్నెన్ని ఎన్ని విధముల పఠితల హృదయసీమలపై జీవసస్యముల మొలకెత్తించ నున్నవో? అపరూప భావశోభాసమన్విత మగు వీరి లేఖినీవిన్యాసము తెలుగు హృది కొక క్రొత్త విన్నాణము.

88 శ్రీమతులు పరచూరి భువనేశ్వరీ అన్నపూర్ణా దేవిగార్లు

నవ్యాంధ్రకవిత్వమునకు ప్రతినిధిగా శ్రీ శ్రీమతి లలితమ్మ గారిని సమీక్షించిన వెనుక సవివరముగా జీవితవిశేషము వివరించుచు సమీక్షింపవలసిన కవయిత్రుల సంఖ్య ముగిసినట్లే.

ఇక నప్పటప్పట గృహలక్ష్మి ఇత్యాగి పత్రికలయందు పద్యములు వ్రాసి వ్యక్తిగత చరిత్రలు తెలియబడని కవయిత్రుల నామములును, వారి రచనలు నీక్రింద పేర్కొనబడుచున్నవి. శ్రీమతులు భువనేశ్వరీ, అన్నపూర్ణాదేవిగారలతో కవయిత్రుల జంటలసంఖ్య నాలు గైనది.

వీరి లేఖిని శక్తిమంత మైనది. ప్రాచీనాధునాతన కవిత్వముల రెంటను వీరి కలము చెయ్యితిరిగినది.

తెలుగుబిడ్డ—

"కడుపునిండార త్రాగంగ గంజి లేదు,
కట్టుకొనుటకు చింపిరిబట్ట లేదు,

నిద్ర వచ్చుచో జానెడునేల లేదు,
దీన హరిజనస్థితి యిదె తెలుఁగుబిడ్డ!''
వీరు సాటివా రంచు భావింప వేల?
ఈశ్వరిసుతు లటంచు నూహింప వేల?
రక్తసంబంధ ముంట తలంప వేల?
నీకు సోదరుల్ సుమి వారు తెలుగుబిడ్డ!
ప్రభు మహేశ్వర దర్శన ప్రాప్తి లేదు,
వారికొలకు తటాకమ్ము స్పర్శ లేదు,
గ్రామమధ్య సంచారము కష్టము, దుర
దృష్టులే హరిజను లింత తెలుగుబిడ్డ!
ఉపవసించె గాంధి యిరువదొక్కదినము
వారి క్షేమాభివృద్ధికి పాటుబడుచు,
పన్ను మొడ్డెను వారికై ప్రాణములను
పిలిచి చేరదీయ వదేమి తెలుగుబిడ్డ!

పిలుపు– బాబుజీ యిదె నీకు కబు రంపెన్
జాబు జవాబులు పనికిరా వట
జాగు సేయక రమ్ము రమ్మిక...
బాబుజీ ఇదె — —
లేచినది ముప్పొద్దు నేమో
పాచిపోయిన దంచు పొలమున
కాచికొని యుండెదవు కాపూ!
లేచి రా వేమోయి ముందుఁగ! —బాబు
దేశకల్యాణంబు నీలో
పేశలంబై యున్న దట, నీ
కోసమే లండనుకు తా నీ
వేసమున పోయినా డటే. —బాబు

బ్రోడుబారిన నిఖిలలోకాల్
జోడుకోడెలతోడ బెరిగిన
నీదు నరచే యధివసించి
సుధాదిర్ఘురులకు జీవ మిడు నట'' —బాబు
మండుటెండల నిప్పుకలలో
దండి పడమటి శాంబరములను
క్రాగిపోవుచు యాగిపోవుచు
జోగి వైన మనుభోగి వీ వట'' —బాబు

సంయుక్తపలుకులు:—

మాగెను శత్రుసైన్యములు, ముప్పు ఘటిల్లును గట్టికోటకున్,
వేగమె యడ్డుకోవలయు, వేఱ యుపాయము లేదు, సేనలన్
భాగము జేసి క్షాత్రయుత పౌరుషదీప్తి వెలుంగ పోరు మో
యీ గగనంబునన్ కుసుమవృష్టి నుకల్ గురియున్ ముదంబుతో.

పగను సాధింప నెంచి యీ పందతోడ
వరుగుదెంచెను మా తండ్రి యల్లు డన్న
మాట మఱచి నీమీాదకు, గోట మీాటు
మయ్యె! మామగా రనియెడు భయము వలదు,
అబలపలుకు లివి యని యనాదరమ్ము
సేయు దేమొ? శౌర్యంబు నన్ బాయలేదు;
శూర పృథ్వీరాజపతికి దార నౌట
మానినీమణి, రసకాంత మఱచి తేమొ?
సత్య మేప్రక్క, నాప్రక్క జయము ధృవము,
లెమ్ము చింతింప బని లేదు ప్రియుడ! నీకు
దేశసంరక్షణమే మీాకు స్థిరవ్రతమ్ము
వచ్చినెత్తురు నీ ఖడ్గపాయసమ్ము,

మామూలుమాటలలో వీర్యరసస్ఫూర్తి తేవలయు నని చేసిన ప్రయత్నము కానబడుచున్నది.

'ఖడ్గపాయసము' అనుచో, 'కత్తిపాయసము' అని యుండ వలెను. 'భయము వలదు' అనుచో యతిభంగము కల్గినది. ఒక్కింత శ్రద్ధ వహించిన నిట్టివి పొసగకుండ గలవు.

సంయుక్తనిర్వేదము.

సైన్యము సన్నగిల్లె, రణసాధనసంపద వట్టిపోయె, రా
జన్యకుమారరత్నము వశంవదు డయ్యె, నశించె దుర్గముల్,
దైన్యము హెచ్చె, శాత్రవులదాడి కలంచుచునుండె, డస్సితిన్,
అన్యము గోచరింపదు, మహాత్మ! లలాటము నేమి వ్రాసితో!
ప్రాణనాధుని శత్రులు పరిభవించి
చిట్టతనమున నేడు బంధించియుండ,
చివికి సంయుక్త సంధికి సిద్ధపడునె ?

... ...

సమరరంగమున కురికి శాత్రవులను
లేడిపిల్లలవలె కబళించివైతు;
చేవ దరిగినవెంటనే జీవములను
వీరబలివేదికకు సమర్పించివైతు.'

ఇట్లు వీరు తమ కలమునకు జాతీయవిషయములను వస్తువుగా తీసికొని రచించిరి.

89 శ్రీమతి చర్ల సుశీలాదేవిగారు

'పసులకాపరిబాలిక' అను రెండు మకుటములలో వీరు నాగరకజీవనముకంటె, యౌవనలంపటజీవితముకంటె, పల్లెజీవితము, అమాయిక ముగ్ధజీవితము ధన్యమైన దనుచున్నారు.

మలయశైలశీతల మందమారుతములు
సౌరభంబుల జల్లెడు సమయమందు,
ప్రకృతినర్తకి నాట్యముల్ పఱపుతరిని,
పాటపాడుచు దుమ్మెదల్ వరలువేళ,
చిలుకలును ముద్దుపలుకులు పలుకువేళ,
లలితశాఖలు వంగి సలాము సేయ.
పసులకాపరి తనముందు పశువులెల్ల
మేయుచుండగా, నొక చెట్టుచాయయందు
బట్ట బఱచి హాయిగ నట బండుకొనియు,
వచ్చి రాని పదంబుల పాడుకొనుచు,
కోయి కోయను కోయిలకూతలకును
దిరిగి కోయని కూయుచు, దేపదేప
నవ్వుకొనుచు, మదిని మహానందమందు.
పసులకాపరిదే భువి పరమసుఖము.

వీరి 'బాలిక' బాగున్నది.

మోహాంధతమసాన బాధు లేల బడెదరో
నా నొకయప్పుడు నవ్వుచుందు,
వీ మాయసంసృతి నే గూడ బడవలె
నేమొ నా నొక పరి నేడ్చుచుందు,

వే చింతయును లేక యెలమితో డుత నుంటి
నన నొక్క మా రాడుచుందు,
వమలతత్వము గాంతు ననున ట్లొకపరి గ
న్నరమోడ్చి పరవశ వగుచునుందు
వహాహా! నీ చిద్విలాసము నరయదగును;
నింతలో నవ్వు, లంతలో నేడ్పు, లంత
లోన నాటలు, నంతలో మానవృత్తి
నందుచుందు బాలిక! ధన్య వనగ నీవె!
ఈ స్వభావోక్త్యనుప్రాణిత ఉత్ప్రేక్ష చక్కగా నుండ లేదా?

90 శ్రీమతి రాజేశ్వరిగారు

ఇంటిపేరు సహితము తెలియని వీ రెవరో కాని, వీరి లేఖని వర్ణించిన విషయ మేదైన కానిండు—అది రసప్రపూర్ణముగ నుండును.

—వీరి లవణసాగరమథనము —

ఆ సబర్మతీతీర ఋష్యాశ్రమంబు
బయలు వెడలిన సత్యతపస్వివెంట
పరువులిడినది సకలప్రపంచదృష్టి
ఏ ప్రళయవహ్ని పుట్టునో యేమొ యనుచు;
దారిపొడవున శాంతిస్వతంత్రసమర
జైత్రయాత్రా పురోగామి చరణసరణి

ధన్య మైనట్టి ధూళి నొడల ధరించి
పొంగిపోయెను భూదేవి నింగిదాక.

ఇందలి కల్పనా రామణీయకమును, యెత్తుగడలోని బింకమును చదువరులు గుర్తించి యుందురు:

ఎక్కడి దండీతీరం ?
ఎక్కడి శాంత్యాశ్రమంబు ? ఈ క్రోశశతం
బెక్కరణిని నడచునో యీ
ముక్కాళుల ముసలి? యనిరి ముగ్ధప్రజలుల్''
విశ్వసౌభాగ్యతృష్ణ విద్యోతమానాను
రాగగీతమె మంథరాగ మయ్యె,
శాంతి సామ్రాజ్యానుశాసక నిష్కామ
భూమణమ్మో యూది శేషు వయ్యె,
ఒకవంక పశుబలం, బొకట సాత్త్విక నిరో
ధంబు దానవ దైవతంబు లయ్యె,
లాఠీప్రయోగావలంబన ప్రవదుష్ణ
రక్తకుల్యలె హాలాహాలము లయ్యె,
లవణ సాగర మధన వేలాప్రభూత
దర్శనాతీర సర్వస్వతంత్ర భార
తీయ రాజేందిరయె రమాదేవి యయ్యె,
మోహినీమూర్తియై మహాత్ముండు వెలసె.

అని లవణసత్యాగ్రహోద్యమమును క్షీరసాగరమథనముతో పోల్చి చక్కగా వర్ణించిరి. కాని, తుదియందీ పాదము కూడా చేర్చిన వర్ణనము పూర్తియై యుండెడిది.

"అందు పొడమిన లవణమే అమృత మయ్యె" ననునది.

వీరి శ్రావణపూజలోని యీ పద్యముం జూడుడు:—

ఇరుగమ్మ కెంత యదృష్టమో? పెనిమిటి
కొనిపెట్టె బంగారుగొలుసుల జత,
పొరుగమ్మ దెంతటి పుణ్యమో? మువ్వల
యొడ్డాణమును గొని యుంచె భర్త,
ఎదురింటి సీతమ్మవదినె ప్లీడరు గుమా
స్తాభార్య నాను ముస్తాబు నొందె,
నందాక యేల- వయసు మీరినది మా
మేనత్త కాసులపేరు గొనెను,
దిగదుడుపురీతి నా కెట్లొ తెగువచేసి
కాసు గొనినారు, చాలు-సెబా సటంచు,
దిగులు నొందకు భర్తపై మగువ! గేహ
లక్ష్మి కిదు కాంత యొక యనురక్తియె సుమి!

చాలు! వీరి శిల్పసౌందర్యము నొత్తి ఋజువు పల్కుట కివి చాలు!

91 శ్రీమతి తులసీలక్షణగారు

:—పి చ్చి క ల్లా లు:—

తెలిపివెన్నెల పచ్చికెరటాల లేచి పొం
గులువారు పాలబుగ్గలను నులిమి,
బంగారుపోత నిబ్బర మూని మెరయు గుం
డ్రని చిట్టిచేతు లల్లన గ్రహించి,
మెలమెల్ల దప్పటడ్గులు వేయగా దీసి,
వ్యత్యస్తపాదాలవంక జూచి,

చిరుబొజ్జమీదుగా జేర్చి చేతులు ప్రేమ
మోముపై కెత్తి ద్రోబూచు లాడి,
చంక నిడికొని మనసార చౌకళించి,
శిరము మూర్కొని కన్నుల జేర్చికొనుచు,
నన్ను లాలించినట్టి నన్గన్న తల్లి
పిచ్చికల్లాలు మా యమ్మ పిలిచికొందు''

పసిబాల బాల్యచేష్టలను వ్యక్తపఱచుటకై వీరు గైకొన్న పదసంచయము మనోహరమై యున్నది.

---

92 శ్రీమతి కర్లపాలెం రాజ్యలక్ష్మిగారు

కొండవీడు.

రమణీయముగ నుండు రాజమందిరములు
శిథిలమై గూబల చేరదీసె,
ఉరుపుష్పఫలశోభి తోద్యానవనములు
సర్పరాజముల కాశ్రయము లయ్యె,
స్త్రీలు జలకమాడు శృంగారసరసుల
జ్వరదాయకం బగు జలము నిండె,
సైన్యసంతతి నివాసంబయి యలరారు
బురుజులు గబ్బిలంబులను జేర్చె,
కోటవాకిళ్లు శిథిలమై కూలిపోయె,
అశ్వగజశాల లన్నియు నడగిపోయె;
ఘోర! విధివశమున కసాధ్యంబు గలదె!

93 శ్రీమతి ఆచూరి లీలావతిగారు

నిరీక్షణ.

"బాల బాలగులాబీల పూలమీద
రాలిపడియున్న తుహినంపు రాసులవలె.
చెక్కిళులపయి చిందు నా స్వేదబిందు
పటలి పథపథికులకు గన్పట్టుచుండు."

"ఆపెచూపు లేరికొఱకో? అందులోని
భావ మేదో, యెరి కెఱుక? పూవుపూవు
ను విడదీసి రేకు లొలిచి పనవి పనవి,
పై కెగయు సంజపై దృష్టి బఱపె నపుడు."

"అలికి జేదేని వినిపించినంత, తనదు
సోలిపోయినట్టి సొలపుచూపు లెల్ల
నల్లెసలను సారించి కనలుచు రూక్ష
వీక్షణముల నిలుపు నిరీక్ష లెవరికొఱకొ?"

"సలిపి సలిపియు విసికి వేసారి కడకు
సద్దులే వినబడని యా సంజయందు
కుమిలి కుమిలియు తనలోనె క్రుంగిపోయి
నడచె నింటికి నడుగులు తడబడంగ
బాల యొక్కతె రాగార్ద్రభావ మూని."

భావము సుగమ మయ్యన యిది యొక యాధునిక కవిత.

94. శ్రీమతి సామవేదము సీతారామమ్మగారు

జానకీనిర్వేదము – భిక్షువు.

ఖండకావ్యములు వ్రాయుటలో శ్రీ సీతారామమ్మగారు సిద్ధహస్తులుగ గృహలక్ష్మియందు దగపడుచున్నారు. వీరి జానకీ నిర్వేదము:—

"పిడుగటు లీ యుదంతము చెవింబడినంతనె, నాదు ప్రాణముల్
విడివడిపోవ దేలనో? ద్రవించెడు నీ మన మెల్ల నాకు నై
సుడివడి స్రుక్కి యింత దయ జూపగ లేక రఘూత్తముండు నా
నడవడి దోషయుక్త మనెనా? అనలుం డెఱుగండొ? లక్ష్మణా.
ఏ యనురూపదంపతుల నే భవమం దెడబాపియుంటినో?
ఈ యడవిం దపించి కృశియింపగ నిట్లు దయాసముద్రుడ
న్యాయపు వాదు నమ్మి కడు నా కొనగూరిచెనొక్కొ, నైన దా
నే యిటు లుండ, లోక మది నేర్చునె యొండొకరీతి పల్కగన్.
తలలో నాలుకబోలె నుండి, తన సంతాపాగ్ని మత్ప్రేమవా
గ్జల సందోహముచేత నార్చుచు నజస్ర మ్మొక్కెడ భక్తితో
సలుపన్ లేదొకొ సేవలన్ వనములో? సంతోషియై ప్రేమవా
క్కుల దా బల్కగ లేదొ? కూరిమిని నాకుం గూర్చడో? లక్ష్మణా!

ఇంతే కాక, 'భిక్షువు' అను మకుటమున వీరొక ఆదర్శమగు సంభాషణను పఠితలకు వినిపించిరి:—

గృ— చింపికంబళి పైన గప్పుకు
చిఱుగుబట్టల గట్టి వణకుచు,
వంక రగు కఱ్ఱొకటి బుచ్చుకు,
వచ్చినా డండీ ముదుసలి–వచ్చినా డండీ

భి— ఎండ మలమల మాడ్చుచుండెను,
రెండుఝాములవేళ బాబూ!

తెండి తిని నా గ్లాయె నేటికి,
దండ-మిదు డొక్కింత కబళం.

కృ——ఏదియు గానివేళ నిప్పు డేటికి వచ్చితి విట్లు? భోజనం
బా? దయసేయు మింక పలుభంగుల జెప్పకు, వారియిండ్ల కా
మీదుగ నేగ రాదె? పది మీరిన భోజన ముందునే? వృథా
నీ దయ నీ యయుక్తు లిట-నేగుము వచ్చినత్రోన శీఘ్రమే.

భి—— మేడలును మిద్దెలును గలిగిన
మేటిదొార లీరీతి బలికిన,
కూడు దొరకునె? దండ మయ్యా!
కోపపడకండో.

కృ—— చెప్పినమాట నీ మదికి జేటుగ దోచనె? మా గృహంబులో
నప్పుడె యెల్లరుం దినుట నన్నము లేదు? నిజమ్ము- నీకు నై
యిప్పుడు వండనేర, మిక నెచ్చటికేని జనంగ మేలు, నీ
విప్పగిదిన్ వచింప ఫల మింతయు లేదు, వృథాప్రయాసముల్.

భి—— మేడ లున్నా ఫలము లేదు,
మిద్దె లున్నా ఫలము లేదు,
కూడవచ్చే పుణ్యమును గడు
కూడబెట్టుము నీవు జీవా!

కృ:——చాలుం జాలును-కట్టిపెట్టు మిక నీ చాతుర్యముల్, వ్రారకే
యేలా యిట్టులు బిట్టుగా నరచెదా? ఈవేళ బస్తుండినన్
పోలేదీ కఠినంపు ప్రాణము, యశంబో ద్రవ్యమో యన్నవా
రేలో చత్తురు శీఘ్రమే? మఱి యిదేమో మీకు దీర్ఘాయువుల్?

... ...

ఇంకా ఇట్లు కొంత సాగిన దన్నుకొనుడు గ్రంథము. ఇందు నిత్యము సామాన్యముగా ప్రతియింటను జరుగు సంభాషణ మెంత స్వభావోక్తిగా కూర్పబడి చిత్రింపబడినదో చూడుడు.

———

95 శ్రీమతి బెల్లంకొండ కనకమ్మగారు

వీరు తమ ఆంజనేయస్తుతి ద్వారా మానవులు నేర్చుకో దగిన ఆదర్శములు చూపుచున్నారు.

తన రాజ్యమును వీడి వనులపాలై పోవు
భానుజు సహచారి వైననాడు,
దశరథసూనుండు తలయూచి మెచ్చంగ
అంచితరీతి భాషించునాడు,
ధరణిజాన్వేషణార్థము సముద్రము దాటి
చిటికెలోపల లంక జేరునాడు,
రామానుజ ప్రాణరక్షణోద్యోగివై
తెగువమై నొకకొండ తెచ్చునాడు,
స్వామిభక్తియు, సభ్యసంభాషణమ్ము,
అన్యదుర్లభ మగు ప్రతాపాతిశయము,
సతత పరహితజీవనము నాగ
నేమొ ప్రకటించితివి మాకు స్వామి! నీవు.

---

96 శ్రీమతి మానికొండ ఆలమేలుమంగ తాయారమ్మగారు

గీతికా మౌక్తికహారము.

"హృదయ మవియంగ ప్రేమిడి నెన్ని మార్లొ
పిలిచితిని ప్రేమభిక్షకై ప్రియుడ! సుంత
పలికినను కోటిముత్యాలు ఒలుకు నోయి?
పూజ సేసిన నా భావపుష్పసమితి.

విరస మగుచుండె నీ పాదసరసిజముల
అమృతమయ దృష్టి నలరింప వైతి వేల?
మేళవించితి ననురాగలీల నాదు
హృద్విపంచి ఉపేక్షచే ద్రిదులగలదు.

ప్రణయగీతమ్ము వాయింపరాదె నాథ!
కాంతు గదిసిన యీ ఉమఃకాంత నోసట
ప్రొద్దుపొడిచెను, వెలవెల బోతి నేను,
అర్ఘ్యమును గొంట కేనియు నవధి లేదె?''

ఇట్టివి కొన్ని భావగీతముల శ్రేణికి చేరదగినవిగా నున్నవి.

97 శ్రీమతి దోసపాటి సీతారామమ్మగారు

— ఆంధ్రమాత —

గోదావరీ కృష్ణ పాదోదకముల
ద్రావించి పెంచె నే రాజమాత,
సంపూర్ణ సస్యప్రశస్త్యము లిడి బ్రోచి
మన్నించి మనిచె నే మహితజనని,
తరులతా గుల్మకంద వనౌషధములచే
ఘనబల ధాత్రి యే కన్నతల్లి,
పరమపతివ్రతా భవ్యచారిత్రల
గని కీర్తి వెలసె నే కర్మభూమి,

కవిజనంబుల పాలిటి కల్పకంబు,
పరమసౌభాగ్యముల కేది పట్టుగొమ్మ,
అమ్మపోతల్లి రూపంబు నాత్మ దలచి
ఆంధ్రమాతకు వందన మాచరింతు.

98 శ్రీమతి సుదురువాటి శేషమ్మగారు

వృషభరాజు (Bull) అనే ఆంగ్లరచన కనువాదం.

వీరి యీ కావ్యము అంతయు ముత్యాలసరములలో చాలా దీర్ఘముగా ఉన్నది. మచ్చునకు రెండు మాత్ర మిచ్చుట ఉదాహరింతును.

"అడవిమెకముల నదరజేసెడు
నట్టి క్రోల్పులి యైన తనతో
పోరి రెండవసారి పొంతను
పోమి కల గాంచెన్.

... ...

"నిదుర మేల్కని తత్క్షణము స్వా
ప్నికము తన గోసార్వభౌమత
తెలిసికొని యా ముసలివృషపతి

"ఆధిపత్యం బెంత కలిగిన,
సంగపటుత్వం బెంత మెఱసిన,
వార్ధకమున జీవి కుత్తల
పాటు తప్ప దిలన్"

99 శ్రీమతి నల్లూరి రత్నవరాంబ

నా జ న్మ భూ మి.

నిష్ఠుర ని_స్తంద్ర నీహార నిష్యంద
ధారాకలిత హిమధరముతోడ
స్వాంతసమ్మదవారి పరిపూర్ణవిభ్రాజి
త వితత కాసారతతులతోడ
సౌరభ్య నిర్భర శతపత్రసంఘాత
సంయుతోరుధునీ ప్రచయముతోడ
నానా తరులతా వితాన సముద్యోత
సాంద్ర విమల వనీచయముతోడ
లలిత ధావళ్య కౌముదీవ్రజము నెమ్మి
త్రె_స్తరించెడు ధవళ సౌధములతోడ
మించి యేపును గాంచి రహించి ధరణి
సరవి జెలువారు సతము నా జన్మభూమి.

సంస్కృతమయ మగు నాంధ్రో_క్తిచాతుర్యముతో జన్మభూమిని వీ రిట్లు ప్రస్తుతించిరి.

---

100 శ్రీమతి ఎ. కోమలమ్మగారు

— సంప్రార్థనము —

"భారతి తావక మృదుపదపంకజ సంతతచింతనరతి మమలాం
క్రూరతరారిసమూహనిషూదన సముచితబలయుతధృతి మమలాం
తావక జయజయ గీతాగానే కర్ణమనోహర కంఠరవమ్
మోహక కవితాలింగిత పటుతర కోమలతర వాణీవిభవమ్
తావకబంధనతోడ నశ_క్తిమ్ త్వత్పుత్రీ త్వత్స్థాపన యు_క్తిమ్
కరుణా మంజుల సంతతవత్సల యాచే సవినయం అయిచిళమేం"

కేవల గీర్వాణవాక్కులతో వీరు భారతీస్తోత్రము చేసియున్నారు.

101 శ్రీమతి కొల్లూరి గౌరీదేవిగారు

సౌదామని.

"ఈ యనంత గాఢాంధకారాయతాభ్ర
పథమునందున ఫెళిఫెళార్భటులతోడ
జలదసంచయమందున సాగి యొంటి
నెచటి కేగెదో? సౌదామనీ! వచింపు.

అతిమనోజ్ఞ నక్షత్ర నీలాభ్రవీధి
హర్ష దానందములతోడ విహారమాడు
ప్రావృడభ్రపయోధరస్వామి! వలచి
తిరుగుచుంటివ యీరీతి దిశల నెల్ల?"

"క్రేళ్ళురుకు మృగచందంబు గేలి సేసి
వెడలుచుండెడి రసపుత్రవీరు వోలె
నేగుచున్నావు నీ కంత వేగ మేల?"

వీరి యూహాపథము రమణీయముగ నున్నది.

---

102 శ్రీమతి చర్ల నగరాజకుమారిగారు

బొబ్బిలి బెబ్బులి.

"అరరే! ఎంతటి ఘోరకృత్య! మవురా! ఆంధ్రావనిన్ జేసినా
రరిభూనాథులు, వీరబొబ్బిలికి? కట్టా యెంత కష్టంబు?
స్ఫురదభ్రంకష బాహువిక్రమలసచ్ఛౌర్యుఁడా మహావీరు, భా
స్వర తేజఃపదవీనిధాను నను పాపారాయు నూహింపరే?

"దరి లేనట్టి తరిన్ గ్రహించి, దయయున్ దాక్షిణ్యమున్ వీడి, నిర్భరక్రోధాగ్ని వెలార్చి గాల్చితిరి, పాపం బంచు పుణ్యాం బటంచు రవం తేనియు నెంచకుండ మనమంబున్, శత్రురాష్ట్రర్వభాస్వర క్రోధాగ్నివిదగ్ధమాను డగు పాపారాయ డొప్పారగన్.

ప్రళయకాలాగ్ని చెలగి నిర్భయముతోడ
ప్రజ్వలించిన, ఎదు రుండువార లెవరు?
ఈ వెలమ కేసరీంద్రము తావకీన
రుధిర ధారలు గ్రోలక వదలు నొక్కొ?

"శత్రుమారణోత్సాహ ప్రజ్వలిత క్రోధ
పూరితాగ్నిచ్ఛటలతోడ బొబ్బులి పులి
వచ్చుచున్న దిదే, రండు పౌరుషంబు
లున్నచో, కాచుకొం డిక నోటువడక.

గమనించితిరా— శౌర్యరసము క్రక్కుదలు ధారావిశేషము! "అర రే ఎంతటి——" అను శార్దూలవిక్రీడితపు ఎత్తుగడలోనే బొబ్బిలి బెబ్బులి వీరవిహారవిస్ఫూర్తిని విడంబించినది. ఎత్తినది మొదలు తుది దాకునంతవఱకు ఒకటే ధార. వీ రిట్టి నిర్వహణముతోడనే 'బొబ్బిలి' యంతయు రచించిరో యేమో తెలియకున్నది. అంతయు రచించియుండిన బాగుగ నుండి, అనంతమ్మగారి కావ్యములవలెనే ఆవేశపూరితమై యుండియుండును.

103 శ్రీమతి అయ్యదేవర బాలాత్రిపుర సుంధరమ్మగారు

"బాబూ బ్రదికితిమి"

టీచర్సు ట్రైనింగుగూర్చి హాస్యరసముగ వ్రాసిన ఈ పద్యములు బాగుగ నున్నవి.

ఏ బ్యాచి నడుగునో, యెవరినో, యను భీతి
గొలుపు క్రిటిసిజముల్ తొలగిపోయె,
వ్రాసినదానినే రామకోటిగ వ్రాయు
నబ్జర్వేషను లంతరించె,
పాడిన పాటనే పాడించు నీ నోట్సు
ఆపు లెసన్సుల హంగు లుడిగె,
తలపని తలపుగా తగిలెడు టీచింగు
వర్కు బాధలు కూడ ప్రాతవడియె,
వేళపాళలు లేని డ్రిల్ వెనుకబడియె,
గడిచె డాక్టరు సర్టిఫికట్ల బాధ,
బ్రదికితిమి జీవుడా! శాంతపడగ వోయి!
గడచిపోయెను ట్రైనింగుగండ మహాహా!"

"ఎలుకను దెచ్చి 'పిల్లి యిది, యీనడుమన్ విధి మూడుకాళ్ళ పిల్లుల సృజియించె' నన్న, డలలుం గదలించుట తీరె, మా మనంబులకు యథేచ్ఛ గల్గె, ప్రతిపుస్తక మొక్కొక దేవు డన్న రోజులు గతియించె, నింక పరిశుభ్రపు నోగిర మబ్బు జీవుడా!"

దొరగారితో మాటజరుగుటకై చేయు
ముస్తాబులను జూడ బోము ముందు,

పూ_ర్తిగా స్టై ఫెండు ముట్టునో ముట్టదో,
యను తొ ట్రుపాటుల నరయబోము.
... ...
... ...
చిత్రలేఖన దీక్షయు చెల్లె, గాన
బ్రదుకు జీవుడ! తీరె నవస్థ లెల్ల.
"చిత్రి, యులియును, అంపంబు చేత బట్టి,
చెక్కుచున్నట్లు నటియించు చేష్టితములు
నిన్నియును గూడ నేటితో నున్న యయ్యె.
జీవుడా! భీతి లే, దింక చింత యుడుగు"

ప్రైనింగు సమయమున, జరుగు నాటకము లన్నిటిని గుది గ్రుచ్చి యిట్లే యీమె యింకను హాస్యముగను, సహజముగను వ్రాసిరి. ఈమె యేది వ్రాసినను నిట్లే హాస్యమయముగ నుండును.

104 శ్రీమతి వింజమూరి సీతాదేవిగారు

"పంజరమునుండి."

"యుగయుగమ్ములనుండి నే నుంటి నిచట,
నీలియాకసము పిలుచు నేమొ నన్ను!
ఈ దినము బంధములు లేవు, ఇపుడె తలుపు
తెఱచి రెవ్వరొ విడుదల తెచ్చినారు."
అరుణరాగాన పూర్వాద్రియందు స్వేచ్ఛ

కొలువు తీర్చు ప్రొద్దున వియత్తలములోన
కెగిరిపోయితి గాని, యీ గగనపథము
దూరమై తోచె, స్వేచ్ఛయే భార మయ్యె,
తరతరముల దాస్యమ్ముపై బరువు దోచు,
స్వేచ్ఛ నీ హృదయమ్ము మోసికొన లేదు.''

హిందూ దేశీయులకు గాని, స్త్రీజనులకు గాని చిరంతన పారతంత్ర్య మెన్నడైన బాసిపోయి స్వాతంత్ర్యము వచ్చినను, అలవాటు లేని యూపాసనముగ నది వారికి వెగటుగనే తోచు నని యీ శ్రీమతి వ్యక్తీకరించిన భావము స్వభావోచితముగ నున్నది.

---

105 శ్రీమతి వట్టికొండ విశాలాక్షిగారు

''అభ్యుదయ గీతాలు''

గృహలక్ష్మిలో బాగుగా ప్రఖ్యాతి గన్నవి. అందుండి కొన్ని శీర్షిక లుదహరించెదను. 'జలదమా!' —

చుక్కల్లో చంద్రుండు
చూచుచుండగనె,
మాయమై పోయెను,
మబ్బుతునకలో నెపుడో,
ఈ చిన్ని వెన్నెలలో
ఏ పూలతావియో
మెయి సోకినంతనె
మేనెల్ల మఱచితిని.
పండు రేయెండలో
నిండు హృదయమ్ముతో
కైత నల్లెడు కవులు
కరగి నీరై పోరె?
చందమామా! రావె!
జాబిల్లి! రావె! యని

పసిపాప నాడించు
పడతు లే మైరో కద?
చిట్టిపాపా యెంత
చిందులు ద్రొక్కునో?
కవు లెంతగా నిన్ను
కఠినోక్తు లాడుదురో?

తొలగిపో జలదమా!
తొలగిపో, తొలగిపో!
తొలగిపోవుదు వేని,
కలయట్లు జగమెల్ల
పండువెన్నెలలోన
పరవశం బౌను గా.

"భృంగమా" అను గేయాలు చూడండి:—

ఈ కలువపూవులో
ఈవు ఝుంకారిస్తు,
ఆ కలువపూవులో
ఆపె ఝుంకారిస్తు,
ఏమి చేయుచునుంటి రే!
భృంగమా!
ఏమి చేయుచునుంటి రే!
రమణీయ మైన ఆ
రామవాటికలోన
గుంపు గుంపులు గూడి
సొంపుగా గూర్చుండి
ఏల చూచుచునుంటి వే?
భృంగమా!
ఏల చూచుచునుంటి వే?
అస్ఫుటిత కుసుమాళి
నందముగ కూర్చుండి,
పరిమళం బింతేని
పరవశము గాకుండ

కాపు కాయుచు నుంటి వే?
భృంగమా!
కాపు కాయుచు నుంటి వే?
కలువ రేకులలోని
కమ్మతావులు చిమ్మ
మధురాసవాస్వాద
మత్తచిత్తమ్ముతో
ఝుంకార మొనరింతువా?
భృంగమా!
ఝుంకార మొనరింతువా?
భవదీయ మృదుగాన
పారవశ్యమ్ములో
ఉన్నంత సేపు నా
కొక్క విషయం బేని
జ్ఞప్తికై నను రాదుగా?
భృంగమా?
జ్ఞప్తికై నను రాదుగా.
సద్భావసౌధాళి

శాంతచేతస్కులై ఆమోదమును గూర్తువా
కల్పనాప్రతిభమై భృంగమా!
కైత నల్లెడు కవుల ఆమోదమును గూర్తువా?

వ్యంగధోరణిలో రచించిన ఈ "భృంగమా" అను శీర్షికను గేయములు బాగున్నవి.

"స్వాగతము" అను శీర్షికలోని భావప్రకర్ష ఇంకా ఉదాత్తముగా నున్నది.

కవిగేయములే వినుచు, అచటనే వసియింప దలచావా?
కవిపద్దెములే వినుచు, స్త్రీకులోద్ధరణ కైనను రావా?
కవిజీవి తేశ్వరిగ స్త్రీ లన్న అభిమానమే లేదా?
కలకాల ముండుచు, ...
కవయిత్రిమాటయే మఱచావా? వేగమే రావమ్మ ఓ కవితా!
కవికవుంగిలి లీన మైనావా? స్వాగతం బిస్తాము మృదుకవితా!
స్త్రీ వయ్యునున్ మాదు నీరాజనం బిదుగో ఓ కవితా!
చెంతకే రాకుండ నిన్నె పూజిస్తాము ఓ కవితా?

నిజముగా సరస్వతి కిట్టి స్వాగతము కొంత లందఱు నీయ వలసినదే. ఇచ్చిననే కాని, సరస్వతి వీరి యిలువేల్పు కా దేమో? భావగౌరవమున కెంత వెల యైన నియ్యవచ్చును. ఈశ్రేణి పద్యములు శ్రీ కొత్తపల్లి లలితగారి సమీక్షయందు వివరించిన కవిత్వశ్రేణికి చెందినవి. శ్రీమతి విశాలక్షమ్మగా రిట్టి వెన్నో రచించిరి.

106 శ్రీమతి జయంతి లక్ష్మీమంగతాయిగారు

వీ రొకరు ఇట్టి అభ్యుదయ కవిత్వమును వెలయించినవారుగా నున్నారు. వారి 'అభ్యుదయము' అను శీర్షికను చూడుడు:—
అందు "ప్రకృతిభాగ్యం. ప్రణయప్రభావం" అను పాదాలలో—

చిరుకలివెలుగుల-
దినపతిబింబం
తూరుపుదెసనే
పొడిచింది -
వెలివెలిచీకటి
చిటికలోననే
ప్రొద్దువెలుగులో
కరిగింది-
మానిని కోరే
మానవలోకం
నీతిహీనతలో
సమసింది-
మహిళలు వలచే
మాన్యప్రపంచం
మహామహిమనే
లేచింది-
ప్రకృతిభాగ్యం
ప్రణయప్రభావం
తెలుసుకు తెలిపే
భావౌన్నత్యత
పైపై రంగుల
వర్ణన చేసే
ప్రాతజబ్బు లీ
క్రొత్తసొబగులో
అణిగాయి-
నవకవులారా!
యువకులులారా!
నవ్యమహోదయ
పాంచజన్యమున
సుస్వరశ్రుతిలో
భావగీతికలు
పాడండి-
ప్రణయనాటికను
ఆడండి—
... ...
భావగీతికల
హృద్యారావములు,
ప్రణయనాటికల
లాస్యభాగములు,
పాంచజన్యపూ
పంచమస్వరమూ
విశ్వం నిండాలి.
దెసలను దాగొను
వేలుపుపెద్దలు
ఎదుటికి
రావాలి.

107 శ్రీమతి దేవులపల్లి సత్యవతమ్మగారు

వీరు తణుకువాస్తవ్యులు. అచట మహిళాసమాజ మొకటి పెట్టి స్త్రీజనసేవ చేయుచున్నారు, అపుడపుడు జాతీయసమస్యలపై వ్రాసిన వారి పద్యములు గృహలక్ష్మియందు కనబడుచున్నవి. వీరు ప్రసిద్ధ కాంగ్రెసుభక్తులు

స్లేడుకన్యను గూర్చి:—

ఎక్కడి యాంగ్ల దేశ మిది, యెక్కడి భారత దేశ? మద్దిరా!
ఇక్కడి కేగుదెంచి, యిటు లెంతయు దీక్షను మాదు ముక్తికై
తక్కక రాత్రియుం బవలు తల్లిరో! స్లేడురో! పాటునొందు, నీ
ఎక్కువ దైన ఈ ఋణము నేగతి నీగెద మమ్మ యిమ్మహిన్?

మృగతృష్ణను బోలెడు నా
దగను విలాసమును విడిచి, తల్లీ! స్లేడూ!
నిగమాంతవేది గాంధికి
దగ కూతుర వైతి, వెంత ధన్యవో ధాత్రిన్?

సత్యాగ్రహులకు:—

రథచోదితుం డౌచు రాజిల్లు కేశవున్
మఱపించు శ్రీ గాంధి మహిమ దలచి,
వ్యసనసప్తక మాచి పరగెడు ధర్మజు
మఱపించు నా పటేల్ మహిమ దలచి,
సురరాజు సుతునిడా సుప్రభావంబును
మఱపించు జహ్వారు మహిమ దలచి,
వాయుపుత్త్రిక వీరవరు భీమసేనుని
మఱపించు నా సుభాష్ మహిమ దలచి,

నేను, అన్సారి ప్రభృతుల చేవ నెంచి,
యుద్ధవిశ్రాంతి గైకొనియుండు డయ్య!
మఱల రాగల సంగ్రామ మహిత విజయ
లక్ష్మికరగ్రహముకొఱకు లక్ష్య మెంచి...

ఇంకొకప్పుడు సత్యాగ్రహులకు చేసిన "ప్రబోధము" గాంచుడు:—

కను డా మాలల దుఃఖనిస్స్వనములన్ కారుణ్య మేపారగా
సనుతాపాశ్రుకణప్రవాహమున తానంబాడి, జాతీయ సే
వన దీక్షారతి బూని, భారతము గాపాడంగ త్యాగవ్రతం
బున నాత్మాంజలి మాతృచరణాంభోజంబుపై నంటుచున్
వెనుకం జూడక రండు-లెండు-తెగువన్ వేవేగ నారీమణుల్॥

దాస్యాంధకారము తరిమివేయుటకు నై
ఖద్దరు దీక్షతో గట్ట రమ్మ!
గద్గదస్వరముతో కడు దుఃఖ మందెడు
పంచమసుతుల పాలించ రమ్మ!
ఆత్మనాశ మొనర్చునట్టి త్రాగుడు మాన్పి
దేశవస్తుల దీక్ష దెల్ప రమ్మ!
మన భాష, మన జాతి, మన దేశ మభివృద్ధి
నెనయు మార్గముల నూహింప రమ్మ!
మనము పూర్ణస్వతంత్రత గనెడువఱకు
తీరబో దమ్మ మన పని తెరవలార!
మాతృసేవాపరాయణ మహిత దివ్య
కంకణము దాల్చి రా రమ్మ గరితలార!॥

ఇట్లే వీరు సత్యాగ్రహోద్యమ సమయమున స్త్రీల ననేక విధముల ప్రబోధించియుండిరి.

107 శ్రీమతి పోతాప్రగడ రాజ్యరత్నమ్మగారు

యామిని:—

సమతను వెంట నంటు నల చంద్రుని ఘాటికి నోర్వలేక, దా
గమలిన మోము వాంచి, తరుకాండముసన్నిధి నేడ్చుచున్నయా
కమలముఖిన్ గనుంగొనుచు, కామిని గావగజాలకుండుటన్
విమల హిమాంబురూపమున వేదన నొందెడు వృక్షసంతతుల్.

వీరి 'ప్రేమ' యను మకుటమునందలి పద్యములు బాగుగా నున్నవి:—

"రాజయి నేను బుట్ట, సతిరో నీవు భిక్షుకివై జనించినన్,
రాజుల చిహ్నమై తనరు రమ్యకిరీటము మూల ద్రోచి, వే
రాజుల మన్నన ల్గనుచు రంజిలు నా శిర మంత వంచి, నీ
రాజితపాదపీఠి దగ భృత్యునికైవడి నుందు నెంతయున్.

---

108 శ్రీమతి లలితాకుమారిగారు

సకలాశాపరితృప్తి సూర్యుని యుమస్సందేశముల్ తెల్పు నీ
యకలంక మ్మగు వేళ మోహనము దివ్యమ్మున్ సుమీ నేడు వి
శ్వకళాతంత్రుల మీటి భారతయశస్సౌభాగ్యముల్ పాడి, మే
లుకొనం జేయుము నీదు గీతములతో లోకమ్ములన్ సోదరీ!

వీరి 'శ్రావణలక్ష్మి' బాగున్నది:—

మోవిపై దూగు మెరవుల మొలకనగవు,
భుజముపై వ్రాలు మొయిళుల ముద్దుకురులు,
తనువు నిండిన పూల యందంపు సొగసు,
వరల నేతెంచె శ్రావణభాగ్యలక్ష్మి.

కొండయంచుల నాడుకొను నల్లమబ్బుల
మాటున వెల్గు శంపాకుమారి,
పూవుడొంకల నాకుపొత్తిళ్లనడుమ క్రొం
బసవుల జల్లు సంపంగికన్నె,
కెంపుల దానిమ్మగింజల గొరుకుచు
పిలపిల మని కూయు చిలుకపడుచు,
ఏటిచెంగటి గాలి కెగిరెడి ముంగురుల్
మెల్లన సరిచేయు పల్లెపిల్ల
ఎంతటి అమాయక మనఃప్రవృత్తితోడ
స్వాగత స్నేహగీతముల్ పాడినారొ ?
బాంధవప్రేమసూచక బాష్పసమితి
వరల నేతెంచె శ్రావణ భాగ్యలక్ష్మి.

బంగారుజలతారు పైటచెంగావియం
చులు గాలితాకున మెలితిరుగ,
నీలాలమీద చిన్నెల వన్నియల నింపు
చిన్నారి చూపులు చెమ్మగిల్ల,
పగడాలపెదవి గేదగిరేకు సన్నని
మొలకల చిరునవ్వు మురువు నూప,
చిగురాకు మెత్తనిచేతుల బంగరు
పలకలగాజులు తళుకు లీన,

లోలకులు చిన్ని చెవుల నుయ్యాల లూగ,
మోమునం గుంకుమపుబొట్టు ముద్దు లొలుక,
నడలు తడబడ, క్రొత్త సందడులు మీర,
వచ్చె వేడ్క మా వదిన శ్రావణముతోడ.

వీథివీథుల ముగ్ధ వీక్షాపరంపర
నుప్పొంగి నిస్తులభావ మౌక్తికములు,
బాటబాటల యౌవనాటోప పరిజృంభి
తాధరోష్ఠా దరహాసరుచులు,
పథపథమ్ముల వయఃప్రౌఢ కాంతాస్మేర
సహిత వాక్యారావ సముదయములు,
జాడజాడల బాల జలజాననా పాద
కంకణ కింకిణీ క్వణనగతులు,
ఎచట జూచిన కేరింతలే, బెడంగు
నడకలే, క్రొత్తక్రొత్త సందడుల సడులె,
నిండి మా చిన్నిపల్లె నెన్నండు లేని
సంపదల ప్రతిధ్వని జూపె శ్రావణమ్ము,
అవిరత మాంగల్యశోభతో నిత్యకళ్యాణము పచ్చతోరణము ఘటించు నీ శ్రావణశోభను నింకను జాలమంది కవయిత్రులు గానము చేసిరి.

---

109 శ్రీమతి తుమ్మల వసంతాదేవిగారు

ఈమె రచించిన శ్రావణప్రకృతి మఱియొక విధముగ నున్నది:—

“వ్రాలు తటిల్లతాతతిని వ్రాలు వసంత సువృష్టిధారలున్
రేలు పవల్ మిగుల రేలుగ జేసెడి యుమ్మదీయ మహా
లీల మహావిచిత్రము బలే! సుమి శ్రావణదివ్యలక్ష్మి...
... ...

మెఱుపులె నీ హస్తమై, స్తనితమే మఱి దివ్యమృదంగవాద్యమై,
పఱచిన శాద్వలమ్ములు త్రివాసులుగా వెలుగొంద, నందు పై
మెఱచి మయూరపాత్రములు మంజుల నాట్యము చేయ,నొప్పు నీ
మురిపెపు శ్రావణ ప్రణయమోహిని ... ...

ఇప్పట్టున శ్రీమతి ద్రోణంరాజు లక్ష్మీబాయమ్మగారి 'వరలక్ష్మి'ని గూడ సేవింతము.

"శ్రావణభాగ్యలక్ష్మి! ఘన స్వాగత మమ్మ దయామయీ! జగ
త్పావని! లోకపాలనవిధానమతిన్ దయచేసినావె! ని
న్నేవిధి నర్చసేయగల? నీ హృదయస్థితనై యథేచ్ఛగా
సేవల నందిలే నగవుచిందుల దీవన లిచ్చి బ్రోవుమా.

చల్లగా వచ్చి శ్యామల శాద్వలములు
ననలు గొనుచున్నవో ఏమొ, గను మొకింత
వేడివేలుపు కాకల వాడిపోవు
ఆలప్రేగుల దప్పు తీయనిజలాల."

అని పైరు పంటల క్షేమమును జూడవే శ్రావణమా యని ప్రార్థించి యున్నారు. శ్రీమతి రాజేశ్వరిగారి "ఇరుగమ్మ కెంత యదృష్టమో" యన్న యుద్బోధ మిదివఱకే ఆలించియున్నారు. ఇంక నెందఱో యిట్లె ఋతుగాన మొనర్చియున్నారు.

111 శ్రీమతి మీనాక్షిగారు

"ఆంధ్రీ"

శ్రీల వెలసిన తెలుగుతల్లికి
గీర్తి గాంచిన యాంధ్రజననికి
జేరి హారతు లీయగా, వే
గిరము రావే సోదరీ!
పలుకుపలుకున దేనె లొలికెడు
తెలుగుతోటల తీపు తేటలు
వెలికి జిమ్మిన మొల్లసతి వల
గులికి కూయవె సోదరీ!
సుధలు గురిసిన తెలుగునాటను
సిరులు విరిసిన తెలుగుతోటను
బుట్టి పెరిగెడు మనకు లే దిక
సెట్టి కొఱతయు సోదరీ!

---

112 శ్రీమతి సామవేదుల చిరంజీవమ్మగారు

దే శ సే వి క,

రాతిరి గప్పు హైమపు తెరన్ మరుగొందిన కేతకీసుమం
బాతప కాంతి మందమలయానిలు కూర్మి మెఱుంగు వాయుచున్
పీత సమస్తమాంద్య మయి విస్ఫుర తేజము లొల్కునట్టు, లా
రా! తమమున్ విడంబడి విరాజిలుచుండిరి దేశసేవికల్.

ఆతపవహ్నికీల లవణాంబుధి తీరమునందు నుప్పు దా
చేతుల జేసినట్టి నవచెల్వము, కృష్ణుని జన్మభూమికిన్
జాతర చేయుటన్ గలుగు శాంతరసంబొ, ముఖంబు నింప వి
ద్యాతతగౌరవాన్వయవిభాతి మనోజ్ఞవిలాస మొందెడిన్.

తల్లి సమస్తదీక్షులకు దక్షిణభూమియ, దేశభక్తులన్
పిల్లలలోన 'ఆంధ్రి' యనుపేరిటి దెంతయు ధైర్యశీల యం
చెల్లజగంబు దన్నొగడ నింతలు జేసిన దా స్వతంత్రభా
స్వల్లిక దేవసేవికయ భారతభావివిశుద్ధలక్ష్మిగా.

113 శ్రీమతి R. శారదగారు

'నీరసము' (హరీంద్రున కనువాదం)

ముద్దువన్నెల దరిగిన పువ్వు బోలె,
రమ్యలహరీవిహీన వారాశి వోలె,
పరువు గల వాజి లేని సంగరము వోలె,
నీవు లేకున్న నా యున్కి నీరసంబు.

మిసిమి గల పృథ్వి లేని యాకసము వోలె,
ప్రాణతతి గోలుపడు శరీరంబు వోలె,
మృదుజలకణరహిత వారిదము వోలె,
నీవు లేకున్న నా యున్కి నీరసంబు.

ఘననినదశూన్యమౌ మృదంగంబు వోలె,
మేలి మెఱుగుల విడనాడు మెఱవు వోలె.
కనదతులకాంతి లేని ఖడ్గంబు వోలె,
నీవు లేకున్న నా యున్కి నీరసంబు.

పరమగ్రంథవిహీనుడౌ గురువు వోలె,
బయనమున ద్రోవ దప్పిన పాంథు వోలె,
నంత మెఱుగని సంతతచింత వోలె,
నీవు లేకున్న నా యున్కి నీరసంబు.

114 శ్రీమతి కల్వాల పార్వతీదేవిగారు

ప్రబోధము

ఎన్ని దినంబు లుండగల వీ వబలాహ్వయధారి వౌచు? నా
సన్నము కాలచక్రము నిజప్రభలన్ సబలాత్వ మూని, వి
ద్వన్నుత మార్గచారిణిగ వర్తిలు, మంత నితాంత తేజ సం
పన్నవరేఖలన్ జెలగుమా తరుణీ! భువి నూత్నసంస్క్రియన్.

గ్రామసంఘ మనాచార కలిత మగుచు
దమకు గర్తవ్య మెఱుగక తల్లడిల్లు
చుందు రని వార లేమి నొంద, దివ్య
సత్పథంబు లొసగుమ సాధ్వి నీవు,

115 శ్రీమతి రాజహంసగారు

సరస్వతీ పూజ.

చిఱుతమేఘముచేత జీవితేశ్వరి కొక్క
కబురు పంపించిన కవి యొకండు,
ముద్దులోపల నొక మోక్షమార్గము చూపి
నాటకం బల్లిన మేటి యొకడు,
పోయిన స్వర్గమ్ము పొలుపొంద చిత్రింప
నంధు డయ్యును జగద్బంధు వొకడు,
నిండుజవ్వనమున నిషధభూపతి ప్రేమ
తెలుగున వ్రాయించు ధీరు డొకడు
దేవసము తోట, భారతీదేవిచెంత
నర్ధసింహాసనమ్ముపై నధివసించి,
శ్రావ్య మోహన మధుర ప్రశాంత మైన
గీతికావళి పాడుచు కీర్తి గనిరి.

... ... ఈశ్వరిపూజకు సిద్ధులై శుభ
స్వాంతము లొప్ప నా తరుణిపాదముచెంత వసించి రయ్యెడన్.

పిదప మిగిలిన కవులు త్వజ్మధుర మైన
కావ్యకుసుమాల శ్రీదేవి కని యొసంగి,
నిలిచి రయ్యెడ తమ తమ నెలవులందు
పూజ ప్రారంభ మగా నని పొంగి పొంగి.

... ...

"ఎవ రది పూజవేళ నిటు లేద్దురు నా గదిచెంత?" నంచు న
ద్దివిజలతాంగి భారతి పదే కవివర్యుల ప్రశ్న చేయ, నా
భువి నొక కృష్ణశాస్త్రి కవిముఖ్యుని తేనెయొలుంగు లేద్పులే
దివిజగృహాంతరంబుల నదే వినగాబడె నంచు పల్కుటన్.

... ...

కల్పన చమత్కారముగా నున్నది. కవిత్వమును దదనుగుణముగా బాగుగ నున్నది.

115 శ్రీమతి కడియాల సుభద్రాకామేశ్వరరావు

'రాఘవా' యను మకుటమున నిందాస్తుతిపరముగ నెన్నో పద్యములను గృహలక్ష్మియందు వీరు ప్రకటించిరి.

"ఒప్పులకుప్ప! మా జనని, యుర్విజ, పూతచరిత్ర, సాధ్వికిన్
తి ప్పాక లేల కల్గు? విశదం బది నీకును, నైన నిర్దయున్

నిప్పుల కప్పగించితివి నింద్యకథాసవిశేషి వౌచు, నీ
మెప్పుల కేమి, భూజనులమీదికి ద్రోసితి తప్పు రాఘవా!"
"ఇనసుతుకంటె గూర్చు సఖు డింద్రతనూభవు డౌను నీకు, నీ
మనమున నేమి యెంచితివొ, మాన్యుడు గా డొకొ యింద్రుపట్టి? నీ
జనకజ దెచ్చి యీయ డొకొ, సఖ్యతి నాతనినైత్రి సల్పినన్?
ఇనకులవర్ధనుండ వగుచే కద కారణ మెన్ని యెంచినన్."

117 శ్రీమతి 'అమలగ్రంథకర్త్రి'

అ మ ర వ ని త

ఈమె పేరే 'అమలగ్రంథకర్త్రి'యో, లేక 'అమల' యను గ్రంథము వ్రాయుటచే నట్లు పిలువబడుచుండిరో? కాని, యీమె 'అమల' గ్రంథ మిప్పుడు కానరాదు.

కాలవశతను తన పూర్వగతిని వీడి
తిమిరవాహినీ గర్భాంతరమున మున్గి
చేయునది లేక ప్రకృతి తా జిన్నవోయె,
చిమ్మచీకటిలో మెరసినది మెఱుపు.
మెఱుపువెలుగున కదలె నా తరుణి యచట
ముడి సడలియున్న పెన్నెరుల్ పుడమి బ్రాకె,
బెదరి జారిన తన పైటచెరగు సర్ది
వరుస సరులను కన్నీటి తెరల దుడిచి
మెఱుపువెలుగున కాసార మృదుల మధుర
తర తరంగాలపై నాడు సరసిజముల
సుంత యానంద మొదవింప జూచె నువిద.

మకుటమునకును దీనికిని సంబంధము కానరాదు.

118 శ్రీమతి వెంపటి అన్నపూర్ణమ్మగారు

విరహిణి.

అది మనోహర మధుర సాయంతనంబు.
ఆమె సౌధాంతర విలసితాసనమున
కరతలంబు కపోలభాగమున జేర్చి
యేమొ యోచించుచుండె నధోముఖాన.

కలువపత్రింబులను బోలు కన్నుదోయి
దుఃఖభారపు బాష్పముల్ దొరల నేల ?
పగడమును బోలు నధరబింబంబు వన్నె
దరిగియుండ గతం బేమొ తరుణి కిపుడు ?

విన్నబోయెను వదనారవింద మకట !
శత్రుగతమధ్య జీవితేశ్వరునిఁగోఁటకా ?"
బడలియుండిన రీతి గన్పట్టుచుండె,
విరహభారముననో యేమొ వెలదిమేను. –

కోకిలలపాట కామె చీకాకుపడదు,
చంద్రికాంతిచే నామెకు తొందర లేదు,
మలయపవనంబుచే నామె యలత గనదు,
నాతి గదలక పతిని ధ్యానంబు సేయు.

అట్టి దృఢచిత్తమున నున్న యా యతివ పతికి
బంధనం బెంత ? శత్రులబల మదెంత ?
కష్టజలధిని లంఘించి కాంతహృదిని
జేరలేకుండునే ? ... ...

119 శ్రీమతి పాకల చంద్రకాంతామణిగారు.

— ప్రకృతి —

కరుణావిదూరులౌ నరహంతకుల కీ జ
 గం బెల్ల నిబిడాంధకారమయము,
మధురవాగ్ధను లైన స్వభుకవీంద్రుల కీ వి
 శాలవిశ్వము సుధాసాగరమ్ము,
రాగశూన్యంబౌ విరాగిలోకమున కీ
 ప్రకృతి మిథ్యామనోభ్రాంతియగును,
స్వైర సంచార శృంగారవర్తనుల కీ
 సకలంబు ముత్యాలచంద్రశాల,
శ్రీగుణోన్నత సచ్ఛీల దివ్యస్మృతి
నా జగన్నాథుదర్శనం బాత్మ గోరు
అకలుషాత్మకు లైన భక్తాగ్రగణ్య
సకలబ్రహ్మాండగోళ మీశ్వరమయమగును."

అని వర్ణించిన యీ ప్రకృతివర్ణనము చాలా బాగుగ నున్నది. వీరు గృహలక్ష్మిప్రముఖ కవయిత్రులలో నొకరు. వీరి గల్పికలు, కథలు, వ్యాసములును ఎన్నో పత్రికలయందు ప్రచురింపబడుచుండును. వీరి కథలలో, గల్పికలలో సజీవ మగు ఇతివృత్తము ఉట్టిపడుచు, నిర్దిష్ట ప్రయోజనమును నెఱవేర్చునవిగా నుండుచు, మనోహరముగా నుండును. ఆ సిద్ధహస్తమే పద్యములలో కూడ కనబడుచున్నది. రవీంద్రుడు, "మూలతత్త్వము మహనీయమై యున్న, నది యే స్థితిలో ప్రసరించి నను మహనీయత్వమునే ప్రభవించును..." అనినట్లు, హృదయము సారతర మైనవారికి పద్యమం దైన నేమి, గద్యమం దైన నేమి, వారి వివిక్తత భాసించుచునే యుండును. పద్య మింత యింపుగా రచించు నేర్పున్నను, వీరు హెచ్చు పద్యరచనమునకు దలపడ రేలనో?

120 శ్రీమతి పట్టిసపు సీతమ్మగారు

బ్రతికెడు రెండురోజులను బాముల నెన్నొ సహించి, తిండికై
సతతము పొట్ట చేత నిడి, సత్యము వీడి పరిభ్రమించి, యే
కతముననో రహస్యముగ కాలము ద్రోయుచునుండి, యింతలో
మృతి కెర యౌచునుండు తను వేల సృజించితివో? పరాత్పరా!

ఉసురుల బాయువెన్క క్షణ ముండగజాలని పాడుబొంద ము
న్నసమము లైన భోగముల నంది, జరీమడుపుల్ ధరించి, తే
దు సమ మటంచు మీసముల దువ్వుచు, క్రిందును మీదును గాన క
న్మసలిన దే కదా యిపుడు మ్రగ్గినవెన్కను కన్నవారికే
విస మయిపోయె, నిట్టి తను వేల సృజించితో? యో పరాత్పరా!

పుట్టిననాటనుండి తలపు న్వలపు న్విడనాడలేని యీ
మట్టిశరీరమం దసువు మాయము కాగనె, కాటిలోపలన్
పుట్టెడు పుల్లలం దునిచి బుగ్గి యొనర్చుట కక్క రౌను, నిం
కెట్టుల నమ్మ నీ తనువు లేల సృజించితివో పరాత్పరా!

ఈ పద్యముల వైరాగ్య కరుణారసము లుట్టిపడుచున్నవి.

121 శ్రీమతి బొడ్డు సీతామహాలక్ష్మిగారు

చి న్ని చె ల్లా యి

కఱ్ఱగుఱ్ఱము త్రోసి కదలవే యని కొట్టు,
పేడబొమ్మకు మాటలాడ నేర్పు,
పీటపై బొమ్మల బెట్టి యాటల నాడు,
చెంబులలో నీళ్ళు చేర్చి పోయు,

తల్లిదా పగడాలదండతో నుబుసాడు,
తిరుగు బొంగ్రము గాంచి మురిసిపోవు,
ఖాదిజెండా బూని గాంధికి జే యను,
గాలిపటంబుతో కేళి దేలు,
గిలకపండును గైకొని కులుకుచుండు,
చందనపుబొమ్మ ముద్దాడి చంక జేర్చు,
చెంబునకు త్రాడు గట్టి నీరంబు చేదు,
చిన్నిచెల్లాయి సావిత్రి చేయు పనుల,
గన్నవారికి కడుపు చెక్కలగు గాదె."

స్వభావోక్తి బాగుగా నున్నది. విశదమైన ధార, విరళమైన ధోరణితో నలరారుచున్నది.

ముద్దుగారెడి పాలబుగ్గ చిన్నగవుల
నిగ్గులు లేతవెన్నెలలు గాయ,
కళ లీను కాటుకకంట దొల్కెడి చూపు
లెల్లదిక్కుల కాంతి వెల్లి గొలుప,
చిన్నారి పొన్నారి సిరు లొల్కు పదముల
గజ్జె లందెలు ఘల్లు ఘల్లు రనగ,
ఒడ లెల్ల లావణ్య మొలికిపోవగ పోత
బోసిన బంగారుబొమ్మ బోలె,
దనకు చిట్టిచెల్లాయి... ..."

అందఱకూ అద్దామువంటిదే. 'అలతు లగు పదములతో పొలతు లగు నర్థములతో చిట్టిచెల్లాయి మనోహరముగా వర్ణింపబడినది.

122 శ్రీమతి కొమ్మూరి సత్యవతమ్మగారు

దసరా ముసురు

ఇం దెవ రెవరు ఎట్లు కనబడెదరో చూడుడు:—

అటగారు నిటగారు ననుచు నందందందు
ముసుగుతో సరిదెడు ముసలితాత,
క్రొత్త దుస్తులతోడ క్రోతియో, విల్లంబొ
గొని వానలో బోవు కొంటెపిల్ల,
తడికాగితముతోడ పడవ సేయు మటంచు
పడి యేడ్చుచుండు దుందుడుకు కొడుకు,
పంతులకట్నంబు, పప్పుబెల్లాలకై
పడివచ్చు పంతులు బాలికలును,
అత్తవారింటి వంటల నారగించి
యోరజూపుల బరపుచు నొకరి కొకరు
తమి గనుంగొనియెడు నూత్న దంపతులును
వరలుచుందురు దసరాముసురులయందు.

కవి ప్రసారించు వింతదృష్టులలో నిది యొక వింత దృక్కోణము.

'శరద్వేళ' యను మకుటమున శ్రీమతి ఓలేటి నిత్యకళ్యాణమ్మగారు—

"సిగ్గుచూపులలోన జిందులాడెడు సుధా
లీలల యౌవనశ్రీలతోడ,
చలువనవ్వులలోని చక్కదనము గూడి
జాల్వారు రాగరసంబుతోడ,
అమల మోహన హృదయాంతర్గతం బైన
తీయని ప్రేమప్రదీప్తితోడ,
రమణీయ నందనారామ నిత్యానంద
భావార్ద్ర సౌఖ్యసంపదలతోడ,

మృదుకసీనిక లుత్పలశ్రేని గురియ,
వింతభావాళి డెందాన వెల్లివిరియ,
పండుగకు నేగుదెంచిన పతిని గాంచు
అమ్మచాటున నిల్చి మీనాక్షి యొప్పు"

అమలహృదయమున పేరటాండ్ర బిలుచు సుదతి యొప్పును మనకు దర్శింపజేసినారు. శ్రీమతి దేశరాజు భారతీదేవిగారు—

పారిజాతాది సత్పరిమళ కుసుమముల్
సంతసంబున గొన్ని సంతరించి,
కస్తూరికా గంధ కర్పూర మాదిగా
పరిమళద్రవ్యముల్ పదిలపఱచి,
పుణ్యాంగనాజన పూజ్యచిహ్నము లైన
పసుపు కుంకంబుల భక్తి దెచ్చి,
సత్కవీశ రచిత సద్గ్రంథముల నెల్ల
భారతీపీఠాన పాదుకొల్పి,
ప్రవిమలం బగు భక్తితో కవికుమారి
శారదాదేవి నర్చించు శ్రద్ధతోడ
దేవినవరాత్రముల సల్పి, తేజ మలర
సంతతోత్సాహ మాత్మలో సంఘటిల్ల.

దేవి నర్చించు కవికుమారిని, విల్లమ్ములు బూని పుర మేగు బాలికావళిని మన కనుల గనబఱుపగా, శ్రీమతి కొమ్మూరి సత్యవతమ్మగారు ముసలితాతను, కొంటెపిల్లను, దుందుడుకుకొడుకును, పంతులను, బాలికలను, నవోఢలను మనకండ్ల బడజేసినారు. ఇందలి వ్యక్తులను నిత్యము మనము చూచుచునే యుందుము.

కాని, వారినిగూర్చి శ్రద్ధ తీసికొని తీర్చి దిద్దిన వా రుండరు కదా! కవిదృష్టి, కవితలంపు అచ్చటనే ప్రత్యేకత భాసింపజేసికొనును.

123 శ్రీమతి తూతిక కమలాంబగారు

వీరి నవనాగరకము విమర్శ మీకు నచ్చునా? కొంచె మాలోచించండి.

“పసుపు మోమున రాయు పని మోటు దోచెను,
ఫేసుపౌడర్లపై ప్రీతి హెచ్చె;
ముద్దులు గుల్కెడి దుద్దులు పస వోయె,
చెవులకు లోలకుల్ చెలువు మీరె;
కాళ్ల కందము గూర్చు కడియముల్ వోయెను,
పట్టీలగొలుసుల పట్టు దీరె,
ముక్కున నగ లుంట మోటుగా దోచెను,
మోమున తిలకంబు గోము వోయె,

ముడియు గొప్పను సిగయును మోటు లయ్యె,
వాలుజడలందు మిక్కిలి వాంఛ యొదవె,
భరతభూమిని జరియించు భామినులకు
కరము పెంపారు క్రొత్త నాగరికమునకు,

ఇట్లే, వీరు మగవారి నవనాగరకమును గూడ విమర్శించియుండిరి. ఇది చదివినపుడు, కొందఱు మా సోదరీమణుల కెంత యాగ్రహకారణము మైనదో? ఆమె పత్రికలలో వ్రాసినది, కాబట్టి బ్రతికిపోయినది. కాని యెట్టయెదుట మాటలాడిన, నామెను బట్టి దుయ్యబట్టియుండెడివారు. అమ్మా! కమలాంబగారూ! మీబోటి వారల మాట పాటిసేయువా రెవ రమ్మా ఈ కలిలో?

శ్రీమతి భువనగిరి లక్ష్మీకాంతమ్మగారి వన్యవృత్తి ఈ రేషను రోజులలో అనుసరణీయముగా నున్నది.

ఆకలి యైనప్పు డవనీరుహంబులు
పక్వఫలంబు లర్పనము సేయ,
పరిపూర్ణతోయలై ప్రవహించుచుండెడి
శైలాపగలు దాహశాంతి సేయ,
పొమ్ము లె మ్మనకుండ భూమీధరంబులు
వసియింప నిమ్మగు వసతు లీయ,
జాలినయట్లుగా సరసాంబరమ్ములు
ధరియింప భూజపత్రతతు లొసగ,

దినుటకై తిండి, త్రాగుటకును జలంబు.
పండుటకు దావు, ధరియింప వస్త్రములును
నహహా! లభియించుచుండు నయాచితముగ;
వన్యవృత్తియె దలపోయ ధన్యవృత్తి,

ఔను- నిజముగ నీ దుష్కాలమున వన్యవృత్తియె ధన్యవృత్తి. రేషనువలన బియ్యము దొరుకదు. వానలు లేక సరిపడు నీరు దొరుకదు. అద్దెకంట్రోలువలన నుండుట కిండ్లు దొరుకవు. గుడ్డకంట్రోలువలన సరిపడు గుడ్డ దొరుకదు. లక్ష్మీకాంతమ్మగారు మనయందఱకును సరిపడు నడవులు వారు చెప్పినట్లు సకలవస్తు సమృద్ధములగువానిని చూపుదు రేమో? పోవుదము రండు- ఇల్లుకంటె గుడి పదిలము కాదా!

శ్రీమతి పోణకా కనకమ్మగారి ననుసరించి మనమును స్వాతంత్ర్యజ్యోతి వెలుగులలో ప్రకాశములలో ముందునకు సాగుదము రండు:—

"నవస్వాతంత్ర్య మహామహోత్సవ రథమ్ము
విమల కళ్యాణ రాజమార్గముల దిరుగ,
వచ్చె దినమణి ప్రాభాతవర్తనముల
అమ్మ! నీచేతి కాగడా వై వెలుంగ"

విశ్వసాగర కల్లోలవీచిలోన
నవ్యభారత స్వాతంత్ర్య నౌక ద్రిప్పి
విజయతీరాల లంగరు విడియ నదిగొ!
ఖరకరుడు వచ్చె తల్లి! చుక్కాని పట్ట"

"ఈ మహానంతయానమునం దమోఘ
పరమ సౌభాగ్యసీమ జూపగ స్వయముగ
పుష్పకము దెచ్చి యంజలి మోడ్చి లోక
బాంధవుడు నిల్చె జననిరో! స్వాగతముల."

సత్యమును, ధర్మమును, నహింసయును, ప్రేమ,
త్యాగమును పంచప్రాణములై స్వరూప
మవతరించుచు బాపూ మహాత్మ్మ తేజ
మెపుడు ముం దయి మము నడిపించు గాక!

ఈ నడిపించుట యెక్కడకో, ఏ మహాప్రయోజన మాశించియో, యది ఇపు డిన్ని యిడుముల గుడుచుచున్న ప్రజల కది శ్రేయస్కరమో కాదో?

124 శ్రీమతి చేజెర్ల రామరత్నమ్మగారు

వీరు కాళహస్తిపుర నివాసినులు. ఏ విషయము పైనను ఆశుధోరణిగ వందలకొలది పద్యములు నిముస మాత్రమున చెప్పగల సామర్థ్యము కలవారు. అయినను వీరికడ ఇపు డేమియు ఒక్క పద్యమైనను ఇది వఱకు వ్రాసినవి జాగ్రత్త పెట్టియుంచలే దట. ఉన్న దేదో పంపించిరి. అందు కొన్ని—

హెచ్చరిక.

చేడె లెందరో మున్ను చెఱసాలలకు నేగి
అష్టకష్టంబుల ననుభవించి,
సతుల సుతుల వీడి సత్యాగ్రహము సల్పి,
ధన ధాన్యముల గూడ ధారవోసి,
ఆహార నిద్రలు వ్యవహారములు మాని.
కారాగృహములందు కాల ముడిపి,
మహనీయు లెందఱో మన దేశకాంక్షతో
లాటీల దెబ్బలధాటి కోర్చి,
ప్రాణముల సైత మర్పించి ప్రజ్ఞ మెఱయ,
పరుల హింసింప దలపక, భావమునను
గాంధిదేవుని ఆజ్ఞను గారవించి,
భారతీయులు పలుపాట్లు బడిరి గాదె.

భారతీయుల హృదయముల్ భగ్గు మనగ,
గోడుగోడున ప్రజ లెల్ల గోల వెట్ట,
నీతి లేకను మన నేలు కోతిదొరల,
ఖండితంబుగ మన గోడు కట్టికుడిపె.

అక్రమం బగు పాలన మంత మొంది
సత్యపాలన మిపుడె సంస్థాప నాయె,
ఎఱ్ఱకపిగము లీనాడు తుఱ్ఱు మనిరి,
బడసితిమి గాదె స్వారాజ్యభవన మిలను.

ఆ మహాత్ముని ఆశయ మాత్మ దలచి
స్వార్థత్యాగ మొనర్చి సుస్వాంతమందు
రామరాజ్యంబు స్థాపింప రారె! వేగ!

శ్రీమతి రామరత్నమ్మగారి మాట విని మన మండలము రామరాజ్యస్థాపనము సేయ బోదము రండు. అచట నైనను సుఖ శాంతు లబ్బు నేమో!

~~~

చరిత్ర తెలియని ఇతర కవయిత్రులు

ఇంక వీరందరు గాక, వివిధము లగు పత్రికలయందు రచయితలుగా నున్నవా రెందఱో కన్పట్టు చున్నారు. శ్రీమతులు కొమ్మూరి పద్మావతీదేవి, భాలాంత్రపు శేషమ్మ, దివాకర్ల శారదామణి, కామరాజు మైత్రేయి, తెలికిచర్ల వసుంధర. గుమ్మిడిదల దుర్గాబాయమ్మ.వట్టి శేషాంబ,!పాకల రాజామణెమ్మ,డి.అనసూయ, అడపా సుగుణమణి, కె.సుగుణమణి, సి.వి. రమణమ్మ.మున్నగువారు. వీరు నవలలు కూడా రచించిరి. శ్రీమతులు వక్కలంక రామాబాయమ్మ, అమ్మిశెట్టి కనక రత్నాయమ్మ, శ్రీపాద శారదాదేవి,
~~~

పతానేని భారతదేవి, మధునాపంతుల సావిత్రీదేవి, చింతలపాటి జగదంబ, నాయని కృష్ణకుమారి, జటావల్లభుల వెంకటరత్నమ్మ, చూడికుడుతమ్మ, తాడి నాగమ్మ, జేతా సీతాంబ మున్నగు వార లెందరో గద్య, పద్య రచయితలుగా కనబడుచున్నారు.

శ్రీమతి దామెర్ల సీతమ్మగా రనువారు అధ్యాత్మ రామాయణ కీర్తనలను స్త్రీలపాట లని ప్రసిద్ధికెక్కిన ఊర్మిళనిద్ర మున్నగు పాటల ఫణితిలో రచించిరి. శ్రీమతి నల్లాన్ చక్రవర్తుల వెంకటమ్మగా రొకరు శ్రీ చివుకుల సరస్వతీదేవిగా రొకరు కీర్తనావాఙ్మయకర్త్రిణులుగా నున్నారు.

ఇంతే కాక, హైదరాబాదు సారస్వతమున ముందు పేరొకన్నవారు గాక, యింక నీ క్రిందివా రగపడుచున్నారు. శ్రీమతులు సంగం లక్ష్మీబాయమ్మ, లోకనంది సత్యవతమ్మ, కొండా శకుంతలమ్మ, రత్నాల కృష్ణాబాయి, ఎల్లాప్రగడ సీతాకుమారి, నందగిరి ఇందిరాదేవి, ఇల్లిందల సరస్వతీదేవి, చాట్రాతి లక్ష్మీనరసమాంబగార్లు అనువా రింకొక పదుగురు కవయిత్రులు కథానికా రచయితలు, ఏకాంకికా రచయితలు కనబడుచున్నారు. అంతే కాక, మాలతీ చందూరు, బొందలపాటి శకుంతలాదేవిగారు ప్రసిద్ధ కథారచయితలుగా పేరుమోసిరి. ఇంతే కాక, ఈదిగువ నియ్యబడు రీతిగా భారతిపత్రికయందలి వాఙ్మయసూచికలో కవయిత్రు లగపడుచున్నారు. వారి కావ్యముల గూర్చిన పొలకువ కానరాదు.

చరిత్రలోని స్త్రీకవయిత్రులు.

	రచయిత	రచన	ముద్రణ
1	ఉమ్మిడిసింగు తాయారమ్మ	సావిత్రినాటకము	
2	నూనె సుబ్బమాంబ	అభినవరామాయణము	1914
3	ఎస్ మూర్తమ్మ	ఆనందానుభవము	1914
4	ఎస్. స్వర్ణమ్మ	ఇందిర (నవల)	1919
5	యం. చూడమ్మ	ఉపన్యాసమంజరి	
6	కొటికలపూడి పెద్దతులసమ్మ	కందార్థనక్షత్రమాలిక	1919
7	కొ. సాధనమ్మాళ్	కన్యకాజననము	
8	వేమూరి ఆండాళ్లమ్మ	కమలిని	1916
9	ప. నరసమ్మాళ్	కళ్యాణకీర్తనలు	
10	అమ్మయ్యమ్మాళ్	కృష్ణనాటకము	1891
11	కారుపల్లి రామాంబ	గానరామాయణము	
12	జ్ఞానమాంబ	చంద్రమ్మకథ-పాటకథలు	1910
13	పి. సీతమ్మ	త్రిపురసుందరి	1915
14	లక్ష్మీనరసింహాయోగిని	దక్షిణామూర్తి (హరికథ)	1916
15	తేకుమళ్ళ లక్ష్మీబాయమ్మ	దేవశతకము	1911
16	ఇప్పగుంట వేంకమాంబ	దైవప్రార్థన	1912
17	భాష్యం ఆండాళమ్మ	ఆళ్వారులచరిత్ర	
18	బి. ఓ. నారమాంబ	నారీహితరత్నమాల	1921
19	పి. అలివేలుమంగమ్మ	పద్మినీహంసునిగానవినోదం	1892
20	యన్. శేషమాంబ	పాండురంగశతకం	1918
21	ఆ. వేంకటాంబ	యక్షగానరామాయణం	1912
22	ముక్కామల ఆదిలక్ష్మమ్మ	రామశతకము	1900
23	యమ్. ఎ.మంగతాయారమ్మ	సుల్తానీకళ్యాణం	1917

24 జి. వేంకటమ్మ	సురేచనీకల్యాణము	1898
25 జి. లక్ష్మీనరసమాంబ	సుగుణావళి	1917
26 శ్రీరామపుత్రి }	సీమంతినీచరిత్ర	
27 డి. వేంకటసుబ్బమ్మ }	కల్పనాకావ్యము	1920
28 విస్సంరాజు సీతమ్మ	సావిత్రినాటకము	1904
29 అమ్మణ్ణి అమ్మాళ్	గానమనోహరికీర్తనలు	1918
30 కళ్ళేపల్లి వేంకటరమణమ్మ	వరలక్ష్మీశతకము	1914
31 పింగళి అనంతమ్మ	హరిశ్చంద్రనాటకము	

ఇందు గద్య, పద్య, ప్రబంధ,నాటక, హరికథా, కథానికా, గేయ రచయిత్రు లందఱును కలరు.

సుమారు అర్ధశతసంఖ్య కలిగిన యీ కవయిత్రుల పుస్తకము లెట నున్నవో కాలము తేల్చ వలసియున్నది. ఇంక నెవరైన కవయిత్రు లుండిరో, నాకు దెలియక వారి గ్రంథముల నీ పొత్తమున చేర్పలేదో, దయచేసి మన్నించి వారు నాకు తెలిపిన సంతోషముతో నిందు చేర్చుకొందును.

పురుషులు దీక్ష నుజ్జగించిన కవయిత్రుల చరిత్రల నపేక్షతో వ్రాయుటే నాకు పరాయణ మని తెలియుదురు గాక.

అ ను బ ం ధ ము

1 శ్రీమతి బంకుపల్లి వెంకటరత్నమ్మగారు

ఆంధ్రదేశమున శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారికి కడు సహాయులై, శ్రుతి స్మృతి పురాణాదుల నన్వేషించి వితంతువివాహాదులు శాస్త్రసమ్మతము లని రూపించిన శ్రీ బంకుపల్లి మల్లయ్యశాస్త్రిగారి సతి వెంకటరత్నమ్మగారను గ్రంథకర్త్రియే. శ్రీ మల్లయ్యశాస్త్రిగారు జగత్ప్రసిద్ధులు. పురాణవాచస్పతి, కావ్యతీర్థ, ఆంధ్రవిద్యారణ్య ఇత్యాద్యనేక బిరుదాంచిత ధీప్రభావులు. అట్టి శ్రీ శాస్త్రిగారు తనకడ గల అనేక శిష్యగణముతో బాటు భార్యను గూడ ఛాత్రిణిగా స్వీకరించి, ఆమెకు విద్యాబుద్ధు లలవరింపజేసిరి. శ్రీమతిగారి తండ్రి యగు పోకల సింహాచలముగారను మంచి ప్రసిద్ధ గాయకులు. ధార్వాడ మాధవరావుగారి శిష్యులైన వీరు మున్ముందు ధారాకోట సంస్థాన విద్వాంసులుగా నుండిరి. శ్రీమతిగారి తల్లి సీతారామమ్మగారు. శ్రీ వెంకటరత్నమ్మగారి వయస్సు ఇప్పుడు 62 వర్షములు. జన్మ విరోధినామ సంవత్సరము.

ఇంత ముదుసలివయస్సునను వీరు ప్రస్తుతము బాలభాగవతమును గద్యకావ్యముగా వ్రాయుచున్నారు. వీరి యోపిక, వాఙ్మయాభిరతి ప్రశంసనీయము లనదగి యున్నవి. వీరి యితర కృతు లీక్రింది విధముగ నున్నవి. సంగ్రహరామాయణ మను గద్యకావ్యము, జానకీవిజయ మను బృహత్కావ్యము, స్త్రీల వ్రతరత్నహారము అను ద్విపదకావ్యము. ఇందు జానకీవిజయము దక్క తక్కినవి యముద్రితములు. జానకీవిజయమునకు శ్రీ గొల్లపూడి సీతారామశాస్త్రిగా రుపోద్ఘాతము వ్రాసిరి. స్త్రీ వ్రతరత్నహారమున కడపట భగవద్గీత ప్రసంగమును కూడ ద్విపదగా రచించినదానిని ప్రచురించిరి. కొన్ని మంగళహారతులు కూడ కలవు.

స్త్రీలు చేయు వివిధము లగు వ్రతవిధానములు, వ్రతకథలే స్త్రీ చరిత్రరత్నహారములోని వృత్తము. వరలక్ష్మీవ్రతము:—

"శ్రీ కైలాసము చెలగు చుండెను
ఎత్తగు శిఖరము లెల్లెడ వెలయగ,
దేవలోకమున దిరిగెడివారలు
ఆటల నాడుచు, పాటల పాడుచు
వచ్చుచు నుందు రీ పర్వతమ్మునకు.
శౌనకాదు లగు సకల మునీంద్రులు
తపములు చేయుచునుందు రచ్చటను;
ఒక్క దినమ్మున నోపిక మీరగ
శివుడు మణిసింహాసనమున
ఆసీనుండై యలరుచు నుండెను."

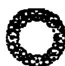
శైలి ఇట్లు సామాన్యముగ నున్నది.
గీతార్థసంగ్రహము దీనికంటె బాగుగ నున్నది.

"యుద్ధరంగమున కురికిన పార్థుడు
రథము నిలుపు మని రయమున బలికెను,
శ్రీహరి నిలిపెను జెలగుచు రథమును;
ఉభయసైన్యముల యోధుల జూచెను,
తాతలు, తండ్రులు, భ్రాతలు, గురువులు
నీ విధి వారిని నే విధి ద్రుంతును?
అనుచు నర్జును డప్పుడె ధనువును
విడిచెను వికలత కలిగిన మనమున..."

ఇది యిట్లున్నది. ఇందు వీరు స్త్రీజనత కట నట నుద్బోధము కూడ నొనర్చిరి.

'హార తిదె శైగ్రోరా ఆదిలక్ష్మీపతి" అను హారతిపాటయందు- 'వెల్గుచు దీపము విధమున నొకటిగ । నిల్తువు లక్ష్మియు నీవును జగతిని' అనుచో, వస్తుకృత వస్తుధ్వని కనబడుచున్నది.

వీరు పూర్వము నరసన్నపేటలో నుండెడివారు. ప్రస్తుతము పర్లాకిమిడియం దున్నారు.

2 శ్రీమతి పర్నా జానకీదేవిగారు

దక్కను సారస్వతచరిత్రిలో సువర్ణాక్షరముల లిఖింపదగిన సాహితీ చరిత్రి కలిగిన కవయిత్రులలో శ్రీమతి పర్నా జానకీదేవిగారొకరు. వీరి జననము 1923. మహిళాభ్యున్నతి, పీడితసముద్ధరణమే యాశయముగా పెట్టుకొని నిరాడంబరముగా రచనలు సాగించుచున్న లలితకళారాధకులు. హిందీవిద్యాభ్యాసము, గృహపరిశ్రమ మొదలైన యితరవ్యాసంగములు కూడ లేకపోలేదు. రచనారంగమున నీమె కవితాకుమారి. క్రొత్త క్రొత్త భంగిమల జూపి పఠితల నానందింపజేయ గలరు. రచన లింకను నముద్రితములు. "రసాంజలి", "నిలింపశ్రీ" "మధురశ్రీ" యనునవి.

వీరి కృతులనుండి మచ్చున కొక్క పద్యము. ఋతుత్రయము:-

"మానవ జీవితమ్ము మధుమాస వసంత మనోజ్ఞశోభతో,
వానలతో, మహాశిశిరవాయువుతోడ ఋతుత్రియంబు పెక్
గానల దూరినట్టు కలగాపులగ మ్మయిపోయె, మేదుర
వానలు కొల్ల లౌను, చలిబాధలు హెచ్చు వసంతముల్ తఱుటుల్.

మానవులలోన ధనికుడు మాన్యు డగును,
ఆకలికి రోయువాడు ప్రల్లాకు సుమ్ము,
అందు పశ్రిమముని జీవిత మంత మధువె,
మొండివాన రెండవవాని గుండెలందు.

చైత్రి వైశాఖమాస వాసంత శోభ
ధనికలోకంపు విశ్రామధామ మయ్యె,
శ్రావణాషాఢ నిబిడ వర్షానిశా త
మస్సు పేదకు మృత్యుధామమ్ము యయ్యె.

ఋతుపరిత్రిభ పేదలలోను భాగ్యవంతులలోను నెట్టి ఫలితము గల్గించునో వీరు చక్కగా సూచించిరి.

శ్రీమతి సోమరాజు ఇందుమతీదేవిగారు

వీరు దక్కను సారస్వతమున బాగుగా సుప్రసిద్ధురాలు. ఈమె భక్తిగీతములు, ప్రార్థనాపద్యములు వ్రాయుటలో నేర్పరి. ఎంతటి భక్తురాలో, అంత రసపిపాసి యామె. ప్రియు డింట లేనియపుడు ప్రేయసి మన సెట్టి వెతల గుడుచునో, అట్టియెడ ప్రియురాండ్ర భావము లెట్లు పరువిడునో, చాల సున్నితముగ చక్కని సాంసారికకథానకముల వోలె కమ్మని పద్యములలో చిత్రించు నేర్పీమెకు కొల్లలు. భావపుష్టిచే పచేళిమ మైన వీరి కావ్యపాకములు చవు లెఱిగిన రసికలోకమునకు చక్కని యామెతలు. శృంగార, విరహ కవనరచనమున దక్కను సారస్వతేయులు వీరికి మహానీయ స్థితి కల్పించియుండిరి. 'గౌరి' యనుకావ్యములోని కొన్ని పద్యములు:—

పున్నెము లందు సద్రుచన బొందిన యీ పరమపవిత్రంబులో
బన్నిన కంకణమ్ము కరపంకజమం దలరార, భక్తిసం

పన్నత నారి తేరిన యుమాసమలన్ పద మంటి (మొక్కన
య్యాన్నలమిన్న లాడెడు (ప్రియంబులు చెల్లియ ! నిన్ను నోముతఱ.
ఎవ్వరు నేర్పిరే చెలియ ! యీ గతి వాయన మిచ్చి పల్క ? నీ
నవ్విన నవ్వులో తెనుగునాటి మనోహర కీర్తివల్లికల్
పువ్వులు పూచె నమ్మ, నరపుంగవు డౌ పతి నెమ్మనమ్ములో
(గువ్విన భావముల్ వెలికి గూర్చినవే నునుసిగ్గుదొంతరల్.
కొసల మఱల్చి వేసినది కొప్పుముడి నూతన ధూప సౌరభ
ప్రసర సువాసితమ్ము నయి (వాలెను వెన్నున నంటి దీర్ఘమై,
ప్రసవచయమ్మునం దుపరిభాగమునం దెటు నిల్పితమ్మ ? ఈ
పస విదిలించుకొన్న పతిభాగ్యము నే మని (ప్రస్తుతించెదఁ ?

(శ్రావణగౌరీవ్రతము చేయుటకై, తలస్నానము చేసి, వెండ్రుకల తడియార్చి, యా సుదీర్ఘవినీల కేశబంధమున చమత్కారముగ నం దొక సౌందర్యరేఖాలాలితశ్రీ తోచున ట్లుపరిభాగమున కొసరి యొక పుష్పము నిల్పి, నాథుని మన్మథానలశిఖ నుద్దీప్తము సేయు నీ ఆంధ్రబాలికా ముగ్ధ మనోహర రూపరేఖను వర్ణించుటలో ఈమె చూపిన సొబగు పోకడను గమనించితిరా ? ఈ వర్ణనమున భక్తియు రక్తియు జంటపంటలు పండినవి.

ఇట్టి చమత్కారము ఈమె లేఖినిని నిత్యనూతనములుగా మనము గాంచగలము. చక్కని యచ్చిక గల సమాసముల కూడ ప్రచరింప గలరు—

ఓ చైతన్య కళాస్వరూపిణి ! త్రిలింగోర్వీసుమారామముల్
పూచెం గా మధురాననేందుమధు సంపూర్ణ ప్రవాహమ్ములఁ"

వీరి రచనలలో 'పతిభక్తి' 'శ్రీరంగదేవస్తోత్రము' ముద్రితములు. శకుంతలాపరిణయము, వేణుగోపాలశతకము అనునవి అముద్రితములు.

3 శ్రీమతి నేమాని భారతీరత్నాకరాంబగారు

ఇందుమతీదేవిగారితో పేర్కొనదగిన వారు వీరు.

జన్మము తూర్పుగోదావరి జిల్లా- రాజోలు తాలూకాలోని బెల్లంపూడి గ్రామము. ఖండవల్లి సీతమ్మగారు, సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారనువారు వీరి తల్లిదండ్రులు. సోదరుల విద్యాభ్యాసముకొఱకు వీరు మెల్లగా నైజాము చేరిరి. అచటనే శ్రీమతిగారు బాలికల యున్నతపాఠశాలలో స్కూలుఫైనల్ చదివి కృతార్థులైరి. సుబ్బారావుగారు వీరి భర్త. వారి జీవితమున దాదాపు ఇరువది సంవత్సరముల ప్రాయమున భర్తృవిహీనదుఃఖము నంది మెల్లగా బి. ఏ. వరకు చదివి తాము చదివిన పాఠశాలలోనే ప్రస్తుత మాంధ్రోపాధ్యాయినిగా పనిజేయుచున్నారు.

పత్రికలలో చాల వ్యాసములు, కథానికలు వ్రాయుచుందురు. పుస్తకరూపము నందినవి చాల తక్కువ. అవును మరి- మహిళాసారస్వత ప్రచురణకు దీక్ష వహించువా రెవరు ? వీరి కవిత్వగురువు బిదురు వెంకటశేషయ్య బి. ఏ. గారు. వారును బహు కావ్యనిర్మాతలే. వీరి ప్రథమ కావ్య మగు 'నిర్మల' వారికే అంకితము.

'నిర్మల' అను నీ కావ్యము షేక్స్పియర్ మహాశయుని "As you like it" అను పాత్రమునకు స్వేచ్ఛానువాదము. ఇది కాక, 'భారతీనక్షత్రమాలిక' యను గ్రంథము, గేయరూపముగా "రుద్రమదేవి" "విజయదశమి" "ఖడ్గతిక్కన" యనువానిని రచించిరి. వీరి ప్రథమ ప్రయత్న మగు "భారతీనక్షత్రమాలిక" యందలి శైలి చక్కగా నున్నది:—

"జాతీయత్వము, దేశభక్తి, స్వమతాచారాభిలాషంబునున్,
పాతివ్రత్యము, సత్ప్రవర్తనమునున్, సర్వాదరస్థానమా

నీతిఁ, గార్యములందు శ్రద్ధ యెదలో నిండారుటన్, మాపయిన్
ప్రీతిం జేసి యొసంగ వేడెదను తల్లీ! నిత్యమున్ భారతీ!"
"పరదేశానుగతంపు నాగరకతల్ పాటించి, జాతీయతన్
వెర పింతేనియు లేక మా పడతుకల్ విద్యావతీరత్నముల్
ధరపాల్ చేయుచునున్నవారలు గదా! దాక్షిణ్యపుణ్యాత్మవై
తరుణీ! వారల కిచ్చి ప్రోవుము స్వజాత్యాసక్తినిన్ భారతీ!"

ఇట్లు స్వమత దేశానురక్తితో గూడియున్న వివి.

ఇక వీరి 'నిర్మల' యను కావ్యము సులలిత శైలిలో ధారావేగ ముతో గూడి యున్నది:—

"'కిలకిలారావముల్ గెరలి గూండ్లను వీడి
ఖగము లాకసమున కెగయుచుండె,
నింగినుండి యినుండు తొంగి చూచుచు భువిన్
బంగారుకిరణముల్ పఱపుచుండె,
పద్మబాంధవు గని పద్మభామినులును
ముసిముసి నవ్వుల మురియుచుండ్రి,
పుష్పసౌరభముల్ పొందుగా గొనివచ్చి
పవను డన్ని దెసల పఱపుచుండె..."

అట నట నిట్టి ప్రకృతివర్ణనలు కలవు. సారస్వతమున సముచిత స్థానమున నున్న వీరి లేఖని యుజ్జ్వల కావ్యసృష్టిని చేయును గాక యని యాశింతును.

4 కీ. శే. మోద ప్రసూనాంబ

'మ హి ళ'

హిందీసాహిత్యశిరోమణి, పండిత కర్ణవీర నాగేశ్వరరావుగారి పుత్రిక యగు మోదప్రసూనాంబగారు రచించిన 'మహిళ' యను చిన్నకావ్య మొకటి ఉదాత్తభావ సమంచితముగ కన్పట్టుచున్నది. శ్రీ కర్ణవీర నాగేశ్వరరావుగారు బహుభాషావిశారదులు. నిజ మగు స్త్రీ విద్యాభిమానులు. సాహిత్యక్షేత్రమున బహుళ వ్యవసాయ మొనర్చిన మహనీయులు.

ఇట్టివారి కుమారీరత్న మైన మోదప్రసూనాంబగారు సుభ గంభావుకత కల్గిన రమణీయ కావ్యవిపంచిని మొఱసిన దన్న నది యన్వర్థమే. విశేషప్రజ్ఞాశాలిని యైన యీ కీర్తిశేషురాలు 1927 వ సంవత్సరమున పుట్టి, 1943 వ సంవత్సరమున తనువు చాలించుట కేవలము ఈశ్వర సంకల్ప మనుకొని ఊరడి చెందవలసియున్నది. చిఱుత ప్రాయముననే సంస్కృతభాష నుపస్యసింప గలిగి తన వయస్సున మించిన ప్రతిభో న్మేషముల జూపిన యీ బాలిక చిరకాలము మనియుండిన నెంత చక్కని కీర్తి ప్రతిష్ఠలను దనకును, దన తండ్రిగారికిని, దన దేశమునకును నార్జించియుండెడిదో ?

ఇట్టి కుమార్తెను గని, యామె తనకు, తన వంశమునకు మోదప్రసూన యగు నని సంభావించిన శ్రీ నాగేశ్వరరావు గారు కడ పౌత్తమును జూచుకొని, యామె తనకు ఖేద ప్రసూన యైనది కదా యని వగల బొగలవలసివచ్చు టెంత చిత్ర మగు విధి నిర్ణయము !

చూడు డీమె 'మహిళ' ను ప్రారంభించుటయందే యెంత చక్కని రుచిరతను కనబఱచినదో!

'సిరివి నీవె, యింటి సింగారము న్నీవె,
శక్తి నీవె, లోకజనని నీవె,
విద్య నీవె, విమలవిజ్ఞాననిధి నీవె,
మహిళ! నిన్ను మించు మహిమ గలదె?
'నీదు శక్తి యున్న నిలుచును లోకముల్,
నీదు శక్తి లేక నిలుప దేది;
నీదు శక్తి విశ్వనిర్ణయమును దెల్పు. ॥మహిళ॥
'సబల నీవె, మాతృసద్భావము న్నీవె,
భారతాంబ నీవె, ప్రమద నీవె,
అట్టి నీవె యబల వైన నిం కే ముందు? ॥మహిళ॥
'మహిళ యనెడి మాట మఱచుటయే కాక
యామె సేవ నెందు నరయరైరి,
తత్ఫలంబు దేశదాస్యంబు 'నా నొప్పు ॥మహిళ॥
''దుర్గపూజ జేసి దుర్గార్గులం దున్మి
వీరవనిత లనగ వెలసినారు,
పూజ నెఱిగి నారి పూజ్యురా లాయెను, ॥మహిళ॥
''విజయలక్ష్మి విదుషి విజ్ఞానమును గన్న
శక్తిలీల లన్ని సార్థకములు,
దేశమహిమ దెల్ప దివ్యవ్రతము బూనె ॥మహిళ॥

ఇట్లు సుగ్రథితమైన పదబంధమునకు సురభిళ మగు భావప్రస్తానమును గూర్చి, వివిధ విషయములను విశదముగా నిందు దెల్పిరి. ఈ కావ్యమునకు మనవి వ్రాసిన వీరి చెల్లెలు ఆదిశేషభూషణాంబగారు కూడ పద్యవిద్య నెరిగినవారే.

శ్రీమతి దొప్పలపూడి అనసూయాదేవిగారు

మాతృహృదయము.

గుంటూరుజిల్లా బాపట్లతాలూకా, రేటూరుగ్రామ వాస్తవ్యులైన శ్రీ దొప్పలపూడి రత్నముగారి భార్య. శ్రీమతి దొప్పలపూడి అనసూయమ్మగారు పదునైన భావసంపద కలవారు. వీరి జననము 1919. వీరితండ్రి కమ్మచౌదరిగారు. తల్లి మాణిక్యమ్మగారు. వీరును తత్ప్రాంతవాసులే. వారు B. A. పట్టము నంది, తన కుమార్తెకు చక్కని సాహిత్య సంస్కృతి నలవఱచిరి. శ్రీమతి అనసూయమ్మగారు ఏమంత పెద్దచదువులు చదువకున్నను, తండ్రికడ జాగరూకతతో భద్రము చేయబడియున్న రామాయణ, భారత, భాగవతాద్యుద్గ్రంథములను సహితము చదివి తెలిసికొనగల నేర్పు సంపాదించి, మెలమెల్లగా తనకు దోచిన రీతి నల్లిబిల్లి కవిత్వ మల్లుటకారంభించిరి. ఈ పిపాస నెఱింగి, అచటికి చాల సన్నిహితులుగానే యున్న శ్రీ తుమ్మల సీతారామమూర్తిచౌదరిగారు ఆమెను దరిసి పద్యవిద్యారహస్యముల దెల్పుచు, నామెలో నణంగియున్న దీప్తి కుద్దీపనము గావింప మొదలిడిరి. అది మొదలామె చిటిపొటి పద్దెములతో వాణిని సింగారింప దొడగినది. కడకు తన గురువర్యులగు అభినవతిక్కన శ్రీ తుమ్మల సీతారామమూర్తిచౌదరిగారి కనకాభిషేకోత్సవసందర్భమున, తాను వ్రాసిన 'మాతృహృదయము' అను చిఱు కబ్బమును అర్పణము చేసి గురుఋణము దీర్చిరి.

ఈ సాధ్వి తనకు కొంత వయసు మీరువఱకు గూడ పిల్లలు కలుగలేదను వేదనతో గడు వంతల గ్రుమ్మి, ఆ దుఃఖముతోడనే తన హృదయ వేదనను వెలార్చుచు గైతను గైసేసెడి దట.

తరువాత తన తపసు పండెనో యన్నట్లామె చూలు దాల్చినది. అప్పటినుండి యీ గ్రంథ మారబ్ధ మగుచున్నది.

స్త్రీలు స్త్రీహృదయమును వ్యక్తీకరించుచో, నెట్లుండునో యను నూహామునకీ కావ్యము పరమసాక్షికము. గ్రంథము చిన్నదైనను, యిందలి మాతృహృదయ భావనావేశము మిగుల విశాలమైనది. సరళమైన భాషలో, నామె చూలు దాల్చినది మొదలు తనకు గల్గిన భావము లన్నింటిని చాటును మాటును లేక, జంకును గొంకును లేక వెల్లడించినది.

"అంకురంబున నె ప్రేమాంకురం బగు నోకో,
నెలదప్పినంతనే నెమ్మనంబు!
పొంగారు వాంఛాతరంగాలతో నిండి
పోవుచుండె ని దేమి?.........
గర్భవతు లైన వారినిఁ గాంచినంత
బ్రసవవేదన నెంచి మానసమునందు
నెంతయో భయ మొందు నా కిప్పు డింత
మధురభావన గల్గ నా మాయ యొక్కొ?
కానరాని మహాశిల్పి లోన జేరి
రాత్రిపవళులయందు విశ్రాంతి లేక
ఎట్లు సృష్టించుచుండెనో యేమొ, హాని
యిష్టమే కాని, నాచేత నేమి యగును!

చూచితిరా వారి భావపరంపర! పిల్లలు లే రని తపియించి తపియించిన తరుణి తొలుచూలు దాల్చినపుడు, గర్భ మనగానే మొదట కల్గు భయము, తరువాత కల్గు మధురభావనలు. లోన నున్న శిశువు సౌందర్యముం గూర్చి కుతుకము, ఆ బిడ్డ నెపుడు

చూతుమా యను నాతురత, అన్నియు అచ్చున గ్రుద్దినట్లు వర్ణించి యున్నారు.

"ఎచ్చటనుండి వచ్చె నిత డీ భువిమీదికి? నిందు నేరితో
మచ్చిక లేకపోయె, నిజమానసమార్గవిహారి యాచుం దో
డ్తెచ్చిన దివ్యవిగ్రహము దృష్టికి గోచర మాచు నుండెనో
వచ్చినదాది లోకమున పాలవు చూడ్కులు నవ్యమూర్తికిన్.

వెఱియొక భాష యెఱింగిన
యిరువురలో నున్న భావ మెఱిగించుటకై
యిరుబాసల పండితువలె
బరిచయముం జేయు ప్రభువు బాలుని నాకున్.

'పరిచయము' అను మకుటమున గల పద్యములు బాగున్నవి.

ఇంతే కాదు, 'దీపజ్యోతి' యను మకుటమునఁ గల యీ క్రింది పద్యముల జూడుడు. ఉక్తివైచిత్ర్యము, ఉజ్జ్వలభావవిశదకాంతితో నీ పద్యములు మనసు నాకర్షించుచున్నవి.

"కనువిచ్చి కనుట నేర్చిన దాది దీపమున్
గనునట్లు లితరంబు గాంచ డయ్యె,
ఇటు రాకపూర్వమం దేకాంతి జూచెనో
యెఱిగినరీతిగా నరయుచుండు,
తేజస్స్వరూపుడౌ దేవాదిదేవుగా
భావించు నేమొ దీపంబు నతడు!
మాయ పుచ్చుటకునై మాలిమి చేయునో
తన మాఱుగా దీపమును ప్రభుండు.
చిన్నిపాపని యుల్లమ్ము చీకటింట
నుంత నొల్లదు నిద్రించుచున్న దప్పు

ఎల్లవారలు వెల్గునే యిచ్ఛగింప,
బిల్లవాఁడును దానికై ప్రీతిపడఁడె?
"పుణ్యపాపము లాకృతి పొందియున్న
కరణి, దోచును వెల్గుచీకటులు హృదికి,
పాప మెఱుఁగని యీ పసిపాప లేత
మదికి జీఁకటి యెట్లు సమ దము గూర్చు?

చూచితిరా– యీ పద్యములయందలి సొగసు! పసివాడు దీపమును చూచుటనుగూర్చి యామె యెన్ని విధముల భావించినదో! కడపటి రెండు చిన్నిగీతములును ప్రకృష్టభావపరిణతిని పట్టి యిచ్చుచున్నవి.

పిల్లవాడు జోలపాటలయం దనురక్తు డగుట జూచి, యామె హృదియందు గల్గిన భావవితతి గాంచుఁడు.

"సంగీత సాహిత్య సారం బొకింతయు
జవిచూచి యెఱుగని చంటిబిడ్డ
ఆలించు దనగోల చాలించి జోలపా
టలు పాడుచుండ నిశ్చలితు డగుచు,
నవనవం బగు బాలు నవనీతహృది గాన
కళయందు గల చవి దెలిసికొనియె.

అంతే కాదు– బిడ్డని యేడ్పునందు కూడ వీరు విచిత్రభావ భంగిని వెలార్చిరి:—

"ఏడ్పురూపము దాలిచి యేగుదెంచు
శిశుహృదయవాణి గుండెకు జేరి మ్రోఁగు,
పట్టికిని నాకు దైవ మేర్పఱచినట్టి
కానిపింపని తంత్రిమార్గమ్మునుండి.

ఇట్లే కావ్య మంతయు తేనెలూరు తేట కవిత్వపు పసతో, తెలివైన ఊహాపోహములతో పలువిధము లగు మకుటములుగా విభజ్యమై అందగించినది.

అన్నింటి కంటె యీ క్రింది భాగములు పరమపదాకాష్ఠ చెందిన భావసౌందర్యమునఁ దులలేనివై యున్నవి.

'పాలు' అను మకుటమున నీ కుంకుమరేఖాంచిత కూర్చిన భావసంచయము నిజముగా అద్భుత మైనది. ప్రతిమాతయుఁ దన పసినిసుగునకు స్తన్య మిచ్చు నపు, డిట్టి భావములను పొందుచునే యుండును. ఐనను, ఆ సునిశిత భావపంక్తి నామె బాహిరముగ నెట్లు వెలిపుచ్చగల్గును? కాని, వీరు మాత్రము వానిని చక్కగా అక్షరరమ్యపంక్తిని బొదివిమాతృహృదయమును మన కందించినారు.

"గుప్పునఁ జప్పరించుచును గ్రోలఁగ వీలగు పాత్రలందు నీ
కప్పటి కప్పుడే పచనమై ప్రవహించును వెచ్చవెచ్చగా,
నిప్పును నీళ్ళు లేక, యిట నిల్చెడి నెన్నిదిజాములందు నీ
కెప్పటి కాక తానో, యపుడెల్ల ననున్ గడు తొందరించుచున్.

"ఆకటిచిచ్చు రేఁగ, నట నర్భకు గర్భములోన స్తన్యముల్
దూఁకుచుఁ బొర్లిపోవుటకు దొందర చెందును, దివ్యశక్తియే
కాక మఱేమి యౌను? బసికందువు నేడువు పాలచేఁపుతో
నేకము చేసి బిడ్డదరి కేఁగఁగ వేగిరపెట్టుచుండెడిన్"

"నమ్మిక లేక నేక తరుణమ్ములలోఁ బసివాని వీడి దూ
రమ్మున నేవియో పనులరాపిడిలో బడి, పాలపొంగు ల
క్ష్య మ్మొనరింపకున్న సమయమ్మున, సూటిగ బిడ్డయేడ్పు లు
ల్లమ్మును దాఁకుచుండఁగఁ, దొలంగెను సంశయ మెల్ల మెల్లగన్,

"ఇచ్చట నున్న స్తన్యముల కెట్టులు గోచర మయ్యె నంచు నా
కచ్చెరు వయ్యెఁ దొల్దొలుత, నంటియు నంటని నాస్తికప్రచా
రోచ్చ్రయముల్ మదీయహృదినుండి కలంపగఁ జాల వింక, నే
తుచ్ఛపుదారికిన్ బదము తూలదు పో యిక నంచు నమ్మెదన్.
"మానవకల్పితాన్నములు మానుగ నీ గతి దూరదృష్టిచేఁ
గానగఁ జాలునే మనకు గల్గెడు నాఁకలి? ప్రేమమూర్తి చేఁ
బూనుటచేతనే శిశువు బొజ్జను రేఁగెడు నాఁకటిన్ గనం
గా నగు దివ్యమౌ తెలివి గల్గి వెసన్ బయనించు స్తన్యముల్.

కడపటి పద్య మందలి యీశ్వరవిశ్వాసము అతిశయితప్రేమ
మహిమము, వాత్సల్యసహజానురాగము ననునవి యన్నియు ముప్పిరి
గొని, యెట్లా కవీశ్వరి భావసౌమనస్యమును బ్రకర్షింప జేసెనో
పాఠకులు గ్రహించియే యుందురు.

ఇఁక నొక్క ఘట్టమును జూపి విరమింతును. లేకలేక కలి
గిన నిసుఁగు మలమూత్రాదుల నెత్తివేయుటలోఁ దల్లి పొందు విచి
త్రానుభూతి, పిల్లవాని సేవలో నలవాటు లేని తల్లి యెట్లెట్లలవాటు
పొందునో, ఊపిరి తిరుగనీయని నిరంతర బాలసేవాకార్యక్రమమున
ప్రప్రథమమునఁ దల్లిభావన లేమో, అన్నియు నిందు చక్కగా
పొందుపఱుపబడినవి.

"జానిస నైతినే యనెడు భావము స్వాంతమునం దొకింతయున్
గానగరాదు, బిడ్డపయి గల్గదు కోపము, నెవ్వరేనియున్
న్యూనతగాఁ దలంతు రను నొప్పి జనింపదు, తాకబోయినన్
ప్రాణముపైకి వచ్చు గతభావము మచ్చునకైన దోచదే.
"మలమూత్రముల పీడి మలినంబు చేయునో
వస్త్రమ్ము నను శంక వదలకుండ

నుండెడి దెంత మో జుండినన్ బిల్లల
యందు నేఁ దల్లి నౌనంతదాక
చీదరమె లేదు బిడ్డని సేవ జేయ,
ప్రేమ ప్రతిఫల మిచ్చుచు, స్వామి నన్ను
బెంచు నుద్యోగిగా నియమించినాడు,
ఎదురు చెప్పక శిరసావహించుకొంటి,

ఆహా! ఎంతటి పరార్థమహితము తల్లిబాధ్యత! అన్ని విధముల కాంతిపూర మనదగు కావ్యరత్నమును గూర్చి శ్రీమతిగారు మహిళావాఙ్మయమున కపూర్వశోభను గూర్చినారు. వీరి యితర రచనములు:— అశ్రుతర్పణము, ఉమశ్రీ, విహంగవిలాపము అను ఖండకావ్యములు. ఇవి పత్రికలలో వెలువడినవి. 'విరాగిని' అను కావ్య మింకను అముద్రితము. అవియును ఇట్లే అపూర్వప్రతిభావంతములై యుండియుండును. ఇట్టి శిష్యరత్నము నుత్సహింపజేసి ప్రపంచపు వెల్గునకు దెచ్చినందులకు శ్రీ సీతారామమూర్తిచౌదరి గారు వంద్యులు.

శ్రీమతి చోరగుడి హనుమత్ శేషమ్మగారు

భాషాప్రవీణ పరీక్షాపట్టము నంది, యంతతో దనివిసనక, ఆంగ్ల భాషాపరీక్షలయందును కృతార్థురాలై, యంతకును తృప్తి వడక, కావ్యరచనయందును గాలక్షేపము సేయుచున్న శ్రీమతి శేషమ్మగారి పూనిక ప్రశంసనీయము.

వీరు. రాజస్థానచరిత్రలయందు మిక్కిలి ప్రసిద్ధుడైన రాజసింహుని వలచి వరించి వివాహమాడిన రూపనగరాధీశుని తనయ

యగు 'విమల' యొక్క జీవితమును 'విమల' యను పేర నే డంక ముల నాటకముగా రచించిరి.

ఇది యిప్పటి ఏకాంకికల వలె ఎక్కువ సంభాషణాత్మకముగా నున్నది. ప్రార్థన, నాంది,సూత్రధారి,బీజము, పతాక,విష్కంభము, ఇత్యాది ప్రాబద్ధతు లిందు గానరావు. కాని యేలకో, ఒక్క ద్వితీయాంకము ప్రారంభమున విష్కంభము గూర్చినారు. అట నట ప్రసక్తానుప్రసక్తముగ కొలది పద్యములు,కొలఁదిగ పాటలును గలవు. ధోరణి అతి సామాన్యముగ నున్నది.

'ఊర్మిళ' యను నాల్గంకముల గద్యనాటిక యొకటి. ఇది పత్రికాప్రచురణమునకే యుద్దేశింపబడినది. ఊర్మిళ అన్ని యేండ్లు నిద్రించుటకు గల కారణము పూర్వశాపము. ముం దీమె కిట్టి స్థితి కలుగునని తెలిసి వసిష్ఠుడులక్ష్మణునకు సంజీవనీసంబంధిసం పెంగలతను పెంచ నిచ్చుట, ఆ నిద్రాసమయమున నామె కా సంజీవనీ సంసేవన ముతోఁ ప్రాణరక్షణ జరుగుట- యనునవి యిందలి విషయములు.

ఇక 'మేలుకొలుపు' ఐదంకములుగల సాంఘిక గద్యనాటిక - ఇదియు బత్రికాప్రచురణకే వ్రాయబడినది. ఈనాటివిద్య, విద్యార్థుల యుద్దేశములు, కట్నములు, వివాహములు, ఆర్థికదుర్భిక్షము, పిల్లను గన్న తలిదండ్రుల దుస్థితి యిందు చక్కగా వివరింపబడినవి.

జ్ఞానసుందరి- అను నారాశ్వాసముల కావ్యము. ఇంకను అసంపూర్ణము. మాళవరాజకన్యజ్ఞానసుందరి సవతితల్లిచే హింసితయై యడవులలో గడు నిడుమలు గుడుచుట, కడకొక రాకుమారునిచే వివాహితయై సుఖ మందుట- యనునది యిందలి కథాసారము.

ఇవి కాక, సంయుక్త సందేశము, చంద్రావతి లేఖ, కుంతీ పరివేదనాభరము, జానకీ సందేశము, మాంచాల హృదయము,

ద్రౌపదీ పరిదేవనము, మండోదరి హితము. అను ఖండిక లెన్నో కలవు. ఇందు కొన్ని పత్రికలలో ప్రచురింపబడినవి. చాలవఱకముద్రితములే. స్త్రీహృదయపరామర్శమగుభావసంచయ మని పై మకుటములే చెప్పుచున్నవి. ఇట్లు అనేక కావ్యముల వెలయించిన యీ శ్రీమతి వాసస్థానము. ప్రస్తుతము బాపట్ల.

వీరి పుట్టింటివా రగు పోలూరివారు గుంటూరుమండలము నందలి గోకనకొండగ్రామము నివాసస్థానముగా గల్గి ప్రాచీన ప్రసిద్ధి నందినవారు. అహోబల పండితునిచే తన మేనమామగను, పండితుడుగను ప్రశంసింపబడిన పోలూరి మాధవయజ్వ ఈ వంశమువాడే.

పోలూరి నారాయణరావుగారికిని, వెంకటనరసమ్మగారికిని నీమె 1921 జూనుమాసమున జన్మించిరి. 1928 వ సంవత్సరమున చిలకలూరుపేట వాస్తవ్యులు చోరగుడి హనుమంతరావుగారి కుమారులు రామారావుగారితో వీరికి వివాహము జరిగినది. వీరి స్థిరనివాసమిపుడు విజయవాడ యైనను, వీరి భర్తగారు ప్రభుత్వసహకారశాఖయందు పనిచేయుచున్నవా రగుట, నిలుకడ లేక తిరుగుచుండిరి.

వీరు తమ ఇరువదిరెండవ యేట పూనికగా విద్యాభ్యాసము మొదలిడి, 1949 లో భాషాప్రవీణ పరీక్షయందు త్తీర్ణురాలైరి.

1951 లో P. O. L, పరీక్షలో నెగ్గిరి. ప్రస్తుతము M. O. L, పట్టము పొందుటకై రామాయణ నాటకములపై పరిశోధనము చేయుచున్నారు.

ఇట్లింత విద్యావతు లాంధ్రావనిని గొలదిగనే యున్నా రని చెప్పనగును.

సమీక్ష

సారస్వతము తత్తత్కాల ప్రతిబింబము. తత్తద్దేశాచారములతో తమ తమ హృదయాభిప్రాయముల మలపికొని, తమ తమ కావ్యములలో విశ్వజనీనతను ముద్రించి, సమాజజీవనమున కవులు తమ ప్రత్యేకతను స్థాపించుచున్నారు. దేశకాలావధులను దాటి, సాహిత్యరంగమున నైక్యప్రతిష్ఠ జేసికొను జగజ్జీవనము సాహిత్యజీవనమున కుపకరణము వంటి దని కూడ చెప్పవచ్చును. ఈ మానవ జీవితము కవిహృదయమున ఏ ధ్వనిని పుట్టించునో, వాని ప్రతిధ్వనియే సాహిత్యము. కవిహృదయమున మథిత మైన యీ జగజ్జీవనము, లేదా సాంఘికానుభూతి యాతని యుద్దేశము ననుసరించి రూపాంతరము నందును. రూపాంతర మొందిన యీ మానవజీవన భావమే క్రొత్త వేషముతో చమత్కార మగు ప్రీతి వాసనలతో కూడిన పాఠకునిచే అద్దమునందు వలె చూడబడి, హృదయమును సంస్కారమొనర్చును. నూతన రససృష్టి యైన సాహిత్యమున కీ జగదనుభూతి ఉపాదానకారణము మాత్రమే యనుమాట మరువరానిది. నిజమునకు సాహిత్యము విశ్వజీవనమున కధిశాస్త్ర.

అటు లయ్యును, ఆ యుపకరణము లేనిచో, సాహిత్యసృష్టి జరుగ వీలు లేనిది. సంఘమునకును సాహిత్యమునకును ఈ మానవజీవనమే కూడలి.

సభ్యత కలది సంఘము. కళ్యాణగుణసత్త్వము సభ్యత. అట్టి సభ్యత కల సంఘానుభూతి సాహిత్యవిషయము. సాహిత్యోపాదనము కూడ. తిరిగి యీ సాహిత్యమే సంఘానుభూతికి విషయము, ఉపదేశకము నగుచున్న దనుటయే యిం దభిప్రేత మగు నర్థము. కాగా, దక్షు డగు కవి కావ్యనిర్మాణమునకు పని పూనినపుడే, యీ యభి

నిర్దిష్టాంశము చరితార్థ మగును. బలీయ మైన సంఘోద్దేశమునకు, సంఘపరపతికి ఒదిగి, వ్యక్తిత్వము కోల్పడి, సామాన్య జనత తలలు వాల్చుచుండ, విశిష్టభావనాపథాంతరవర్తి యగు నొక్కొక్క మహా వ్యక్తి విశ్వమానవికతను జయించి,అంతర్భుక్తము చేసికొన్న ఏకాత్మ వికాసముతో సాధారణ సాంప్రదాయబద్ధము లగు వివిధదృక్పథముల కాకరమగు ప్రజాజీవనపద్ధతి నుద్గమించి, తన రూపకల్పనాప్రభావబల మున తనసృజనాశక్తి ప్రాబల్యమున విశ్వమానవికతను తన అదుపు లోకి దెచ్చుకొని,ఆ అతి సామాన్యమానవిక తాస్వభావమునకు మహా సేనాపతియై, మహానాయకుడై, తన తీర్చి దిద్దిన నవ్యమార్గముల సాహితికి జగన్నాథరథయాత్ర చేయించును. అంతే కాక, క్రమక్ర మముగ తన నూతనపథచాలనమునకు పరిచాయకులై సహృదయ తతో తనను సమీపించు జనతకు సుహృదయుడై స్వాగత మిచ్చి, నెయ్యముతో తియ్యముతో నిండుహృదయమును కానుక వెట్టి, చల్లని తన సాహిత్యాంగణమున వారి కాశ్రయ మిచ్చి,కావ్య రసా మృతమును మధుపర్కముగ నొసగి, వినిందమాన మగు సంఘజీవ నమున విసివి విసివి, తన ప్రాంగణమున ఆనందముతో, తృప్తితో, నిశ్చింతతో విశ్రమించిన యా లోకజీవనమున దానును బహుళ రూపమున నానందముతో కరిగి లీయమై, పరమాత్మ పదారవిందముల కడకు జేరిపోవును. ఆహా! సాహిత్య మెంతటి పరార్థమధురము! జగతీరంగము యొక్క సృష్టికల్పనమున బహురూపకారి యగు విశ్వేశ్వరుని యవరోహణ సౌభాగ్యము! కావ్యజగతీరంగము యొక్క రూపకల్పనమున విశ్వాత్మ యగు కవీశ్వరుని ఆరోహణ సౌందర్యము! "ఏకం సత్ విప్రా బహుధా వదన్తి" యను సూక్తి పరమేశ్వరునకు వలె కళాకారునకును అనువర్తించును. ఇట్లు పరినిష్ఠిత మైన సాహి త్యాత్మ యొక్క పవిత్రలక్షణములు ఏ కావ్యమున నాశ్రయము

కల్పించుకొనుచున్నవో, ఆ కావ్యములే విశ్వశ్రేయస్కరములు. తత్కావ్యకర్తలే జగద్ధితంకరు లగు ఋషీశ్వర సములు! "నానృషిః కురుతే కావ్యమ్" అని యూరకనే నుడివిరా భారతీయులు!

విష్ణుపాదోద్భవి యగు గంగామహాదేవి స్థానపాతము నంది, మహాపథము నలంకరించి, యటనుండియు భ్రంశమై, శుభ్రహిమగిరి కూటము నాశ్రయించి, అచ్చటను స్థిరతను భజింపలేక భూపతితయై, అథోగతియై, సామాన్య జీవనపరివాహమున సర్వజన సులభ ప్రాపణీయయై, కడకు పాయలు పాయలై, మలకలు మలకలైనట్లు, పరార్థమహితసుందర మగు కావ్యాత్మ గాంభీర్యము చెడి, సర్వజన సులభమై వినింద్య యగుట, సహింపరాని దని కొందఱందురు. గంగా మహానది లోకావతరణము భజించుట పరహితజీవన యగుటకొఱకే యనియు, రూపగంభీరత తగ్గకయే అంత్యమున మహాసాగరగామిని యై ధన్యజీవన యగుటయు నేటి కవిలోకము విస్మరింపరానిది. కాని, రమ్యార్థ మెచ్చట నుండిన నేమి, మహిత మగుచో పరిగ్రాహ్యము కాదా? అనువిద్ధ మైన సరసిజము శైవలములం దున్నను, రమ్య మనియే కదా ఋషివచనము!

మహిళావాఙ్మయ మంతయు తఱచి చూచిన, అదభ్రశుభ్రయు ధవళమనోహారిణియు నగు నీ వినిర్మలగంగా జీవనాదర్శము తేటతెల్లముగ స్పష్టము కాగలదు. గృహకర్తవ్యము దీర్చ వలసిన సీమంతినులవకాశభిన్న లయ్యు, తత్కాలసమస్యలలో నాయా ప్రభావముద్రల నంగీకరింపక, ఔచిత్యము చెడనంతవఱకు పాల్గొనా రనవలెనే కాని, తోడి కవిలోకముతో పాటు పోయినదే పోకగా అంధానుసరణ మొనర్చి రనరాదు. సోదరకవులు వాఙ్మయపథమున నెంత హైన్యమునకు పాల్పడినను, ఆదర్శపథమునుండి తొలఁగక, ఆ యాకాలముల సంఘనైచ్యానుభూతికి లోబడి. చె త[illegible]

కావ్యముల వినిర్మాణము సేయు నుద్దేశమే కవయిత్రికులమున కుండ కుందుల గమనార్హము, ప్రశంసార్హమునై యున్నది.

విశాల మైన ఆంధ్రవాఙ్మయాంబరమున కవయిత్రు లైన మహిళామతల్లులు జ్యోతిర్మయతార లట్లు శోభిల్లుచున్నారు. సర్వం విధాయి యైన భగవానుని పరిపాలనా తంత్రమున వాణీమహాదేవి విద్యాశాఖామంత్రిణి యయ్యె, వనితాలోకము వాఙ్మయకర్తృతా ప్రచాలనమున మగవారితో బాటు దీటుగా కున్నారు. సంఘజీవితమునకు స్త్రీ ఆత్మ. పురుషుడు శరీరము, ఆత్మ ఎపుడును గూఢ పదార్థము, బహిర్వ్యాపార మంతయు పౌరుషరూప మగు శారీరక కర్మయే. కాని, ఆత్మశుద్ధి, అంతర్ముఖత్వము లేని కర్మ అగ్నిశుద్ధి బడయని అపరంజి యట్టిది. 'క న్నున్న నే కదా కాటుక దిద్దుట!' ఇంతకును, కోమలుల కోమల కరపల్లవ స్పర్శమును నందిననాడే సాహిత్యసృష్టి మృదులమును, గంభీరమును, మనోహరమును నై సత్యప్రకృతికి సన్నిహితముగ నుండి,సర్వాంగీణమును సర్వసమగ్రము నగును.

కాని, మహిళల కట్టి యవకాశ మేది? అసూర్యంపశ్యలై, అంతఃపుర మేలు అంగనల బుద్ధిప్రాభవములును అవనికాభ్యంతరములనే అవధులుగా జేసికొని రాజ్య మేలినవి. కావుననే, తెలుగు సరస్వతి రమణీయ గీతికావితాన మను చిరుగంటలు దిక్తటముల కలస్వనములు నింప, కవికుమారులు స్వస్తివాచనముల బలుకుచు ముందు నడువ, సారస్వత స్వర్ణరథ మెక్కి వాడవాడల విజయోత్సవము వెడలినను, తెలుగునారికి నీరాజన మొత్తుట కైనను దీరిక లేక పోయినది.

వాగనుశాసకునకు పిమ్మట రెండు శతాబ్దములు కడచనిన వెనుక కాని, తెలుగునారి ముస్తీబు తీరిచి ముంగిలి చూచుటకును

ముచ్చట పడినది కాదు! ఆ బంగారుకాలము పదుమూడవ శతాబ్ద మనియును, ఆ ప్రథమవంద్యలు చానమ, ప్రోలమ లనియు ముందే పేర్కొని యుంటిమి. ఇంచుమించు పదుమూడవ శతాబ్ది పూర్వార్థమున నిట్లు వీరిచే ఆరంభపూజ కావింపబడగా, ఉత్తరార్థమున గంగాదేవి సంస్కృతోక్తులతో పూత మొనర్చినది. అదిమొదలు తరికుండ వేంకమాంబ వఱకు, అనగా ఇంచుమించు అయిదారు శతాబ్దములాదికాలముగా నెన్నుకొనవచ్చును. పదమూడవ శతాబ్దమునకు పూర్వము గల కవయిత్రుల రచనలు కాలదష్టములై కానరాకున్నవి.

అట్లని, అంతకుముందు స్త్రీల సారస్వతము లేదని యెవరు సిద్ధాంతీకరింప గలరు?

ఈ స్త్రీవాఙ్మయము మూడు తెరగులు. స్త్రీల నుద్దేశించి మగవారు వ్రాసినవి. స్త్రీల కొఱకై స్త్రీలు వ్రాసినవి, సర్వవిషయముల నుద్దేశించి స్త్రీలు వ్రాసినవి అని. ఇందు ప్రప్రథమమున స్త్రీల నుద్దేశించి వ్రాయబడిన సాహిత్యమంతయు గేయరూపమున నున్నది. 'లక్ష్మణదేవర నవ్వు'లో స్త్రీహృదయవికాసము పువ్వులు దోడిగి నవ్వులు చిందినది. 'ఊర్మిళాదేవినిద్ర'లో భారతీయవనిత గూఢమగు గాఢ హృదయానుభూతి సహానుభూతి నంది, చల్లగా నవ్వుకొని మెల్లగా నిదురించినది. సామాన్య స్త్రీజనతా బంధుర శోకమే కదా 'సీతమ్మ శోకము'న గూడు కట్టుకొన్నది. ఈ గేయప్రబంధములలో స్త్రీ కర్తృకము లేమైన నున్న వేమో! అది భావికాలమున పరిష్కృతము కావలసిన మాటగా మిగిలిపోయినది.

ఇక రెండవ తరమున– స్త్రీలకొఱకై కావించిన చిరంతన కావ్యసృష్టి కాననగును. కొటికలపూడి సీతమ్మ, భండారు అచ్చమాంబ, వింజమూరి వెంకటరత్నమ్మ, జూలూరి తులశమ్మ,

పులుగుర్త లక్ష్మీనరసమాంబ, బుర్రా సూరమాంబ, సీరము సుభద్రయాంబ లీ యుగమున భద్రాసనములు గొనిన మహనీయులు. సాంఘిక సంస్కరణలతోను, భాషావాదములతోను, స్త్రీ జనప్రబోధకములతోను వింతయైన యీ యుగము క్రొత్త ప్రాతల మేలు కలయికల క్రొమ్మెఱుంగులు జిమ్మునదిగా భాసించినది. సుమారొక యుగమునుండి ఉక్కు దక్కి పడియున్న సరస్వతి నుద్ధరించి లాలించిన సీతమ్మగారి మొదలుకొని, ముందుకాలమునాటి విపులకావ్య కవితకు విఘ్నేశ్వరపూజ యొనర్చిన యీ సంధియుగమునకు విశుద్ధ హృదయ సీరము సుభద్రాంబయె ప్రతినిధి యనవచ్చును.

మూడవ తరమునకు ఆధునికవాఙ్మయ మని నామకరణ మొనర్చి, యీ యుగప్రారంభకురాలినిగా శ్రీమతి కాంచనపల్లి కనకమ్మగారిని గణనము సేసితిని. చిల్కపాటి సీతమ్మ, గుడిపూడి ఇందుమతీదేవి, చేబ్రోలు సరస్వతి, ద్రోణంరాజు లక్ష్మీబాయమ్మ, గంటి కృష్ణవేణమ్మ, దేశరాజు భారతీదేవి, గిడుగు లక్ష్మీకాంతమ్మ మున్నగు నీ శుభ్రమతులు యుగసారథ్యము వహించినందుల కభినందించి యుంటిమి.

సోదరి స్థానాపతి రుక్మిణమ్మగారితో నుపారబ్ధమైన నాలుగవ యుగమున మదమంచి అనంతమ్మ, బుర్రా కమలాదేవి, ఓలేటి నిత్యకళ్యాణమ్మ, పుట్టపర్తి కనకమ్మ మున్నగువార లెల్లరు నీ యద్యతనాంధ్రకవితావాహినిని పదఝాళన మొనర్చి, శుచిస్మితలై వాణీమహాదేవి హజారమున కొలువు దీర్చినవారే.

నవ్యాంధ్ర మని పేరిడి, నేను విభాగ మొనర్చిన ఐదవ తరము నకు సారథులు శ్రీమతి కొత్తపల్లి లలిత, తల్లాప్రగడ విశ్వసుందరమ్మ, బసవరాజు రాజ్యలక్ష్మి, లవణసాగరమును మథించిన రాజేశ్వరి, బొబ్బిలి బెబ్బులివలె గాండ్రు మనిన ఆడుపులి చర్ల నగరాజకుమారి,

పట్టికొండ విశాలాక్షి, మున్నగు వా రందఱును నీ యుగమున కర్తవ్యతాభారమును సమముగ పంచుకొనిరి. వయసున పెద్దవా రెందఱో యున్నను, ఇంపులు గులుకు కవితాత్మ కల లలితమ్మదే ప్రాతినిధ్యము.

ఇక యుగలక్షణ సమన్వయమున కుపక్రమింతము. మొదటి నుండియు మన కవయిత్రులు వాఙ్మయరంగమున తమ ప్రత్యేకస్థాన గౌరవమును దాము బాగుగ నిలుపుకొనుచునె వచ్చిరి. పురుషులే సృష్టి యంతకును ప్రాతినిధ్యము తీసికొని అందఱి హృదయ స్వభావముల వెలిబుచ్చిన నెట్లుండునో, మన కందఱకును అనుభూతపూర్వమే. స్త్రీ హృదయ మెంత కోమలమో, అంత కఠినము. ఎంత గహనమో, అంత గభీరము, అంత పేశలము, సులభలభ్యము. అట్టి స్త్రీ హృదయమును చిత్రించుట స్త్రీల తలంపులను స్త్రీలపరముగ చిత్రించి శిల్పమున మలచుట యనునది బమ్మకును నలవి కాని పని. సిద్ధహస్తు లగు కవీశానులు కొంద ఱిట్టి నగిషీపనిని సాధించినవారును లేక పో లేదు. "చిన్నమనసును చిన్నబుచ్చుటె ఎన్ని కని యోచింతురో, మాల మాదిగకన్న నెనతను మకులు కొనరాదో!" యని శ్రీ గురుజాడవారు ఒకచో కుపిత యగు సతికి పతిపై గల అక్కసును వెలి గ్రక్కించిరి. కోపన లగు తరుణులు సాజముగ నిట్లే యందురు. కాని, స్త్రీయే తనకు తానై తన స్వభావము వెలిబుచ్చుచో, నది యింకను స్వభావరమణీయముగను, సత్యసంబద్ధముగను నుండు నని నా ఆశయము.

మహిళావాఙ్మయసృష్టికి నాందీపూజన మైన—

"పగరకు వెన్నిచ్చినచో, నగరే నిను మగతనంపు నాయకు లెందున్" అను మాసితార్థ మేవిధమునను కలుషితము కాని, సాంకర్యము నందని న్యూనత నంగీకరింపని స్త్రీహృదయవ్యక్తి యగుట మన యదృష్ట మనవలయును.

ఆదికవయిత్రులలో నెన్నిక యగు కావ్యములు సృజియించిన గంగాదేవి, రామభద్రాంబ, రంగాజమ్మలు కవితాప్రియులును మహారాజులు నైన తమ తమ ప్రభువులకు మనసునకు నచ్చిన విద్యాగోష్ఠులకే తాము నుమన సిచ్చి, తత్ప్రియ వీరవిజయగాథలకే కావ్యగౌరవము కల్పించి కృతజ్ఞత మెఱయించుట యీ ఘట్టమున గమనార్హము కాదగిన విషయము. అప్పటికి నిప్పటికిని మహిళావాఙ్మయ పోషకులుగా పేర్కొనదగినవారు ఎవ్వరును లేరు. ఒక్క రఘునాథ భూపుడును, ఆతని నందనుడు విజయరామనాయకుడును, వీరేశలింగము గారును, ఇప్పటి (శ్రీ) కేసరిగారును, దక్క — ఆ మహారాజుల కాలమున ననిదంపూర్వముగ నుభయభాషలయందును రమణీయ కృతులు బహుళముగా వెలసి బహుధా ప్రపత్తి నందినవి.

కాని, మఱియొక ముఖ్యాంశము:— ఆ కాలమునాటి వాఙ్మయ రీతి, లక్షణము, నాయకరాజుల యేర్పఱిని తీర్చబడిన సాహిత్య వీధులలో— ధర్మోపేతమో, ధర్మోపేతమో ఏది యైన కానిండు— వచ్చి శృంగారము కడు పలుచదనమునకు లోనై, విశృంఖల విహారము సేయుచు దొరలిపోయినది. మగనాలైన గంగాదేవియే కాదు, విలాస హేలలకు విహారభూము లనదగు నా వెలయాండ్రైనను, తమ కావ్యము లందు అట్టి ధర్మగ్లానికి పాల్పడిరో, వా రందఱును సరసార్థ మాజుల ములును, గంభీరార్థ మహనీయములును నగు కావ్య శ్రేణి నుత్పాదించిన గౌరవము నొందదగినవారే యైనారు. ఔచిత్యవిచారమున స్త్రీల సిగ్గరితనమునకు, హృదయపవిత్రతకు, నా కావ్యములు పరమసాక్షులే కదా! ఇం దుండి తప్పినది, ఒక ముద్దుపళని. ఆయమ కొక జోహారు!! ఆయమ విశ్రుతపఱచిన విపులశృంగారమునకును, ఆధ్యాత్మికముగ మధుర భావనాపరముగ నర్థము చెప్పుచో, సమ్మాన్యయే యని వెనుకనే ప్రస్తా

వించితిమి కాని, యాయమ రచనచే నది కలుషితమే యైనది. "సర్వ వేదమయుడును, సర్వేశుడును, సర్వహృదయాంతరవర్తియు, సర్వ జగన్నాధుడును నగు శ్రీ కృష్ణపరమాత్మకును, నాతని శక్తియు ప్రకృతి రూపిణియు నైన రాధికకును నడుమ నడచిన ప్రణయసంఘటనము కదా యందలి కథాంశము! ఆయమ ప్రస్తరించిన అతిమాత్రపు బాహ్యోప భోగమున నంతర్ముఖముగా ధ్వనించుచున్న ఆత్మ పరమాత్మల అతి లోక సంబంధబంధమును మనమున గుర్తించుకొనిన పళని వర్ణనము హేయముగా కనుపించ" దని అట్టివారి వాదము!

కాని, ముఖ్యముగ తన కావ్యమున పళని స్త్రీహృదయమును చిత్రించుటలో ప్రత్యేక మగు పనితనము చూపినది. మగనికి పెండ్లి యగు నని సంబరమే కాని, తనకు సవతి వచ్చు నని, అప్పటి యనుభవము దుస్సహ మని యెఱుగని రాధ గోల్లతనము బేలతనమును అందు ఎంత చక్కగా నిరూపితము లైనవో వ్రాయుట కలవి కాని పని.

"సొమ్ము నియ్య వచ్చు, సొమ్మంద నియవచ్చు,
ఇయ్యరాని ప్రాణ మియ్యవచ్చు,
మగని నొరుల చేతి కిచ్చి మనగ తరమె?"

అను పద్యమున స్త్రీభావము అచ్చుపడినది. పళనికావ్యమున ప్రతిబింబించునంతగా మానినీస్పర్ధాహృదయము, స్త్రీస్వభావమును మఱి యిం కెందును గానము.

మృదు మధుర కంకణక్వాణము లొనర్చ ఊయెల నూపి, ఎల బ్రాయుల జోకొట్టు కోమలకరము, ప్రాణపతికి మధురభక్ష్యములతో బాటు మధురహృదయమును ఆమెత లిచ్చు అమృతహస్తమును నెంత మనోహరము లగు కావ్యసూనముల విరియించి, యెట్టి మరందముల

కురియింపగలదో, అను నంశమును జాతీయతాసంయుతము లగు తమ రచనల ద్వారా, కుప్పలు తెప్ప లగు సామెతలతో కూడిన తమ ప్రబంధముల ద్వారా మొల్లయు, ముద్దుపళనియు ఋజువుపఱచు కొన గలరు.

అందును మొల్ల పండితప్రభువు లన దగినవారికిని తన కావ్యా పణమున బలపుతలపుల సొమ్మును బదులిడిన బ్యాంకరు. ముద్దుపళని, మొల్లలను దడవుటతో చాల ముందునకు వచ్చి పడితిమి. కాని "చేమకూరను పాకముగాచేసి" సెబా సనిపించుకొన్న వేంకటకవి కావ్య సంసారమునకును భావసామగ్రిని పసదనము లిచ్చిన ఉదారకుటుంబిని తిమ్మక్క వస్తుసంపద, ఔదార్యము కొలదు లిడరానిది. తిమ్మక్క ఈ ద్విపదకావ్యమె కాక, కీర్తనలు కూడ రచించినది. తిమ్మక్క కీర్తనల యందును, రంగాజమ్మ యక్షగానమునందును, పదకవిత రాగ తాళ నాట్యభంగిమలతో సజీవముగా రూపు తాల్చినది. ఇందు వారొందుగుతో కూడుకొన్న కంఠగత కోమలత్వమును శబ్దమున సన్నిధాపించినారు. రూపచిత్రణతో కూడి సాకారతను భజించిన నాట్యాభినయములు రంగాజి ప్రబంధమునందలి గేయములనుండి కదలిపోవుచుండును.

ఈ తరమున ద్విపదరచనలు చేసినవారు తరికుండ వేంకమాంబతో నిర్వురు, యక్షగానములు చేసినవారును నామెతో నిర్వురే. ఆధ్యాత్మికత యామెతో కావ్యానుభవమున ప్రత్యక్ష మైనది. ఈ యుగలక్షణము నంతను ప్రోగుచేసి యుగ్గడింపవలె ననిన, ఆదికవయిత్రు లైన వీ రంద ఱును మార్గదేశిచ్ఛందస్సులలో వివిధమార్గముల తమ కవితారథమును నడిపించినారు. పురాణములు, కావ్యములే కాదు— ప్రబంధములు, యక్షగానములు అను శాఖలను వెలయించిరి. జాతీయములు, సామెత లనెడు పొదువుటలో తమకు తామే సాటి యైనారు. అంతమాత్రమే కాదు—

తమ కల్పన లన్యకవిరాజన్యుల కనల్ప కథాశిల్పమాతృక లవునట్లు దిద్ది తీర్చినారు. ఇది యీ యుగమునకు గల ప్రత్యేకలక్షణము. 'తేనె సోకనోరు తియ్యన యగురీతి తోన నర్థ మెల్ల దోచు నట్లు' పలకని కావ్యము 'మూగ చెవిటి వారి ముచ్చట' యని ముదలకించి 'కందువమాటల సామెత లందముగా గూర్చి చెప్పినపుడె, తెనుగున కవి పొంది పొంకమై వీనుల విం దగు' నని చెప్పిన మాట చెల్లించి చూపినారు. ప్రియవల్లభుల సాహసగాథలకు కవితాచాతుర్యమును దోడుచేసి యీ శాశ్వతత్వము కల్పించి మాన్యు లైనారు. పండితవాదముల పట్టు చూపి, జయము చేపట్టి, సరస్వతీపీఠమును తంజనగరమునకు తరలించినారు. నాడు విద్యానగరము కవులకు కొలు వైనట్లు, నేడు తంజానగరము కవయిత్రులకు పట్టుగొమ్మ యైనది. మొత్తముపై సంస్కృతపు చవి యెక్కు వైనది. విపులకావ్యకవిత యీ యుగధర్మ మనిపించినది.

మఱల తెర యెత్తుసరికి, రంగము నలంకరించునది వీరేశలింగ మహితుని యాస్థానము! ఇందు ముందు రానున్న అన్ని విధము లగు కవిత్వశాఖలకును నాంది జరిగినది. ఇది సంధియుగ మని మున్నె పేర్కొని యుంటిమి. స్త్రీవిద్యాప్రణాళికలు, ప్రబోధములు ప్రవర్తిల్లిన వీ సమయమునసే. అథఃపతనమై యున్న స్త్రీసంఘవ్యవస్థను చక్కబఱచి సంస్కరించుటకై స్త్రీలచే నడుపబడిన అనసూయ, హిందూసుందరి, సావిత్రి పత్రికలు బయలువెడలిన వీ యుగమునసే కదా! సీరము సుభద్రమ్మగారి యందు వివిధ కావ్యకవితయు, పులుగుర్త లక్ష్మీనరసమాంబగారియందు పురాణకవితయు పొలుపు సెందినవి. శతకములు విస్తరించిన దీ కాలమునసే. అప్పటి శతక మిప్పటికిని పరిణతి గొనుచునె యున్నది. కవితాభ్యాసము కొఱకై యందఱు నేదో యొక శతకము చేసిరా యనిపించును. వయసున చిన్న దైనను, కాళ్లకూరి మహాలక్ష్మీసుందరి శ్రీ [illegible]

చేర్చ వలసివచ్చినది. ఆంగ్లమందు కవిత్వ మల్లిన మగువ యీ యుగమున నీమె యొక తెయె యగపడుచున్నది. వెన్నెలకంటి హనుమాయమ్మగారి సంస్కృతకావ్య నేతృతావిశిష్టిత విస్మరింప దగినది కాదు– జ్ఞానమాంబగారి రచన యొక తృతీయఃపంథా యైనది– ఆ కావ్యరత్నములతో సరితూగగల కావ్య మింకొకటి గన్పడదు. ఆ మహాయోగిని కొక్క నమస్కారము చేసి సాగిపోవలసినదే. ఈమె మొదలు మహిళా సారస్వతమున గూడ బ్రహ్మసమాజ మతవాసనలు అలమికొన్నవి. వచనగ్రంథ రచనారంభమును ఈ కాలముననే జరిగినది–

తరువాత తరువాత, సారస్వతమునందలి అన్ని శాఖలును బ్రబ్బికొన్నవి. కావ్యములు, ప్రబంధములు, ద్విపదలు, శతకములు, నవలలు, నాటకములు, ఏకాంకికలు, కథానకములు, గల్పికలు, ఖండకావ్యములు మున్నగున వెన్నో పోను పోను ప్రోద్బలము నందినవి. శ్రీ కనకమ్మ, గుడిపూడి ఇందుమతీదేవి, సరస్వతీదేవి, సీతాంబగార్ల రచనలలో ఆధ్యాత్మిక కావ్యములు, పురాణములు, ప్రబంధములు, నాటకములు, ఖండకృతులు, నవలలు మునరుకొన్నవి. పోణకా కనకమ్మ, ద్రోణంరాజు లక్ష్మీబాయమ్మగార్ల భగవద్గీతానువాద మొక స్వర్ణభూష. సరస్వతీ రామాయణముతో స్త్రీల రామాయణములు ముచ్చటగ మూడని యీవలనే ముచ్చటించి యుంటిమి.

దేశరాజు భారతీదేవి, గంటి కృష్ణవేణమ్మ, ఓలేటి నిత్యకళ్యాణమ్మ మున్నగు వారి రచనలలోను ఇంకను ఇతరుల కొందఱ రచనలలోను వీరనాయకస్మృతులు, పండుగప్రశస్తులు, రాష్ట్రోద్బోధనలు, స్వాతంత్ర్య రేఖాసముద్దీపనములు మనము కాంచగలము. పుట్టపర్తి కనకమ్మ, దేవులపల్లి సత్యవతమ్మ, చర్ల నగరాజకుమారి, రాజేశ్వరిగార్ల రాతిరథము, సత్యాగ్రహోద్బోధము, బొబ్బిలి బెబ్బులి, లవణసాగర మథనము,

వీరచంద్రావతి శీర్షికలలో దేశభక్తి తీవరించి యున్నది. మదమంచి అనంతమ్మగారి రాష్ట్రప్రబోధము పద్ధతియే వేరు. గండరించిన వారి రచనాశిల్పమునందలి కావ్యమూర్తులు సజీవములై వ్యక్తులతో ఎట్టయెదుట నిలువబడి పలుకరించి యుపదేశము చేయుచున్నవా యను నట్లుండును. అది యెవ్వరు ప్రయత్నించియు ప్రాప్తించలేనిది. వారి జాతీయ కవిత్వమున కొక జోహారు. మొత్తముపై మదమంచివారిది మంచి కవిత్వము. శ్రీ బుర్రా కమలాదేవిగారి ఖండకావ్యముల ప్రశస్తి యొక ప్రత్యేకస్థానము నాక్రమించినది. ఆంధ్రసారస్వతమున ప్రభవించిన Lyric సాంప్రదాయము చక్కగా ప్రతిఫలించినది. శ్రీ దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రిగారితో పేచి పూచిన విషాదకావ్యగానము వీరియందు స్పందించినది. కృష్ణశాస్త్రిగారిది అనుభవ మందక పడిన ఆవేదనము. కమలాదేవిగారిది అనుభవము చాలక పొందిన ఆక్రోశనము. ఏమైనను, చరమపరాకాష్ఠ పొందిన వీరి విషాదవీణా శ్రుతీనిక్వాణమున ప్రతివారి అనుభవములును ఏదో విధముగ ప్రతిసనదించుచునె యుండును. ఇంత కును సారస్వతమున వారి ఖండకృతుల కొక చక్కని స్థాన మున్న దనుట నిర్వివాదాంశము.

సోదరి స్థానాపతి రుక్మిణమ్మగారి రచనలు చంద్రునినుండి తొరగి పారిన యమృతము వలె కళామాధుర్యమున తొణికిసలాడుచు, ఆహ్లాదకారణము లగుచున్నవి. శ్రీమతులు విశ్వసుందరమ్మ, రాజ్యలక్ష్మమ్మ, బంగారమ్మగారల గులాబి, కప్పపెళ్ళి మున్నగు భావకవిత్వపు పలుకు బడులు చవి చూచి యుంటిరి.

ఈ భావకవితా ప్రాబల్యము యువకవులలో ఎక్కువ ప్రోత్సాహ మును రేపినది. భావకవిత్వమున పరిణతప్రజ్ఞు లగువారి నాదర్శముగ పెట్టుకొని, యా కవిత్వమునకు మనసిచ్చిన వా రెందరెందరో కలరు.

భారతదేశ స్వాతంత్ర్య సముపార్జనమున ను, రవీంద్ర, గాంధీజీ యిత్యాదుల మహాపురుషుల స్మృతినిర్వేదములవలనను గలిగిన ఉత్తుంగ భావ సంచాలనములు కావ్యజగత్తును కదలించివైచి, కమ్మని రచనల కాధార ప్రాయము లైనవి. భారతీదేవి, గిడుగు లక్ష్మీకాంతమ్మ మున్నగు కొందఱు రచనలలో నివి కొల్లలుగ కనుపించును.

అష్టాదశ వర్ణనలతోడి మహాకావ్యముల కంటె, అల్పార్థసంప్రయోజనము లగు ఖండకావ్యములు హెచ్చు ప్రచారము నందినవి-అంత కంటెను రసప్లుతములుగ ఖండికలు బహుళప్రశస్తి నొందినవి.

వీనివలన కావ్యధర్మము కుంటువడిన దనువారు కొందఱు, వీనివలననే కావ్యప్రయోజనము ఎక్కుడుగ సిద్ధించిన దనువారు కొందఱు నై వాదోపవాదముల బెంచిరి. కాని, సిద్ధాంతమును భావికాలమునకే యప్పగించిరి. కావ్య మేదైనను, తద్గతభావార్థములే కద ముఖ్యార్థములు. అట్టియెడ, నిది మహాకావ్యమా, ఖండకావ్యమా, భావకవిత్వమా, ప్రబంధకవిత్వమా అను చర్చ పండితమ్మన్యు లగు వైతండికుల పసయే కాని వేరొండు కాదు. ఒకానొక నిర్దిష్ట మగు ఛందమున శ్రేయోపాదకము లగు కావ్యార్థముల వివరించి ప్రచలింపజేయుటే పరాయణము-

ఇంతలో నాటకమునం దంతర్నాటకమువలె, శ్రీ శ్రీ చలంగార్ల ప్రవేశముతో రంగము క్రొత్త రంగు ను దొడిగినది. వీరు నెలయించిన బాటయే గేయసారస్వతము. దీని లక్షణము వెనుకనే బాగుగ తెలిచి యుంటిమి. అభ్యుదయగీతాలు, "నందా" మున్నగునవి రచించిన శ్రీమతి వట్టికొండ విశాలాక్షి, లలిత మున్నగువారి కవితాసఖితో స్నేహసంబంధము తళుక్కొత్త జేసినారు. ఆమెతో బాటు ఆంగ్లసారస్వతమున కవిత్వము చెప్పువారు మూగురు. తక్కినవారు మహాలక్ష్మీ సుందరియు, బుర్రా కమలాదేవియు నై యున్నారు. బుర్రా కమలాదేవితో

సంస్కృతమున కవిత్వము చెప్పినవారును మూగురే. శ్రీమతి కాంచనపల్లి కనకమ్మగారు, ఎ. కోమలమ్మ అను వారలు తక్కినవారు- లలిత తురుష్కభాషాతుషిత కూడ. సర్వేశ్వరు డిట్టి మహనీయాభరణముల నింకను ప్రసాదించును గాక! కొమ్మూరి పద్మావతి యొకతె చలంగారి శిష్యురాలుగ కనబడుచున్నది. సోదరి పద్మావతి నిశిత ప్రతిభాశాలిని. అనేక ఉద్యమములలో నామె ప్రజ్ఞానిర్వాహకము లారితేరినవి. బ్రహ్మ సమాజభావవ్యాప్తి, స్త్రీల నాటకరంగ ప్రవేశాభిలాషలు, చలంగారి భావానుకరణములు వీరి రచనలలో కొసరి మునకిగొన్నవి.

ఇన్ని తరములు, ఇన్ని శతాబ్దములు గడచనిన పిదప సింహావ లోకము చేసి చూడ, స్త్రీవాఙ్మయమున శతక మెక్కువ పాలుగొని నదా యనిపించుచున్నది. కావ్యములు, ప్రబంధములు, నవలలు, ఖండ కావ్యములు, నాటకములు- ఇట్లు వరుసగా లెక్కింపవచ్చును, ఇప్పటిలో వ్యాసరచనము, వీని నన్నిటిని మించినది కథాసాహిత్యము, లేఖాసారస్వత మొకటి చెప్పదగినది- హెచ్చు పాలు గొనుచున్నది. గీతము మొదలు వృత్తములు, కందములు, సీసములు; గేయములు. ముత్యాల సరములు నను వివిధచ్ఛందములు వీరి చేతులలో నుడులు దిరిగినవి-

కళాహృదయము కుసుమకోమలు లగు తరుణులకు సహజ సిద్ధము. ఏదేని రమ్యభావప్రకటన చేయవలె నిన, తత్ప్రయత్నము పురుషుల కృతకమె యనవలెను. ఆపాతమధురమును, ఆలోచనామృత మును అగు సంగీత సాహిత్యములు సరసాంగులకు అనభ్యస్త సంప్రాప్త ములును, అశిక్షిత పటుత్వపాకములు నగు సహజశిక్షలు. విశ్వమున గల మృదులతను, మధురతను, రమణీయకతను, కమనీయకతను, కాంతా సమధర్మముగ తత్త్వవేత్తలు నిర్ణయించిరి. విశ్వశ్రేయస్కర మగు కావ్యధర్మము కూడ కాంతాసమ్మితముగనె యుపలక్షించుట దీనికి

ప్రబలోదాహరణమ్ము. కాని, మహిళాలోకము అనవకాశ బాధితమై యైనను, ఓపినంతవట్టు లి ట్టి సారస్వత మహోద్యమమును హృదయపూర్వకముగ నాహ్వానించుచు, నెప్పటి కప్పుడు వినూత్న రచనా వ్యవసాయ ధురీణు లగుచున్న కవయిత్రు లెందఱో అందఱును మనకు వంద్యమానశ్రీ యగుచున్నారు. ఇట్టివారు సరస్వతీసేవానుర క్తలుగనే కాక, దేశమాతృ కళ్యాణరేఖాలంకారకారిణులుగ కూడ పొగడొంద గల్గుచున్నారు.

పరమపిత యగు నీశుఁ డెప్పుడును దనివోని కళాసంపదతో నీ యమృతవ్యవసాయికు రాండ్ర నాచంద్రార్కమాశీర్వదించును గాత!

మహిళాసారస్వత మనల్పమై, మహీయసగౌరవాస్పదమై, యా శాశ్వతము వర్ధిల్లును గాత!

"సహనావతు సహనౌభునక్తు సహవీర్యం కరవావహై-
తేజస్వినావధీత మస్తు మావిద్విషావహై."

—:o:—

ఓం శాంతి శ్శాంతి శ్శాంతిః.